

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนา

The Coexistence of the ASEAN Community :
Concepts and Practices in accordance with Religious.

โดย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร

พระราชปริยัติเวที

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

MCU RS ๖๑๐๖๕๗๐๐๑

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนา

The Coexistence of the ASEAN Community :

Concepts and Practices in accordance with Religious.

โดย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร

พระราชปริยัติเวที

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS ๖๑๐๖๕๗๐๐๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ชื่อรายงานการวิจัย : การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน :
แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนา

ผู้วิจัย : พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร., พระราชปริยัติเวที

ส่วนงาน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ : ๒๕๕๗

ทุนอุดหนุนการวิจัย : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒) เพื่อศึกษานโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน การดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาและผู้มีภาคีรัฐและชุมชน จำนวน ๕๐ รูป/คน ในพื้นที่ ๙ ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ไทย เมียนมา ลาว มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และเวียดนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการวิจัย แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เป็นองค์ความรู้เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

ผลการศึกษาพบว่า การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้นมาจากแนวคิดและวิถีปฏิบัติ ๔ ประการสำคัญ คือ ๑) จากแนวคิดและหลักการของแต่ละศาสนา โดยศาสนาพุทธมุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกันด้วยหลักศีล ๕ การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ให้มีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นสำหรับศาสนาคริสต์มุ่งแนะนำให้อยู่ร่วมกันด้วยบทบัญญัติ ๑๐ ประการ และให้มีจิตคิดเมตตา ให้มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์เสมือนรักตนเอง ส่วนศาสนาอิสลาม สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยหลักหลักศรัทธา ๖ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการ คือ การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยมุ่งเน้นการกระทำหน้าที่ ๓ ประการ คือ การมีความรัก มีสันติ การสร้างความดีงามต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์ และต่อตนเอง ในขณะที่ศาสนาฮินดูใช้หลักมานวธรรมที่ถือว่าเป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันโดยการกำหนดให้บุคคลพึงปฏิบัติต่อบุคคลด้วยความดีงามและความมีเมตตา ๒) จากแนวคิดและภูมิปัญญาในระดับสากล โดยทุกประเทศได้ยึดหลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชนในการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และการไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน ๓) จากบทบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญ ซึ่งทุกประเทศได้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา มีความเคารพต่อเพื่อนมนุษย์และศักดิ์ศรีของกัน และ

กัน โดยให้มีการเสริมสร้างความสามัคคีของสังคมอย่างต่อเนื่อง ๔) จากแนวคิดและหลักปฏิบัติตาม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการใช้วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นมาส่งเสริมให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่ง แนวคิดและวิธีการในข้อ ๑ เป็นการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันที่มาจากภายในจิตใจของมนุษย์ ส่วน ประเด็นด้านนโยบาย แนวคิดสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นเสมือนสัญลักษณ์ภายนอกที่มนุษย์ และสังคมพึงมีต่อกัน

จากการวิจัย ทำให้เห็นว่า นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน นั้น มีแนวคิดและกรอบนโยบายที่เป็นไปตามกฎหมายของแต่ละประเทศ ตามกฎบัตรของอาเซียน และกฎ บัตรและแนวคิดในระดับสากล เช่น หลักความเสมอภาค สิทธิมนุษยชน ถึงแม้ว่าจะมีปัญหา อุปสรรคในการ ดำเนินการของแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างทางด้านนโยบาย วัฒนธรรม และการนับถือศาสนาก็ตาม แต่ในความเป็นจริงทุกฝ่ายยังมองเห็นประโยชน์ที่จะอยู่ร่วมกันมากกว่าการสร้างความขัดแย้งในเชิงนโยบาย และการนับถือศาสนา โดยแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างสังคมสันติในประชาคมอาเซียน ก็คือ “การ แสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่าง” เพื่อยอมรับ และการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความหลากหลายในสังคม พหุวัฒนธรรม

Research Title : The Coexistence of the ASEAN Community: Concepts and Practices in accordance with Religions.

Researchers : Phramaha Suthit Aphakaro, Phrarajprariyattivee.

Department : Buddhist Research Institute,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year : 2557/2015

Research Scholarship Sponsor : Office of the Higher Education Commission

ABSTRACT

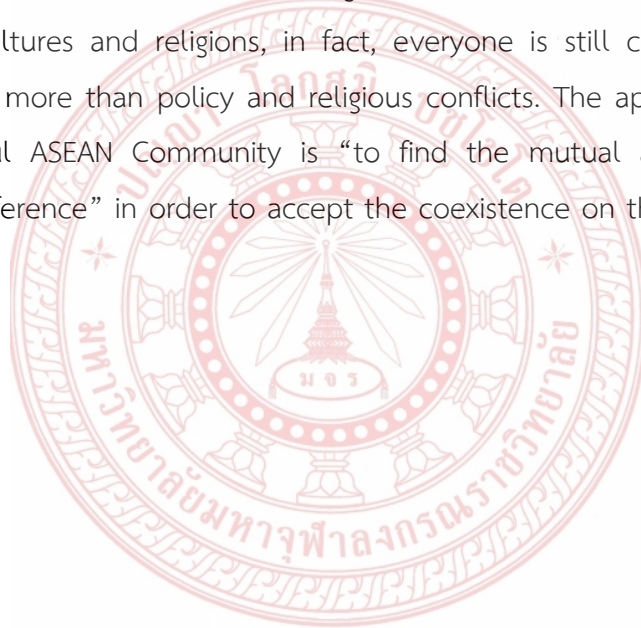
This research purposes 1) to study on concept and principles of the ASEAN coexistence in accordance with religions and local wisdom, 2) to study on policy and mechanism of the encouragement about this topic and 3) to study on problems and obstacles and to present the integrity of policy practice principles and practices for the ASEAN coexistence. This is a qualitative research, collecting information from documents and informers who are leaders of the religion and politics for 50 persons from Thailand, Myanmar, Lao, Malaysia and Cambodia by in-depth interview and group discussion as researching tools. The received data were analyzed and synthesized as knowledge to support the ASEAN coexistence concept. According to the study result, it is founded that ASEAN coexistence came from 4 concepts and practices which are

1) Religions: regarding to Buddhism, it focuses on the 5 precepts comprising of sharing, mercy, kindness and endurance. For Christianity, it considers on the 10 commandments and teaching people to be kind and to love other humans as same as loving themselves. For Islam, it focuses on 6 articles and 5 pillars of faith which are to share and highlight on the 3 duties consisting of love, peace and goodness for God, humans and self. For Hinduism, the Law Code of Manu is the major principle of coexistence which points out to share their goodness and mercy.

2) International intellectuality and wisdom: every counter respects on equality, non-discrimination, fairness and human rights to cherish the honor as being human without exploitation.

3) Laws and Constitution: every country has set their own laws to provide rights and freedom to populations in their religious beliefs and respect to each other.

4) Local Wisdom: Using traditional culture and tradition as a tool for the peaceful community. The concept in number 1 is to strengthen the coexistence in human's mind while the policy concept, international concept and local wisdom are symbolized the things out of human's mind or what the society should have. According to the research, it demonstrates that the policy and mechanism to encourage the ASEAN coexistence has the concept and policy frameworks in accordance with the law in the country, including ASEAN Charter and other international ideas such as equality and human rights. Even though, there are different problems and obstacles among these countries which relate to the difference of cultures and religions, in fact, everyone is still capable to see the mutual benefits more than policy and religious conflicts. The appropriate methods for the peaceful ASEAN Community is "to find the mutual agreement and to preserve the difference" in order to accept the coexistence on the variety of multi-cultures.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง “การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนา” เป็นโครงการวิจัยที่ได้พัฒนาขึ้นตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ โดยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อศึกษานโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน ท่ามกลางความขัดแย้งทางศาสนาที่เพิ่มมากขึ้นในประชาคมอาเซียน โดยมุ่งศึกษาปรากฏการณ์และแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งทางศาสนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รวมทั้งการพัฒนากระบวนการศาสนิกสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาในอาเซียนที่จะสร้างความเข้าใจร่วมกันในมิติศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของประชาคมอาเซียนสืบต่อไป

ขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของพระพรหมบัณฑิต อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระมหาเถระ รองอธิการบดี และคณาจารย์ฝ่ายบรรพชิตทุกรูปที่ได้ให้ข้อเสนอแนะและข้อมูลที่เป็นประโยชน์ยิ่งต่อการศึกษาวิจัย ขอเจริญพรขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒินักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและนักวิชาการด้านอาเซียน รวมทั้งขอเจริญพรขอบคุณปราชญ์ชาวบ้าน นักวิจัย และประชาชนทั่วไปที่ให้ออกความคิดเห็นเกี่ยวกับและการเสริมสร้างความสุขจากการสอบถามในวิถีของท่าน และขอ “คืนความสุข” ให้กับทุกท่านด้วยผลงานวิจัยเรื่องนี้เพื่อที่จะเป็นประโยชน์และความสุขในการเรียนรู้และการปฏิบัติงานเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษยชาติต่อไป

ขอความเป็นไปในโลกจงเป็นประดุจดั่งคำปรารภของพระสิริมงคลอาจารย์ที่รจนาวไว้ในนิคมคาถาจักวาฬที่ปีนี้ว่า “...ขอพระสัทธรรมคำสอนของพระโลกนาถส่องแสงตลอดกาลนาน ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจงเป็น ผู้เลื่อมใสในพระศาสนา ขอฝนจงตกต้องตามฤดูกาล หลังอุทกธารโดยดี นำปฐพีไปสู่ความมั่งคั่ง รักษาพืชและสัตว์ที่เกิดบนแผ่นดินทุกเมื่อ ขอพระราชาทรงรักษาประชาชนโดยธรรมทุกเมื่อ ประดุจมารดาบิดารักษาบุตรน้อยที่เกิดจากตนเป็นนิตย์เทอญ...”

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อากาศโร)

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ซ
สารบัญภาพ	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ญ

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๘
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๘
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๘
๑.๕ คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๐
๑.๖ กรอบแนวคิดในการศึกษาการวิจัยวิจัย.....	๑๑
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	๑๒
๑.๘ ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่ได้รับ.....	๑๒

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ อิสลาม และฮินดู.....	๑๓
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน.....	๔๐
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน.....	๔๗
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง.....	๕๒
๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพ.....	๖๒
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗๐

บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๕
๓.๒ กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๗๖

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๗๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและกระบวนการศึกษาวิจัย.....	๘๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๑
๓.๖ การนำเสนอข้อมูล.....	๘๒

บทที่ ๔ ผลการศึกษา

๔.๑ สถานการณ์ความขัดแย้งทางศาสนาในประชาคมอาเซียน.....	๘๓
๔.๒ แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา.....	๘๔
๔.๓ นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๑๑๓
๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และผลกระทบความขัดแย้งทางศาสนาในประชาคมอาเซียน.....	๑๓๐
๔.๕ รูปแบบการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของ ประชาคมอาเซียน.....	๑๓๓
๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย เรื่อง รูปแบบการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน	๑๔๙

บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ

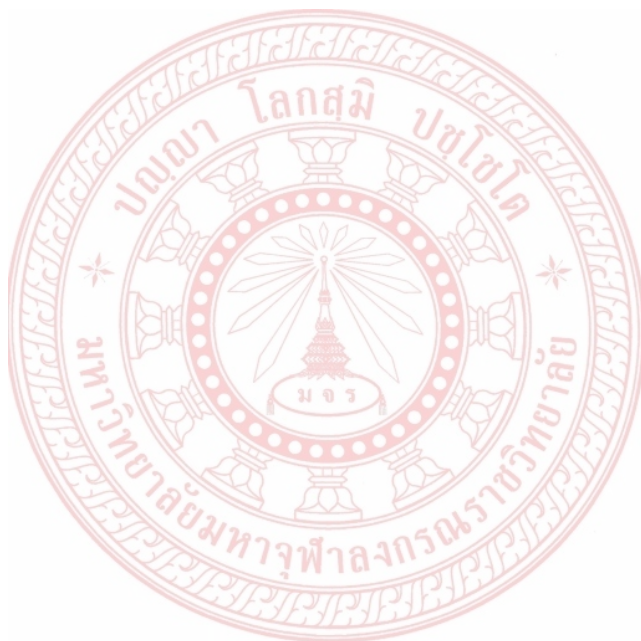
๕.๑ ผลการศึกษา.....	๑๕๐
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๑๖๑

บรรณานุกรม

ภาคผนวก.....	๑๗๐
- ภาคผนวก ก บทความการวิจัย	๑๗๑
- ภาคผนวก ข องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย.....	๑๘๙
- ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และผลที่ได้รับของ โครงการ.....	๑๙๒
- ภาคผนวก ง เอกสารเกี่ยวกับแบบสัมภาษณ์	๑๙๖
- ภาคผนวก จ ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย	๑๙๘
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๐๑

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการทางพระพุทธศาสนา	๒๒
แผนภาพที่ ๓.๑ ขั้นตอนและวิธีการศึกษาวิจัย	๘๒
แผนภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ของประชาคมอาเซียน	๑๕๙

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ ๔.๑ แสดงการประท้วงและความขัดแย้งทางศาสนาในเมียนมา	๘๘
ภาพที่ ๔.๒ แสดงการประท้วงและความขัดแย้งทางศาสนาในอินโดนีเซีย	๘๙
ภาพที่ ๔.๓ แสดงการประท้วงและความขัดแย้งทางศาสนาในมาเลเซีย	๙๐
ภาพที่ ๔.๔ แสดงการประท้วงและความขัดแย้งทางศาสนาในไทย	๙๓
ภาพที่ ๔.๕ แสดงสัญลักษณ์ของศาสนาต่าง ๆ	๑๑๓
ภาพที่ ๔.๖ วัดและโบสถ์คริสต์ที่ Boyolali City YogYakarta Indonesia	๑๓๗
ภาพที่ ๔.๘ แสดงการใช้หลักชั้นติธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในมาเลเซีย	๑๓๘
ภาพที่ ๔.๙ แสดงการอยู่ร่วมกันของวัดมูมเมื่องและมัสยิดกลางในจังหวัดเชียงราย	๑๔๒
ภาพที่ ๔.๑๐ แสดงการเสวนาเพื่อส่งเสริมการศาสนิกสัมพันธ์ในสังคมไทย	๑๔๓
ภาพที่ ๔.๑๑ แสดงการส่งเสริมมิตรภาพระหว่างศาสนาในสังคมไทย	๑๔๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

งานวิจัยฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุที่ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนวคค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก จุฬวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก ปริวารวคค	(ภาษาบาลี)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปรปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)

ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.ข.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย ขนธวารวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
สํ.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ส.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย สคาควคคปาลี	(ภาษาบาลี)
สํ.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย สคาควรรค	(ภาษาไทย)
สํ.น.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย นินทานวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
สํ.น.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย นินทานวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย เอกกนินปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย เอกกนินบาท	(ภาษาไทย)
อง.ทก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย ทกนินปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ทก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย ทกนินบาท	(ภาษาไทย)
อง.ตีก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย ตีกนินปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ตีก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย ตีกนินบาท	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย จตุกกนินปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย จตุกกนินบาท	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย ปญจกนินปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย ปญจกนินบาท	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย อฏฐกนินปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย อฏฐกนินบาท	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย ทสกนินปาดปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก องคคตตตตนิคาย ทสกนินบาท	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก เอกาทสกนินบาท	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตคค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทานปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

"ประชาคมอาเซียน" (ASEAN Community) เกิดจากสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) หรือ "อาเซียน" โดยอาเซียนได้ถือกำเนิดจากการประกาศ "ปฏิญญากรุงเทพฯ" (Bangkok Declaration) ซึ่งมีประเทศสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้งรวม ๕ ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และ สิงคโปร์ เมื่อปี ๒๕๑๐ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ และการบริหาร กลุ่มอาเซียนได้มีการพัฒนาร่วมกันในหลาย ๆ ด้าน มีการประกาศปฏิญญาอีกหลายฉบับ เพื่อขยายความร่วมมือให้ใกล้ชิด และหลากหลายในหลายเรื่อง เช่น ปฏิญญาว่าด้วยเขตแห่งสันติภาพ และความเป็นกลาง (Declaration on the Zone of Peace, Freedom and Neutrality) ในปี ๒๕๑๔ ปฏิญญาสมานฉันท์อาเซียน (Declaration of ASEAN Concord) เป็นต้น โดยมีการตกลงก่อตั้งสำนักเลขาธิการอาเซียนขึ้นที่กรุงจาการ์ตา อินโดนีเซีย ต่อมาอาเซียนได้ขยายวงสัมพันธ์ออกไปสู่ประเทศในภูมิภาค และมีเพิ่มสมาชิกขึ้นเป็น ๑๐ ประเทศ โดยมีประเทศเวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชาได้เข้าเป็นสมาชิกในภายหลัง

ในเดือนธันวาคม ๒๕๔๐ ผู้นำอาเซียน ได้รับรองเอกสาร "วิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐" กำหนดเป้าหมายหลัก ๔ ประการ เพื่อมุ่งพัฒนาอาเซียนไปสู่ "ประชาคมอาเซียน" (ASEAN Community) ให้เป็นผลสำเร็จภายในปี ๒๕๖๓ (ค.ศ. ๒๐๒๐) ซึ่งจะประกอบด้วย "เสาประชาคมหลักรวม ๓ เสา" ได้แก่ ประชาคมความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และ ประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน รวมทั้งจัดโครงสร้างองค์กรของอาเซียน รองรับภารกิจและพันธกิจ รวมทั้งแปลงสภาพอาเซียนจากองค์กรที่มีการรวมตัวหรือร่วมมือกันแบบหลวม ๆ เพื่อสร้างและพัฒนามาสู่สภาพการเป็น "นิติบุคคล" ซึ่งเป็นที่มาของการนำหลักการนี้ไปร่างเป็น "กฎบัตรอาเซียน" ซึ่งทำหน้าที่เป็น "ธรรมนูญ" การบริหารปกครองกลุ่มประเทศอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศซึ่งผมนึกกำลังเป็นหนึ่งในเดียวกัน ดังปรากฏตามสโลแกนที่ว่า "สิบชาติ หนึ่งอาเซียน" ในเสาหลักทั้ง ๓ ประการนั้น ประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญ คือ

๑) เสาหลักด้านการเมืองและความมั่นคงของภูมิภาคอาเซียน มุ่งให้ประเทศในภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีระบบแก้ไขความขัดแย้ง ระหว่างกันได้ด้วยดี มีเสถียรภาพอย่างรอบด้าน มีกรอบความร่วมมือเพื่อรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อให้ประชาชนมี

ความปลอดภัยและมั่นคง โดยการสนับสนุนส่งเสริม สันติภาพ ความมั่นคง การปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองแบบธรรมาภิบาล การส่งเสริมให้บรรลุความเจริญร่วมกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ประชาคมเป็นภูมิภาคที่เปิดกว้าง มีพลวัต และยืดหยุ่นได้ในการตั้งรับภาวะผันผวนของเศรษฐกิจ มีหลักประกันที่จะทำให้เกิดสันติสุขในอาเซียน

๒) เสถียรภาพทางด้านการเศรษฐกิจ มุ่งให้เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ และการอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างกัน อันจะทำให้ภูมิภาคมีความเจริญมั่งคั่ง และสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่น ๆ ได้เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนในประเทศอาเซียน โดยมุ่งให้เกิดการไหลเวียนอย่างเสรีของ สินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการลดปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำทางสังคมภายในปี ๒๐๒๐ ทำให้อาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว (single market and production base) การให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกใหม่ของอาเซียนเพื่อลดช่องว่างการพัฒนา และช่วยให้ประเทศเหล่านี้เข้าร่วมกระบวนการรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาเซียน การส่งเสริมความร่วมมือในนโยบายการเงินและเศรษฐกิจมหภาคตลาดการเงินและตลาดทุน การประกันภัย และภาษีอากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม พัฒนาความร่วมมือด้านกฎหมาย การเกษตร พลังงาน การท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการยกระดับการศึกษาและการพัฒนาฝีมือแรงงาน ซึ่งจะต้องมีการไหลเวียนของสินค้า บริการ การลงทุน และแรงงานฝีมือทั่วทั้งภูมิภาคของประชาคมอาเซียนมีเงินทุนไหลเวียนโดยเสรี และมีสถานะการพัฒนาทางเศรษฐกิจในหมู่สมาชิกประชาคมที่เท่าเทียมกันรวมทั้งเสริมสร้างเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพด้านการเงิน การประสานในด้านนโยบายเศรษฐกิจระหว่างสมาชิกทั้ง ๑๐ ประเทศ มีกฎระเบียบที่ดีด้านการเงิน ทรัพย์สินทางปัญญา นโยบายการแข่งขันทางการค้า และการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งประชาคมโดยกำหนดจะให้เร่งพัฒนาพร้อมเป็น "ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน" ให้ได้เร็วขึ้นจากกำหนดเดิมในปี ๒๕๖๓ มาเป็นในปี ๒๕๕๘ แทน หรือเร็วขึ้นจากเดิมอีก ๕ ปี

๓) เสถียรภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน เพื่อให้ประชาชนแต่ละประเทศอาเซียนอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดสังคมที่เอื้ออาทร มีสวัสดิการทางสังคมที่ดี และมีความมั่นคงทางสังคมโดยจะมุ่งเน้นไปที่การทำให้เห็นความสำคัญของประชากรในอาเซียน และเป็นสัมพันธภาพระหว่างประชากรของชาติหนึ่งไปสู่ประชากรของอีกชาติหนึ่ง รัฐสภาของ ๑๐ ประเทศจะประสานร่วมมือกันในกิจกรรมต่าง ๆ สมาชิกของประชาสังคมของสมาชิกจะไปมาหาสู่กัน แลกเปลี่ยนใกล้ชิดระหว่างบุคลากรด้านการศึกษา สถาบันต่าง ๆ และภาคธุรกิจภาคเอกชนในประเทศสมาชิก

เสถียรภาพทั้ง ๓ เสา นั้นจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและความมั่นคง โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่จะมีการพัฒนา ห่วงโซ่มูลค่าเพิ่มในภูมิภาค การเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน การเพิ่มอำนาจในการต่อรอง และการขยายตลาดอาเซียนที่มีประชากร

ประมาณ ๖๐๐ ล้านคน เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่มีความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ โดยมีสังคมแห่งสันติภาพ และภราดรภาพ ซึ่งนอกจากด้านเศรษฐกิจแล้ว เศรษฐกิจทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งหากพิจารณาในด้านสังคมและวัฒนธรรมแล้ว จะพบเห็นได้ว่า กลุ่มประเทศในประชาคมอาเซียนมีความแตกต่างทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต และศาสนา โดยเฉพาะศาสนานั้นจะมีความแตกต่างกันใน ๔ ศาสนาหลัก คือ พุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ และศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู)

อนึ่ง ในการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาค และในประชาคมอาเซียนนั้น ถือว่าเป็นการดำเนินนโยบายต่างประเทศส่วนที่สำคัญที่สุดของไทยมาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด โดยในระยะที่ผ่านมา ไทยได้มุ่งเน้นด้านการเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา กับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์กับการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมของไทยผ่านกรอบความร่วมมือที่สำคัญ เช่น แผนงานการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion Economic Cooperation Program: GMS) และยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawaddy-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) เป็นต้น กรอบความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคดังกล่าวเป็นกลไกและพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนความร่วมมือในภูมิภาคอาเซียนโดยทำให้อาเซียนมีความเชื่อมโยงระหว่างกันมากขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดความเป็น “สิบชาติ หนึ่งอาเซียน” สำหรับรัฐบาลไทยได้เสนอแนวคิดการสร้างเชื่อมโยงระหว่างกันภายในอาเซียน และต่อมาผู้นำอาเซียนในคราวการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ ๑๗ ในเดือนตุลาคม ๒๕๕๓ ณ กรุงฮานอย สาธารณรัฐเวียดนามได้ให้การรับรองแผนแม่บทว่าด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันภายในอาเซียนที่มีเป้าหมายแนวทาง และกำหนดเวลาการดำเนินงานที่ชัดเจน รวมทั้งการพัฒนากลไกการระดมทุนสำหรับโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งการผลักดันการดำเนินงานตามแผนแม่บทดังกล่าว จะก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ลดช่องว่างในการพัฒนา ส่งเสริมการกระจายความเจริญให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ห่างไกล และให้มีการพัฒนาอย่างเท่าเทียม รวมทั้งส่งเสริมประชาคมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันของประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน

สำหรับศาสนาของอาเซียนเป็นที่ทราบกันดีว่า มีความแตกต่างในการนับถือศาสนา ถึงแม้ว่าทุกศาสนาจะเป็นที่พึงพอใจของมนุษย์ มีหลักธรรมคำสั่งสอนที่มุ่งหมายสั่งสอนให้คนที่เป็นสมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรมมีเหตุผลและศรัทธาในความถูกต้อง มีพิธีกรรม และเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นศาสนานั้น ๆ บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะ บทบาทใดจะต้องยึดหลักธรรมคำสั่งสอนในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหา และอุปสรรค

ต่าง ๆ ได้ อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สำหรับสังคมอาเซียนมีศาสนาที่เน้นการอยู่ร่วมกัน ดังเช่น

๑) พระพุทธศาสนาสอนการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทาซึ่งหลักธรรมข้อนี้ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งความสำเร็จ คือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ คือ ศีล สมาธิ และปัญญาหรือหลักไตรสิกขา

๒) ศาสนาคริสต์^๑ สอนให้รับผิดชอบที่จะดำเนินชีวิตตามคำสอนของพระเยซูคริสต์ และประพฤติตนเป็นศาสนิกที่ดี ชาวคริสต์มีความมั่นใจในความรักของพระเจ้า และดำรงชีวิตด้วยความรักในเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้น ชาวคริสต์ที่ดีย่อมเต็มใจที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัวและมีกำลังใจในการทำความดีโดยเหตุที่พวกเขาเป็นผู้เคารพในสิ่งสร้างสรรค์ของพระเจ้า และรักเพื่อนมนุษย์

๓) ศาสนาอิสลาม^๒ สอนเรื่องศรัทธาอย่างบริสุทธิ์ ยอมรับในเอกภาพของของพระศาสดา และมีจุดมุ่งหมายให้สร้างดุลยภาพของชีวิต คือ วัตถุและจิตใจโดยชี้ทางให้มนุษย์ปฏิบัติตามเพื่อสันติสุขทั้งด้านขัดเกลาจิตใจ และการดำรงสันติภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์

๔) ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู สอนหลักมานวธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคล โดยมีการแสดงไว้เป็นข้อ ๆ เช่น บุคคลที่ได้กระทำด้วยการกระทำทางกาย การพูด และทางใจ แล้ว ผลแห่งการกระทำนั้นก็จักอำนวยให้แก่บุคคลนั้นเป็นมัยคติ และอุดมคติ ฉะนั้นจึงควรทำแต่กรรมดีโดยฝ่ายเดียว การคิดเอาแต่ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น การไม่ยอมนับถือผู้ใหญ่ นับว่าเป็นโทษทางจิตใจ การพูดด่าว่า พูดคำหยาบ พูดความไม่จริง พูดให้ร้ายลับหลัง พูดนินทา พูดส่อเสียด นี้เป็นโทษทางวาจา การถือเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นโดยเขายังไม่ทันให้หรือใช้อำนาจ การฆ่าหรือทำหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น การเป็นชู้กับภรรยาหรือสามีของผู้อื่นเป็นโทษทางกาย จึงควรไม่กระทำ เป็นต้น

ถึงแม้ว่าการนับถือศาสนาของแต่ละประเทศในอาเซียนจะมีความแตกต่างกัน แต่ในภาพรวมประชาคมอาเซียนยังมีการอยู่ร่วมกันในลักษณะที่เกื้อกูลต่อกัน ในขณะที่เดียวกันก็มีความขัดแย้งในเชิงพื้นที่และความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ทั้งในเรื่องศาสนา และเรื่องผลประโยชน์อื่น ๆ แต่ยังคงอยู่ในสภาวะการณ์ที่จะดำเนินการต่อไปด้วยการสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันแบบสันติซึ่งแน่นอนว่า มีหลักศาสนาเป็นพื้นฐานในการคิด และการดำรงอยู่ร่วมกัน

อีกนัยหนึ่งในประชาคมอาเซียนนั้นก็มีความขัดแย้ง และการแข่งขันในมิติต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้งด้านศาสนา ดินแดน ผลประโยชน์ สิทธิมนุษยชน และความแตกต่างทางอุดมการณ์ เช่น

^๑ ภัทรพร สิริกาญจน์ และคณะ, **ความรู้พื้นฐานทางศาสนา**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖) หน้า ๘๐.

^๒ เตือน ดำดี, **ศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑) หน้า ๒๘๑.

กรณีที่ ๑ กรณีชาวแกมพูชากลุ่มหนึ่งไม่พอใจประท้วง ทำลายร้านค้า ธนาคาร องค์กรธุรกิจ บุกรุกทำลายสถานทูตไทย และเผาธงชาติไทยเมื่อปี ๒๕๔๖ กรณีชาวแกมพูชาบางกลุ่มไม่พอใจเรื่องที่ดาราสาวไทยกล่าวว่า แกมพูชาขโมยปราสาทนครวัดจากไทยจนทำให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงในกรุงพนมเปญ และต่อมาจนถึงขั้นลดระดับความสัมพันธ์ทางการทูต^๓

กรณีที่ ๒ ความขัดแย้งในรัฐยะไข่ระหว่างของชาวพุทธและชาวโรฮิงญาที่มีความเข้าใจและการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีชาติพันธุ์ที่แตกต่าง เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การบุกปล้นทำลาย ทำร้าย เผาบ้านเรือนจนทำให้ชาวโรฮิงญามุสลิมจำนวนราว ๑๔๐,๐๐๐ คน ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของตนในบริเวณรัฐอาระกันที่อยู่บริเวณชายฝั่งระหว่างการปะทะกันของชาวพุทธ-มุสลิม และผู้คนจำนวนมากกว่า ๒๐๐ คนเสียชีวิต ความรุนแรงได้กระจายไปสู่ชุมชนชาวมุสลิมอื่น ๆ ในพม่า “ความตึงเครียดในภูมิภาคยังคงอยู่ในระดับสูง และกลุ่มสิทธิมนุษยชนกล่าวว่า ชาวโรฮิงญาที่ไร้ประเทศยังคงต้องเผชิญกับการถูกทำร้ายและการกดขี่” ต่อมามีการประท้วงของพระสงฆ์ในพุทธศาสนา โดยเหล่าพระสงฆ์ชาวพุทธอยู่ในกลุ่มประชาชนเกือบพันคนที่เข้าร่วมการประท้วงในกรุงย่างกุ้งของพม่าเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ ก่อนการเยือนขององค์การความร่วมมืออิสลาม [OIC] เพื่อสืบสวนเกี่ยวกับความรุนแรงที่มีต่อชาวมุสลิม ป้ายตรงกลางมีใจความว่า “ไม่ต้องการ OIC...ออกไป” “ผู้ประท้วงชูป้ายที่มีข้อความว่า ‘พวกคุณไม่ได้มาเพื่อสิทธิมนุษยชน แต่มาเพื่อเผยแพร่อิสลาม’ และ ‘ทำไมไม่เอาพวกเบงกอลผิดกฎหมายกลับไปยังประเทศคุณเองล่ะ’” และโดยรวมยังมีชาวโรฮิงญาราว ๘๐๐,๐๐๐ คน อาศัยอยู่ในรัฐยะไข่โดยไม่มีสัญชาติหรือสิทธิ์ครอบครองทรัพย์สิน องค์การสหประชาชาติได้อธิบายว่าพวกเขาเป็นชนกลุ่มน้อยทางศาสนาที่ได้รับการประหัตประหารมากที่สุดในโลก^๔

กรณีที่ ๓ ความขัดแย้งระหว่างชาวคริสต์และอิสลามในอินโดนีเซีย หรือความรุนแรงในนามของศาสนาที่จังหวัดโมลุกกะและจังหวัดโมลุกกะเหนือ ค.ศ.๑๙๙๙-๒๐๐๔ ความรุนแรงที่เกาะโมลุกกะเป็นตัวอย่างที่ค่อนข้างมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชาวมุสลิมและคริสเตียนในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านของอินโดนีเซียมาสู่ยุคประชาธิปไตย ส่งผลทำให้เกิดปรากฏการณ์การสู้รบกันระหว่างกองกำลังมุสลิมและคริสเตียนโดยอ้างถึงปกป้องศาสนาของตนเองจนทำให้มีจำนวนผู้เสียชีวิตในช่วงระหว่าง ค.ศ.๑๙๙๙-๒๐๐๓ อย่างน้อยกว่า ๕,๐๐๐ คน นอกจากนี้ความรู้สึกไม่พอใจของชาวมุสลิมต่อการที่สหรัฐอเมริกาส่งกองกำลังไปยังอัฟกานิสถาน เมื่อ ค.ศ.๒๐๐๑ ยิ่งทำให้กระตุ้นให้ความขัดแย้งในนามของศาสนาเลวร้ายลงไปอีกด้วย ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ.๑๙๙๙ เกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาใหม่และปัญหาเก่ามาเจอกัน เดิม

^๓ ข่าวหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ ๓๐ ม.ค. ๒๕๔๖.

^๔ ข่าวหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ฉบับวันที่ ๑๔ พ.ย. ๒๕๕๖.

ชาวคริสเตียนในอัมบนต่อสู้เคียงข้างดัตช์ในช่วงที่อินโดนีเซียต่อสู้เพื่อเอกราช ขณะที่ชาวจีนที่เป็นชาวที่อาศัยอยู่ในอัมบนพยายามแยกดินแดนออกไปทางตอนใต้ไปเป็นสาธารณรัฐโมลุกกะโดยได้รับการสนับสนุนจากชาวคริสเตียน ต่อมาในช่วงท้ายของยุคซูฮาร์โต หลายพื้นที่ของโมลุกกะเกิดการย้ายถิ่นฐานของชาวมุสลิมและการแพร่ของศาสนาอิสลามทั้งในเชิงสัญลักษณ์และรูปธรรม เป็นผลทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนสองกลุ่มในประเด็นศาสนาที่แพร่ไปอย่างรวดเร็ว ความรุนแรงเริ่มต้น ค.ศ. ๑๙๙๙ ตั้งแต่ในช่วงของรัฐบาลบีเจ ฮาร์ ปีบี ที่เกิดขึ้นมาจากกรณีเล็ก ๆ ระหว่างชาวอัมบนที่นับถือศาสนาคริสต์และผู้อพยพชาวมุสลิม เหตุการณ์ความรุนแรงกินเวลากว่าสองเดือนทำให้มีผู้เสียชีวิตราว ๑,๐๐๐ คน ความรุนแรงเกิดขึ้นทั้งในจังหวัดโมลุกกะและโมลุกกะเหนือ ก่อให้เกิดการสู้รบระหว่างกองกำลังติดอาวุธมุสลิมและคริสต์ที่ค่อนข้างควบคุมสถานการณ์เป็นไปอย่างยากลำบาก^๕

กรณีที่ ๔ ความขัดแย้งเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาในมาเลเซียกรณีศาลอุทธรณ์มาเลเซียห้ามสื่อชาวคริสต์ใช้คำว่า "อัลเลาะห์" โดยศาลอุทธรณ์ตัดสินห้าม 'เดอะเฮอรัลด์' นสพ.คริสต์ในมาเลเซียใช้คำว่า "อัลเลาะห์" (Allah) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ ต.ค. ๒๐๑๓ กรณีศาลอุทธรณ์ของมาเลเซียตัดสินให้หนังสือพิมพ์เดอะเฮอรัลด์ (The Herald) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์คริสเตียนนิกายคาทอลิกยกเลิกการใช้คำว่า "อัลเลาะห์" (Allah) เพื่อสื่อถึงพระเจ้าในศาสนาคริสต์หลังจากกลายเป็นขบวนการเหตุโจมตีศาสนสถานหลายแห่งตั้งแต่ปี ๒๐๑๐ โดยก่อนหน้านี้ทางการมาเลเซียได้แจ้งเตือนหนังสือพิมพ์เดอะเฮอรัลด์ให้ยกเลิกการใช้คำว่า "อัลเลาะห์" ในการสื่อถึงพระเจ้าโดยอ้างว่าเป็นคำที่ใช้ในกลุ่มชาวมุสลิมเท่านั้น ไม่เช่นนั้นแล้วจะมีการระงับการออกใบอนุญาต ทำให้หัวหน้าบาทหลวงประจำกรุงกัวลาลัมเปอร์และหนังสือพิมพ์เดอะเฮอรัลด์ยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้ยกเลิกคำสั่งห้ามดังกล่าว จนกระทั่งในวันที่ ๓๑ ธ.ค. ๒๐๑๙ ศาลสูงกรุงกัวลาลัมเปอร์ได้ตัดสินให้เดอะเฮอรัลด์ชนะคดี โดยบอกว่าแม้ศาสนาอิสลามจะเป็นศาสนาประจำชาติมาเลเซีย แต่รัฐบาลก็ไม่มีอำนาจในการห้ามไม่ให้ใช้คำว่า "อัลเลาะห์" トラบาใดที่ไม่เป็นการใช้เพื่อชักชวนให้เปลี่ยนศาสนา โดยหลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์โจมตีศาสนสถานหลายแห่งเป็นโบสถ์คริสต์ ๑๐ แห่ง มัสยิดของอิสลาม ๒ แห่ง แต่ไม่มีรายงานผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิตและมีโบสถ์แห่งเดียวเท่านั้นที่ได้รับความเสียหายรุนแรงทางกระทรวงกิจการภายในของมาเลเซียได้ยื่นอุทธรณ์ในกรณีดังกล่าว จนถึงวันที่ ๑๔ ต.ค. ที่ผ่านมามีคณะผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์พลิกคำตัดสินโดยอนุญาตให้มีการสั่งห้ามใช้คำว่า "อัลเลาะห์" โดยบอกว่าการสั่งห้ามนี้ไม่ถือว่าผิดหลักรัฐธรรมนูญ^๖

^๕ Robert Pringle, *Understanding Islam in Indonesia: Politics and diversity*, ๒๐๑๐.

^๖ ความขัดแย้งเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนา, [ออนไลน์],

<http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/๒๐๑๓/๑๐/๑๔/allah-remains-exclusive-for-muslims/> [๑๕ ต.ค. ๒๕๕๖].

จากกรณีภาพความขัดแย้งทางศาสนา การละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาคมดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ประชาคมอาเซียนนั้นถึงแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะร่วมมือในมิติต่าง ๆ ตามที่กล่าวแล้ว แต่ความขัดแย้งที่ปรากฏก็มีอาจปฏิเสธได้ว่า ความขัดแย้ง แข่งขันยังคงปรากฏอยู่อย่างเนื่อง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกรณีความขัดแย้งด้านดินแดนของไทย – กัมพูชา ความขัดแย้งของเวียดนาม มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ในหมู่เกาะสแปรตลีย์ ความขัดแย้งด้านสิทธิมนุษยชนและศาสนาของไทย พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย เป็นต้น นับว่าเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน สำหรับสาเหตุของปัญหานั้นมาจากปัจจัยหลายประการทั้งในด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ผลประโยชน์ ความเชื่อถือ ศาสนา ค่านิยม ไปจนถึงนโยบายของรัฐที่อาจจะมีมาตรการบางอย่างเพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างแปลกแยกในสังคม จากที่กล่าวในตอนต้นจะเห็นได้ว่า

๑) ประชาคมอาเซียนมีกระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเพื่อความเป็นหนึ่งของประชาคมเพิ่มมากขึ้น

๒) จากประวัติศาสตร์ที่มาจะเห็นได้ว่าในประชาคมอาเซียนนั้นมีการนับถือศาสนาที่หลากหลายทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู

๓) การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่จะส่งผลกระทบต่อความเข้าใจระหว่างศาสนิกของแต่ศาสนา ดังปรากฏความขัดแย้งระหว่างศาสนิกในประเทศไทย อินโดนีเซีย พม่า และอีกหลายประเทศ

๔) ยังขาดการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงลึกเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันตามแนวศาสนาที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้มีการตั้งคำถามถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องในหลาย ๆ ด้านว่า เกิดขึ้นจากอะไร และหนึ่งในจำนวนนั้นก็คือ ความแตกต่างของศาสนามีผลต่อสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยหรือไม่ ซึ่งหากมองให้ภาพรวมของสังคมในอดีตที่ผ่านมาจะพบว่า ประชาคมอาเซียนมีการอยู่ร่วมอย่างปกติสุขของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในประเทศต่าง ๆ ตามที่กล่าวแล้ว แต่เนื่องสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป มีการนำศาสนามาเป็นข้อขัดแย้งหวังผลประโยชน์ของฝ่ายต่าง ๆ มีการตีความและให้คุณค่าทางศาสนาในมิติที่แตกต่างไปจากแนวคิด และหลักปฏิบัติแบบดั้งเดิมจึงอาจทำให้เป็นส่วนหนึ่งของความไม่ปกติสุขที่เกิดขึ้นกับประเทศต่าง ๆ ดังนั้น เพื่อจะได้ข้อมูลและปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู ของประชาคมอาเซียน คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงหลักคำสอน และแนวปฏิบัติในส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู ในอาเซียนว่า มีหลักคำสอน และแนวปฏิบัติอย่างไร ที่ทำให้การอยู่ร่วมกันของชุมชนทั้งชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในประเทศไทยกับประชาคมอาเซียน อันจะเป็นการช่วยให้ได้อยู่ร่วมกันอย่างปกติ ให้นำหน่วยงานภาครัฐได้เข้าใจถึงความแตกต่างเรื่องคำสอน และแนว

ปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประเทศต่าง ๆ และเพื่อให้ทุกฝ่ายก้าวพ้นมิติทางศาสนา และวัฒนธรรมเพื่อไปสู่การพัฒนาสังคมไทย และอาเซียนในทิศทางที่เหมาะสมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา
- ๒) เพื่อศึกษานโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอน และแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑) แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู มีแนวคิด หลักการอย่างไร ที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนหรือชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลามในแต่ละพื้นที่ แนวคิดและภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละประเทศหรือวัฒนธรรมร่วมของประชาคมอาเซียนมีส่วนสนับสนุนให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างไร
- ๒) นโยบายของภาครัฐและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประเทศต่างๆ ในประชาคมอาเซียนที่เป็นไปตามหลักการของศาสนา กฎหมาย กฎหมายสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างไร
- ๓) ปัญหา อุปสรรคในการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนในมิติทางศาสนามีหรือไม่อย่างไร และแนวทางการบูรณาการหลักคำสอน และแนวปฏิบัติตามหลักศาสนาเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนควรมีแนวทางอย่างไร
- ๔) แนวคิดและหลักการสากล เช่น หลักความเสมอภาค หลักสิทธิและเสรีภาพ หลักสิทธิมนุษยชน หลักการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจะมีส่วนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาชน และภาครัฐ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิด หลักการ หลักคำสอนและแนวปฏิบัติในส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู ตามหลักศาสนานั้น ๆ ศึกษาการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู ในประชาคมอาเซียน ในมิติของการจัดการทรัพยากรชุมชน การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และการจัดการความขัดแย้ง รวมทั้งศึกษาปัญหา อุปสรรค นโยบาย แนวทางการบูรณา

การหลักคำสอน แนวปฏิบัติของภาครัฐ องค์กรในระดับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อค้นหาแนวทางการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant)

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์โดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ดังนั้น จึงกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตามแนวศาสนา โดยเป็นผู้นำทางศาสนาทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู และผู้นำในระดับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งตัวแทนชุมชนในพื้นที่ซึ่งมีกระบวนการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันหรือมีการทำงานในลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และสังคมประกอบด้วย

๑) ผู้นำทางศาสนาในประชาคมอาเซียนจาก ๙ ประเทศ จำนวน ๑๐ รูป/คน ได้แก่

- (๑) พระสุยะเดช วงศ์โสภาก Lao Buddhist fellowship organization
 - (๒) Mr.Gerald Kong: Christianity Executive Secretary, Roman Catholic Archdiocese of Singapore, Archdiocesan Catholic Council for Interreligious Dialogue
 - (๓) Mr. Balwant Singh: Sikhism From Indonesia
 - (๔) Ven.AshinUttamanda Sitagu International Buddhist Academy, Yan-gon Myanmar
 - (๕) Ven.LormLoeuem, Executive Director, Life and Hope Association, and Member, Sangha Council of Siem Reap Province Cambodia
 - (๖) VijayaSamarawickrama: Buddhism Senior Lecturer ๑, American Degree Transfer Program, Taylors University: Malaysia
 - (๗) Mr.Bhante Chao Chu Co-chair, Buddhist-Catholic Dialogue in Los Angeles, Buddhist Delegate, Inter-religious Council of Southern California, Executive Board member, World Fellowship of Buddhists: USA
 - (๘) Dr.HlaTun Ram Nivas Hinduism From Myanmar
 - (๙) Josept ChusakSirisut Bishop: Catholic Bishop of Diocese of Nakhonratchasima, Thailand
 - (๑๐) Sultan MaguidMaruhom: Islam Executive Director, Ummah Fi Salam, Inc., Pagadian City, Philippines
- ๒) ตัวแทนชุมชน/องค์กรที่มีบทบาทในทางพุทธศาสนาและสานสัมพันธ์กับศาสนาทุกศาสนา ใน ๔ ประเทศ ได้แก่

(๑) ประเทศไทย ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) ประเทศอินโดนีเซีย ได้แก่ Smaratungga Buddhist College, Boyolali City
YogYakarta Indonesia

(๓) ประเทศเมียนมา ได้แก่ องค์กร Alodawpyei Meditation Center ย่างกุ้ง

(๔) ประเทศมาเลเซีย ได้แก่ วัดไชยมังคลาราม (Chaiya Mangalaram Buddhist
Temple) รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย

๓) ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐและองค์กรด้านศาสนสัมพันธ์ในประเทศต่าง ๆ เช่น ตัวแทน
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและกรมการศาสนาของไทย ตัวแทนผู้บริหารขององค์กรศาสนา
พุทธ-คริสต์-อิสลามในประเทศมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เมียนมา และกัมพูชา เช่น Ven.VY
Sovechea รวมทั้งผู้ที่มีบทบาทในด้านศาสนสัมพันธ์ของประชาคมอาเซียน เป็นต้น

โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มองค์กรที่มีบทบาทในทางพุทธศาสนาและสานสัมพันธ์กับ
ศาสนาต่าง ๆ และกลุ่มผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐและองค์กรด้านศาสนสัมพันธ์ในประเทศ เช่น
ตัวแทนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและกรมการศาสนาของไทย จำนวน ๑๕ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ทำการศึกษาในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙ (๒๐๑๔-๒๐๑๖)

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การอยู่ร่วมกัน (Coexistence) หมายถึง การที่ประชาชนได้อาศัยอยู่ในสถานที่
หรือชุมชนแห่งใดแห่งหนึ่งบนพื้นฐานของความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยม ความเชื่อ
และวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่แตกต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้แนวคิด หลักการทาง
ศาสนา กฎหมาย กติกาของสังคม หรือแนวคิดในระดับสากลที่จะทำให้การอยู่ร่วมกันนั้นเกิดความ
สงบสุข มีสันติภาพ สร้างสรรค์ให้เกิดการพัฒนาชีวิตและสังคม

๑.๕.๒ ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มประเทศ
สมาชิกอาเซียนจำนวน ๑๐ ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ไทย บรูไน เมียนมา ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย ลาว
เวียดนาม สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ให้เป็นชุมชนที่มีความแข็งแกร่ง สามารถสร้างโอกาสและรับมือส่ง
ทำท้ายทั้งด้านการเมืองความมั่นคง เศรษฐกิจ และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ โดยสมาชิกในชุมชนมี
สภาพความเป็นอยู่ที่เหมาะสม สามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างสะดวก และมีความ
รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน

๑.๕.๓ แนวคิดและหลักปฏิบัติตามแนวศาสนา หมายถึง แนวคิด หลักคำสอนและการ
ปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน การเสริมสร้างความรัก ความเมตตา และอย่างสร้างสันติภาพของ

ผู้คนตามหลักของศาสนาต่าง ๆ ได้แก่ พระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาฮินดู ที่ประชาชนในประชาคมอาเซียนนับถือ

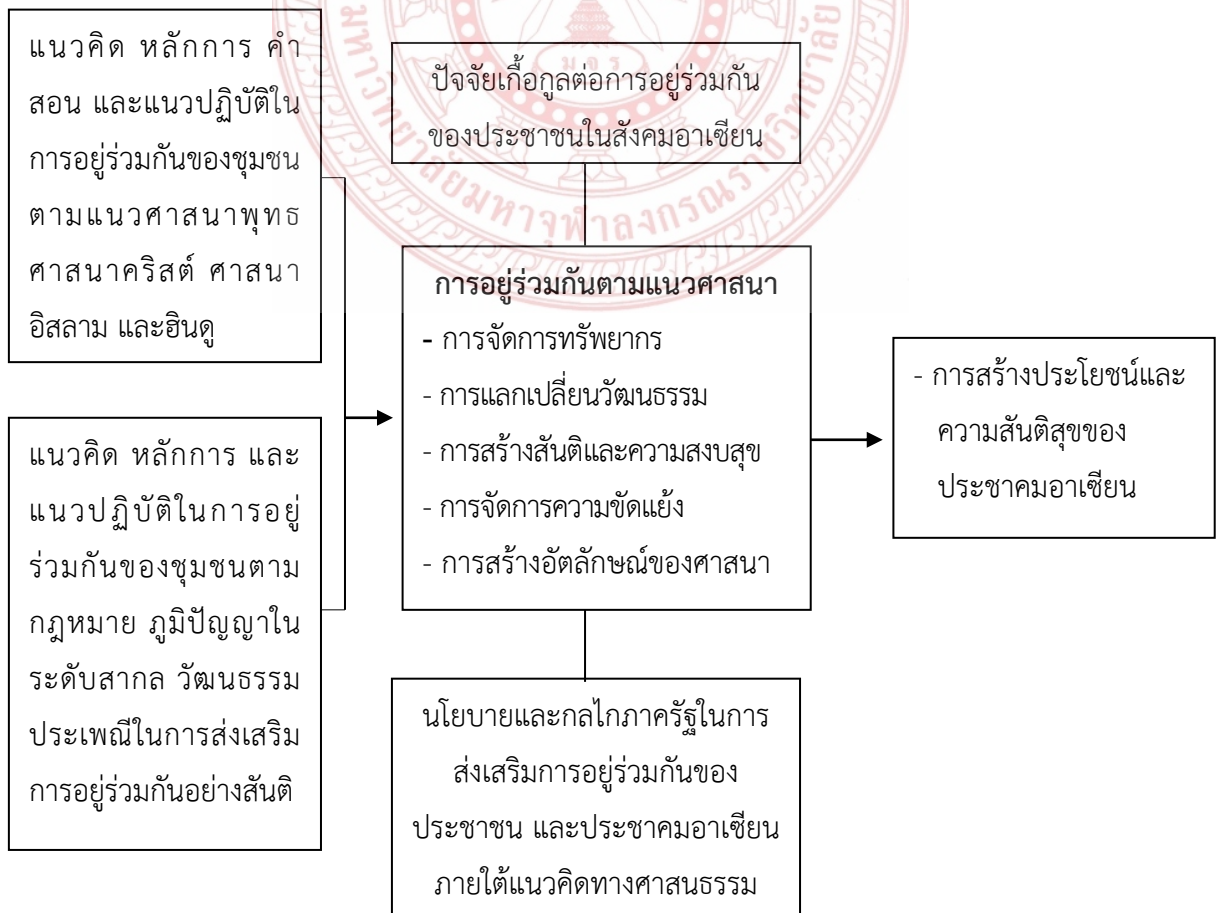
๑.๕.๔ นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน หมายถึง การที่ภาครัฐ องค์กรทางศาสนา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวนโยบาย แผนงาน ของแต่ละองค์กรเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในมิติต่าง ๆ โดยยึดหลักการทางศาสนา กฎหมาย แนวคิดในระดับสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑.๕.๕ การบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติ หมายถึง การที่ภาครัฐ องค์กรทางศาสนา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวนโยบายในการใช้หลักคำสอนทางศาสนา กฎหมาย แนวคิดสากล เช่น หลักความเสมอภาค สิทธิมนุษยชน เป็นต้น มาประยุกต์เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาชนให้เกิดสันติสุข

๑.๕.๖ ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง การที่ภาครัฐ องค์กรธุรกิจ องค์กรทางสังคม และภาคประชาชนในประชาคมอาเซียนได้มีแนวทางการปฏิบัติเพื่อสานต่อความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ และการพัฒนาสังคม

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการ และวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑) ได้มีการสังเคราะห์หลักคำสอน และแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูทั้งจากคัมภีร์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๒) ได้รูปแบบ หลักการ และกระบวนการจัดการทรัพยากร การเสริมสร้างสันติสุข การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การสร้างอัตลักษณ์ร่วม และหรือการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในประชาคมอาเซียน

๓) ได้มีการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธ คริสต์ อิสลามและฮินดู ในอาเซียนที่เป็นทั้งทางบวก คือ มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และทางลบ คือ การมีความขัดแย้งต่อกันในทุกมิติ

๔) ได้แนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

๕) ได้มีการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในอาเซียนเหมาะสม และเป็นแนวทางให้หน่วยงานต่าง ๆ ผู้นำศาสนา ผู้นำองค์กรและชุมชนนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศ และประชาคมอาเซียน

๑.๘ ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่ได้รับ

๑) ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู

๒) หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำศาสนา และชุมชนท้องถิ่น ได้รูปแบบ หลักการ และกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชน การสร้างสันติภาพของสังคม การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การสร้างอัตลักษณ์ร่วม และการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม

๓) ภาครัฐ ผู้นำศาสนา และชุมชนได้มีการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในประชาคมอาเซียน

๔) ผู้นำศาสนา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในประชาคมอาเซียน

๕) ผู้นำศาสนา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูที่เหมาะสม และเป็นแนวทางให้หน่วยงานต่าง ๆ ผู้นำชุมชนนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนเพื่อความสามัคคีของอาเซียน

๖) สังคมไทยมีแนวทางการสร้างความสันติสุขในระดับชุมชน และในระดับนานาชาติ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ ๑ ที่ว่าศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา คณะผู้วิจัย ได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นแนวทางการวิเคราะห์ โดยมีแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ อิสลาม และพราหมณ์ (ฮินดู)

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง

๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพ

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ อิสลาม และพราหมณ์ (ฮินดู)

แนวคิดการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ อิสลาม และพราหมณ์ (ฮินดู) นั้น คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด และหลักคำสอนของศาสนาที่ประชาชนในประชาคมอาเซียนนับถือซึ่งมีศาสนาหลักอยู่ ๔ ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์หรือฮินดู โดยมองว่า ศาสนาเป็นกระบวนการหนึ่งของการพัฒนาทางสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ดังนั้น หลักคำสอนของแต่ละศาสนาจึงมีส่วนที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของศาสนิกชน อันเป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคมมนุษย์ โดยทุกศาสนาล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาชีวิตและสังคม และมองว่าชีวิตแต่ละชีวิตล้วนมีส่วนสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกัน ดังนี้

๒.๑.๑ แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากล มีประชากรนับถือมากเป็นอันดับ ๓ ของโลกรองจากศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ แต่ถ้านับรวมผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอะไร ก็อาจจะอยู่ในลำดับที่ ๔ จากประชาคมโลกที่มีความเชื่อทางศาสนา สำหรับสังคมไทยนั้นมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นอันดับ ๑ ของประเทศ พระพุทธศาสนาเป็นทั้งศาสนา และปรัชญา โดยพระพุทธศาสนาได้เกิดในประเทศอินเดียเมื่อประมาณ ๔๕ ปีก่อนพุทธศักราชจนถึงปัจจุบันรวมเวลา ๒๖๐๐ ปี ปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ๆ คือ นิกายเถรวาทหรือหินยานและนิกายอจารียวาทหรือ นิกายมหายาน สำหรับนิกายเถรวาทหรือหินยานนั้นมีประชากรนับถือมากในประเทศศรีลังกา พม่า ไทย ลาว กัมพูชา อินเดีย บางส่วนของมาเลเซียและบังคลาเทศ ส่วนนิกายอจารียวาทหรือมหายาน มีประชากรนับถือมากในประเทศจีน ทิเบต ญี่ปุ่น มองโกเลีย เกาหลี สิงคโปร์ และเวียดนาม^๑ ประเทศไทยมีการนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาอันช้านานนับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ ดินแดนสุวรรณภูมิในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ จากนั้นประชาชนในดินแดนแถบนี้ก็มีการนับถือ พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน โดยพระพุทธศาสนาได้กลายเป็น สถาบันหลักของสังคมและเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย มีภูมิปัญญาศาสนาธรรม พุทธศิลปกรรมอย่าง มากมาย และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน โดยหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนามุ่งส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มุ่งให้คิดอย่างมีเหตุผลและส่งเสริมการ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข^๒ สำหรับแนวคิดและหลักธรรมในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของผู้คนนั้น พระพุทธศาสนามีแนวคิดและหลักการที่สำคัญหลายประการ ดังนี้

พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีบุคคลผู้ที่เป็น กัลยาณมิตรคอยเป็นผู้แนะนำแนวทางให้กับบุคคลและสังคม การที่บุคคลแต่ละบุคคลจะมีสติปัญญา มีความสามารถในการดำเนินชีวิต หรือสามารถดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสมบูรณ์ใน ความเป็นมนุษย์นั้น จะต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยดูแล แนะนำ ซึ่งบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรนั้น ประกอบด้วย บิดา มารดา ครูอาจารย์ ญาติ เพื่อน หรือบุคคลที่ผู้ใดใกล้ชิดซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนในการ ดำรงชีวิตของเรา ถ้าบุคคลเกิดความทุกข์ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ทางกาย ทางใจขึ้นมา กัลยาณมิตรก็จะเข้า มาช่วยให้เกิดการจัดการที่ดีต่อบุคคลนั้น ดังนั้น แนวคิดการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนาจึงมีนัยที่ เกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ

๑) การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาถือว่า สรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งต่างๆ ในโลกและสากลจักรวาลนั้น เกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดด เดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มา มีที่ไป มีเหตุ มีปัจจัย เมื่อเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็น ปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่า และสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่ สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่โยงใย สลับซับซ้อน เป็นเครือข่าย (network) ที่เชื่อมโยงจากสิ่ง เล็กๆ และภายในสิ่งเล็กๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์ จากอณูที่เล็กที่สุดอย่างเช่น ควอนตัม

^๑ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วัฒนธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕๐.

^๒ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

ฟิสิกส์ ไปจนถึงจักรวาลที่กว้างใหญ่ล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกัน และภายใต้ระบบความสัมพันธ์นั้น สิ่งต่างๆ มิได้เป็นตัวตนของสิ่งหนึ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงอย่างเดียว หากในทุกอนุของสรรพสิ่งเต็มไปด้วยความเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวกับสรรพชีวิต และสรรพสิ่งอย่างกว้างขวาง เป็นสายใยที่ต่อเนื่อง และเป็นส่วนเสี้ยวของโครงข่ายที่มีความสลับซับซ้อน เลื่อนไหลไปมา และมีการปรับเปลี่ยนเข้ากับสิ่งรอบข้าง เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ในสถานะที่เหมาะสม โดยที่สรรพสิ่งในตัวเรา และสิ่งรอบข้างนั้น เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูป และสร้างกระบวนการจนเป็นข่ายใยชีวิต (web of life) ที่ปรากฏอัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ โดยที่มนุษย์อาจจะลืมนึกถึงความเป็นจริงแห่งข่ายใยชีวิตในมิติแห่งความสัมพันธ์อันนั้นที่เชื่อมต่อในจักรวาลนั้น^๓

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังกล่าวถึงสถานะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันว่าเป็นไปตามหลัก “ปฏิจจนสมุปบาท” ที่หมายถึงอาการและความที่สรรพสิ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันเกิดขึ้น โดยต่างฝ่ายต่างก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง และเป็นองค์รวมเสมือนห่วงโซ่ที่ร้อยรัดและผูกพัน ซึ่งก่อให้เกิดปัจจัยอาการอื่นๆ ตามมาในลักษณะที่ว่า “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” และท้ายที่สุดในทัศนะของพระพุทธศาสนา กล่าวถึงสถานะของสิ่งต่างๆ ว่า ไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงองค์ประกอบที่มีการเกี่ยวพันหรือเกิดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงของสิ่งต่างๆ ที่สมมติขึ้นในความหมาย และภาษาที่ใช้พูดของมวลมนุษย ซึ่งนั่นก็หมายถึง “ความเป็นสิ่ง หรือสิ่งมีชีวิต” ที่เราเข้าใจในความหมาย ความคิด และภาษาของเราเอง

อีกนัยหนึ่ง แท้ที่จริงแล้วสิ่งต่างๆ นั้น ล้วนดำรงอยู่อย่างเป็นกลุ่มก้อน เป็นสายใยแห่งความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและมีความสลับซับซ้อนนับตั้งแต่ตัวเราในระดับปัจเจกบุคคล ไปจนถึงหน่วยของสังคมมนุษย์ในขนาดและรูปแบบต่างๆ รวมทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เทคโนโลยี ความคิดเห็นและหรือสิ่งอื่นๆ ซึ่งทั้งหมดล้วนดำรงอยู่และเชื่อมโยงกันอย่างอนเอนกันนั้น โดยความเป็นเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของสรรพสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่เราสามารถพบเห็นได้อย่างชัดเจนในวิถีชีวิตของเราที่มีการรู้จักคุ้นเคยกับสิ่งต่างๆ เช่น เมื่อเรามองไปยังแอ่งน้ำในระบบนิเวศแห่งหนึ่งก็พบว่า มีแหล่งกำเนิดเผ่าพันธุ์ (species) ของสัตว์และพืช ที่มีความหลากหลายในระบบนิเวศนั้นๆ มีการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ ต้นไม้ ต้นหญ้า หรือสัตว์ และพืชอื่น ๆ ที่ต่างก็พึ่งพาอาศัยกันเป็นห่วงโซ่ที่โยงใยและเกี่ยวคู่ โดยมิต้องกล่าวถึงเครือข่ายในสังคมมนุษย์ (social network) ที่ตัวเรามีความผูกพันใกล้ชิดกับบุคคลต่างๆ เช่น พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน รวมทั้งเครือข่ายที่เกิดจากระบบเทคโนโลยีที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวเรา ซึ่งล้วนพึ่งพาอาศัย

^๓ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน), เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

และสร้างข่ายใยแห่งชีวิตที่ต่อเนื่อง เหตุปัจจัยและข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นทั้งความสัมพันธ์ที่มีปรากฏอยู่ในสถานะตามความเป็นจริงของธรรมชาติและสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจรวมถึงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาศาสตร์ อารยธรรม ระบบสาธารณูปโภค ฯลฯ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมที่เรียกว่าเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่มีความหมายต่อการเรียนรู้ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน

ดังนั้น การมองชีวิต โลก และจักรวาล จึงควรสืบสาวไปถึงความสัมพันธ์ต่อกันว่า ทุกสรรพสิ่งมีการเชื่อมโยงถึงกัน ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นข่ายใยแห่งชีวิตและจิตวิญญาณ การมองผ่านโดยใช้กระบวนทัศน์เชิงพุทธ (Buddhist Paradigm) ที่ถือว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานแบบใหม่ที่เป็นทางเลือกของมนุษยชาติเพราะเป็นกระบวนทัศน์ที่จะช่วยปรับเปลี่ยนทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ปัจจุบันแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติหรือเน้นการพิชิตและครอบครองธรรมชาติ มาสู่การมองความจริงแห่งสรรพสิ่งใหม่ว่า สรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกันเป็นองค์รวม (Holistic) ตามหลักปัจจุสมุปบาท (Dependent Origination) ที่ให้แง่คิดว่า “ไม่มีอะไรที่จะดำรงอยู่ได้โดยไม่มีพึ่งพิงสิ่งอื่น” และนอกจากพระพุทธศาสนามองสรรพสิ่งเป็นองค์รวม หลักพุทธธรรมยังได้เชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกันตามระบบธรรมชาติ โดยมองว่า ธรรมชาติความจริงของธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วพระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบความจริงของธรรมชาติแล้วนำมาเผยแพร่ โดยทรงนำความรู้ความเข้าใจในกฎเกณฑ์ธรรมชาตินั้น มาวางเป็นหลักปฏิบัติสำหรับมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนมากที่สุด ซึ่งแนวคิดเรื่ององค์รวมหรือการบูรณาการนั้น เกิดขึ้นหลังจากอิทธิพลของวิทยาศาสตร์แบบลดทอนได้สร้างความเสียหายกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาที่มากเกินไป การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเต็มที่เพื่อผลทางเศรษฐกิจ การเกิดภาวะโลกร้อน ภาวะเรือนกระจก และการขาดความใส่ใจต่อเพื่อนมนุษย์และต่อธรรมชาติ ก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัวและขาดจิตวิญญาณของการรับผิดชอบต่อทุกสรรพสิ่ง แนวคิดวิทยาศาสตร์แบบลดทอนนอกจากจะสร้างปัญหาแล้วยังไม่สามารถนำปรัชญาแนวคิดนั้นมาแก้ไข ปัญหาที่ซับซ้อนและยุ่งยากได้ การมองปัญหาอย่างแยกส่วน การเชื่อมโยงของปัญหา เช่น แยกกายออกจากจิต แยกความคิดเรื่องวัฒนธรรมออกจากโครงสร้างของสังคม ยิ่งซ้ำเติมปัญหายิ่งขึ้น ปรัชญาแนวคิดเรื่ององค์รวมจึงเกิดขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของทุกสรรพสิ่งหรือทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกัน ทุกอย่างประกอบเข้าด้วยกัน เชื่อมโยงกัน (web) ^๔

^๔ Ken Wilber, *Sex Ecology Spirituality: The Spirit of Evolution*, Second Edition Revised, (Boston: Shambhala, ๒๐๐๐), pp. ๔๔-๔๕.

องค์ประกอบของมนุษย์ก็ดีของสิ่งต่างๆ รอบตัวก็ดี มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกัน มนุษย์จึงไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ มนุษย์ต้องอาศัยสิ่งต่างๆ เป็นเครื่องอยู่อาศัยเช่นกัน ไม่ว่าจะอากาศที่บริสุทธิ์ แม่น้ำที่สะอาด ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้เพื่อผลิตฝืน เพื่อการเกษตร และการดำรงชีวิต เป็นต้น ดังนั้น การพึ่งพาอาศัยกันจึงเป็นแนวคิดหลักทางพระพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันบนเส้นทางของกิจกรรมมนุษย์และสังคม

๒) การจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน พระพุทธศาสนามองว่า เมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นสังคมแล้ว ย่อมจะมีภารกิจ หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อกัน ให้มีการทำหน้าที่ของตนเองอย่างถูกต้อง เหมาะสม เพื่อการจัดการคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ดังเช่น หลักการอยู่ร่วมกันที่ปรากฏในสังคาลสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ได้กล่าวถึงหน้าที่ของบุคคลภายในครอบครัวและสังคมใกล้ชิดภายใต้หลักทศ ๖ ซึ่งหมายถึง การจัดการดูแลกันภายในครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุด แต่มีความสำคัญมากที่สุดในการดูแลคุ้มครองบุคคลให้เกิดความผาสุก หากบุคคลในแต่ละทิศปฏิบัติตนตามหน้าที่ซึ่งมีอยู่ประจำทิศได้อย่างเหมาะสมแล้ว ย่อมสามารถที่จะพัฒนาสังคมส่วนใหญ่ให้มีความเจริญรุ่งเรือง ประกอบด้วย

(๑) ปุรัตถิมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา หรือพ่อแม่ ซึ่งเป็นผู้มีอุปการคุณคนแรกของเรา ท่านก้าวเข้ามารับผิดชอบต่อชีวิตของเราก่อนใครๆ ในโลก และทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นชีวิต เลือดเนื้อ รวมทั้งความเป็นคน เราได้มาจากท่านทั้งนั้น พระพุทธเจ้า จึงทรงจัดให้ท่านทั้งสองมาอยู่ข้างหน้าเป็นทิศเบื้องหน้าของเราที่จะพึงตอบแทนด้วยความกตัญญู

(๒) ทักขิณทิศ แปลว่า ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูบาอาจารย์ โดยครูบาอาจารย์นั้นนับว่าเป็นบุคคลสำคัญกับชีวิตของเราอีกท่านหนึ่ง เพราะท่านสอนเราตั้งแต่ให้รู้จักการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ให้รู้จักการรักษาเนื้อรักษาตัวให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ตลอดจนสอนให้รู้จักแนวทางการประกอบอาชีพหรือการทำมาหากิน ท่านจึงเป็นทักษิณบุคคล คือบุคคลที่พวกเราต้องเคารพกราบไหว้บูชา เคารพด้วยความกตัญญู^๕

(๓) ปัจฉิมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ ภรรยาหรือสามี ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการดำเนินชีวิตของสังคมทั่วไปที่จะต้องมีส่วนภรรยา เพื่อเป็นกำลังใจในดำเนินชีวิต เป็นคู่ชีวิต เสริมส่งเสริมให้มีการดูแลซึ่งกันและกัน เป็นผู้ติดตามคอยสนับสนุนช่วยเหลืออยู่ข้างหลังทั้งสิ้น ดังนั้น การหมั่นคอยดูแล เอาใจใส่ซึ่งกันและกันหรือมอบความเป็นใหญ่ให้เกียรติต่อกันและกันย่อมจะเติมเต็มชีวิตของบุคคลให้มีความสุขได้

^๕ ทิศ ๖ คืออะไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.kalyanamitra.org/u-ni-boon/mar๔๘/p๕๗/c๕๗.htm> [๒๒ ต.ค. ๒๕๕๗].

(๔) อุตตรทิศ แปลว่า ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย สำหรับมิตรสหายนั้นเป็นบุคคลที่คบค้าสมาคมกันมาตั้งแต่เด็กจนโตหรือทำงานร่วมกัน เป็นผู้ที่ยกย่องช่วยเหลือให้เราข้ามพ้นอุปสรรคและภัยอันตรายต่างๆ ในเวลาเดียวกันก็ยังเป็นกำลังสนับสนุนให้เราสามารถบรรลุความสำเร็จอีกด้วย

(๕) เภฏฐิมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ทีมงาน คนรับใช้ หรือลูกน้อง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานในโลกปัจจุบันที่จะต้องมียุทธศาสตร์ เจ้านาย ลูกน้องที่ยกย่องช่วยเหลือหรือทำงานร่วมกันให้เกิดความสำเร็จ ทิศเบื้องล่างนี้เอง ที่คอยเป็นฐาน เป็นกำลัง เป็นที่มาแห่งทรัพย์สินเงินทองสำหรับเอามาใช้เป็นกองเสบียงในการหล่อเลี้ยงชีวิตของเรา

(๖) อุปริมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณะ พราหมณ์ หรือบุคคลผู้ที่เรานับถือ โดยปกติบุคคลทั่วไปย่อมจะมีการนับถือศาสนาเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ โดยเฉพาะชาวพุทธนั้น ก็จะมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เพราะเป็นผู้ที่คอยแนะนำทางธรรมให้บุคคลได้ก้าวเดิน เป็นผู้ชี้ทิศแนะนำทางศีลธรรม ฉะนั้น การดูแลอุปถัมภ์บุคคลผู้ที่เรานับถือย่อมจะนำความสุขมาให้

แนวคิดการอยู่ร่วมกันตามหลักทิศ ๖ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการจัดการเพื่อคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน บุคคลที่เป็นทิศเบื้องหน้าย่อมเป็นเสมือนกัลยาณมิตรคอยแนะนำสั่งสอนให้บุคคลที่ตามมาทีหลังได้มีแนวคิด วิธีการที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของตนเอง ฉะนั้น แนวคิดการอยู่ร่วมกันในทางศาสนาพุทธนั้นจึงเกิดจากการทำหน้าที่ของบุคคลและสังคมเริ่มจากหน่วยที่เล็กที่สุดคือครอบครัวก่อนที่จะขยายไปในสังคมเพื่อให้เกิดการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน

๓) การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน การที่มนุษย์จะมีความสุขสมบูรณ์ได้นั้น การมีความสุขทางจิตใจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นการอย่างยิ่ง ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงพัฒนาการของสังคมไว้ในคัมภีร์อัคคัญสูตรซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า เมื่อมนุษย์มีความปรารถนาที่จะดำรงชีวิตร่วมกันจึงได้กระทำกิจการใหญ่เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านกายและจิตใจ มารวมตัวกันเป็นสังคม เป็นหมู่คณะ เพื่อช่วยเหลือดูแลกันและกัน โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่าจะประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ต่อมาเมื่อมีบุคคลบางพวก บางหมู่ ได้มีการละเมิดในข้อตกลง ละเมิดกติกาของหมู่ชน เช่น ทำลายชีวิตและทรัพย์สิน มีการโกหกหลอกลวงว่าร้ายซึ่งกันและกันด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัณหา มานะ ทิฐิ ซึ่งเป็นพื้นฐานตามธรรมชาติมนุษย์ที่เกิดจากสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอก เมื่อบุคคลและสังคมเดือดร้อนเพราะการกระทำของบุคคลบางกลุ่มจึงทำให้มีการแสวงหาระเบียบกฎเกณฑ์ กติกาที่จะทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ต่อมาจึงสมมติให้มีกษัตริย์ มีผู้ปกครอง และมีกระบวนการเพื่อให้คนในสังคมนั้นดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการพัฒนาคน และหากยังมีการล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ที่เป็นข้อตกลงร่วมกันจึงให้มีการลงโทษทางสังคม เพื่อให้สังคมและบุคคลดำรงชีวิตที่ดีต่อไปได้ โดยในตอนสุดท้ายของพระสูตรเรื่องนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความแตกต่างของมนุษย์ว่า เกิดขึ้นเพราะการกระทำและความประพฤติเท่านั้น ชาตีกำเนิด

ไม่ใช่เครื่องบ่งชี้ถึงความดีและเลวของมนุษย์ได้และหมู่มืดวุ่นเหล่านั้นจะดีเลวก็ด้วยการกระทำของตนเองเป็นไปตามอำนาจแห่งการกระทำ^๖

แนวคิดการพัฒนาบุคคลและสังคมจึงเกิดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ “สังคมมีการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีรวมนั้น” มีการพัฒนาบุคคลเพื่อให้เป็นผู้ที่มีการฝึกฝนตนเอง เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีอิสระจากเครื่องผูกมัดทั้งหลายอันเป็นกิเลสภายในของตนเอง มีการพัฒนาคนและสังคมเพื่อให้ระบบในสังคมมีความเกื้อกูลต่อการพัฒนาคน เป็นสังคมแห่งกัลยาณมิตรที่คอยส่งเสริมการพัฒนาคนให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา ให้บุคคลมีความสุขบนพื้นฐานของความมนุษย์ และพัฒนามนุษย์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

พระพุทธศาสนา มองว่า การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการที่เกื้อกูลต่อการพัฒนามนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์จะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีสัมมาทิฐิ โดยจะต้องมีปัจจัยที่เกื้อกูล ๒ ประการ คือ หลักปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ คำว่า ปรโตโฆสะ แปลว่าเสียงพร่ำสอนจากผู้อื่น หมายถึง การกระตุ้นหรือชักจูงจากบุคคลและสังคมภายนอก เช่น การแนะนำสั่งสอน การถ่ายทอด การให้ข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้จากผู้อื่น โดยเฉพาะส่วนที่ติงามถูกต้องซึ่งเป็นความรู้หรือคำแนะนำจากบุคคลที่กัลยาณมิตรในระบบสังคมนั้น^๗ ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั้น มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นบุคคลที่มีศรัทธา มีศีล มีสุตะ คือเป็นพหูสูต มีจาคะและปัญญา การคบหาบุคคลหรือสังคมเช่นนั้น ย่อมนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เข้าถึงความดีงามตามหลักการที่ดีของสังคมนั้น หลักปรโตโฆสะนี้ถือว่าเป็นปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของบุคคลเช่น ผู้ที่เป็นบิดา มารดา ครู อาจารย์ นับว่าเป็นกัลยาณมิตรที่คอยแนะนำสั่งสอนให้เกิดทัศนคติ มุมมองที่ดีต่อการพัฒนาบุคคลและสังคม ส่วนคำว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธีของบุคคล คือ การกระทำภายในใจโดยละเอียดถี่ถ้วน คิดพิจารณาถึงสิ่งทั้งหลายด้วยความเป็นเหตุเป็นผล พิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุจนตลอดสาเหตุต้นทาง แยกแยกวิเคราะห์ด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ ตามสภาพความเป็นจริงและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หลักโยนิโสมนสิการนี้ ถือว่าเป็นปัจจัยภายในของบุคคลที่จะทำให้บุคคลได้รู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเองอย่างถูกวิธี มีความคิดของตนอย่างอิสระ สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง นำไปสู่สัมมาทิฐิ และเข้าถึงความเป็นจริงของสรรพสิ่ง

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นการส่งเสริมให้บุคคลและสังคมเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีกระบวนการพัฒนาทางศีล สมาธิ ปัญญา ไปสู่การงดเว้น

^๖ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๖๓/๗๑-๘๘.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธีม, ๒๕๕๕), หน้า ๕๖๓-๕๖๔.

จากการทำบาป การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการพัฒนาจิตใจ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ “การจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน” ซึ่งกระบวนการพัฒนาสังคมนั้นจะประกอบด้วยการพัฒนาขั้นพื้นฐานคือ กายภาวนา (การพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การพัฒนากายให้แข็งแรง) ศีลภาวนา (การพัฒนาด้านพฤติกรรมให้ทำในสิ่งที่ประโยชน์เกื้อกูลไม่เบียดเบียนทำลายหรือทำร้ายซึ่งกันและกันทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สิน) จิตใจภาวนา (การพัฒนาด้านจิตใจให้เกิดความผ่อนคลาย มีสมรรถนะพร้อมที่จะกระทำความดีงามให้กับชีวิตและสังคม) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันกับสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่ติดอยู่กับอวิชชา คือ ความรู้ไม่จริงหรือรู้เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งและอนุมานว่าสิ่งนั้นจะเป็นเช่นนั้น) แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนานี้ให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาคน” และ “การพัฒนาระบบที่เกื้อกูล” ที่หมายถึงการพัฒนาสังคมแห่งกาลยาณมิตรเพื่อให้บุคคลและสังคมมีความเกื้อกูลต่อกัน มีการแบ่งปันความสุข และการสร้างสรรค์ความดีงามภายใต้การเข้าใจถึงหลักความจริงของสรรพสิ่ง

หลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ตั้งแต่ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” จนถึงโอวาทว่าด้วยความไม่ประมาทในคราวก่อนที่จะปรินิพพานตลอด ๔๕ พรรษา นั้น หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วจะพบว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าหรือหลักพุทธธรรมนั้นมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันเป็น ๓ ส่วน คือ ๑) การแสดงถึงความจริงตามธรรมชาติ เป็นธรรมะหรือหลักการที่แสดงถึงความเป็นกลางและความเป็นเช่นนั้น (ตถตา) ของสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ สภาวะที่เป็นเช่นนั้น มิใช่ตัวเรา ตัวเขาหรือเป็นของอย่างใดอย่างหนึ่งที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” ๒) หลักแห่งการปฏิบัติที่บุคคลจึงปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตงอกงาม ชีวิตที่มีการเรียนรู้ด้วยไตรสิกขา เป็นต้น ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิบัติ” และ ๓) หลักแห่งอริยธรรมวิธี เป็นหลักการที่สังคมจะพึงประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูล การมีพื้นฐานของคุณธรรมแห่งอารยชน ที่เรียกว่า “อารยธรรมวิธี” ดังนั้น จึงมีความเกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกัน โดยมีหลักธรรมที่สำคัญ ดังนี้

๑) หลักโอวาทปาติโมกข์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^๔ ได้อธิบายพระพุทธพจน์ดังกล่าวว่าเป็นทั้งอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการที่จะนำไปสู่ความสุขและความยั่งยืน ซึ่งอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนานั้นมีแนวปฏิบัติใน ๔ ประการ คือ

(๑) ความอดทน ได้แก่ ความอดกลั้นต่อการไม่กระทำความที่ไม่ดีงามหรือบาปทั้งทางกาย วาจา และใจ มีอดทนต่อการใช้ชีวิต การทำงาน และการรักษาความสงบสุขของตน เมื่อบุคคลมีความอดทนอดกลั้นต่อการใช้ชีวิตและความชั่วที่จะเกิดขึ้นย่อมประสบผลคือ ความสุขของชีวิต

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *จาริกบุญ จาริกธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๘.), หน้า ๑๓๒-๑๔๐.

(๒) ความไม่เบียดเบียน ได้แก่ การละเว้นจากการทำลาย ทำร้าย ประหัตประหารซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนจากการกระทำของตนเอง เมื่อบุคคลไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นให้เดือดร้อนย่อมจะพบกับมิตรภาพ และความสงบของชีวิต

(๓) ความสงบ ได้แก่ การมีจิตที่มีความสงบ ตื่นรู้กับการทำความดีงาม การมีสันติสุขภายในด้วยการระงับกิเลส ตัณหาที่มีครอบงำจิต และการสร้างสันติสุขภายนอกด้วยการปฏิบัติที่เกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง มุ่งแสวงหาความสงบทั้งทางกาย วาจา และใจ เมื่อบุคคลสามารถฝึกหัดจิตให้มีความสงบได้ บุคคลนั้นย่อมจะพบพานกับความสุขที่มาจากภายในจิตใจของตนเอง

(๔) นิพพาน ได้แก่ การเข้าถึงความจริง และความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง เป็นการเข้าถึงความสงบสุขอันเป็นความสุขที่ปราศจากกิเลส ตัณหาทั้งปวง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นได้จากการดำเนินชีวิตตามมรรคมืองค์ ๘ และการเจริญวิปัสสนา เมื่อบุคคลเจริญวิปัสสนาอย่างเต็มที่แล้วย่อมหลุดพ้นจากวัฏสงสารเข้าถึงความดับทุกข์อันเป็นอมตะธรรม

ส่วนหลักการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันมี ๓ ประการ ประกอบด้วย

(๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่ การงดเว้น การลด ละเลิกการทำบาปทั้งปวง เป็นการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประทุษร้ายในกาม การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การอยากได้สมบัติของผู้อื่น การผูกพยาบาท และความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม และการทำความชั่วอื่นๆ ไม่มีจิตคิดร้ายต่อบุคคล ทรัพย์สินและชีวิตของคนอื่น และสรรพสิ่ง

(๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การทำความดีตามหลักกุศลเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามของชีวิต เป็นต้นว่า การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น การไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาเป็นของตน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ พูดคำจริง คำอ่อนหวาน พูดคำให้เกิดความสามัคคีและพูดถูกกาลเทศะ การไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่นมีแต่คิดเสียสละการไม่ผูกอาฆาตพยาบาท ประกอบด้วยความเมตตาและปรารถนาดี และมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

(๓) การทำจิตให้ผ่องใส ได้แก่ การทำจิตของตนให้ผ่องใส สงบ ปราศจากนิวรณ์และเครื่องเศร้าหมองของจิต ไม่มีวุ่นวายในการบริโภคนิยม ความพยาบาท ความขุ่นมัวของจิต ความลังเลสงสัยเมื่อบุคคลมีจิตที่ผ่องใสม่อมจะเบิกบานในชีวิต ทำงานด้วยความตื่นรู้

สำหรับวิธีการเพื่อเสริมสร้างประโยชน์และความสุขตามหลักโอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายว่า เป็นสิ่งที่สำคัญต่อการสร้างมิตรภาพ การดำรงตนอย่างเรียบง่ายเพื่อให้เกิดความสุขและประโยชน์เกื้อกูลร่วมกัน ประกอบด้วย ๖ ประการ คือ

(๑) การไม่ว่าร้าย ได้แก่ ไม่กล่าวให้ร้ายหรือ กล่าวโจมตีใครให้ได้รับความเสียหายจากคำพูดของตนเอง การมุ่งร้ายด้วยวาจา ด้วยคำเท็จย่อมจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นๆ ดังนั้นการไม่ว่าร้ายจึงเป็นวิธีการสำคัญของการสร้างมิตรภาพและความสงบสุขของสังคม

(๒) การไม่ทำร้าย ได้แก่ การไม่เบียดเบียน ประหัต ประหารทำร้ายผู้อื่นที่จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุขของสังคม เมื่อบุคคลแสวงความสุขก็พึงแสวงหาด้วยการไม่ทำร้ายผู้อื่น หากยังทำร้ายผู้อื่นก็ไม่เชื่อว่าเป็นผู้ที่รักสันติ ความสุขของสังคมจะเกิดขึ้นไม่ได้

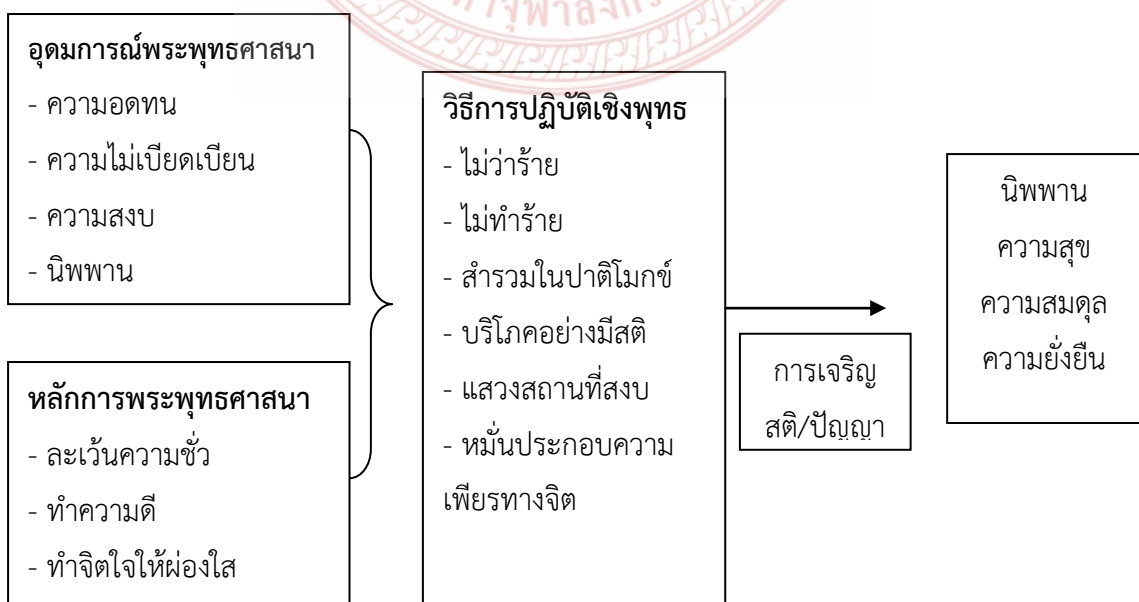
(๓) การสำรวมในปาติโมกข์ ได้แก่ ความเคารพในพระธรรมวินัย ระเบียบ กฎ กติกา กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม หมายถึง การสำรวมระวังมิให้ตนเองล่วงละเมิดพระธรรมวินัยหรือกฎ กติกาของสังคมอันเป็นหลักการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ หากบุคคลไม่สำรวม ละเมิดกฎ กติกาของสังคมแล้ว ความวุ่นวายย่อมจะเกิดขึ้น

(๔) การรู้จักประมาณในการบริโภค ได้แก่ การมีสติในการบริโภคหรือใช้สอย ทรัพย์สินไม่ให้ฟุ่มเฟือยจนเกินไป การรู้จักความพอดีในการบริโภคอาหารหรือการใช้สอยสิ่งต่างๆ ด้วยการคำนึงถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม

(๕) การอยู่ในสถานที่ที่สงบ ได้แก่ การอยู่ในสถานที่สงบ มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตและสรรพสิ่ง ทำตัวให้เรียบง่าย เป็นอยู่อย่างง่าย ไม่มัววุ่นวายครุ่นคิดและใช้แรงงานใช้เวลาให้หมดไปกับการแสวงหาสิ่งเสพบริโภค ซึ่งไม่รวมเฉพาะการบริโภคอาหารเท่านั้น ยังรวมไปถึงการใช้สอยปัจจัย ๔ อื่นๆ คือ มีการใช้สอยแบบประหยัด พอเพียงไม่สนองความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุดหรือไม่มุ่งหาความสุขสำราญจากเรื่องของวัตถุเท่านั้น ยังให้คุณค่าทางด้านจิตใจด้วย

(๖) การประกอบความเพียรในการฝึกจิตใจ ได้แก่ การมั่นคงอดทนแลจิตใจของตนเองให้ผ่องใส เหมาะสมกับการเรียนรู้เพื่อลดละกิเลส ที่เป็นต้นตอของความทุกข์ การฝึกหัดชำระจิตใจให้สงบมีสุขภาพ คุณภาพและประสิทธิภาพที่ดี สามารถสรุปได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการทางพระพุทธศาสนา

๒) หลักเบญจศีล เบญจธรรม เบญจศีล^๙ คือ ข้อปฏิบัติ สำหรับควบคุมกาย และวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความเกษมสุข การสำรวม และความไม่ก้าวล่วงละเมิด ส่วนเบญจธรรม^{๑๐} หมายถึง กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีลซึ่งเป็นสภาวะของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีไว้ ด้วยการประกอบคุณงามความดี ข้อควรปฏิบัติ ๕ ประการ ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจที่สะอาดงดงาม ได้แก่ เมตตา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ และสติสัมปชัญญะ ผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นจะมีความสุข ศีล ๕ คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยการรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่วการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

(๑) ปาณาติปาตาเวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต การฆ่าการประทุษร้ายกัน

(๒) อทินนาทานาเวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

(๓) กามเมสุมิฉฉาจาราเวรมณี เว้นจากการประพฤติดมิดในกาม เว้นจากการล่วงละเมิด สิ่งที่อยู่อื่นรักใคร่หวงแหน

(๔) มุสาวาทานาเวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

(๕) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐาเวรมณี เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

ส่วนเบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรมอันดีห้าอย่าง คุณธรรมห้าประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ

(๑) เมตตาและกรุณา คือความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑

(๒) สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒

(๓) กามสังวร สังวรในกาม ความสำรวมระวัง รู้

จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงไหลในรูปเสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับศีลข้อที่ ๓

(๔) สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔

^๙ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลเบญจธรรมเล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

(๕) สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕

๓) หลักพรหมวิหาร ๔ ^{๑๑} คือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจ และกำกับความประพฤติ จึงจะเชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

(๑) เมตตา ความรัก ความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่เมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

(๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

(๓) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

(๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขู ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรม^{๑๒}

๔) หลักฆราวาสธรรม ๔ ^{๑๓} ธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์

(๑) สัจจะ ความจริง, ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง

(๒) ทมะ การฝึกฝน, การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

^{๑๑} อจ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด ,๒๕๔๕.), หน้า ๑๒๔.

^{๑๓} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖; ขุ.สุ.(ไทย) ๒๕/๓๑๑/๓๖๑.

(ก) ขันติ ความอดทน, ตั้งหน้าทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

(ข) จาคะ ความเสียสละ, สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว ^{๑๔}

๕) หลักสารณียธรรม ๖ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน, ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม มี ๖ ประการ คือ

(๑) เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้ง ต่อหน้า และลับหลัง

(๒) เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดง ความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้า และลับหลัง

(๓) เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

(๔) สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้ เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกันข้อ นี้ ใช้อุปปฏิวัตตโกศ ก็ได้

(๕) สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ ของหมู่คณะ

(๖) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้า และลับหลังคือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น ลื่น ทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม ๖ ทั้งประการนี้มีคุณ คือ เป็นสารณียะ ให้เป็นที่ระลึกถึง เป็นปิยภรณ์ ทำให้เป็นที่รัก เป็นครุภรณ์ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความประสานกลมกลืน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเพื่อเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ^{๑๕}

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๓.

^{๑๕} อ่างแล้ว, หน้า ๒๕.

๗) หลักสังคหวัตถุ ๔ ^{๑๖} ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชน ไว้ในสามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ของคนในสังคม ประกอบด้วย

(๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

(๒) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาจุดเต็มหัวใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กันถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี

(๓) อัถถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือชวนชวยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

(๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้อารมณ์ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี ^{๑๗}

จากหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน และการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนานั้น ตั้งอยู่บนหลักการของ “ความสุข” “ความสมดุลง” และ “ความยั่งยืน” ของบุคคล สังคม และสรรพสิ่ง มุ่งเน้นบุคคลให้มีสติปัญญา ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีการกระทำทางกาย วาจา ใจที่ตรงตาม เมื่อบุคคลเป็นกัลยาณชนที่ดีแล้วย่อมจะเกื้อกูลต่อสังคมให้สังคมมีความงดงามตามไปด้วย ทั้งนี้ เพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตร่วมกันอย่างเกื้อกูล โดยคำนึงถึงสันติสุขภายในของบุคคลและสันติภาพของสังคม

๒.๑.๒ หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมของศาสนาคริสต์

คริสต์ศาสนา เป็นศาสนาที่เชื่อในพระเจ้า พระเจ้าที่ชาวคริสต์เชื่อทรงเป็นพระเจ้าหนึ่งเดียว สูงสุด และทรงเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งมวล (จักรวาล โลก สิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต) ความเชื่อในพระเจ้าของศาสนาคริสต์มีรากฐานสืบเนื่องมาจากศาสนายิว ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของคริสต์ศาสนา ศาสนายิวเกิดจากอับราฮัม ผู้นำของตระกูลหนึ่งในกลุ่มชนเร่ร่อนซึ่งไม่มีแผ่นดินที่จะปักหลักสร้างบ้าน สร้างเมืองเป็นปึกแผ่น ต้องท่องเที่ยวเร่ร่อนเร่ไปอย่างไม่มีหลักแหล่งในดินแดนแถบตะวันออกกลาง ภูมิภาคระหว่างอียิปต์ และเมโสโปเตเมีย แถบลุ่มแม่น้ำไนล์ และลุ่มแม่น้ำไทกริส และยูเฟรติส เมื่อประมาณ ๔๐๐๐ ปีมาแล้ว ^{๑๘} สำหรับจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่เป็นข้อปฏิบัติที่ชาวคริสต์

^{๑๖} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒.

^{๑๗} อ้างแล้ว, หน้า ๒๔.

^{๑๘} เกียรติคุณศรีสุรางค์ พุทธรักษ์, สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกันอย่างสันติสุข คริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

จะต้องปฏิบัติตามน้ำพระทัยของพระเป็นเจ้า อันประกอบด้วยปัญญาตามหลักมูลฐานจริยธรรมพระคัมภีร์ คือ การนอบน้อมเชื่อฟังต่อพระเป็นเจ้า ดังที่ท่านดับบลิว. เอส บรูซ ได้กล่าวว่า “พระเจ้าผู้เป็นบุคคล พระเจ้าผู้ทรงอยู่เป็นหลักศีลธรรม และหลักความดีประเสริฐทุกประการต้องเป็นสิ่งที่มาจากน้ำพระทัยของพระองค์” ต้องเชื่อฟังและกระทำตามพระทัยพระเจ้าเป็นหลักปฏิบัติ เป็นความดีประเสริฐที่สุดการไม่เชื่อฟังเป็นบาปเป็นการละเมิดพระบัญญัติ^{๑๙}

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาแห่งความรัก ซึ่งสรุปได้ ๒ ประการคือ รักพระเจ้าอย่างสูงสุดชีวิตจิตใจและรักเพื่อนมนุษย์อย่างสูงสุดเหมือนรักตนเอง คริสตชนที่แท้จริงจึงเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพระเยซู พยายามเรียนรู้ที่จะรักอย่างที่พระเยซูทรงรัก คือรักอย่างไม่เห็นแก่ตัวพยายามแทนความเห็นแก่ตัวด้วยความรักต่อพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ สิ้นสุดชีวิต สิ้นสุดปัญญา และด้วยความรักพระเจ้านี้ คริสตชนรักเพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงว่า เขาจะเป็นคนที่เราชอบหรือไม่ชอบ เป็นคนดีหรือไม่ดี รักเราหรือเกลียดเรา

ตลอดระยะเวลา ๒๐๐๐ ปีที่ผ่านมา มีมนุษย์นับไม่ถ้วนที่ได้เรียนรู้ และดำเนินชีวิตตามความรักของพระเยซูนี้ และได้ทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ โดยทำให้มนุษย์สามารถอยู่ด้วยกันอย่างสันติ ท่านเหล่านี้ชาวคริสต์เรียกว่านักบุญ คือ ผู้ที่อุทิศตนเพื่อมวลมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงตนเองดังคำกล่าวของท่านมหาตมคานธีที่ได้รับวิถิแห่งพระเยซูมาเป็นแนวทางการต่อสู้แบบสันติเคราะห์ของท่าน “ข้าพเจ้ารู้สึกดีในคำเทศบนภูเขา (The Sermon on the Mount) เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบทที่มีคำสอนว่า “เราขอบอกท่านว่าท่านต้องไม่ต่อสู้กับความชั่ว ใครก็ตามที่ตีบท่านที่แก้มข้างขวา ท่านจงหันแก้มข้างซ้ายให้เขาตีด้วย ถ้าหากใครเอาเสื้อนอกของท่านไปท่านจงให้เสื้อคลุมของท่านแก่เขาด้วย” นั่นเป็นที่ถูกอกถูกใจข้าพเจ้าอย่างสุดพรรณนาได้”

ความรักที่พระเยซูสอนสำหรับคนธรรมดาอย่างเราดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ แต่ในความเป็นจริงนั้นเป็นไปได้ ถ้าเราจริงใจในการฝึกฝนเปลี่ยนแปลงตนเอง ให้ลืมตัวตนของเรา ให้ไม่ให้เห็นแก่ตัว เราก็สามารถรักอย่างที่พระเจ้ารักเราได้ ดังที่พระเยซูสอนว่า “ถ้าเมล็ดข้าวไม่ได้ตกลงไปในดินและเปื่อยเน่าไปเมล็ดเดียวจะคงอยู่เป็นเมล็ดเดียว แต่ถ้าเปื่อยเน่าไปแล้วก็จะงอกขึ้นเกิดผลมาก ผู้ใดที่รักชีวิตตนก็ต้องเสียชีวิต และผู้ที่ซังชีวิตของตนในโลกนี้ก็จะธำรงชีวิตนั้นไว้วันรันดร”^{๒๐} หน้าที่ที่สำคัญของคริสตชนก็คือ ทำลายความเห็นแก่ตัวและดำเนินชีวิตเพื่อผู้อื่น

๒.๑.๒ แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของศาสนาคริสต์

^{๑๙} เอนลี เอช. บาร์เนต, คริสเตียนจริยธรรม, แบลโดย ทอด ประทีปเสน, (กรุงเทพมหานคร: อุทธนาการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๕.

^{๒๐} ยอห์น ๑๒, หน้า ๒๔-๒๕.

บทบัญญัติ ๑๐ ประการ เป็นหลักการพื้นฐานของศาสนาคริสต์ที่มีความประสงค์จะให้มนุษยชาติได้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน เป็นพันธสัญญาที่พระองค์ทรงกระทำกับพวกเขาบัญญัติสิบประการเป็นบัญญัติที่สำคัญสำหรับชาวคริสต์ด้วย แม้ว่าบัญญัติสำคัญที่สุดคือบัญญัติแห่งความรัก แต่บัญญัติสิบประการเป็นหลักการที่เป็นรูปธรรมเพื่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แม้ว่าจะเป็นหลักการที่กว้างก็ตาม บัญญัติสิบประการมีดังนี้

- (๑) จงนมัสการพระเจ้าแต่ผู้เดียว
- (๒) อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมควร
- (๓) วันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์
- (๔) จงนับถือบิดามารดา
- (๕) อย่าฆ่าคน
- (๖) อย่าล่วงประเวณี
- (๗) อย่าลักทรัพย์
- (๘) อย่านินทาว่าร้ายผู้อื่น
- (๙) อย่าคิดโลภในประเวณี
- (๑๐) อย่าคิดโลภในสิ่งของของผู้อื่น

บทบัญญัติของที่ ๑-๓ นั้น มุ่งเน้นการสร้างศรัทธาในพระเจ้าโดยมีหลักการ เช่น “เจ้าจงอย่ามีพระเจ้าอื่นต่อหน้าเรา” “เจ้าจงอย่าสร้างรูปเคารพสำหรับคนเป็นสัจฐานรูปใด ๆ ซึ่งมีอยู่ในท้องฟ้า อากาศเบื้องบน หรือแผ่นดินเบื้องล่าง หรือในน้ำใต้แผ่นดิน อย่ากราบไหว้ ปฏิบัติรูปนั้น ๆ ด้วยเรา คือ ยะโฮวาฮพระเจ้าเบื้องบนของเจ้า เป็นผู้หวางแหน ให้โทษของบิดา ซึ่งซึ่งเราติดถึงลูกหลาน กระทั่ง ๓-๔ ชั่วอายุคน แต่แสดงกรุณาต่อผู้ที่รักเรา และรักษาบัญญัติของเราหลายพันชั่วอายุคน อย่าออกนาม ยะโฮวาฮ พระเจ้าของเจ้าเปล่า ๆ ด้วยผู้ที่ออกนามของพระองค์ท่านเล่นเปล่า ๆ นั้น พระเจ้าจะไม่ปรับโทษก็หาไม่ได้ จงนับถือวันสะบาโต (Sabbath day) คือ วันอาทิตย์เป็นวันบริสุทธิ์ จงทำงานของเจ้าให้เสร็จใน ๖ วัน (ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันเสาร์) แต่วันที่ ๗ เป็นวันสะบาโตของพระยะโฮวาฮพระเจ้าของเจ้า ในวันนั้นจงอย่าทำงานใดๆ คือเจ้าเองหรือบุตรธิดาของเจ้าหรือทาสของเจ้า หรือบรรดาสัตว์ใช้งานของเจ้าหรือแขกผู้อาศัยอยู่ข้างในประตูเมืองของเจ้า ทั้งนี้ เพราะพระเจ้าได้สร้างฟ้าแผ่นดิน และทะเล และทุกสิ่งที่มีอยู่ในที่ทั้งปวงนั้น พระองค์ทรงเหนื่อยมาก จึงทรงพักในวันที่ ๗ ฉะนั้น พระเจ้าจึงทรงอวยพรแต่วันสัปดาห์และทรงถือว่าเป็นวันบริสุทธิ์

บัญญัติข้อที่ ๔ จงนับถือบิดามารดา ประเพณีของอิสราเอลไม่แตกต่างจากประเพณีชนชาติต่าง ๆ ในโลกซึ่งให้ความนับถือบิดามารดา และบรรพบุรุษของเผ่าพันธุ์ของตนแต่ก็จริงสำหรับทุกเผ่าพันธุ์เช่นเดียวกันว่า มีผู้ที่ออกตัญญูต่อบุพการีของตนในลักษณะต่าง ๆ บัญญัติข้อนี้มีไว้เพื่อย้ำให้เห็นความสำคัญ และกล่าวโทษผู้ที่กระทำผิดในเรื่องนี้ว่า "ผู้ใดทุบตีบิดามารดาของตน จะถูกปรับโทษ

ถึงตาย" "ผู้ใดตาแข่งบิดามารดาของตน ต้องถูกปรับโทษถึงตาย" "นัยน์ตาที่เياهเย้ยบิดาและดูถูกไม่ฟังมารดา จะถูกแห่งหุบเขาจิกออก และแร้งกินเสีย" ในพันธสัญญาเดิมมีบทสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่มาก โดยเฉพาะในหนังสือสุภาษิตซึ่งล้วนสอนให้ปฏิบัติต่อบิดามารดา ด้วยความเคารพ "บุตรของเราเอ๋ยจงรักษาบัญญัติของพ่อเจ้า และอย่าละทิ้งคำสั่งสอนของแม่เจ้ามัดมันไว้ในใจของเจ้าเสมอผู้กมันไว้ที่คอของเจ้า เจ้าจะเดินมันจะนำหน้า ถ้าเจ้านอนลงมันจะเฝ้าเจ้า และเมื่อเจ้าตื่นมันจะพูดกับเจ้า"

ในพันธสัญญาใหม่ พระเยซูก็ทรงย้ำเรื่องนี้เช่นเดียวกัน แต่ก็อาจมีความสงสัยในท่าทีและคำสอนของพระองค์ในบางครั้งเมื่อพระองค์บอกกับผู้ที่อยากติดตามพระองค์ซึ่งขออนุญาตกลับไปฟังศพบิดามารดาก่อนว่า "ปล่อยให้คนตายฝังคนตายเองเถิด" หรือ "ถ้าผู้ใดมาหาเราและไม่ซังบิดามารดา บุตรภรรยาและพี่น้องชายหญิง แม้กระทั่งชีวิตของตนเองด้วย ผู้นั้นเป็นศิษย์ของเราไม่ได้" คำว่า "ซัง" ในที่นี้มีความหมายว่า ถือเป็นร่องรอย ไม่ได้หมายความว่าให้ "เกลียดซัง" ตามความหมายของอักษรเช่นเดียวกับเรื่องของคนที่ยขออนุญาตไปฝังศพ ซึ่งหมายถึงขไปเลี้ยงดูบิดามารดาจนท่านถึงแก่กรรมก่อน ซึ่งพระเยซูก็คงไม่ให้ห้ามเพราะสิ่งที่พระองค์ทรงกระทำก็ล้วนแสดงให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ แต่ทรงบอกเช่นนั้นเพื่อให้ผู้นั้นเห็นว่า การติดตามพระองค์นั้นสำคัญกว่าทุกสิ่งที่เหลือพระเจ้าจะทรงจัดการให้เอง เซนต์ปอลเองก็สอนเรื่องนี้หลายครั้งเช่นเดียวกันว่า "จงนบนอบเชื่อฟังบิดามารดาของตนในองค์พระผู้เป็นเจ้า เพราะกระทำ อย่างนั้นเป็นการถูกจงให้เกียรติแก่บิดาของเจ้า นี่เป็นพระบัญญัติข้อแรกที่มีพระสัญญาไว้ด้วย เพื่อเจ้าจะไปดีมาดีและมีอายุยืนนานบนแผ่นดินโลก" แต่ท่านก็สอนบิดามารดาเช่นเดียวกันว่า "อย่าขยั่วบุตรของตนให้เกิดโทสะแต่จงอบรมบุตรของตนด้วยการสั่งสอนและการเตือนสติตามหลักขององค์พระผู้เป็นเจ้า"

การนับถือบิดามารดาและบรรพบุรุษเป็นหน้าที่สำคัญเพราะพวกเขาคือผู้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันประกอบด้วยคุณค่า ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตในทุก ๆ ด้าน บุตรคือผู้สืบทอดเจตนารมณ์ต่าง ๆ ด้วยการรับและปฏิบัติตาม ซึ่งก็อาจมีการ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของกาลเวลาการเน้นความเคารพต่อบิดามารดาเป็นการตอกย้ำความสำคัญของอุดมคติคุณธรรมและคุณค่าต่าง ๆ ของอดีตเพื่อไม่ให้ลืมอดีต ลืมรากฐานชีวิตดั้งเดิมของตนเอง หันไปหาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่มีคุณค่าที่แท้จริงและไม่อาจต่อเนื่องกับประเพณีเดิมได้ ดำเนินชีวิตไปอย่างไม่มีรากเหง้า

บัญญัติข้อที่ ๕ อย่าฆ่าคน บัญญัติข้อนี้มาจากความเชื่อที่ว่า พระเจ้าทรงเป็นผู้ให้กำเนิดแก่ชีวิตมนุษย์ พระองค์ทรงเป็นเจ้าของและมีสิทธิ์เหนือชีวิตนี้ชีวิตมีค่าสูงสุดซึ่งมนุษย์ยอมสละทุกสิ่งเพื่อจะได้อยู่ยยืนนาน เมื่อลมหายใจเข้าออกมาจากพระเจ้า ทุกขณะในชีวิต จึงเป็นชีวิตในพระเจ้า" พระองค์ทรงเป็นผู้ประทานชีวิต ลมหายใจและสิ่งสารพัดแต่คนทั้งปวงต่างหากพระองค์ได้ทรงสร้างมนุษยชาติสืบสายโลหิตอันเดียวกันให้อยู่ทั่วโลก และได้ทรงกำหนดเวลาและเขตแดนให้เขาอยู่เพื่อเขาจะได้แสวงหาพระเจ้าและมุ่งหวังจะคลำหาให้พบพระองค์ที่จริงพระองค์ไม่ได้อยู่ห่างไกลจากทุกคนเลย ด้วยว่า "เรามีชีวิต เป็นอยู่และไหวตัวอยู่ในพระองค์ ตามที่กวีบางคนในพวกท่านได้กล่าวไว้ว่า

"แท้จริงเราทั้งหลายเป็นเชื้อสายของพระองค์" เมื่อชีวิตเป็นสิ่งประเสริฐเช่นนี้ ความตายจึงเป็นสิ่งตรงกันข้ามอิสราเอลมองว่าถ้าชีวิตเป็นสิ่งที่ดีความตายก็เป็นสิ่งชั่วร้าย บางครั้งก็มองว่าความตายเป็นการลงโทษของพระเจ้า แต่ก็ถือด้วยว่าเป็นกฎ "ธรรมชาติ" หรือกฎที่มาจากพระเจ้าที่มนุษย์ต้องตาย พระเจ้าเท่านั้นไม่รู้ตายพระองค์ทรงเป็น "พระเจ้าทรงชีวิตมนุษย์ไม่มีสิทธิ์ทำลายชีวิตทั้งของตนเองและของผู้อื่น ในพันธสัญญาเดิมกำหนดโทษในเรื่องนี้ไว้หนักมาก เมื่อทำให้ผู้อื่น ตายตัวเองก็ต้องตายด้วยนอกจากการฆ่าแล้วยังรวมความไปถึงการเปียดเบียนด้วย ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

บัญญัติข้อที่ ๖ อย่างล่งประเวณี การผิดประเวณีเป็นความผิดของทั้งชายและหญิงเท่ากัน อย่างไรก็ตามก็ยังมีมองว่าเป็นความผิดของหญิง มากกว่า หญิงมักจะถูกประณามและกล่าวโทษมากกว่าชาย (ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมส่วนใหญ่ในโลกแม้ในปัจจุบัน) แต่ก็ไม่ได้ หมายความว่า ฝ่ายชายจะไม่ผิดเพราะโทษที่กำหนดไว้ในนั้นมีสำหรับหญิงและชายหนักพอ ๆ กันในประวัติศาสตร์ของอิสราเอลในยุคแรกซึ่งเริ่มจากอับราฮัมนั้น บุรุษอาจมีภรรยาได้หลายคน อับราฮัมไม่มีบุตรกับ นางซาราห์จึงรับเอานางฮาการ์ซึ่งเป็นคนใช้ชาวอียิปต์มาเป็นภรรยาอีกผู้หนึ่งเพื่อจะได้ทายาทสืบตระกูล ต่อมาได้มีประเพณีผิวเดียวเมียเดียวโดยการอ้างถึงการสร้างโลก ซึ่งพระเจ้าทรงสร้างอาดัมและอีฟขึ้นมา "ไม่ควรที่ผู้ชายผู้นี้จะอยู่คนเดียว เราจะสร้างคู่อุปถัมภ์ที่สมกับเขาขึ้น"

ในอีกตอนหนึ่งเกี่ยวกับการสร้างโลก (ซึ่งดูเหมือนสะท้อนประเพณีความเชื่อของอิสราเอลในยุคที่หนังสือปฐมกาล เขียนขึ้นมา) บอกว่า "ผู้ชายจึงจากบิดามารดาของตนไปผูกพันอยู่กับภรรยา และเขาทั้งสองจะเป็นเนื้อเดียวกัน" พระองค์ทรงอวยพรให้มีลูกหลานเต็มแผ่นดินด้วยเหตุนี้ การแต่งงานจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หย่าร้างมิได้" "เราเกลียดการหย่าร้าง และการที่ใครกระทำการทารุณต่อภรรยาของตน" อย่างไรก็ตามในพันธสัญญาเดิมมีการหย่าร้างแต่โดยมีเงื่อนไขว่าฝ่ายภรรยาเป็นหมั้น เพราะถือว่า การมีบุตรเป็น พระพรของพระเจ้าหรือว่ามีการผิดประเวณี การล่งประเวณีเป็นความผิดหนัก และมีโทษหนักเท่ากับการฆ่าคนทีเดียว และไม่ได้หมายถึงการล่งประเวณีระหว่างชายและหญิงเท่านั้น แต่ระหว่างชายกับชาย หรือระหว่างคนกับสัตว์ ไม่ว่าชายหรือหญิงอีกด้วย "ถ้าผู้ใดร่วมประเวณีกับภรรยาของเพื่อนบ้าน ให้ขว้างผู้ร่วมประเวณีทั้งชาย และหญิงนั้นให้ตาย ผู้ใดเข้านอนกับภรรยาบิดาตน ผู้นั้นได้เปิดของลับของบิดาตนให้ขว้างทั้งสองนั้นเสียให้ตาย ที่เขาต้องตายนั้นเขาเองรับผิดชอบ ผู้ใดเข้านอนกับลูกสะใภ้ให้ขว้างทั้งสองนั้นให้ตายเพราะเขาผิดประเวณีต่อญาติสนิทที่เขาต้องตายนั้นเขาเองรับผิดชอบ ชายใดเข้านอนกับผู้ชายกระทำอย่างกับผู้หญิงทั้งสองคนกระทำผิดในสิ่งที่พึงรังเกียจให้ขว้างทั้งสองคนนั้นเสียให้ตายที่เขาต้องตายนั้นเขาเองรับผิดชอบชายใดได้ภรรยา และได้มารดาของนางมาเป็นภรรยาด้วย นี่เป็นเรื่องอธรรม ให้เผาทั้งชายนั้นและหญิงทั้งสองนั้นเสียด้วยไฟ เพื่อว่าจะไม่มีความอธรรมในหมู่พวกเจ้า ถ้าชายใดสมสู่กับสัตว์เดรัจฉาน ให้ขว้างชายคนนั้นเสียให้ตาย และเจ้าจงขว้างสัตว์เดรัจฉานนั้นเสียให้ตายถ้าหญิงใดเข้าไปใกล้สัตว์เดรัจฉานนั้นเสียให้ตายที่เขาต้องตายนั้น เขาเองรับผิดชอบ" ในพระวรสารมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับหญิงที่ถูกจับได้ขณะที่ผิด

ประเวณี ขาวยิวนำมาถามพระเยซูว่าจะลงโทษตามกฎหมาย ของโมเสสหรือไม่ พระองค์ตรัสกับพวกเขาว่า "ผู้ใดในพวกท่านที่ไม่ผิดก็ให้เอาหินขว้างเขาก่อน" แล้วพระองค์ก็เจียบไปโดยก้มลงเขียนอะไรบางอย่างบนพื้นดิน จนกระทั่งขาวยิวเหล่านั้นค่อยๆ จากไป คงเหลือแต่สตรี ผู้นั้น พระเยซูตรัสกับนางว่า "เราจะไม่เอาโทษเจ้าเหมือนกัน ไปเถิดแล้วอย่าทำบาปอีก" เรื่องนี้ยืนยันคำสอนข้ออื่น ๆ ซึ่งพระเยซูทรงสอนบนภูเขา พระองค์ทรงเสด็จมาเพื่อทำให้กฎหมายเดิมสมบูรณ์ และทรง แสดงให้เห็นถึงพระเมตตาของพระเจ้าที่มีต่อคนบาป ทั้งนี้ก็ยังยืนยันเช่นเดิมว่าสิ่งที่ผิดก็ยังผิด บาปก็คือบาป

บัญญัติข้อที่ ๗ อย่าลักทรัพย์ บัญญัติข้อนี้ไม่ได้หมายถึงแต่การขโมยของผู้อื่น แต่รวมถึง การเบียดเบียน การกดขี่ การเอาเปรียบผู้อื่นแกว่า ผู้ที่ยากจนกว่า หรืออีกนัยหนึ่งเป็นเนื้อเกี่ยวกับความยุติธรรม ส่วนที่เกี่ยวกับการลักทรัพย์โดยตรง พระคัมภีร์กล่าวถึงความโลภในทรัพย์สินของผู้อื่นและของโลกโดยทั่วไป การลักทรัพย์มีโทษหนักเบาตามกรณี หนังสือห้าเล่มแรกได้กำหนดกฎเกณฑ์และการลงโทษเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มากเกี่ยวกับบัญญัติข้อนี้มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน ซึ่งมนุษย์แต่ละคนมีแม้ว่าในท้ายที่สุดทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นของพระเจ้า พระเจ้าตรัสว่า "เจ้าจะขายที่ดินของเจ้าให้ชาติมิได้เพราะว่าที่ดินนั้นเป็นของเราเพราะเจ้าเป็นแขกเมืองและเป็นผู้อาศัยอยู่กับเรา"

บัญญัติข้อที่ ๘ อย่าินท้าวร้าย ซึ่งรวมถึงการมูสาการเป็นพยานเท็จทำให้ผู้อื่นเสียหาย เสียชื่อเสียง การหลอกลวงทุกชนิดทั้งด้วย การปฏิบัติและคำพูด "คนไร้ค่าคือคนชั่วร้ายที่เต็มไปด้วย วาจาอคติเคี้ยว ตาของเขาก็ขีบ เท้าของเขาก็ขยับ นิ้วของเขาก็ชี้ไป ประดิษฐ์ความ ชั่วร้ายด้วยใจ ตลบตลวงหวานความแต่กร้าวอยู่เรื่อยไป" การกล่าวเท็จโยงไปถึงจิตใจและความคิดที่ชั่วร้ายความ อิจฉาริษยา ความมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ดังตัวอย่างของกาอินที่ฆ่าอาเบล น้องชายพระเจ้าทรงถามถึงอาเบล กาอินก็โกหกว่าไม่ทราบหรือพี่น้องของโยเซฟที่อิจฉาโยเซฟและขายให้กับ พ่อค้าอียิปต์แล้วไปโกหก ยากอบผู้บิดาว่าโยเซฟถูกสัตว์ป่ากัดกิน และเรื่องอื่น ๆ ซึ่งได้รับการกล่าวโทษและประณาม เช่นเดียวกับที่พระเยซูทรงประณามพวกฟาริสี คัมภีร์จารย์ เพราะความหน้าซื่อใจคดของพวกเขา พระองค์เปรียบเทียบคนเหล่านี้กับหลุมศพที่ งดงามแต่ภายนอก คนเหล่านี้ไม่พูดความจริงและไม่ ปฏิบัติ "จริง" เซนต์ปีเตอร์สอนว่า "ที่ท่านทั้งหลายได้ชำระจิตใจของท่านให้บริสุทธิ์แล้วด้วยการเชื่อฟัง ความจริงจนมีใจรักเพื่อนพี่น้องอย่างจริงใจ ท่านทั้งหลายจงรักกันมากด้วยน้ำใสใจจริง" ทั้งนี้เพราะ พวกเขาเชื่อในพระเยซูผู้ทรงเป็น "หนทางความจริง และชีวิต"

บัญญัติข้อที่ ๙ และ ๑๐ ในหนังสือห้าเล่มแรกรวมอยู่ด้วยกัน คือ "อย่าโลภครวเรือนของเพื่อนบ้าน อย่าโลภภรรยาของเพื่อนบ้านหรือทาสทาสี่ของเขาหรือโคลาของเขาหรือสิ่ง ๆ ซึ่งเป็นของเพื่อนบ้าน" ทั้งสองข้อนี้เกี่ยวกับข้อหก และข้อเจ็ดแต่นั่นที่จิตใจของผู้กระทำผิดซึ่งมีความโลภมากมัก ได้ของของผู้อื่น แม้ว่าจะยังไม่ได้ ลงมือกระทำก็ตามพระเยซูเองก็เน้นเรื่องนี้ พระองค์ทรงสอนว่า "ความคิดชั่วร้าย การผิดฝั้วผิดเมีย การล่วงประเวณี การลักขโมย การเป็นพยานเท็จ การใส่ร้าย ก็ออกมาจากใจ" พันธสัญญาเดิมสอนว่า "พระเจ้าทรงทอดพระเนตรจิตใจ" ผู้เป็นที่โปรด

ปรานของพระเจ้าและเข้าใกล้ พระองค์ได้คือที่มีจิตใจบริสุทธิ์เท่านั้นพระองค์ทรงหยั่งทราบในใจของมนุษย์และทรงทดลองใจของมนุษย์ พระเยซูตรัสว่า "เจ้าทั้งหลายดูทำที่เป็นคนชอบธรรมต่อหน้ามนุษย์ แต่พระเจ้าทรงทราบใจของท่านทั้งหลาย ด้วยว่าสิ่งที่เป็นที่นับถือท่ามกลางมนุษย์ก็ยังเป็นที่ยกย่องซึ่งจำเพาะพระพักตร์พระเจ้า" ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ายกย่องมนุษย์เป็นความสัมพันธ์ "ทางใจ" พระองค์ทรง "คลใจ" มนุษย์โดยพระจิตของพระองค์ ทรง "เปิดใจ" ทำให้มนุษย์เชื่อสิ่งที่พระองค์ทรงเปิดจิตใจของสาวกสองคนที่กำลังสนทนากันเรื่องพระเยซูโดยไม่ทราบว่าผู้ที่ร่วมเดินทางกับพวกเขา นั้น คือ พระเยซูผู้กลับคืนชีพแล้ว ผู้ที่จะเข้าสู่อาณาจักรของพระเจ้าได้ต้องเป็นผู้มีจิตใจบริสุทธิ์เหมือนเด็กน้อย ผู้ยังมีแต่ความเชื่อ และบริสุทธิ์รัก "ทุกคนที่รักก็บังเกิดจากพระเจ้า และรู้จักพระเจ้าผู้ที่ไม่รักก็ไม่รู้จักพระเจ้าเพราะว่าพระองค์ทรงเป็นความรัก" ผู้ที่รัก คือ ผู้ที่มีพระจิตของพระเจ้า เขาเกิดใหม่และเป็นบุตรของพระเจ้าด้วย เป็นการยากอย่างยิ่งที่จะกล่าวถึงเรื่องพระตรีเอกภาพอันเป็นรหัสธรรมอันสำคัญ และลึกซึ้งนี้แต่เพียงสั้น ๆ เหตุผลของ มนุษย์คงไม่สามารถ "เข้าถึง" ได้จนสามารถ "อธิบาย" ได้อย่างเห็นแจ้ง เช่นเดียวกับไม่สามารถกระทำได้อีกกับรหัสธรรมอื่นๆ พระเยซูได้ทรงเปิดเผยให้ทราบถึงพระบิดา และพระจิต แต่พระองค์ไม่เคยเอ่ยคำว่า "สาม" พระองค์ตรัสถึงความเป็นหนึ่งเดียว กับพระบิดา และกับพระจิตพยานความเชื่อของพระศาสนจักรนับแต่บรรดาสาวกทำให้เชื่อว่าพระเจ้าทรงเป็นหนึ่งเดียว ทรงเป็นพระเจ้าเดียวเป็นสามพระบุคคล (One God, Three Persons) เท่าเทียมกันทุกประการ ทรงมีธรรมชาติเดียว คือ ธรรมชาติหรือความเป็นพระเจ้าไม่ทรงมีเบื้องต้นและบั้นปลาย ทรงเป็นอยู่แต่ในรันดร์ สัจธรรมนี้พระเยซูคริสต์ได้ทรงเปิดเผย และถูกถ่ายทอดมาด้วยภาษามนุษย์ ซึ่งมีขีดจำกัดและอยู่ในเงื่อนไขของกาลเวลา และสถานที่ และเป็นข้อจำกัดของธรรมชาติมนุษย์ของแต่มนุษย์ก็สามารถข้ามพ้นขีดจำกัดนี้ได้โดยการดำเนินชีวิตตามวิถีแห่งพระเจ้า วิถีแห่งความรักด้วยจิตวิญญาณแห่งพระเจ้าผู้ประทับ อยู่กับผู้ที่มิหวัหวัใจรัก นี้คือวิถีชีวิตของพระเยซูคริสต์เองผู้ทรงเป็น "บุตรหัวปี" ของพระเจ้าแต่ทรงกำเนิดแต่ในรันดร์ภาพ ความรู้แจ้งในสัจธรรมข้อนี้ก็จะเกิดขึ้นจากการร่วมชีวิตเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า

๒) ความศรัทธา ความศรัทธาและความเชื่อสำหรับคริสต์ชนเป็นเรื่องเดียวกัน ศรัทธาเป็นความมุ่งมั่นที่จะเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ความศรัทธาทำให้เกิดความเชื่อ ด้วยความเชื่อนี้มนุษย์จะสามารถทำสิ่งที่เป็นไปได้ ดังที่พระเยซูสอนว่า "ถ้าพวกท่านมีความเชื่อเท่าเมล็ดพืชเมล็ดหนึ่งท่านก็จะสั่งต้นหม่อนนี้ได้ว่า "จงถอนขึ้นออกไปปักในทะเล และมันจะฟังท่าน"^{๒๑} ความเชื่อนี้มนุษย์ต้องวิงวอนขอต่อพระเจ้าด้วยความศรัทธา ดังที่พระอัครสาวกของพระเยซูวิงวอนขอต่อพระองค์ว่า "ขอพระองค์โปรดให้ความเชื่อของพวกข้าพเจ้ามากยิ่งขึ้น"^{๒๒}ความเชื่อเป็นสิ่งที่จะทำให้มนุษย์มีความกล้า

^{๒๑} ลูคา ๑๗, หน้า ๑๖.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

แกร่งทางคุณธรรม ดังที่พระเยซูวอนขอความเชื่อจากพระเจ้าให้แก่เปโตร หัวหน้าของอัครสาวกของพระองค์ว่า “แต่เราได้อธิษฐานเผื่อตัวท่าน เพื่อความเชื่อของท่านจะได้ไม่ขาด และเมื่อท่านได้หันกลับแล้ว จงชูกำลังพี่น้องของท่าน”^{๒๓} เพราะเปโตรกลัวที่จะแสดงว่ารู้จักพระเยซูเมื่อพวกเขามาจับพระองค์ ทั้งนี้เพื่อเปโตรจะได้มีความกล้าที่จะเป็นผู้นำทางธรรมะของพระองค์ จนในที่สุดเปโตรก็สละชีวิตโดยถูกตรึงกางเขนเช่นเดียวกับพระเยซู

๓) ความสุขในคริสต์ศาสนา เนื่องจากศาสนาคริสต์มีความรักเป็นหัวใจของตรีศตวรรษ ความสุขสำหรับคริสตชนจึงไม่เป็นเพียงความสุขทางกายเท่านั้น แต่เป็นการแสดงความรักอันเป็นเอกลักษณ์ของศาสนาคริสต์นี้ ดังที่พระเยซูตรัสไว้ในมัทธิบทที่ ๕ ข้อ ๑-๑๑ ซึ่งชาวคริสต์เรียกว่า มหาบุญลาภ “บุคคลผู้ใดรู้สึกบร้องฝ่ายวิญญาณ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะแผ่นดินสวรรค์เป็นของเขา” ในความเชื่อของคริสตชน มนุษย์ทุกคนเป็นคนบาป ไม่มีผู้ใดที่ตีบริบูรณ์นอกจากพระเจ้าเท่านั้น^{๒๔} ผู้ที่รู้สึกบร้องฝ่ายวิญญาณ คือ ผู้ที่รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง และตระหนักว่าตนต้องเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่กับตนเองอย่างเห็นแก่ตัว “บุคคลผู้ใดโศกเศร้า ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับการปลอบประโลม” ความเศร้าโศกนี้ไม่ใช่เป็นการสงสารตนเอง แต่เกิดจากการร่วมทุกข์ร่วมสุข การเอาใจเขามาใส่ใจเราทำให้รู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นความรู้สึกร่วมกับผู้ที่มีความทุกข์ยาก “บุคคลผู้ใดมีใจอ่อนโยน ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้แผ่นดินโลกเป็นมรดก” “บุคคลผู้ใดสร้างสันติ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าพระเจ้าจะทรงเรียกเขาว่าเป็นลูก” “บุคคลผู้ใดต้องถูกข่มเหงเพราะความชอบธรรม ผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าแผ่นดินสวรรค์เป็นของเขา” “เมื่อเขาจะดิเตียนข่มเหงและนิทาว่าร้ายท่านทั้งหลายเป็นความเท็จเพราะเรา ท่านก็เป็นสุข จงชื่นชมยินดีเพราะว่าบำเหน็จของท่านมีบริบูรณ์ในสวรรค์เพราะเขาได้ข่มเหงผู้เผยพระวจนะทั้งหลายที่อยู่ก่อนท่านเหมือนกัน

ความทุกข์ก็เช่นเดียวกัน เกิดจากความไม่ใส่ใจในเพื่อนมนุษย์ พระเยซูได้พูดถึงเรื่องความทุกข์นี้โดยทรงเล่าเป็นนิทานเปรียบเทียบเรื่องเศรษฐีกับลาซารัส เศรษฐีในเรื่องเป็นทุกอย่างแสนสาหัสร้องต่ออับราฮัมว่า “อับราฮัมบิดาของข้าฯ ขอเอ็นดูข้าพเจ้าเถิดขอใช้ลาซารัสมา เพื่อจะเอาปลายนิ้วจุ่มน้ำมาแตะลิ้นของข้าพเจ้าให้เย็นด้วยว่าข้าพเจ้าตรำทุกข์ทรมานอยู่ในเปลวไฟนี้” ซึ่งอับราฮัมตอบว่า “ลูกเอ๋ยเจ้าจงระลึกว่าเมื่อเจ้ายังมีชีวิตอยู่ เจ้าได้ของดีสำหรับตัว และลาซารัสขาดของเลว แต่เดี๋ยวนี้เขาได้รับการเล้าโลม แต่เจ้าได้รับความแสนระทม” ความทุกข์ของเศรษฐีเกิดจากการที่เขาไม่เห็นใจคนยากจน^{๒๕}

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๓๑.

๔) ความดี เป็นความมุ่งมั่นที่จะดำเนินชีวิตเพื่อไปให้ถึงเป้าหมาย คือ เป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า การดำเนินชีวิตเช่นนี้มีพระบัญญัติที่พระเจ้าประทานให้เป็นแนวทาง และต้องหมั่นพิจารณาชีวิตอยู่เสมอ ๆ ซึ่งท่านยอห์นได้เตือนคริสตชนว่า “ท่านที่รักทั้งหลายอย่าเชื่อวิญญาณเสียทุก ๆ วิญญาณ แต่จงพิสูจน์วิญญาณนั้น ๆ ว่ามาจากพระเจ้าหรือไม่”^{๒๖} เพราะมนุษย์สามารถที่จะลุ่มหลงออกนอกกลุ่มนอกทางตลอดเวลา การพิจารณาชีวิตนี้มนุษย์ไม่ได้ถูกปล่อยให้ทำเอง แต่พระเจ้าจะคอยช่วยเหลือขอเพียงมนุษย์ตั้งใจมุ่งมั่นที่จะดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้อง การดำเนินชีวิตเช่นนี้มีผลเป็นการดีที่มนุษย์ควรทำ

๕) ความยุติธรรม ความยุติธรรมกับพระเจ้าของชาวคริสตชนนั้นเป็นหนึ่งเดียวกัน เช่น ตอนหนึ่งในพระคัมภีร์กล่าวว่า “ความชอบธรรม และความยุติธรรมเป็นรากฐานแห่งบัลลังก์ของพระเจ้า” การปฏิบัติพระบัญญัติที่สำคัญที่สุด คือ รักพระเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์นั้น จะต้องปฏิบัติความยุติธรรมด้วยความยุติธรรมในคำสอนของคริสต์ศาสนาไม่ได้จำกัดอยู่ที่การไม่ละเมิดกฎหมาย แต่รวมไปถึงการต้องมีน้ำใจด้วยนั้นคือถ้าคริสตชนขาดน้ำใจก็เป็นการทำผิดต่อความยุติธรรม^{๒๗}

๖) การให้อภัย เป็นเรื่องสำคัญยิ่งของศาสนาคริสต์ พระเยซูทรงสอนให้มนุษย์รู้จักให้อภัยอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และให้อภัยแก่ทุกคนดังเรื่องในคัมภีร์ที่เปโตรทูลถามพระเยซูว่า “พระองค์เจ้าข้า หากพี่น้องของข้าพระองค์ทำผิดต่อข้าพระองค์เรื่อยไป “ข้าพระองค์ควรจะยกความผิดของเขาก็ครั้งถึงเจ็ดครั้งหรือ พระเยซูตรัสตอบเขาว่า เรามีได้ว่าเพียงเจ็ดครั้งเท่านั้น แต่เจ็ดครั้งคูณด้วยเจ็ดสิบบ”^{๒๘}

๗) ปัญญา เป็นสิ่งที่พระเจ้าจะเผยแสดงให้มนุษย์ทราบ เมื่อมนุษย์แสวงหาหน้าพระทัยพระเจ้าอย่างมุ่งมั่น พระเยซูทรงสอนว่า “อย่ากระวนกระวายว่าจะตอบอย่างไร หรือจะกล่าวอะไร เพราะว่าพระวิญญาณบริสุทธิ์จะโปรดสอนท่านในเวลาไม่งั้นเองว่าควรจะทำอะไร”^{๒๙}

๘) สันติภาพ พระเยซูเป็นผู้นำของสันติภาพในความหมายใหม่ ชาวคริสต์เรียกพระเยซูว่า “องค์สันติราชา” พระองค์ทรงสอนให้เอาชนะความชั่วด้วยความดี เอาชนะความรุนแรงด้วยสันติ พระเยซูทรงสอนให้มนุษย์ใช้สันติวิธี ทั้งทางใจและการปฏิบัติ คือ การให้ความรัก และการให้อภัยแก่ทุกคนอย่างไม่มีเงื่อนไข แม้กระทั่งกับศัตรู พระเยซูตรัสว่า “ท่านทั้งหลายได้ยินคำซึ่งกล่าวว่า จงรักคนสนิท และเกลียดชังศัตรู ฝ่ายเราบอกท่านว่าจงรักศัตรูของท่าน และจงอธิษฐานเพื่อผู้ข่มเหงท่าน” ในทางปฏิบัติ พระเยซูทรงสอนว่า “ท่านทั้งหลายได้ยินคำซึ่งกล่าวว่า ตาต่อตาและฟันต่อฟัน ฝ่ายเราบอกท่านว่า อย่าต่อสู้คนชั่ว ถ้าผู้ใดตบแก้มขวาของท่าน ก็จงหันแก้มซ้ายให้เขาด้วย ถ้าผู้ใดอยากจะทำ

^{๒๖} ยอห์น ๔, หน้า ๑.

^{๒๗} สดุดี ๙, หน้า ๒.

^{๒๘} เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกันอย่างสันติสุข คริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖-๑๘.

^{๒๙} ลูกา ๑๒, หน้า ๑๑-๑๒.

ฟองศาล เพื่อจะปรับเอาเสื้อของท่านไป ก็จงให้เสื้อคลุมแก่เขาด้วย ถ้าผู้ใดจะเกณฑ์ท่านให้เดินทางไป ๑ กิโลเมตร ก็ให้เลยไปกับเขาถึง ๒ กิโลเมตร”^{๓๐} ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นการยอมสยบแก่ผู้ใช้ความรุนแรง แต่เป็นการใช้คนละมาตรฐานในการจัดการกับความรุนแรง คือเป็นการต่อสู้กับความชั่วด้วยความดีต่อสู้กับความรุนแรงด้วยความสงบ เป็นการเอาชนะอธรรมด้วยธรรมะ^{๓๑}

หลักคำสอนของศาสนาคริสต์ที่กล่าวถึง ความสุข ความดี ความยุติธรรม ความเสมอภาค ความมีปัญญา และสันติภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงหลักการของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่จะร่วมกันสร้างสรรค์เพื่อให้เข้าถึงพระเจ้า

๒.๑.๓ แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่จัดอยู่ในประเภทเอกเทวนิยม (Monotheism) คือศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียวอิสลามมาจากราศีพท์ภาษาอาหรับ “อัล-ลิลม” แปลว่า “สันติภาพ” “การนอบน้อมและการยอมจำนน” ในด้านนิรุกติศาสตร์ อิสลามจึงมีความหมายว่า “การยอมจำนนตนเองต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าเพื่อจะได้บรรลุถึงความสงบสุข” มุสลิมเป็นคำที่ใช้เรียกผู้นับถือศาสนาอิสลาม หมายถึง ผู้ที่นอบน้อมมอบตนต่อพระเจ้าแต่ผู้เดียว เพื่อความสันติ กฎหมายของพระเจ้าซึ่งประกาศไว้อย่างชัดเจนในคัมภีร์อัลกุรอาน โดยมีวิธีการดำเนินชีวิตของศาสนทูตมุฮัมมัดเป็นแบบฉบับ (ซุนนะฮ์) นั้นมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด กฎหมายดังกล่าวใช้ได้กับทุกคนอย่างเท่าเทียมตั้งแต่ระดับสูงสุดจนถึงต่ำสุด ตั้งแต่กษัตริย์ไปจนถึงปุถุชนคนธรรมดา และตั้งแต่ผู้ปกครองไปจนถึงผู้ถูกปกครอง^{๓๒}

ศาสนาอิสลามมาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าและมีได้ถูกก่อตั้งขึ้นโดยมนุษย์คนใด มุสลิมทั่วไปถือว่าศาสนาอิสลามได้ปรากฏขึ้นในโลกตั้งแต่มีมนุษย์คนแรก คือ อาดัมและได้มีวิวัฒนาการทางคำสอนตามวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ โดยผ่านทางประกาศกต่าง ๆ จนกระทั่งมาเป็นคำสอนที่สมบูรณ์แบบในสมัยของท่านศาสนาดานบีมุฮัมมัด^{๓๓}

ศาสนาอิสลามจัดว่าเป็นศาสนาที่มีลักษณะเด่น โดยเฉพาะศาสนิกชนที่เรียกว่า มุสลิม จะแสดงออกซึ่งศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างมั่นคง คำว่าอิสลาม แปลว่า สันติซึ่งหมายถึงศาสนาที่มุ่งสันติแก่มนุษยชาติ แม้ว่าในประวัติศาสตร์ของอิสลาม ซึ่งสังคมยุคนั้นตกอยู่ในภาวะของความแตกแยกทางความเชื่อ ความคิด ขาดเอกภาพ จนทำให้เกิดสงครามจึงถูกมองว่าความรุนแรงดังกล่าวมีสาเหตุมา

^{๓๐} มัทธิว ๕, หน้า ๓๘-๔๑.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓-๔๔.

^{๓๒} อ้างแล้ว, หน้า ๘๖.

^{๓๓} ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ, ความรู้พื้นฐานทางศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๑.

จากความเชื่อทางศาสนา อีกประการหนึ่งการดำเนินชีวิต ตามหลักคัมภีร์ อัล-กุรอานนั้น จัดว่าเป็น รัทธธรรมนุญสูงสุดของชีวิตครอบคลุมทุกอย่าง และสมบูรณ์ที่สุดที่ได้รับ

หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม การใช้ชีวิตของคนในสังคมเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด ไม่แพ้ เรื่องชีวิตของปัจเจกบุคคล และจักรวาลที่เป็นเวทีสำหรับการดำรงอยู่ของคน แต่เรื่องของสังคมอ สลับซับซ้อน มีรายละเอียดปลีกย่อยมาก เนื่องจากอิสลามได้วางกฎเกณฑ์ความประพฤติที่เรียกว่า กฎหมาย (ชะรีอะฮ์) ที่ครอบคลุมการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลกับสังคม บุคคลกับบุคคล หรือสังคมกับสังคม ในรูปของการใช้ชีวิตส่วนตนและการใช้ ชีวิตเกี่ยวกับครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง หรือเรื่องอื่น ๆ แม้กระทั่ง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ^{๓๔}

ตัวอย่างโองการในคัมภีร์อัลกุรอาน

อัลกุรอาน ^{๓๕}“(มนุษย์ชาติเอ๋ย !) แท้จริงชุมชนของสุเจ้านี้เป็นชุมชนเดียวกัน และฉันเป็น พระผู้อภิบาลของสุเจ้า ดังนั้นจงเคารพภักดีฉัน”

โองการนี้สะท้อนทัศนะของอิสลามหลายประการทั้งในแง่แบบแผนของความประพฤติใน ฐานะเป็นรากฐานที่สำคัญของการมีชุมชนการเมืองคนแต่ละคนว่าเป็นสมาชิกของชุมชนเดียวกัน และ การยอมรับสภาพความแตกต่างของชุมชนดังนี้ ^{๓๖}

๑) อิสลามถือว่าระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่มชน เป็นรากฐานที่จำเป็น ของความเป็นชุมชน คือ เป็นแนวทางหรือเป็นแบบแผนของความประพฤติ ระเบียบแบบแผนทางด้าน ความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนใช้ชีวิตอยู่ ร่วมกันเป็นกลุ่มได้

๒) คนทุกคนในทุกที่ทุกเวลา มีฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนมนุษย์โดยเสมอกัน ภายใต้ แบบแผนที่มีลักษณะร่วมกันเป็นสากล เป็นการยอมรับฐานะของบุคคลโดยเสมอภาคกัน คนแต่ละคน ในโลกนี้ เป็นเสมือนหยดน้ำแต่ละหยดจากมหาสมุทรเดียวกัน ต่างก็มีแบบแผนที่สำคัญร่วมกัน เช่น มี กำเนิดมาจากพระเจ้าองค์เดียวกัน มีธรรมชาติทางกายภาพ จิตตานุภาพโดยทั่วไปอย่างเดียวกัน และมีบรรพบุรุษร่วมกัน คือ อาดัมกับเฮวาร์ฮ์ มีจุดหมายปลายทางของชีวิตร่วมกัน ในลักษณะร่วมเหล่านี้ อิสลามยังถือว่าคนได้รับหลักการดำเนินชีวิต เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตทางสังคมที่มีแก่นแท้อย่าง เดียวกันมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน

^{๓๔} เสรี พงศ์พิศ และคณะ, คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลาม และคริสต์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๓.

^{๓๕} อัลกุรอาน ๒๑, หน้า ๙๒.

^{๓๖} อ่างแล้ว, หน้า ๓๕.

๓) ชุมชนแต่ละชุมชน อาจมีความแตกต่างกันในแบบแผนความประพฤติโดยที่แบบแผนดังกล่าว อาจขัดแย้งต่อแบบแผนและเจตนารมณ์ของแบบแผนเดิม หรือแบบแผนที่อัลลอฮ์ ทรงวางไว้เป็นรากฐานของการใช้ชีวิตและการปฏิบัติต่อกันในชุมชน ดังใจความที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายมิใช่เป็นอย่างอื่น นอกจากเป็นชุมชนเดียวกัน และพวกเขาได้แตกแยกกัน”

๔) ชุมชนมีกฎเกณฑ์ของความเจริญ และความเสื่อมสลาย ความเสื่อมสลายของชุมชนเกิดจากการละเมิดกฎเกณฑ์ของจริยธรรมหรือศีลธรรม อันมีลักษณะร่วมกัน เป็นแบบที่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ที่เห็นได้ชัด คือ เป็นแบบแผนที่สร้างคุณธรรมให้แก่บุคคลในสังคม เพื่อความผาสุก และการอยู่รอดของสังคม คนในทุกยุคทุกสมัยมีศักยภาพที่จะได้รับการปลูกฝังสิ่งที่ตั้งตามทัศนะของศาสนา^{๓๗}

ตัวอย่างโองการในคัมภีร์อัลกุรอาน

อัลกุรอาน ^{๓๘} “(มนุษย์ชาติเอ๋ย !) แม้จริงเราได้ให้กำเนิดสุเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และได้ทรงทำให้สุเจ้าเป็นชาติพันธุ์ และตระกูลต่าง ๆ เพื่อสุเจ้าจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้มีเกียรติสูงสุดในหมู่สุเจ้า ตามทัศนะของอัลลอฮ์นั้น คือผู้สัจธรรมคนดีที่สุด แท้จริงอัลลอฮ์ เป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงตระหนักเสมอ จากตัวอย่างโองการนี้ ได้สะท้อนทัศนะทั่วไปของอิสลามเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างบุคคลและชุมชน หลายประการคือ

๑) ความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือชุมชนเป็นสิ่งที่คนหรือกลุ่มบุคคลต้องถือเป็นเงื่อนไขในการสถาปนาระบบความสัมพันธ์ ทางสังคมในวงกว้างออกไป เพื่อเกื้อกูลประโยชน์สุขร่วมกัน เพื่อแผ่ผลประโยชน์ระหว่างกัน ในโลกที่อัลลอฮ์ ทรงมอบให้แก่คนทุกคน ความแตกต่างระหว่างคนที่ต่างก็มีบรรพบุรุษเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านถิ่นที่อยู่อาศัย เชื้อชาติ วงศ์ตระกูล เพศ ภาษา อายุ ซึ่งเป็นความแตกต่างในข้อปลีกย่อยของคนหรือกลุ่มชน เป็นรากฐานให้คนสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน สามารถจำแนกสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยความแตกต่างกัน รวมทั้งได้รู้จักสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน เรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตร่วมกันภายในชุมชนของตนระหว่างชุมชนย่อย ระดับครอบครัว ไปจนถึงระดับโลก ปัจเจกบุคคลและกลุ่มชนในโลก เป็นคนในครอบครัวเดียวกัน เป็นพี่น้องกัน ต้องการร่วมมือเกื้อกูลกัน เพื่อรักษาอะมานะฮ์ หรือหน้าที่ความรับผิดชอบของคน

๒) คุณค่าของคนหรือกลุ่มชนวัดกันด้วยการสำรวมตนตามข้อบัญญัติของอัลลอฮ์ วัดกันด้วยความรับผิดชอบต่อแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่เป็นเครื่องวัดว่าคนหรือกลุ่มชนมีความภักดีต่ออัลลอฮ์เพียงใด และประชาชาติทุกกลุ่มในโลก ทุกสถานที่และกาลเวลาจะต้องได้รับการทดสอบ

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

^{๓๘} อัลกุรอาน ๔๙, หน้า ๑๓.

ด้วยมาตรการที่บ่งถึงความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับอัลลอฮ์ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ไม่ว่าจะประเมินหรือชี้ให้เห็นถึงลักษณะดังกล่าว และความสำเร็จหรือความล้มเหลวของคนและชุมชน

อัลกุรอาน ^{๓๙} “จงแสวงหาที่พำนักแห่งปรโลกด้วยปัจจัยที่อัลลอฮ์ได้ทรงประทานแก่ผู้เจ้า และจงอย่าลืมนส่วน และจงอย่าลืมนส่วนของเจ้าแห่งโลกนี้ และจงปฏิบัติต่อผู้อื่น เช่นที่อัลลอฮ์ได้ทรงปฏิบัติต่อเจ้า และจงอย่าก่อความเสียหาย ณ แผ่นดิน แท้จริง อัลลอฮ์มีทรงรักผู้ก่อความเสียหาย โองการนี้เป็นโองการที่สะท้อนถึงเป้าหมายของชีวิต และเป้าหมายของชุมชน แสดงให้เห็นว่า การใช้ชีวิตหรือการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนหรือของชุมชน โดยส่วนรวมเป็นไปในแนวเดียวกัน คือเป็นการกระทำเพื่อสร้างความผาสุกในโลกนี้และโลกหน้า โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่อัลลอฮ์ทรงประทานมาให้ เช่นอาศัยความรู้ความสามารถทำการงานเพื่อยกสภาพความเป็นอยู่ของตนในทางสุจริตไม่ขัดต่อบทบัญญัติของศาสนา ขณะเดียวกันคนต้องปฏิบัติตามศาสนกิจในความรับผิดชอบตามสมรรถภาพของตนให้ครบถ้วน เพื่อผลตอบแทนที่ดีในจุดหมายปลายทางของชีวิตหรือรักษาตนเองให้พ้นจากการลงโทษ^{๔๐}

๒.๑.๔ แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู)

ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู สอนหลักมานวธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคล โดยมีการแสดงไว้เป็นข้อๆ เช่น บุคคลที่ได้กระทำโดยการพูด โดยกาย โดยใจแล้ว ผลแห่งการกระทำนั้นก็จักอานวยให้แก่บุคคลนั้นเป็น มัชยคติ และอุตมคติ จึงควรทำแต่กรรมดีโดยตลอดแต่ฝ่ายเดียว คิดแต่ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น คิดแต่การทำเสียประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่ยอมนับถือผู้ใหญ่นี้เป็นโทษทางจิตใจ จงอย่าทำ การพูดด่าว่า พูดคำหยาบ พูดความจริง พูดให้ร้ายลับหลัง พูดนินทา พูดส่อเสียด นี่เป็นโทษทางวาจา จงอย่าทำ ถือเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นโดยเขายังไม่ทันให้ หรือใช้อ่านาจฆ่าหรือทำหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น เป็นชู้กับภรรยาหรือสามีของผู้อื่นเป็นโดยทางกาย จึงต้องไม่กระทำ ก่อนจะลงมือกระทำใดๆ จงพิจารณาดูว่า ขัดกับขนบธรรมเนียมของสังคมที่ตนสังกัดอยู่หรือไม่ ถ้าไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมดังกล่าวแล้วไซ้ จึงลงมือทำการกระทำใด จะให้ได้รับแต่การนินทาจากสังคม และไปสู่คดีนัยดังกล่าวฝ่ายเดียวการนั้นอย่าทำบุคคลใดไม่ชื่อตรงต่อมิตร บุคคลที่ไม่รู้จักบุญคุณ บุคคลที่หักหลังต่อบุคคลอื่น บุคคลประเภทนี้ต้องไปตกนรกอยู่จนถึงพระอาทิตย์และพระจันทร์สถิตอยู่บนนภากาศ

บุคคลใดที่เสียสละชีวิตเพื่อชาติ เพื่อธรรม บุคคลนั้นจะไปสู่สุคติสูงสุดโดยฝ่ายสุริยะมณฑลไป บุคคลใดถือว่า ภรรยาของผู้อื่นเป็นเสมือนภรรยาของตน ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นเป็นโลหะสัตว์ทั้งหลายเป็นเสมือนตัวเอง บุคคลนั้นเป็นนักรกรรมแท้ในโลกนี้ใครมาแย่งที่ดิน คือ ประเทศชาติ

^{๓๙} อัลกุรอาน ๒๘, หน้า ๗๗.

^{๔๐} อ่างแล้ว, หน้า ๓๘.

ของเรา ซึ่ง ปู่ ยา บิดา มารดา ได้รักษาไว้ผู้นั้นจะเป็นศัตรูที่หนึ่งของเรา ขอให้ทำลายผู้นั้นเสีย ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นญาติมิตรก็ตามพระราชทานเป็นญาติของผู้ที่ไม่มีญาติ พระราชาเป็นตาของผู้ที่ไม่มีแสงสว่างในดวงตา พระราชาเป็นบิดามารดาของประชาชนที่เดินบนทางยุติธรรม ฉะนั้นแล ทรัพย์สมบัติเงินทองมีคติ ๓ ประการ คือ จ่ายไปเพื่อบำเพ็ญกุศลทาน ๑ จ่ายไปเพื่อการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค ๑ หากไม่จำเป็นทั้ง ๒ ประการดังกล่าวข้างต้นนี้แล้วทรัพย์นั้นก็วินาศไป จงฟังสาระสำคัญแห่งธรรม คือ สิ่งใดที่ตัวเองไม่ชอบ อย่าพึงอำนวยการนั้นให้แก่ผู้อื่น การกระทำของผู้อื่นประการใดที่เราไม่ชอบ อย่ากระทำการนั้นแก่ผู้อื่น สารธรรมนี้จึงถือไว้ตลอดไป ก็มีแต่ความสุขสันต์เป็นนิตย์

สรุปหลักการอยู่ร่วมกันของศาสนา การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หมายถึง การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่บุคคลนับถือหลักธรรมที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของศาสนาต่าง ๆ

ศาสนาพุทธ มีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนรักสันติ รักอิสสระ มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณาต่อกัน ได้แก่ หลักโอวาทปาติโมกข์ เบญจศีลหรือศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ ขรवासธรรม ๔ สปัปฐมธรรม ๗ หมายถึง หลักธรรมของคนดีหรือหลักธรรมของสัตว์บุรุษ ๗

ศาสนาคริสต์ ศาสนาคริสต์มีหลักธรรมที่หล่อหลอมให้คริสต์ศาสนิกชนมีจิตเมตตา มีความรักเพื่อนมนุษย์ เหมือนรักตัวเอง บัญญัติ ๑๐ ประการ หลักอาณาจักรพระเจ้า อาณาจักรพระเจ้าเป็นอาณาจักรที่มีแต่ความสุข เป็นอาณาจักรแห่งความรักอย่างแท้จริง หลักคำสอนอื่น ๆ ได้แก่ หลักตรีเอกานุภาพ หลักความรัก ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก พระเยซูคริสต์ทรงสอนให้รักเพื่อน มนุษย์เหมือนรักตัวเอง ให้รักแม้กระทั่งศัตรู

ศาสนาอิสลาม หลักธรรมในศาสนาอิสลาม มุ่งให้มุสลิมปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มุสลิมทุกคนมีความรู้ในข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างดี มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นเอกภาพ สอนให้มนุษย์พึงยึดหลักศรัทธา ๖ ประการและหลักปฏิบัติ ๕ ประการ ตลอดจนเน้นการกระทำหน้าที่อีก ๓ ประการต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์และต่อตนเอง จะทำให้เกิดความผูกพันกับพระเจ้า จุดหมายสูงสุด คือทำความดีแล้วในมนุษย์โลกเมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปอยู่ในสวรรค์กับพระเจ้ามีชีวิตไปชั่ววันรันดร

ศาสนาฮินดู เน้นหลักคำสอนเรื่องมานวธรรม ที่ถือว่าเป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันโดยการกำหนดให้บุคคลพึงปฏิบัติต่อบุคคลด้วยดี

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

๒.๒.๑ ความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคนบนโลกที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดและเป็นสากล ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ชนชาติ ประเทศ เพศ ผิวพรรณ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม สติ ปัญญา ความสามารถ ฐานะทางเศรษฐกิจ ที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี มีอิสระ เสรีภาพ เสมอภาค มีชีวิตที่ดี มีสิทธิแสวงหาวัตถุประสงค์จรรยมาดำรงชีพ ได้รับการยอมรับจากสังคมและการปฏิบัติจากรัฐอย่างเหมาะสม

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 เป็นต้นมา การเคลื่อนไหวปกป้องคุ้มครองและเผยแพร่แนวคิดสิทธิมนุษยชน ค่อยๆ ขยายตัวมากขึ้น จนถึงในปี 2540 จึงเกิดรัฐธรรมนูญที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางและยังมี บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอย่างเด่นชัด รวมไปถึงการก่อให้เกิดคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติด้วย

นอกจากนี้ ยังมีสิ่งจำเป็นที่ทำให้เรามีชีวิตอยู่รอดนอกจากปัจจัยสี่ที่ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค และ ที่อยู่อาศัยแล้ว คือ การศึกษา การมีงานทำการไม่ถูกทรมาน และได้รับความเป็นธรรมเมื่อถูกกล่าวหาว่า ทำผิดกฎหมาย เราเรียกว่า สิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคนที่ต้องได้รับในฐานะที่เป็นมนุษย์ ซึ่งจะทำให้มนุษย์ อยู่รอดและสามารถพัฒนาตนเองได้ว่าเป็น “สิทธิมนุษยชน” ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด และอยู่เหนือ กฎหมายและอำนาจใดๆ ของรัฐทุกรัฐ สิทธิเหล่านี้ได้แก่ สิทธิในชีวิต ห้ามฆ่าหรือทำร้ายต่อชีวิต ห้ามการค้ามนุษย์ ห้ามทรมานอย่างโหดร้าย คนทุกคนมีสิทธิในความเชื่อ มโนธรรมหรือลัทธิทางศาสนา มีเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็นและแสดงออก สิทธิมนุษยชนเหล่านี้ไม่ต้องมีกฎหมายมารองรับ สิทธิเหล่านี้ก็ดำรงอยู่ เช่น แม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติว่าการฆ่าคนเป็นความผิดตามกฎหมาย แต่คนทุกคนสำนึกได้เองว่า การฆ่าคนนั้นเป็นสิ่งต้องห้าม เป็นบาปในทางศาสนา หรือการที่คนในชาติไม่ได้รับอาหารที่เพียงพอ แก่การยังชีพซึ่งไม่ถือว่าใครทำผิดกฎหมายแต่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่รัฐบาลมีหน้าที่ต้องจัดการให้ คนในชาติได้รับอาหารอย่างเพียงพอแก่การมีชีวิตรอด

นอกจากนี้ สิทธิมนุษยชนต้องได้รับรองในรูปแบบของ กฎหมายหรือต้องได้รับการคุ้มครองโดยรัฐบาล ได้แก่ ได้รับสัญชาติ การมีงานทำการได้รับความคุ้มครอง แรงงาน ความเสมอภาคของหญิงชาย สิทธิของเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการ การได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การประกันการว่างงาน การได้รับบริการสาธารณสุข การสามารถแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมอย่างอิสระ สามารถได้รับความเพลิดเพลินจากศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มของตน เป็นต้น

สิทธิมนุษยชนเหล่านี้ต้องเขียน รับรองไว้ในกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญหรือแนวนโยบายพื้นฐานของรัฐของแต่ละประเทศ เพื่อเป็นหลักประกัน ว่าคนทุกคนที่อยู่ในรัฐนั้นจะได้รับความคุ้มครองชีวิตความเป็นอยู่ ให้มีความเหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์^{๔๑}

จึงสรุปได้ว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยก่อนหน้านั้นนับเนื่องไปถึงสมัยกรีก และโรมันได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแต่มีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น ในเวลาต่อมาสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่มีลักษณะเป็นพลวัต มีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา โดยเป็นสิทธิที่มีได้อยู่นิ่งเฉยแต่เป็นผลจากวิวัฒนาการของกระบวนการเรียกร้องของกลุ่มผลประโยชน์ ต่างๆ ว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อความเป็นมนุษย์ โดยมีฐานทางกฎหมายในการเรียกร้อง แม้จะทำให้มนุษย์ได้พัฒนา และมีสิทธิมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันอาจก่อให้เกิดความสับสนได้มากขึ้นเช่นกัน และอาจทำให้สิทธิที่ได้รับรองอยู่แล้วมีน้ำหนักน้อยลง คำว่า สิทธิมนุษยชนนั้น ได้มีคำและใช้คำที่มีความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่า สิทธิมนุษยชนมาตั้งแต่อดีต ตามแต่จะเรียกในแต่ละยุคสมัย และมีความหมายแตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งคำที่ใช้ขึ้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางความคิดที่ใช้ในการสนับสนุนความชอบธรรมในการกล่าวอ้างหรือเรียกร้องสิทธินี้ อันมีพื้นฐานทางความคิดทางการเมืองที่ก่อตัวในศตวรรษที่ ๑๘ หลักนิติธรรม (The Rule of Law) อันมีพื้นฐานทางความคิดทางนิติศาสตร์ที่เรียกร้องให้มีกระบวนการคุ้มครองสิทธิพลเรือนอย่างเป็นธรรม สิทธิมนุษยชนต้องได้รับรองในรูปแบบของ กฎหมายหรือต้องได้รับการคุ้มครองโดยรัฐบาล ว่าคนทุกคนที่อยู่ในรัฐนั้นจะได้รับความคุ้มครองชีวิตความเป็นอยู่ ให้มีความเหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์

๒.๒.๒ ความหมายของสิทธิมนุษยชน

“สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) หมายความว่า สิทธิที่มีตามธรรมชาติซึ่งติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด โดยมีความเป็นสากลและมีการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หรือกติกาอนุสัญญา ข้อตกลงต่างๆ ระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ที่ทุกประเทศทั่วโลกให้การรับรอง “สิทธิเสรีภาพ” (Rights and Liberties) หมายความว่า สิทธิที่มีการบัญญัติรับรองไว้ในกฎหมายของแต่ละรัฐ ว่าประชาชนจะมีสิทธิ และเสรีภาพ ในเรื่องใด มากน้อยแค่ไหน เพียงใดขึ้นอยู่กับบริบทสังคมของประเทศนั้นๆ “สิทธิเสรีภาพ” (Rights and Liberties) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้บัญญัติไว้กล่าวคือ

พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้นิยามความหมาย สิทธิมนุษยชนไว้ว่า คือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคของบุคคลที่

^{๔๑} ความหมาย ความสำคัญ แนวคิด และหลักการของสิทธิมนุษยชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.prd.go.th/ewt_dl_link.php?nid=89894 [๖ ธ.ค. ๒๕๕๙].

ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทย มีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองทั่วโลก ว่าเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อมนุษย์^{๔๒}

หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยรามคำแหง^{๔๓} ได้ให้ความหมายของคำว่า สิทธิมนุษยชน (Human Right) ว่าหมายถึง สิทธิในความเป็นมนุษย์ทั่วไป อย่างถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว ก็ย่อมถือว่ามี สิทธิอันติดตัวมาพร้อมกับการที่ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์อยู่แล้ว อันถือเป็นที่ยอมรับในสากลนานาชาติ เช่น กฎบัตรสหประชาชาติหรือปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) ก็ได้เขียนไว้ในเรื่อง สิทธิมนุษยชนอย่างชัดเจน ในกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทย ก็ยังได้บัญญัติถึงหลักสิทธิมนุษยชน ว่าด้วยเรื่อง สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ซึ่งบัญญัติถึงสิทธิพื้นฐานของพลเมืองไทยจึงสรุปได้ว่า สิทธิมนุษยชน คือ สิทธิ เสรีภาพ ที่จำเป็นขั้นพื้นฐานที่คนทุกคนพึงได้รับอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ชาติ กำเนิด ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา วิถีชีวิต เพศ รูปลักษณ์ ภายนอก อายุ และสติปัญญาหรือมีความไม่เท่าเทียมกันใน ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมมากนักน้อยเพียงใดก็ตาม

ณรงค์ เหล่าธำระเชาวน์^{๔๔} กล่าวว่า สิทธิมนุษยชน (Human Right) หมายถึง สิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรองทั้งความคิดและการกระทำที่ไม่มีการล่วงละเมิดได้โดยได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและสนธิสัญญาระหว่างประเทศ

จึงสรุปได้ว่า สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรองทั้งความคิดและการกระทำไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ชาติ กำเนิด ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา วิถีชีวิต เพศ รูปลักษณ์ ภายนอก อายุ และสติปัญญาหรือมีความไม่เท่าเทียมกันใน ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมมากนักน้อยเพียงใดก็ตาม

๒.๒.๓ หลักการของสิทธิมนุษยชน

หลักการสิทธิมนุษยชนตามที่บัญญัติไว้ในปฏิญญาสิทธิมนุษยชนและที่รัฐหรือองค์การระหว่างประเทศนำไปกล่าวถึงสิทธิมนุษยชนนั้น ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

^{๔๒} อ่างแล้ว, หน้า ๔๐.

^{๔๓} หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๕๙ วันสิทธิมนุษยชน ๑๐ ธันวาคม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.lib.ru.ac.th/journal/dec/dec10-HumanRight.html> [๑๖ ต.ค. ๒๕๕๔].

^{๔๔} ณรงค์ เหล่าธำระเชาวน์, บทความเรื่องสิทธิมนุษยชน, เอกสารวิชาการวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑, (วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, ๒๕๕๖), หน้า ๓.

๑) หลักเสรีภาพ ได้แก่ เสรีภาพในความเป็นส่วนตัว (การดำรงชีวิตอย่างอิสระ ความเป็นอิสระจากกลุ่ม และสมาคมใดๆ) เสรีภาพในร่างกาย (การถูกกล่าวหา การถูกจับกุมคุมขัง และการถูกลงโทษย่อมได้รับการคุ้มครองจากกฎหมาย) เสรีภาพทางการเมือง และศาสนา (การแสดงความคิดเห็นพูด เขียน พิมพ์ การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง และการนับถือศาสนาโดยเสรี) เสรีภาพในทรัพย์สิน (ทรัพย์สินส่วนบุคคลไม่สามารถถูกยึดได้)

๒) หลักความเสมอภาค ได้แก่ ความเสมอภาคตามกฎหมาย (การมีส่วนร่วมในการบัญญัติกฎหมาย กฎหมายใช้เหมือนกันสำหรับทุกคน) ความเสมอภาคทางสังคม (การได้รับความเคารพนับถือจากเพื่อนมนุษย์บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน) ความเสมอภาคด้านแรงงาน (การได้รับการจ้างงาน การขึ้นสู่ตำแหน่งหน้าที่ตามคุณวุฒิโดยเท่าเทียม) ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ (การเก็บภาษีที่เป็นธรรม)

๓) หลักภราดรภาพ ได้แก่ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติฉันท์พี่น้องในสังคม (ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น เชื้อชาติ เพศ และทุกคนมีความรับผิดชอบช่วยเหลือสังคมร่วมกัน)

๔) หลักความยุติธรรม ได้แก่ การที่สังคมได้ให้ความยุติธรรมแก่บุคคลต่างๆ ในสังคมอย่างเท่าเทียมตามที่กฎหมายกำหนด หลักสิทธิมนุษยชนจะเกิดขึ้นมิได้ถ้าปราศจากความยุติธรรม หากสังคมยังไร้ความยุติธรรม การพัฒนาในด้านต่างๆ ที่จะทำให้มนุษย์ได้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและสังคมก็เป็นไปได้อย่างยากยิ่ง ดังนั้น หลักการของสิทธิมนุษยชน จึงมีความเกี่ยวข้องกับคำทั้ง ๔ นี้คือ “เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ และความยุติธรรม”

๒.๒.๔ ขอบเขตแห่งสิทธิมนุษยชน

เนื่องจากปัจจุบันประชาชนได้มีการใช้และเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพในรูปแบบต่างๆ กันอย่างแพร่หลายไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการแสดงความคิดเห็นต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม การชุมนุมทางการเมือง การใช้และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในเครือข่ายออนไลน์ หรือการใช้สิทธิในรูปแบบอื่นๆ ที่แสดงต่อบุคคลและสังคมในเชิงสาธารณะ ซึ่งอาจเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ข้างต้น การใช้สิทธิและเสรีภาพ โดยเฉพาะการชุมนุมใช้สิทธิเรียกร้องทางการเมืองกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็เป็นแง่มุมหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองตามหลักนิติรัฐ การแสดงออกเช่นนี้ประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยถือว่าเป็นสิ่งปกติที่ทำให้รัฐได้ทราบถึงความต้องการของประชาชน รวมไปถึงการใช้สิทธิในการเข้าถึงการใช้ข้อมูลของบุคคล สังคมผ่านระบบการสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่มีผลและขบวนการอย่างมากในสังคมปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิ และเสรีภาพทางการเมืองดังกล่าว มีการโต้แย้งกันอยู่เสมอว่า หากรัฐเข้าป้องกัน ปรามปรามหรือดำเนินคดีจะเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่อันเป็นคำถามที่มีกันตลอดมา นอกจากนี้ การใช้สิทธิและเสรีภาพดังกล่าวในบางกรณี เช่น การใช้ข้อมูล

ทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในสาธารณะ ก็อาจมีบุคคลอื่นโต้แย้งว่า เป็นการใช้สิทธิ และเสรีภาพที่เกินขอบเขตหรือก่อให้เกิดความเสียหายด้านชื่อเสียง เกียรติยศแก่บุคคล และสังคม

ในทางการเมืองประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เช่น สหรัฐอเมริกา และประเทศในแถบยุโรปตะวันตกอันเป็นต้นแบบของระบอบการปกครองในระดับสากลและประเทศไทย ได้นำมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาประชาธิปไตยนั้นล้วนมีแนวคิดว่าการปกครองบ้านเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีการปกครองภายใต้หลักนิติรัฐ กล่าวคือ ผู้ปกครองจะต้องปกครองภายใต้กฎหมาย ประชาชนมีความเสมอภาค มีสิทธิ เสรีภาพและมีส่วนร่วมในทางการเมือง การปกครองในระบอบนี้ยอมรับว่า บุคคลทุกคนเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมมีความเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน ทุกคนย่อมมีสิทธิ และเสรีภาพเป็นของตนเอง เช่น สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในการอยู่อาศัย สิทธิในร่างกาย และทรัพย์สิน เป็นต้น แต่การใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวนี้ หากให้ใช้โดยไม่มีขอบเขตจำกัด ก็จะทำให้ไปกระทบสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นหรือทำให้เกิดความไม่สงบสุข และเกิดความวุ่นวายขึ้นในบ้านเมือง อันเป็นการใช้ชีวิตที่ขาดระเบียบของสังคมทำให้สังคมนั้นอยู่ไม่ได้ เกิดความขัดแย้ง มีการทะเลาะกันจนถึงการประหัตประหารทำลายและทำร้ายซึ่งกันและกัน เพราะเป็นเรื่องต่างคนต่างถือ และอ้างสิทธิเสรีภาพที่ตนมีอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงมีแนวคิดว่าการให้บุคคลทุกคนใช้สิทธิและเสรีภาพของตนเองเกินขอบเขตก็จักทำให้สังคมวุ่นวายเกิดความสับสนจนนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคม

ดังนั้น เพื่อให้สังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ผู้คนในสังคมแต่ละสังคมก็ตกลงกันว่า ทุกคนจะยอมสละสิทธิและเสรีภาพบางประการของตน เพื่อไม่ให้ไปกระทบสิทธิเสรีภาพของคนอื่น และให้เกิดความสงบสุขภายในบ้านเมือง และเกิดความมั่นคงภายในสังคมของตน โดยยินยอมมอบอำนาจให้ผู้ปกครองซึ่งมาจากผู้แทนของประชาชน และมีการกำหนดกติกาหรือกฎหมายร่วมกันทั้งในการดำเนินการในฐานะฝ่ายนิติบัญญัติ และการกำหนดกติกาของชุมชน เช่น ห้ามมิให้ประชาชนเข้าไปในสถานที่ราชการที่มีเอกสารลับเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ ห้ามมิให้เข้าไปในสถานที่ราชการในเวลากลางคืน อันเป็นการจำกัดสิทธิในการเดินทางของประชาชน บังคับให้ประชาชนต้องเสียภาษี อันเป็นการจำกัดสิทธิในทางทรัพย์สินของประชาชน เพื่อรัฐจะได้นำรายได้มาบริหารประเทศหรือป้องกันประเทศไม่ให้ถูกรุกราน เช่น ให้เป็นเงินเดือนทหาร ตำรวจ หรือซื้ออาวุธ ให้ทหารป้องกันประเทศ หรือนำเงินภาษีมาสร้างถนน เพื่อให้ประชาชนใช้สัญจรไปมา อันเป็นประโยชน์ของสาธารณะหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการจำกัดสิทธิในทางทรัพย์สินของเอกชนแต่ละคนในเรื่องภาษี ก็เพื่อนำมาใช้ประโยชน์แก่สาธารณะ การห้ามแสดงความคิดเห็นอันเป็นการหมิ่นประมาทผู้อื่นเพื่อมิให้เป็นการใช้สิทธิกระทบต่อสิทธิของผู้อื่น เป็นต้น หากมีการฝ่าฝืนผู้ปกครองหรือรัฐซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายในฐานะฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครองก็จะดำเนินการหรือดำเนินคดีกับผู้ฝ่าฝืน โดยอาจนำตัวมาฟ้องร้องเพื่อให้ผู้ปกครองหรือรัฐในฐานะฝ่ายตุลาการพิจารณาลงโทษหรือสั่งการอย่างอื่น

การจำกัดสิทธิเสรีภาพบางประการของประชาชนเพื่อประโยชน์ของสาธารณะหรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนนั้นมีประโยชน์ต่อสังคมโดยภาพรวม แต่ยังคงมีความเข้าใจที่แตกต่างกัน เช่นว่า การดำเนินการของรัฐกับเอกชนหรือบุคคลที่แสดงความคิดเห็นหรือใช้สิทธิในการชุมนุมไม่ที่จะเป็นการจับกุมหรือดำเนินคดีเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้สิทธิต่าง ๆ ของบุคคล เช่น สิทธิในร่างกาย ในการแสดงความคิดเห็น หรือในการชุมนุมย่อมได้รับความคุ้มครอง ความเข้าใจดังกล่าวจะต้องพิจารณาในมิติที่หลากหลายตามที่กล่าวแล้ว

สิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิและเสรีภาพแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคล มนุษย์ผู้ซึ่งสมควรได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพนับถือบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน โดยไม่ถือเอาความแตกต่างทางกายภาพ ความคิดความเชื่อ และฐานะมาเป็นอุปสรรค นั่นคือการยอมรับความเป็นมนุษย์อย่างเสมอภาคกัน แต่สิทธิตามกฎหมายของบุคคลจึงแตกต่างกันตามเชื้อชาติ สัญชาติ อุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ศาสนา ชาติตระกูล และฐานะทางเศรษฐกิจ ตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมและอาชีพการงาน แม้กฎหมายจะพิทักษ์สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์โดยการให้ “เสรีภาพมหาชน” ซึ่งเป็นเสรีภาพของบุคคลที่พึงมีในการอยู่ร่วมกันในสังคม แต่เสรีภาพดังกล่าวหมายถึงความสามารถที่จะกระทำการใดๆ ซึ่งไม่ละเมิดต่อผู้อื่น ดังนั้น การใช้สิทธิตามธรรมชาติของแต่ละบุคคลจึงมีขอบเขตเพื่อที่จะให้หลักประกันแก่สมาชิกอื่นในสังคมจะได้รับสิทธิเช่นเดียวกัน ขอบเขตนี้สามารถกำหนดได้โดยกฎหมายเท่านั้น ซึ่งประกอบด้วย

๑) สิทธิของปัจเจกชน ได้แก่ การมีเสรีภาพทางร่างกาย (สิทธิในชีวิต ร่างกาย และความเป็นส่วนตัว สิทธิในการสื่อสารโทรคมนาคม สิทธิในเคหสถาน) การมีเสรีภาพทางวิชาการ และจิตใจ (สิทธิในการแสวงหาความรู้ สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในชื่อเสียงเกียรติยศ) การมีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ (สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการประกอบกิจการ) เป็นต้น

๒) สิทธิทางการเมือง ได้แก่ การมีเสรีภาพที่จะมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจอรัฐ (สิทธิในการลงคะแนนเสียง สิทธิที่จะรับสมัครรับเลือกตั้ง การมีเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสาร การมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบทางการเมือง และจัดตั้งสมาคม) เป็นต้น

๓) สิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการบริการจากรัฐ (สิทธิในการทำงาน สิทธิในการศึกษา สิทธิในการรักษาพยาบาล) สิทธิในการดำเนินการเพื่อพิทักษ์รักษาสิทธิเสรีภาพ (สิทธิในการจัดตั้งสหภาพแรงงาน สิทธิในการนัดหยุดงาน) และการใช้สิทธินั้นนอกจากจะไม่กระทบกระเทือนสิทธิของผู้อื่นแล้ว ยังจะต้องไม่ขัดต่อกระแสค่านิยมหลักของสังคมอีกด้วย

สิทธิมนุษยชน คือ สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน ซึ่งไม่อาจจะแยกสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวออกจากความเป็นมนุษย์ได้ เป็นสิทธิที่ติดตัวมากับความเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติหรืออาจเป็นสิทธิที่กฎหมายกำหนดให้มีขึ้น ซึ่งแท้ที่จริงสิทธิมนุษยชนที่กล่าวกันนั้น มิใช่ของใหม่เพราะเป็นสิ่งที่เกิดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ แต่เมื่อมีคำเรียกสิทธิมนุษยชนดังกล่าว เป็นคำใหม่ในปฎิญาสาสกล

ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จึงทำให้เข้าใจว่า สิทธิมนุษยชนเป็นของแปลกใหม่ไม่คุ้นเคย เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกายที่ทุกคนเข้าใจกันก็เป็นสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิของบุคคลในชื่อเสียงของตนเองก็เป็นสิทธิมนุษยชน เป็นต้นหรือแม้แต่ในหลักการทางศาสนาก็มุ่งเน้นความมีสิทธิในการที่เข้าถึงหรือบรรลุธรรมตามความสามารถของตน โดยที่ไม่มีใครช่วยเหลือ แต่บุคคลจะต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีพื้นฐานมาจากการไม่ล่วงละเมิดในสิทธิของผู้อื่นหรือการไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนตามหลักศีล ๕ ในทางพระพุทธศาสนา ส่วนคำว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนนั้นก็เช่นเดียวกันน่าจะหมายถึง “สภาพความเป็นคน” กล่าวคือ การกระทำใด ๆ ที่ทำให้สภาพความเป็นคนหมดไปหรือลดน้อยลงย่อมเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน มนุษย์หรือคนนั้นต่างจากสัตว์หรือทรัพย์สินของเพราะมนุษย์มีความรู้สึกนึกคิด มีปัญญา และชีวิตจิตใจ การกระทำต่อคนด้วยกันเยี่ยงสัตว์หรือทรัพย์สินของ เช่น การใช้แรงงานวันละ ๒๐ ชั่วโมง การซื้อขายคนหรือการค้ามนุษย์ ตัวอย่างที่ยกมานี้ก็คือ การทำลายสภาพความเป็นคนหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั่นเอง สิทธิมนุษยชนนั้น เกิดมาพร้อมกับการที่มนุษย์ได้รับความคุ้มครองและยอมรับในศักดิ์ศรีของของความเป็นมนุษย์ คือ ความเป็นมนุษย์ที่มีความเป็นอิสระแห่งตน บนพื้นฐานแห่งการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

จึงสรุปได้ว่า สิทธิของประชาชน (Civil Rights) หรือสิทธิและเสรีภาพของส่วนบุคคลนั้น บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญได้กำหนดแนวทางตามหลักสากลที่คำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพของบุคคลในมิติต่างๆ บุคคลย่อมมีสิทธิ และเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การจับและการคุมขังรวมทั้งการค้นตัวบุคคลจะกระทำมิได้ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน และได้รับความคุ้มครองในการอยู่อาศัยแลครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพ และการแข่งขันเสรีอย่างเป็นธรรม การจำกัดเสรีภาพเช่นนี้จะกระทำมิได้ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น การจำกัดเสรีภาพเช่นนี้จะกระทำมิได้ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบปราศจากอาวุธ การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลดังกล่าว เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่บุคคลพึงมีหรือได้รับการคุ้มครองจากรัฐเพื่อให้ปัจเจกบุคคลสามารถดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี และมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้มีความสุขอย่างเต็มความสามารถ

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน

๒.๓.๑ ความเป็นของประชาคมอาเซียน

"ประชาคมอาเซียน" (ASEAN Community) เกิดจากสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) หรือ "อาเซียน" โดยอาเซียนได้ถือกำเนิดจากการประกาศ "ปฏิญญากรุงเทพฯ" (Bangkok Declaration) ซึ่งมีประเทศสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้งรวม ๕ ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และ สิงคโปร์ เมื่อปี ๒๕๑๐ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ และการบริหาร กลุ่มอาเซียนได้มีการพัฒนาร่วมกันในหลายๆ ด้าน มีการประกาศปฏิญญาอีกหลายฉบับ เพื่อขยายความร่วมมือให้ใกล้ชิดและหลากหลายในหลายเรื่อง เช่น ปฏิญญาว่าด้วยเขตแห่งสันติภาพและความเป็นกลาง (Declaration on the Zone of Peace, Freedom and Neutrality) ในปี ๒๕๑๔ ปฏิญญาสมานฉันท์อาเซียน (Declaration of ASEAN Concord) เป็นต้น โดยมีการตกลงก่อตั้งสำนักเลขาธิการอาเซียนขึ้นที่กรุงจาการ์ตา อินโดนีเซีย ต่อมาอาเซียนได้ขยายวงสัมพันธภาพออกไปสู่ประเทศในภูมิภาคและมีเพิ่มสมาชิกขึ้นเป็น ๑๐ ประเทศ โดยมีประเทศเวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชาได้เข้าเป็นสมาชิกในภายหลัง ในเดือนธันวาคม ๒๕๔๐ ผู้นำอาเซียน ได้รับรองเอกสาร "วิสัยทัศน์อาเซียน ๒๐๒๐" กำหนดเป้าหมายหลัก ๔ ประการ เพื่อมุ่งพัฒนาอาเซียนไปสู่ "ประชาคมอาเซียน" (ASEAN Community) ให้เป็นผลสำเร็จ ภายในปี ๒๕๖๓ (ค.ศ. ๒๐๒๐) ซึ่งจะประกอบด้วย "เสาประชาคมหลักรวม ๓ เสา" ได้แก่ ประชาคมความมั่นคงอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และ ประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน รวมทั้งจัดโครงสร้างองค์กรของอาเซียน รองรับภารกิจและพันธกิจ รวมทั้งแปลงสภาพอาเซียนจากองค์กรที่มีการรวมตัวหรือร่วมมือกันแบบหลวมๆ เพื่อสร้างและพัฒนามาสู่สภาพการเป็น "นิติบุคคล" ซึ่งเป็นที่มาของการนำหลักการนี้ไปร่างเป็น "กฎบัตรอาเซียน" ซึ่งทำหน้าที่เป็น "ธรรมนูญ" การบริหารปกครองกลุ่มประเทศอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศซึ่งผนึกกำลังเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังปรากฏตามสโลแกนที่ว่า "สิบชาติ หนึ่งอาเซียน" ในเสาหลักทั้ง ๓ ประการนั้น ประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญ คือ

๑) เสาหลักด้านการเมืองและความมั่นคงของภูมิภาคอาเซียน มุ่งให้ประเทศในภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีระบบแก้ไขความขัดแย้ง ระหว่างกันได้ด้วยดี มีเสถียรภาพอย่างรอบด้าน มีกรอบความร่วมมือเพื่อรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ๆ เพื่อให้ประชาชนมีความปลอดภัยและมั่นคง โดยการสนับสนุนส่งเสริม สันติภาพ ความมั่นคง การปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองแบบธรรมาภิบาล การส่งเสริมให้บรรลุความเจริญร่วมกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ประชาคมเป็นภูมิภาคที่เปิดกว้าง มีพลวัต และยืดหยุ่นได้ในการตั้งรับภาวะผันผวนของเศรษฐกิจ มีหลักประกันที่จะทำให้เกิดสันติสุขในอาเซียน

๒) เสาหลักทางด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ และการอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างกัน อันจะทำให้ภูมิภาคมีความเจริญมั่งคั่ง และสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่น ๆ ได้เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนในประเทศอาเซียน โดยมุ่งให้เกิดการไหลเวียนอย่างเสรีของ สินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการลดปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำทางสังคมภายในปี ๒๐๒๐ ทำให้อาเซียนเป็นตลาด และฐานการผลิตเดียว (single market and production base) การให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกใหม่ของอาเซียนเพื่อลดช่องว่างการพัฒนา และช่วยให้ประเทศเหล่านี้เข้าร่วมกระบวนการรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาเซียน การส่งเสริมความร่วมมือในนโยบายการเงิน และเศรษฐกิจมหภาค ตลาดการเงินและตลาดทุน การประกันภัย และภาษีอากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม พัฒนาความร่วมมือด้านกฎหมาย การเกษตร พลังงาน การท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการยกระดับการศึกษา และการพัฒนาฝีมือแรงงาน ซึ่งจะต้องมีการไหลเวียนของสินค้า บริการ การลงทุน และแรงงานฝีมือทั่วทั้งภูมิภาคของประชาคมอาเซียนมีเงินทุนไหลเวียนโดยเสรี และมีสถานะการพัฒนาทางเศรษฐกิจในหมู่สมาชิกประชาคมที่เท่าเทียมกันรวมทั้งเสริมสร้างเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพด้านการเงิน การประสานในด้านนโยบายเศรษฐกิจระหว่างสมาชิกทั้ง ๑๐ ประเทศ มีกฎระเบียบที่ดีด้านการเงิน ทรัพย์สินทางปัญญา นโยบายการแข่งขันทางการค้า และการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งประชาคมโดยกำหนดจะให้เร่งพัฒนาพร้อมเป็น “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” ให้ได้เร็วขึ้นจากกำหนดเดิมในปี ๒๕๖๓ มาเป็นในปี ๒๕๕๘ แทน หรือเร็วขึ้นจากเดิมอีก ๕ ปี

๓) เสาหลักทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน เพื่อให้ประชาชนแต่ละประเทศอาเซียนอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดสังคมที่เอื้ออาทร มีสวัสดิการทางสังคมที่ดี และมีความมั่นคงทางสังคมโดยจะมุ่งเน้นไปที่การทำให้เห็นความสำคัญของประชากรในอาเซียนและเป็นสัมพันธภาพระหว่างประชากรของชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง รัฐสภาของ ๑๐ ประเทศ จะประสานร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ สมาชิกของประชาสังคมของสมาชิกจะไปมาหาสู่กัน แลกเปลี่ยนใกล้ชิดระหว่างบุคลากรด้านการศึกษา สถาบันต่างๆ และภาคธุรกิจภาคเอกชนในประเทศสมาชิก

เสาหลักทั้ง ๓ เสา นั้นจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและความมั่นคง โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่จะมีการพัฒนา ห่วงโซ่มูลค่าเพิ่มในภูมิภาค การเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน การเพิ่มอำนาจในการต่อรอง และการขยายตลาดอาเซียนที่มีประชากรประมาณ ๖๐๐ ล้านคน เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่มีความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ โดยมีสังคมแห่งสันติภาพและภราดรภาพ ซึ่งนอกจากด้านเศรษฐกิจแล้ว เสาหลักทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งหากพิจารณาในด้านสังคมและ

วัฒนธรรมแล้ว จะพบเห็นได้ว่า กลุ่มประเทศในประชาคมอาเซียนมีความแตกต่างทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต และศาสนา

อนึ่ง ในการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคและในประชาคมอาเซียนนั้น ถือว่าเป็นการดำเนินนโยบายต่างประเทศส่วนที่สำคัญที่สุดของไทยมาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด โดยในระยะที่ผ่านมา ไทยได้มุ่งเน้นด้านการเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา กับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีบูรณาการ เชิงยุทธศาสตร์กับการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมของไทยผ่านกรอบความร่วมมือที่สำคัญ เช่น แผนงานการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion Economic Cooperation Program: GMS) และยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawaddy-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) เป็นต้น กรอบความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคดังกล่าวเป็นกลไก และพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนความร่วมมือในภูมิภาคอาเซียนโดยทำให้อาเซียนมีความเชื่อมโยงระหว่างกันมากขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดความเป็น “สิบชาติ หนึ่งอาเซียน” สำหรับรัฐบาลไทยได้เสนอแนวคิดการสร้างเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียน และต่อมาผู้นำอาเซียนในคราวการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ ๑๗ ในเดือนตุลาคม ๒๕๕๓ ณ กรุงฮานอย สาธารณรัฐเวียดนามได้ให้การรับรองแผนแม่บทว่าด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียนที่มีเป้าหมายแนวทาง และกำหนดเวลาการดำเนินงานที่ชัดเจน รวมทั้งการพัฒนากลไกการระดมทุนสำหรับโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งการผลักดันการดำเนินงานตามแผนแม่บทดังกล่าว จะก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ลดช่องว่างในการพัฒนา ส่งเสริมการกระจายความเจริญให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ห่างไกล และให้มีการพัฒนาอย่างเท่าเทียม รวมทั้งส่งเสริมประชาคมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางและเสริมสร้างความรู้สึกของการมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน

๒.๓.๒ ประเทศสมาชิกในประชาคมอาเซียน

๑) ประเทศบรูไน ดารุสซาลาม (Brunei Darussalam) เมืองหลวง คือ เมืองบันดาร์ เสรี เบกาวัน ภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ คือ ภาษามลายู รองลงมาเป็นอังกฤษและจีน ประชากรประกอบด้วย ชาวมาเลย์ ๖๖% ชาวจีน ๑๑% ชนชาติอื่นๆ ๒๓% นับถือศาสนาอิสลาม ๖๗% ศาสนาพุทธ ๑๓% ศาสนาคริสต์ ๑๐% ระบบการปกครองแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ วัฒนธรรมที่ควรรู้เบื้องต้นได้แก่ การแต่งกายเสื้อผ้าสีเหลืองถือเป็นสีของพระมหากษัตริย์จึงควรหลีกเลี่ยงการทักทายจะจับมือกันเบาๆ และสตรีจะไม่ยื่นมือให้บุรุษจับการใช้นิ้วชี้ไปที่คนหรือสิ่งของถือว่าไม่สุภาพ แต่จะใช้หัวแม่มือชี้แทนจะไม่ใช้มือซ้ายในการส่งของให้ผู้อื่นสตรีเวลานั่งจะไม่ให้เท้าชี้ไปทางผู้ชายและไม่ส่งเสียงหรือหัวเราะดัง

๒) ประเทศกัมพูชา (Cambodia) เมืองหลวง คือ กรุงพนมเปญ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ คือ ภาษาเขมร รองลงมาเป็นภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาเวียดนาม และภาษาจีน ประชากรประกอบด้วย ชาวเขมร ๙๔% ชาวจีน ๔% และชนชาติอื่นๆ ๒% นับถือศาสนาพุทธ(เถรวาท) เป็นหลัก ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ภายใต้รัฐธรรมนูญวัฒนธรรมที่ควรรู้เบื้องต้นได้แก่ เพื่อนผู้ชายจับมือกัน ถือเป็นเรื่องปกติผู้หญิงห้ามแต่งตัวเซ็กซี่ผู้ชายไว้ผมยาวจะมีภาพลักษณ์ นักเลงห้ามจับศีรษะ คนกัมพูชาถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของร่างกายและการสบต้ามกเกินไป ถือว่าไม่ให้เกียรติ เป็นต้น

๓) ประเทศอินโดนีเซีย (Indonesia) เมืองหลวง คือ กรุงจาการ์ตา ภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ คือ ภาษาอินโดนีเซีย ประชากรประกอบด้วย ชนพื้นเมืองหลายกลุ่ม มีภาษามากกว่า ๕๘๓ ภาษา ร้อยละ ๖๑ อาศัยอยู่บนเกาะชวา นับถือศาสนาอิสลาม ๘๗% ศาสนาคริสต์ ๑๐% ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีประธานาธิบดีเป็นประมุข และหัวหน้าฝ่ายบริหาร เป็นประเทศมีขนาดเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดและมีจำนวนประชากรมากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วัฒนธรรมที่ควรรู้เบื้องต้นได้แก่ ไม่ควรใช้มือซ้ายในการรับ-ส่งของ คนมุสลิมอินโดนีเซียถือว่ามือซ้ายไม่สุภาพนิยมใช้มือขวาไม่ควรชี้นิ้วด้วยนิ้วชี้ แต่ใช้นิ้วโป้งแทนไม่จับศีรษะคนอินโดนีเซียรวมทั้งการลูบศีรษะเด็กและงานศพใส่ชุดสีอะไรก็ได้ เป็นต้น

๔) ประเทศลาว (Laos) เมืองหลวง คือ นครหลวงเวียงจันทน์ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ คือ ภาษาลาว ประชากรประกอบด้วย ชาวลาวลุ่ม ๖๘% ชาวลาวเทิง ๒๒% ชาวลาวสูง ๙% รวมประมาณ ๖๘ ชนเผ่า นับถือศาสนาพุทธ ๗๕% นับถือผี ๑๖% ระบบการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ (ทางการลาวใช้คำว่า ระบบประชาธิปไตยประชาชน) วัฒนธรรมที่ควรรู้เบื้องต้นได้แก่ ลาวมีตัวอักษรคล้ายของไทย ทำให้คนไทยอ่านหนังสือลาวได้ไม่ยากนัก ส่วนคนลาวอ่านหนังสือไทยได้คล่องมาก ลาวขับรถทางขวาติดต่อราชการต้องนั่งขึ้นเดินผ่านผู้ใหญ่ต้องก้มหัวถ้าเพื่อนคนลาวเชิญไปพักที่บ้านห้ามให้เงินอย่าซื้อน้ำหอมให้กันและเข้าบ้านต้องถอดรองเท้า และถ้าเขาเสิร์ฟน้ำต้องดื่มเป็นต้น

๕) ประเทศมาเลเซีย (Malaysia) เมืองหลวง คือ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ คือ ภาษามลายู รองลงมาเป็นภาษาอังกฤษ และภาษาจีน ประชากรประกอบด้วย ชาวมาเลย์ ๔๐% ชาวจีน ๓๓% ชาวอินเดีย ๑๐% ชนพื้นเมืองเกาะบอร์เนียว ๑๐% นับถือศาสนาอิสลาม ๖๐% ศาสนาพุทธ ๑๙% ศาสนาคริสต์ ๑๑% ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภา วัฒนธรรมที่ควรรู้เบื้องต้นได้แก่ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะได้รับสิทธิพิเศษ คือ เงินอุดหนุนทางการศึกษา สาธารณสุข การคลอดบุตรงานแต่งงาน และงานศพ มาเลเซียมีปัญหาประชากรหลากหลายเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ในมาเลเซียประกอบด้วยชาวมาเลย์ กว่าร้อยละ ๔๐ ที่เหลืออีกกว่าร้อยละ ๓๓ เป็นชาวจีนร้อยละ ๑๐ เป็นชาวอินเดีย และ อีกร้อยละ ๑๐ เป็นชนพื้นเมืองบนเกาะบอร์เนียวใช้มือขวา

เพียงข้างเดียวในการรับประทานอาหาร และรับส่งของ และเครื่องตีมแอลกอฮอล์เป็นเรื่องต้องห้าม เป็นต้น

๖) ประเทศเมียนมา หรือพม่า (Myanmar)เมืองหลวง คือ เมืองเนปีดอ (Naypyidaw) ภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ คือ ภาษาพม่า ประชากรประกอบด้วยเผ่าพันธุ์ ๑๓๕ มี ๘ เชื้อชาติหลักๆ ๘ กลุ่ม คือ พม่า ๖๘% ไทยใหญ่ ๘% กระเหรี่ยง ๗% ยะไข่ ๔% จีน ๓% มอญ ๒% อินเดีย ๒% นับถือศาสนาพุทธ ๙๐% คริสต์ ๕% อิสลาม ๓.๘% ระบบการปกครองแบบเผด็จการทางทหาร ปกครองโดยรัฐบาลทหารภายใต้สภาพสันติภาพ และการพัฒนาแห่งรัฐวัฒนธรรมที่ควรรู้เบื้องต้นได้แก่ ไม่ควรพูดเรื่องการเมือง กับคนไม่คุ้นเคยการเข้าวัดต้องถอดรองเท้า ถูงเท้าห้ามเหยียบเงาพระสงฆ์ให้ นามบัตรต้องยื่นให้สองมือไม่ควรใส่กระโปรงสั้น กางเกงขาสั้น ในสถานที่สาธารณะและศาสนสถาน ผู้หญิงชอบทาทะนาคา (ผู้ชายก็ทาด้วย) และผู้ชายชอบเคี้ยวหมาก เป็นต้น

๗) ประเทศฟิลิปปินส์ (Philippines)เมืองหลวง คือ กรุงมะนิลาภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ คือ ภาษาฟิลิปปิโน และภาษาอังกฤษ รองลงมาเป็น สเปนเงินฮกเกี้ยนเงินแต้จิ๋ว ฟิลิปปินส์ มีภาษาประจำชาติคือ ภาษาตากาล็อกประชากรประกอบด้วย มาเลย์ ๔๐% จีน๓๓% อินเดีย ๑๐% และชนพื้นเมืองเกาะบอร์เนียว ๑๐%นับถือศาสนาคริสต์โรมันคาทอลิก ๘๓% คริสต์นิกายโปรเตสแตนต์อิสลาม ๕% ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดีเป็นประมุขและหัวหน้าฝ่ายบริหารวัฒนธรรมที่ควรรู้เบื้องต้นได้แก่ การเข้าไปประกอบธุรกิจในฟิลิปปินส์ในลักษณะต่างๆ เช่น การลงทุนร่วมกับฝ่ายฟิลิปปินส์จำเป็นต้องมีการศึกษาข้อมูลให้ละเอียด โดยเฉพาะในด้านกฎหมาย การจดทะเบียนภาษี และปัญหาทางด้านแรงงาน เป็นต้นการทำสะเอว หมายถึง ทำทนาย การเลิกคิ้ว หมายถึง ทักทายนการใช้ปากชี้ของกินชาวบ้านเพื่อนสามารถห่อกลับได้ แต่ควรมีของฝากให้เขาด้วยและการตกแต่งบ้าน ๒ เดือน เพื่อต้อนรับคริสต์มาส

๘) ประเทศสิงคโปร์ (Singapore)เมืองหลวง คือ เมืองสิงคโปร์ภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ คือ ภาษามาลเลย์ รองลงมา คือ จีนกลาง ส่งเสริมให้พูดได้ ๒ ภาษา คือ จีนกลาง และให้ใช้อังกฤษ เพื่อติดต่อกัน และชีวิตประจำวันประชากรประกอบด้วยชาวจีน ๗๖.๕% มาเลย์ ๑๓.๘% อินเดีย ๘.๑% นับถือศาสนาพุทธ ๔๒.๕% อิสลาม ๑๔.๙% คริสต์ ๑๔.๕% ฮินดู ๔% ไม่นับถือศาสนา ๒๕% ระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ (ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา มีสภาเดียว) โดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุข และนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร มีรายได้เฉลี่ยต่อคน เป็นอันดับ ๑ ในอาเซียน และอันดับ ๑๕ ของโลกวัฒนธรรมที่ควรรู้เบื้องต้นได้แก่ การหลบหนีเข้าสิงคโปร์ และประกอบอาชีพเร่ขายบริการผิดกฎหมาย จะถูกลงโทษอย่างรุนแรงการลักลอบนำยาเสพติด อาวุธปืน และสิ่งผิดกฎหมายอื่นๆ จะได้รับโทษอย่างรุนแรงถึงขั้นประหารชีวิตขึ้นบันไดเลื่อนให้ชิดซ้ายห้ามทิ้งขยะเร่ราดห้ามเก็บผลไม้ในที่สาธารณะผู้สูงอายุทำงาน ถือเป็นเรื่องปกติ

๙) ประเทศเวียดนาม (Vietnam) เมืองหลวง คือ กรุงฮานอย ภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ คือ ภาษาเวียดนาม ประชากรประกอบด้วยชาวเวียดนาม ๘๐% เขมร ๑๐% นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน ๗๐% คริสต์ ๑๕% ระบบการปกครองแบบระบบสังคมนิยม โดยพรรคคอมมิวนิสต์เป็นพรรคการเมืองเดียววัฒนธรรมที่ควรรู้เบื้องต้น ได้แก่ เวียดนามไม่อนุญาตให้ถ่ายภาพอาคารที่ทำการต่างๆ ของรัฐคดียาเสพติดการฉ้อโกงหน่วยงานของรัฐมีโทษประหารชีวิตการตีกลองแทนออกเข้าเรียนชุดนักเรียนหญิงเป็นชุดอ่าวหญ้ายคนภาคเหนือไม่ทานน้ำแข็งไม่ถ่ายรูป ๓ คนอย่างเด็ดขาด เพราะถือว่าจะทำให้เปื้อนกัน หรือแยกกันหรือใครคนใดเสียชีวิต และการรับประทานอาหารต้องเชิญผู้ใหญ่ก่อน

๑๐) ประเทศไทย (Thailand) เมืองหลวง คือ กรุงเทพมหานคร ภาษาที่ใช้เป็นภาษาราชการ คือ ภาษาไทย ประชากรประกอบด้วยชาวไทยเป็นส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ๙๕% อิสลาม ๔% ระบบการปกครองแบบระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขประเทศไทยเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงคมนาคมด้านต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียนมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงวัฒนธรรมที่ควรรู้เบื้องต้น ได้แก่ ไปศาสนสถานควรแต่งกายเรียบร้อยก่อนเข้าอุโบสถต้องถอดรองเท้าห้ามพระสงฆ์สัมผัสสตรีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นที่เคารพสักการะ การละเมิดใดๆ ถือเป็นความผิดตามรัฐธรรมนูญที่ทักทายกันด้วยการไหว้ถือว่าทำเป็นของต่ำ ไม่ควรพาดบนโต๊ะ หรือเก้าอี้ หรือหันทิศทางไปที่ใครธงชาติถือเป็นของสูง ไม่ควรนำมากระทำการใดๆ ที่เป็นการเหยียดหยามการแสดงออกทางเพศในที่สาธารณะ ยังไม่ได้รับการยอมรับในวัฒนธรรมไทย

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง

๒.๔.๑ ความหมายของความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เมื่อบุคคลมีเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน และความแตกต่างเหล่านี้ จะก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งต่อมาภายหลัง ความขัดแย้ง (Conflict) เป็นคำที่มาจากภาษาละตินว่า *confligere* ตามความหมายของ Webster Dictionary คำว่า Conflict หมายถึง การต่อสู้ การสงคราม การไม่ถูกกัน เมื่อความสนใจ ความคิดหรือการกระทำไม่เหมือนกัน^{๔๕}

^{๔๕} การบริหารความขัดแย้ง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=rftu&month=10-2007&date=25&group=5&gblog=3> [๓๐ ก.ย. ๒๕๕๙].

Thomas and Kilmann^{๔๖} ได้ให้ความหมายของ ความขัดแย้งว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น และเป็นขั้นเป็นตอน ในแต่ละขั้นตอนของเหตุการณ์ ความขัดแย้ง มักพบว่าจะมีคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ถูกกระทำหรือผู้สูญเสีย โดยการกระทำนั้นก่อให้เกิดความคับข้องใจ ไม่เห็นด้วย ไม่ช่วยเหลือ ถูกดู เอร็ดเอาเปรียบ การใส่ร้าย และไม่อนุমติ

Louis Kriesberg^{๔๗} ได้ให้ความหมายของ ความขัดแย้งว่า คือ ปรากฏการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป แสดงความเชื่อของตนว่าทั้งสองฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่ไม่สามารถไปด้วยกันได้

Ross Howard^{๔๘} กล่าวว่า ความขัดแย้ง หมายถึง สถานการณ์ที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายพยายามที่จะยืนยันความคิด และเป้าหมายของตนเอง โดยอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ไม่สามารถที่จะปรองดองความคิด/ความเชื่อกันได้ ความขัดแย้งนั้นไม่จำเป็นต้องถูกพัฒนาเป็น “ความรุนแรง” เสมอไป เพราะความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นเป็นปกติ และสามารถจัดการได้ด้วยแนวทางสันติวิธี

ราชบัณฑิตยสถาน^{๔๙} ให้ความหมายของ ความขัดแย้ง ว่าหมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้ ความขัดแย้ง ประกอบด้วยอาการทั้งขัดและแย้ง ซึ่งหมายถึงการที่ทั้งสองฝ่ายจะไม่ทำตามกันแล้วยังพยายามที่จะต้านเอาไว้อีกด้วย

พรนพ พุกกะพันธ์^{๕๐} กล่าวว่า ความขัดแย้ง คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความไม่สอดคล้อง เกิดความแตกต่าง ไม่ลงรอยซึ่งกันและกัน หรือเป็นการกระทำให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่บรรลุเป้าหมาย

วันชัย วัฒนศัพท์^{๕๑} กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องความเห็นที่แตกต่าง แต่คู่กรณียังทำงานกันได้ ส่วนข้อพิพาทเป็นเรื่องที่ผู้เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งมุ่งหมายจะเอาชนะ ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องไป จึงสรุปว่า ข้อพิพาท คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้วมุ่งเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่ง

^{๔๖} Thomas, K. W. & Kilmann, R. H, **Comparison of four instruments of conflict behavior**, Psychological Reports, (42), 1978, pp.1139 - 1145.

^{๔๗} Kriesberg, L., **Constructive conflict: From escalation to resolution**, (3rd ed.), Lanham, Md: Rowman & Littlefield, 1998), อ้างใน บุชชง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ, สันติวิธี : การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี Non-Violence and Conflict Management by Non-Violence, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐), หน้า ๕.

^{๔๘} Howard, R. **Conflict sensitive journalism**, International media support, [on-line], <https://www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2012/11/ims-csj-handbook-2004.pdf> [23 September 2016].

^{๔๙} ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๓๘, หน้า ๖๘๑.

^{๕๐} พรนพ พุกกะพันธ์, **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**, (กรุงเทพมหานคร: ขามจรีโปรดักท์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗๒.

จึงสรุปได้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง เป็นความรู้สึกและเป็นสถานการณ์ที่บุคคลมีความต้องการ ความคิดเห็น ค่านิยม การแย่งชิงผลประโยชน์ การไม่ลงรอยกันด้านความต้องการ ความสนใจ การรับรู้ การตีความ การแสดงความรู้สึกในด้านลบ การปฏิบัติที่สื่อถึงการบั่นทอน การเกลียดชัง และการใช้พฤติกรรมที่ข่มขู่ และไม่เป็นมิตรต่ออีกฝ่าย กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อขัดขวางแข่งขัน เพื่อให้เป้าหมายของตนบรรลุผล

๒.๔.๒ แนวความคิดของความขัดแย้ง

แนวคิดเรื่องความขัดแย้งจัดเกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมความ ขัดแย้งแตกต่างกัน ๓ กลุ่ม คือ^{๕๒}

๑) แนวคิดสมัยดั้งเดิม (Traditional View) มีความเห็นว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งไม่ดี ส่งผลกระทบด้านลบต่อองค์กร จึงควรหลีกเลี่ยงมิให้มีในองค์กร ดังนั้นผู้นำในองค์กรจึงต้องบริหารจัดการมิให้ ความขัดแย้งคงอยู่ เช่น ด้วยวิธีออกกฎระเบียบมาใช้ในองค์กร เป็นต้น

๒) แนวคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation View) เห็นว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่มิได้ตามธรรมชาติ หลีกเลี่ยงได้ยากในองค์กรพัฒนาที่ขณะนี้จึงยอมรับความขัดแย้ง เพราะอาจมีประโยชน์ในบางโอกาส

๓) แนวคิดสมัยใหม่ เห็นว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงยากย่อมเกิดขึ้นในองค์กร และเห็นว่าความขัดแย้งอาจนำไปสู่การส่งเสริมการปฏิบัติงานให้เกิดผลดี เช่น ช่วยกระตุ้นแรงจูงใจให้คนหาทางแก้ปัญหา ดังนั้นแนวคิดสมัยใหม่จึงสนับสนุนผู้บริหารรักษาระดับความขัดแย้ง ให้อยู่ระดับต่ำสุดเพื่อให้องค์กรเติบโตได้อย่างสร้างสรรค์จากแนวคิดความขัดแย้งข้างต้นจะเห็นมุมมองเกี่ยวกับความขัดแย้งในทิศทางที่เป็นโทษต้องขจัดให้หมดไป และที่เป็นคุณ คือ เสริมให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า “No Problem No Progress”

๒.๔.๓ ประเภทของความขัดแย้ง

คริสโตเฟอร์ มัวร์ ได้แบ่งความขัดแย้งออกเป็น ๕ ประเภท คือ^{๕๓}

๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Conflict of Data) เป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้ง เกิดจากการได้รับข้อมูลน้อยไป การแปรผลผิดพลาด การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยความคิดเห็นต่างกัน รูปแบบของการรับข้อมูลต่างกัน เป็นปัญหาที่ขัดแย้งกันได้

^{๕๒} วันชัย วัฒนศัพท์, การจัดการความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๙.

^{๕๓} พิบูล ทีปะปาล, พฤติกรรมขององค์การสมัยใหม่, (กรุงเทพมหานคร: อมรรการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖๙.

^{๕๓} Christopher W. Moore, *Practical Strategies for Resolving Conflict*, 4th ed., (San Francisco CA: Jossey-Bass, 2014), pp.36-42.

๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Conflict of Benefit) เป็นผลของการแย่งผลประโยชน์ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับผลประโยชน์มากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับผลประโยชน์ แต่อีกฝ่ายไม่ได้รับผลประโยชน์ตามที่ตัวเองต้องการ ได้แก่ ทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ อำนาจ ตำแหน่งหน้าที่ หรือความต้องการมีอำนาจครอบงำ และชัยชนะที่เหนือกว่า

๓) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Conflict of Structure) เป็นเรื่องของการเป็นเจ้าของอำนาจ เป็นปัญหาโครงสร้างที่ขยายตัวไปถึง กฎ ระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลา และระบบการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลแก่งแย่งช่วงชิงโดยการเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์ดั้งเดิมเพื่อให้เกิดผลในเชิงบวกแก่ตนเอง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่ร่วมกันโดยปราศจากความยุติธรรม การบังคับใช้กฎหมาย ขาดความเที่ยงธรรม ขาดความเท่าเทียมเกี่ยวกับชีวิต และการดำรงชีพในสังคม และการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเกิดช่องว่างระหว่างบุคคลในสังคม ไม่ว่าจะเป็นช่องว่างเกี่ยวกับฐานะ การศึกษา ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

๔) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Conflict of Relationship) เป็นปัญหาด้านความสัมพันธ์เชิงบุคลิกภาพ พฤติกรรม อารมณ์ที่รุนแรง ความเข้าใจผิด และการสื่อสารที่บกพร่อง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลขาดการปฏิสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การพบปะพูดคุย หรือทำกิจกรรมร่วมกัน การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีบุคลิกภาพ พฤติกรรม หรือการแสดงออกที่แตกต่าง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีพฤติกรรมในเชิงลบเนื่อง ๆ อันทำให้ฝ่ายหนึ่งไม่สามารถที่จะยอมรับพฤติกรรมดังกล่าวได้ และการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีวิธีการทำงาน และการตัดสินใจที่แตกต่าง

๕) ความขัดแย้งด้านค่านิยม (Conflict of Value) เป็นปัญหาของระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติการอบรมเลี้ยงดู ความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคล การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีภูมิหลังทางศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม ภาษา โลกทัศน์ ความคิดเห็น ชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้คุณค่า ให้ความสำคัญ และประเมินสิ่งต่างๆ ดังกล่าวแตกต่างกัน การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลรุกรานวัฒนธรรม ศาสนา ความคิดเห็น และชาติพันธุ์อื่น ๆ อันก่อให้เกิดการปะทะกันระหว่างผู้รุกรานกับสิ่งที่ถูกรุกราน

วันชัย วัฒนศัพท์ ได้จำแนกความขัดแย้งออกเป็น ๕ ประเภท คือ^{๕๔}

๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) เป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้ง อาจเกิดจาก ข้อมูลที่ได้รับมาน้อยไป การแปรผลข้อมูลผิดพลาด การสื่อสารเกี่ยวกับข้อมูลบกพร่อง หรือมาจากการประเมิน แปรผลข้อมูลข่าวสาร แตกต่างกัน

^{๕๔} วันชัย วัฒนศัพท์, การจัดการความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๗), หน้า ๒-๑๓.

๒) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interest Conflict) เป็นการแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด การแข่งขันเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินการ เป็นต้น

๓) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) เป็นผลมาจากการแย่งชิงเกี่ยวกับอำนาจ การใช้อำนาจ เกิดความไม่เสมอภาคหรือไม่ยุติธรรม รวมไปถึงกฎระเบียบที่ไม่เป็นธรรม

๔) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) เป็นผลมาจากมาจากบุคลิกภาพ และ พฤติกรรมที่เข้ากันไม่ได้มีความคาดหวังแตกต่างกัน มีทัศนคติเกี่ยวกับความเสี่ยงของกันและกันแตกต่างกันออกไป มีวิธีการในการจัดการปัญหาต่างกัน เป็นผลให้ความสัมพันธ์มีปัญหาต่อกัน เช่น การเลือกผู้นำชุมชนที่มาจากคนละขั้วอำนาจกัน จึงทำให้คนบางกลุ่มไม่สนับสนุนการทำงานในชุมชนที่ผู้นำมาจากอีกฝ่ายหนึ่ง

๕) ความขัดแย้งด้านค่านิยม (Values Conflict) เป็นปัญหาด้านระบบความเชื่อ โลกทัศน์ ความคาดหวัง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นมาของ บุคคล และการเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน

จึงสรุปได้ว่า ประเภทของความขัดแย้ง จำแนกเป็น ๕ ประเภท คือ ๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) เกิดจากข้อมูลที่แปรผลข้อมูลข่าวสารแตกต่างกัน ๒) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interest Conflict) เป็นการแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ๓) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) เป็นผลมาจากการแย่งชิงเกี่ยวกับอำนาจการใช้อำนาจ กฎระเบียบที่ไม่เป็นธรรม ๔) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) เป็นผลมาจากทัศนคติแตกต่างกัน ๕) ความขัดแย้งด้านค่านิยม (Values Conflict) เป็นปัญหาด้านระบบความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ความเป็นมาของ บุคคล และการเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน

๒.๔.๔ กระบวนการความขัดแย้ง

กระบวนการของความขัดแย้งจะเริ่มต้นจากสถานการณ์ของความขัดแย้ง ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคล พฤติกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และสภาพแวดล้อม

ตามแนวคิดของฟิลเลย์ (Alan Filley) ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน คือ^{๕๕}

๑) สภาพการณ์ก่อนการเกิดความขัดแย้ง เป็นสภาพที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งซึ่งเป็นผลมาจาก ความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ความคลุมเครือของอำนาจ อุปสรรคในการสื่อความหมาย เป็นต้น

๒) ความขัดแย้งที่รับรู้ได้ เป็นการรับรู้ของฝ่ายต่างๆว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น

๓) ความขัดแย้งที่รู้สึกได้ เป็นความรู้สึกของฝ่ายต่างๆว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น

^{๕๕} Alan Filley, 1975, อ้างใน พิรธรร บุนยรัตพันธุ์ บุนยสง ถวายเงิน พัฒนศักดิ์ กระจายน้อย, การจัดการความขัดแย้งกับการทำงานในชุมชนพิษณุโลก, (กรุงเทพมหานคร: ทิพย์เสนาการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๖.

๔) พฤติกรรมที่ปรากฏชัด เป็นพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาให้เห็นเมื่อรับรู้หรือรู้สึกว่ามี ความขัดแย้งเกิดขึ้น

๕) การแก้ปัญหาหรือการระงับปัญหา เป็นการทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงหรือลดลง

๖) ผลจากการแก้ปัญหา เป็นผลที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังจากการแก้ปัญหาความขัดแย้งแล้ว

โธมัส (Thomas) เชื่อว่าความขัดแย้งเป็นกระบวนการ เมื่อความขัดแย้งตอนแรกสิ้นสุดลง ก็มักจะเกิดความขัดแย้งต่อมาอีก โดยที่ขั้นสุดท้ายของตอนแรกจะไปกระตุ้นหรือเป็นลู่เข้าให้เกิดความขัดแย้งในตอนต่อไป ซึ่งในแต่ละตอนจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นตามลำดับ ดังนี้^{๕๖}

๑) เกิดความคับข้องใจ

๒) เกิดมโนทัศน์เกี่ยวกับความขัดแย้ง

๓) แสดงพฤติกรรมออกมา

๔) เกิดปฏิกิริยาของอีกฝ่ายหนึ่ง

๕) ผลของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นตามมา

ตามแนวคิดของโรบินส์ (Robbins) แบ่งกระบวนการของความขัดแย้งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑) ศักยภาพของการเป็นปะกัษกัน

๒) การรู้

๓) พฤติกรรมที่แสดงออก

๔) ผลของความขัดแย้ง

จึงสรุปได้ว่า กระบวนการของความขัดแย้ง เริ่มจากสภาพที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ทางสังคม ความขัดแย้งที่รับรู้ได้ ความขัดแย้งที่รู้สึกได้ พฤติกรรมที่ปรากฏชัด เป็นพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาให้เห็นเมื่อรับรู้หรือรู้สึกว่ามี ความขัดแย้งเกิดขึ้น การแก้ปัญหาหรือการระงับปัญหา เป็นการทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงหรือลดลง ผลจากการแก้ปัญหา เป็นผลที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังจากการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

๒.๔.๕ ขั้นตอนและวิธีการของการจัดการความขัดแย้ง

Anderson^{๕๗} ได้เสนอขั้นตอนในการบริหารความขัดแย้งไว้ ๔ ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่

^{๕๖} อ่างแล้ว, หน้า ๕๕.

^{๕๗} Anderson, อ่างใน กิตติศักดิ์ ปลาทอง และคณะ, “การจัดการความขัดแย้งของชุมชนตลาดพาหุรัด กรุงเทพมหานคร”, ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักวิจัยและพัฒนา, (สถาบันพระปกเกล้า ประจำปีงบประมาณ, ๒๕๕๔), หน้า ๖.

- ๑) การวินิจฉัยความขัดแย้ง เป็นการ พิจารณาสาเหตุแห่งความขัดแย้ง
 - ๒) การนิยามปัญหาความขัดแย้ง เป็นการพิจารณาว่าธรรมชาติของ ความขัดแย้งเป็น ความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม
 - ๓) การพิจารณาผลของความขัดแย้ง เป็น การพิจารณาผลที่จะเกิดขึ้นเป็นไปในทางที่ดี หรือไม่ดีผลที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้เป็นอย่างไร และผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเป็นอย่างไร
 - ๔) การกำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารความขัดแย้ง เป็นการพิจารณาว่าจะใช้เทคนิค วิธีการใด ในการบริหารจัดการกับความขัดแย้งที่เหมาะสมกับปัญหาและสถานการณ์
- Thomas ได้เสนอวิธีการจัดการกับความขัดแย้ง ตามทฤษฎีความขัดแย้งของ Thomas ๕ วิธีการด้วยกัน คือ ^{๕๘}

๑) การหลีกเลี่ยง (Avoiding) เป็นการแสดงพฤติกรรมแบบกล้าแสดงออกในระดับต่ำ เป็นการไม่สู้ปัญหา ไม่ร่วมมือในการแก้ปัญหา ไม่สนใจความต้องการของตนเองและผู้อื่น อนึ่ง พฤติกรรมการหลีกเลี่ยงมีลักษณะคล้าย ๆ กับ “การเฉยไว้แล้วจะดีเอง” แต่ควรจะใช้วิธีการนี้เมื่อ ประเด็นขัดแย้งเป็นเรื่องไร้สาระเท่านั้น เพื่อต้องการให้คนอื่นลดความโกรธลง

๒) การแข่งขัน (Competition) เป็นการแสดงพฤติกรรมกล้า แสดงออกในระดับสูงและ พฤติกรรมร่วมมือในระดับต่ำ เน้นการเอาใจตนเองมุ่งชัยชนะของตนเองโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์หรือ ความสูญเสียของผู้อื่น พฤติกรรมที่แสดงออกมุ่งที่การแพ้ชนะโดยอาศัยอำนาจจาก ตำแหน่งหรือ สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ แสดงการคุกคาม ข่มขู่หรือแม้แต่การอ้างระเบียบ เพื่อจะให้ได้ประโยชน์ และได้ชัยชนะ และควรใช้วิธีการนี้เมื่อต้องการตัดสินใจอย่างเร่งด่วน

๓) การร่วมมือ (Collaborating) เป็นการแสดงพฤติกรรมแบบการแสดงออกในระดับสูง และแสดงพฤติกรรมแบบ ร่วมมือในระดับสูงด้วย เป็นการมุ่งที่จะเอาชนะ และให้ความร่วมมืออย่าง เต็มที่ในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง พฤติกรรมลักษณะนี้เป็นความร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาที่มุ่ง จะให้เกิดการชนะ-ชนะทั้งสองฝ่าย

๔) การประนีประนอม (Compromising) เป็นการแสดงพฤติกรรมแบบที่กล้าแสดงออก ในการร่วมมือในระดับปานกลาง เป็นจุดยืนระหว่างกลางของมติการเอาใจตนเอง และการเอาใจผู้อื่น เป็นแบบเจรจาต่อรองที่มุ่งจะให้ทั้ง ๒ ฝ่าย มีความพอใจบ้าง เป็นลักษณะของการพบกันครึ่งทางเพื่อ รักษาหน้าของ ทั้ง ๒ ฝ่ายหรือความขัดแย้งนั้นเกิดจากการแข่งขันเพื่อจะได้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่าง จำกัด

๕) การปรองดอง (Accommodating) เป็นการแสดงพฤติกรรมกล้าแสดงออกในระดับต่ำ และแสดงพฤติกรรมแบบร่วมมือในระดับสูง เป็นพฤติกรรมแบบที่เน้นการเอาใจผู้อื่น เป็นผู้เสียสละ

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

ปล่อยให้ผู้อื่นดำเนินไปตามที่ชอบ แม้ว่าตัวเราจะไม่เห็นด้วยก็ตาม เป็นพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามกับการเอาชนะ เป็นพฤติกรรมที่แสดงการยอมให้คล้ายกับสุภาวชนิตที่ว่า “เอาไมตรีชนะศัตรู” หรือ “แพ้เป็นพระชนะเป็นมาร”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวิธีจัดการความขัดแย้งแต่ละวิธีย่อมจะมีความแตกต่างกัน เว้นแต่เพียงว่า ในสถานการณ์ใด ควรเลือกวิธีการใด เช่น กรณีการจัดการความขัดแย้งของชุมชนตลาดพาหุรัด กรุงเทพมหานคร

Arnold and Fledman^{๕๙} ได้กล่าวว่า ผลของความขัดแย้งนั้นสามารถจะเป็นไปได้ทั้งประโยชน์และผลเสียต่อองค์การ การจัดการกับความขัดแย้งจึงควรเป็นไปในทางที่จะทำให้ได้ผลตามมา เป็นประโยชน์ต่อองค์การมากที่สุด โดยปราศจากการเป็นศัตรูกันของกลุ่มที่ขัดแย้ง และพฤติกรรมการทำลายการที่จะจัดการกับความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยทักษะในการบริหาร และต้องมีการวินิจฉัย ความขัดแย้งได้ถูกต้อง ผู้ที่จัดการกับความขัดแย้ง ต้องมีศิลปะในการจูงใจคน ต้องมีความใจเย็น และความอดทนเพียงพอ ความสามารถในการตัดสินใจ

จินตนา ยูนิพันธ์^{๖๐} ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า ผู้ที่จัดการกับความขัดแย้งได้ต้องมีข้อมูลที่ครบถ้วน และต้องประเมินตนเองก่อนว่าจะลงมือจัดการกับความขัดแย้งอย่างไร

Kenneth Thomas ได้พัฒนารูปแบบ ๒ มิติของเทคนิคการจัดการกับความขัดแย้งที่สะท้อนถึงความกังวลเป็นห่วงเป็นใยในผลประโยชน์ทั้งฝ่ายตนเองและคู่กรณีซึ่งมีกลยุทธ์ที่จะเป็นไปได้ ดังนี้ คือ^{๖๑}

๑) ถ้าความกังวลหรือความสนใจในผลลัพธ์ของทั้งตนเอง และคู่กรณีต่ำ กลยุทธ์ที่มีความเป็นไปได้สูง คือ การหลีกเลี่ยง (Avoidance Strategy)

๒) ถ้ามีความกังวลหรือสนใจต่อผลลัพธ์ต่อตนเองสูง แต่ไม่สนใจในผลลัพธ์ของคู่กรณีกลยุทธ์ที่ใช้ คือ การบังคับหรือกดดัน

๓) ถ้าความกังวลหรือความสนใจในผลลัพธ์ต่อตนเองต่ำ แต่กังวลและสนใจผลลัพธ์ต่อคนอื่นสูง กลยุทธ์ที่นำมาใช้ คือ ความปรองดอง (Accommodation) หรือการยินยอม

^{๕๙} Arnold and Fledman อังโน แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์, “การศึกษาความขัดแย้ง การจัดการกับความขัดแย้งของพยาบาลหัวหน้าหอผู้ป่วยในโรงพยาบาลของรัฐ กรุงเทพมหานคร”, ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๕.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๖.

^{๖๑} Kenneth Thomas Conflict and Conflict Management in Marvin D. Dunnette (ed), อังโน ทองหล่อ เดชไชย, ภาวะผู้นำ: เพื่อการบริหารคุณภาพสู่ความเป็นเลิศ, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖๔.

๔) ถ้าความกังวลหรือความสนใจสูง ทั้งต่อผู้ผลลัพธ์ของตนเอง และคู่กรณี กลยุทธ์ที่เหมาะสม คือ ความร่วมมือ (Collaborative)

๕. ถ้าความกังวลหรือความสนใจต่อผลลัพธ์ทั้งต่อตนเอง และในคู่กรณีอยู่ในระดับปานกลาง คือ ไม่สูง ไม่ต่ำ กลยุทธ์ที่เหมาะสม คือ การประนีประนอม (Compromise)

ทองหล่อ เดชไชย^{๒๒} ได้อธิบายว่าในการจัดการกับความขัดแย้งนั้น เป็นหน้าที่ของผู้บริหารหรือหัวหน้าที่จะต้องทราบ เข้าใจทั้งสาเหตุ และวิธีการจัดการ อาจจะพิจารณาขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

๑) ให้ความสนใจกับประเภทต่างของความขัดแย้ง เช่น ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ภายในบุคคลความขัดแย้งภายในหน่วยงาน ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มงาน ความขัดแย้งขององค์การ จะได้ทราบความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเสมอ

๒) การติดต่อสื่อสารที่ชัดเจนต่อเนื่อง (Articulate Communication) ผู้บริหารจำเป็นต้องพยายามหาวิธีการจัดการที่จะช่วยให้มีการติดต่อสื่อสารกันขึ้นมาใหม่ เน้นการติดต่อสื่อสารที่เป็นประเด็นปัญหาสำคัญ และอยู่บนพื้นฐานแห่งความถูกต้องและเป็นจริง

๓) การสร้างเป้าประสงค์ หรือค่านิยมร่วม (Build a superordinate Goal) ในบางครั้งต้องพยายามทำให้เกิดความรวมตัวกันหรือมีค่านิยมหรือเป้าประสงค์ของบุคคลให้เป็นส่วนหนึ่งและเป้าประสงค์หลักขององค์การ เพื่อความเจริญก้าวหน้าขององค์การในอนาคต ซึ่งวิธีการได้มาซึ่งเป้าประสงค์หลักหรือค่านิยมร่วมนั้นจะมาจากการที่บุคคลมีส่วนร่วมในการกำหนดขึ้น โดยมีการยอมรับและความพึงพอใจเป็นที่ตั้ง

๔) พิจารณาธรรมชาติของความเป็นอิสระซึ่งกันและกัน (Examine the nature of Independence) ผู้บริหารต้องพยายามเปลี่ยนลักษณะความเป็นอิสระที่ทำให้เกิดการแข่งขันกันเป็นการส่งเสริมสนับสนุนกัน เพราะการยอมรับในเป้าประสงค์หรือค่านิยมร่วมของบุคคล และการส่งเสริมสนับสนุนนั้นมักจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ถ้าทั้งสองสิ่งนี้เกิดการแยกกันก็จะเกิดเป็นแนวโน้มการเกิดความขัดแย้ง

๕) ต้องพร้อมที่จะเสี่ยง (Take Risk) ขั้นตอนที่สำคัญประการหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ ความขัดแย้งให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันก็คือ ต้องเสี่ยงต่อความสูญเสียหรือความผิดหวัง ดังนั้นต้องเตรียมบุคคลให้เกิดความรู้สึกมั่นใจ และเป็นที่ยอมรับของผู้ร่วมงานด้วย โดยเฉพาะบุคคลที่มีความอ่อนไหว และไม่มีความมั่นใจในตัวเองจำเป็นต้องใช้วิธีการที่แยบยล คือ การทำให้

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๕.

เกิดการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน ในความพยายามเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งมั่นคงให้แก่ผู้ที่มีความอ่อนไหว และอ่อนแอกว่า

๖) แสดงความมีอำนาจ (Demonstrate Power) เพื่อการยุติการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน บริหารต้องพยายามหาทางป้องกันสิ่งเหล่านั้น ด้วยการใช้กำลังอำนาจที่มีอยู่

๗) ต้องจำกัดขอบเขตในสิ่งที่ทำสำเร็จแล้ว (Confine to fail accompli) เมื่อกลุ่มที่มีความขัดแย้งยอมรับสถานการณ์ที่เขาสามารถอยู่ร่วมกันได้แล้ว ความรู้สึกแห่งความร่วมมือก็จะเริ่มต้นขึ้นเมื่อเวลาผ่านไปก็จะเริ่ม รู้สึกพึงพอใจซึ่งกันและกัน การจำกัดขอบเขตร่วมกันจะช่วยให้การพัฒนาการติดต่อสื่อสารและความเข้าใจที่ยอมรับซึ่งกัน และกันลดอคติต่างๆ สาเหตุแห่งความขัดแย้งก็จะลดลง

๘) การสร้างความเชื่อมั่นร่วมกัน (Build Mutual Trust) แต่ละคนต้องแลกเปลี่ยนความเชื่อและความ คิดเห็น เปิดใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งให้ และรับแนวคิดต่างๆอย่างจริงจัง

๙) ความสมดุลงถูกต้องในการจูงใจ (Legitimize complex Motivation) เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีความต้องการ และการจูงใจที่แตกต่างกัน ซึ่งพบว่ามีความสัมพันธ์กับความขัดแย้งเมื่อการจูงใจของกลุ่มสองกลุ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๑๐) การสร้างความเห็นอกเห็นใจ (Build Empathy) ในสถานการณ์แห่งความขัดแย้งนั้น แต่ละกลุ่มจะตระหนักถึงเป้าประสงค์ ความสนใจและความรู้สึกสำหรับกลุ่มตนเอง น้อยครั้งที่กลุ่มอื่นจะเข้าใจด้วย ดังนั้นต้องให้แต่ละคนสามารถที่จะคิดเข้าใจความต้องการของผู้อื่นก็จะสามารถลดความขัดแย้งได้

การแก้ไขความขัดแย้งเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยกันแสวงหาแนวทางในการสร้างสันติภาพให้แก่โลก ดังนี้

๑) ความร่วมมือระหว่างประเทศและระหว่างประชาชน ความร่วมมือระหว่างประเทศทั้งในและระดับภูมิภาคและระดับโลกอาจช่วยลดความขัดแย้งได้ในระดับหนึ่ง ดังเช่น ความพยายามขององค์การสหประชาชาติที่พยายามแก้ไขปัญหาวิกฤติในวันออกกลาง เช่น การสู้รบระหว่างปาเลสไตน์กับอิสราเอล ที่เกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ. ๑๙๔๘-๑๙๗๓ และการฟื้นฟูและสร้างสันติภาพในประเทศอิรักเมื่อ ค.ศ.๒๐๐๔ เป็นต้นมา

๒) การสร้างกระแสความคิดในการรักษาสันติภาพ การสร้างกระแสความคิดในด้านนี้ คือ การเผยแพร่อุดมการณ์ในด้านสันติภาพและต่อต้านความรุนแรงทุกรูปแบบ ดังเช่น ที่จังหวัดอิโรซิมา และนางาซากิจ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเมืองที่ถูกทิ้งระเบิดปรมาณูในสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ในทุกๆปีจะมีชาวญี่ปุ่นและชาวต่างชาติเดินทางมาชุมนุมที่อนุสรณ์สถาน เพื่อระลึกถึงวันที่เมืองนี้ถูกทิ้งระเบิดการแสดงออกของคนเหล่านั้นไม่ใช่เป็นการเคียดแค้นที่เมืองถูกทิ้งระเบิด แต่เป็นการชุมนุมเพื่อต่อต้านสงครามและสนับสนุนการรักษาสันติภาพ

๓) ส่งเสริมให้ประชาชาติยอมรับในความหลากหลาย ความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม โดยพื้นฐานมักเกิดจากความคิดที่ไม่ยอมรับหรือกีดกันผู้อื่น (exclusivism) เพราะคิดว่าเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมของตนดีที่สุด จึงไม่ยอมรับคนที่มีเชื้อชาติ นับถือศาสนา และมีวัฒนธรรมของคนอื่นที่แตกต่างจากตน ซึ่งอาจก่อให้เกิดสงครามขึ้นได้ดัง เช่น สงครามคูเซต ระหว่าง ค.ศ. ๑๐๖๑-๑๒๙๑ หรือการที่อดอฟ ฮิตเลอร์ ผู้นำเยอรมนีสั่งให้สังหารชาวยิวเพราะความเกลียดชัง และหลงผิด คิดว่าเชื้อชาติอารยันของตนมีความเจริญกว่าเชื้อชาติอื่น แต่ถ้าได้มีการส่งเสริมให้ประชาชาติยอมรับในความหลากหลายที่รวมไปถึงเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ทำให้สามารถร่วมมือกับผู้อื่นเพื่อรักษาสันติสุขให้แก่โลก แนวความคิดในเรื่อง การยอมรับความหลากหลายนี้ ทำได้โดยการฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ ซึ่งจะเป็แนวทางหนึ่งในการสร้างความสุขให้กับตนเองของสังคมเพราะเราไม่สามารถจะทำให้ผู้อื่นเป็นเหมือนตัวเราได้อย่างที่เราต้องการเช่นเดียวกับที่ผู้อื่นไม่อาจทำให้เราเหมือนกับเขาดังที่เขาต้องการ การสร้างความเข้าใจผู้อื่นที่มีความแตกต่างจากเรา จึงเป็นแนวทางสำคัญในการแสวงหาสันติภาพ

๔) การนำคำสั่งสอนในศาสนามาปฏิบัติ ศาสนาสำคัญในโลกล้วนสร้างบรรทัดฐานที่ทำให้สังคมมีความสุข ดังนั้นศาสนาสำคัญของโลกจึงเห็นคุณค่าของสันติภาพ ดังเช่น พระพุทธศาสนา ได้สอนเรื่องการมองคนในสังคมว่าเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งสิ้น ผู้คนจึงควรมีเมตตา และมีขันติธรรมในการอยู่ร่วมกัน

จึงสรุปได้ว่า การจัดการความขัดแย้ง เป็นหน้าที่ของผู้บริหารหรือหัวหน้าที่จะต้องทราบ เข้าใจทั้งสาเหตุ และวิธีการจัดการ และการแก้ไขความขัดแย้งเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยกันแสวงหาแนวทางในการสร้างสันติภาพให้แก่โลก การนำคำสั่งสอนในศาสนาปฏิบัติ ทำให้สังคมมีความสุข

๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับสันติภาพ

แนวความคิดเรื่องสันติภาพนั้นสามารถสืบย้อนถอยหลังไปได้หลายร้อยปี กล่าวคือ ในสังคม ต่างๆ และในแขนงต่าง ๆ ของความรู้มนุษย์ ในภาษาและศาสนา มีคำสอนและแนวความคิดที่เกี่ยวกับสันติภาพปรากฏอยู่ซึ่งมีความหมายเทียบเคียงกันได้ แม้จะไม่เหมือนกันทีเดียวก็ตาม เช่น “สันติ” “สงบ” ในภาษาไทย “Peace” ในภาษาอังกฤษ “Fried” ในภาษาเยอรมัน “سلام” ในภาษาฮิบรู “Pax” ในภาษาโรมัน และ “เหอผิง” ในภาษาจีน “Pax” สื่อความหมายทางภาวะที่ปราศจากสงคราม “سلام” เป็นคำทักทายสำหรับชาว มุสลิม สื่อถึงความสงบ สันติ ความยินดีที่พระเจ้าอยู่กับท่าน “เหอผิง” หมายถึงการน ำไปสู่การแก้ไข บางอย่างที่เป็นผลลงตัว

ส่วน“Friedhof” ซึ่งแปลตรงตัว หมายถึง บริเวณที่อยู่อันเป็นสันติ คือ สุสาน สำหรับชาวเยอรมัน เป็นต้น จากแนวคิดเรื่องสันติภาพที่ปรากฏในแต่ละคำ ในแต่ละภาษานั้นแม้ว่าจะไม่ได้มีความหมายที่เหมือนกันเลยทีเดียว แต่ก็มีมีความหมายที่ใกล้เคียงกัน

๒.๕.๑ ความหมายของสันติภาพ

โยฮัน กัลตุง^{๖๓} ได้อธิบายความหมายคำว่า “สันติภาพ” ว่าเป็น การปราศจากภาวะความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงทางวัฒนธรรม และ สันติภาพ คือ การแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง ที่ไม่ใช่ความรุนแรง และสร้างสรรค์

จากความหมายของคำว่า “สันติภาพ” ข้างต้น จะเห็นได้ว่า สภาวะของความเป็น “สันติภาพ” ปฏิเสธความรุนแรง ๓ รูปแบบ นั่นคือ ความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงทางวัฒนธรรม แต่มิได้ปฏิเสธเรื่อง “ความขัดแย้ง” ในสังคม แต่ “ความขัดแย้ง” นั้นต้องเป็น “ความขัดแย้ง” ที่ไม่ใช่ความรุนแรง แต่ต้องเป็นความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ในธรรมชาติของมนุษย์นั้น “ความขัดแย้ง” เป็นเรื่องปกติ เพราะ “ความขัดแย้ง” นำไปสู่สิ่งที่ดีขึ้นของมนุษย์ トラบไตที่มนุษย์สามารถบริหารความขัดแย้งได้ ความขัดแย้ง ก็จะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์

เอกพันธ์ ปิณฑวนิช^{๖๔} กล่าวว่า สันติภาพ หมายถึง สภาพการณ์ที่ปราศจากหรือลดต่ำลงของความรุนแรงในทุก รูปแบบ (Violence oriented) และเมื่อมีความขัดแย้ง ต้องมีการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสร้างสรรค์ และ ไม่ใช่ ความรุนแรง (conflict oriented) คำว่า “สันติภาพ” เป็นคำพูดที่ถูกพูดถึงบ่อยมาก เราได้ยินคำๆ นี้ อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน คำว่า “สันติภาพ” ค่อนข้างเป็นนามธรรม ดังนั้นผู้คนส่วนใหญ่ จึงมีความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “สันติภาพ” ในบริบทที่หลากหลาย นำมาสู่ความคิด และการปฏิบัติ เพื่อนำมาสู่การสร้าง “สันติภาพ”

ดร. เลิศลักษณ์ สังขวรรณ ทูตสันติภาพ ได้ให้ความหมายของคำว่า “สันติภาพ” แปลว่า ความสงบ (Peace) หมายถึง ภาวะปราศจากความขัดแย้ง ความเป็นอยู่ หรือการมีชีวิตอย่างสงบสุขราบเรียบ เปรียบเหมือนมหาสมุทรซึ่งปราศจากคลื่น “ทางสู่สันติภาพ” (The way to Peace) มีดังนี้^{๖๕}

^{๖๓} ความขัดแย้งและสันติภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.southdeepoutlook.com/ShowAllDetails/detail_south_editorial/117/ [๒๘ ส.ค. ๒๕๖๐].

^{๖๔} เอกพันธ์ ปิณฑวนิช, อังใน พัทธธีรา นาคอุไรรัตน์, การสอนเรื่องความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ในระดับประถมและหรือมัธยม, เอกสารประกอบการบรรยายในงานมหกรรมการศึกษา วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๘, หน้า ๕.

^{๖๕} ความหมายของสันติภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.upf.or.th/2010/article&id=192%3Athe-meaning-of-peace&catid=49%3Aambassador-for-peace&Itemid=37> [๗ ธ.ค. ๒๕๖๐].

๑) มีเมตตา (Loving Kindness) เมตตา คือ ความรักใคร่ เป็นมูลเหตุแห่งสันติภาพ เมตตาอยู่ที่ใด สันติภาพอยู่ที่นั่น สันติภาพ คือ เงาของเมตตา

๒) อหิงสา (Non-Violence) คือ ความไม่เบียดเบียน “มหาตมะคานธี” นักการศาสนา และนักปกครอง ของอินเดียยึดมั่นในหลัก “อหิงสา” (Non-Violence)

๓) ภราดรภาพ (Brotherhood) คือ ความรู้สึกเป็นพี่น้อง เมื่อไร เรามี “ภราดรภาพ” เมื่อนั้นสังคมย่อม มี “สันติภาพ” เชื่อมมั่นว่า หากมนุษย์ยึดมั่นและปฏิบัติตามธรรม ๓ ประการนี้ โลกมนุษย์จะมีความสุข-สงบ(สันติภาพ) ปราศจากสงคราม

ผศ.ดร.ณกมล ปุณฺณเขตต์ทิกุล๖๖ กล่าวว่า สันติภาพ คือความรุ่มเย็น ความรู้สึกที่ว่าผู้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างไม่หวาดระแวงมีความมิตรไมตรีต่อกัน ความเกลียดชังให้ผลเป็นทุกข์ ความรักให้ผลเป็นสุขเมื่อเราเชื่อว่าสันติภาพเป็นสิ่งที่อยู่ข้างใน อยู่ตรงกลางจิตใจ เราต้องตัดสินใจว่า ต้องการให้พื้นที่ข้างในจิตใจของเราเป็นพื้นที่ของความเกลียดชังหรือความรักมนุษย์ทุกคนน่าจะตัดสินใจเลือกได้

๒.๕.๒ แนวคิดของสันติภาพ

โยฮัน กัลป์ตุง^{๖๗} ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับขอบข่ายทางสันติภาพของมนุษย์ว่า สันติภาพเป็นเพียงภาวะที่ปลอดจากสงครามนั้นยังไม่เพียงพอ แต่ต้องเป็นภาวะที่ไม่มีการกระทำรุนแรงต่อเพื่อนมนุษย์ ความรุนแรงในทัศนะของกัลป์ตุงไม่ใช่เพียงความรุนแรงทางตรงอันเกิดจากการกระทำระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรุนแรงทางโครงสร้างอันเกิดจากระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรมอีกด้วย ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) เป็นความรุนแรงที่อาจจะหาผู้กระทำไม่ได้ หรือไม่ว่าจะมีใครเป็นผู้กระทำก็ตามความรุนแรงก็เกิดขึ้นอยู่ เพราะเหตุแห่งความรุนแรงดังกล่าวเกิดขึ้นกับโครงสร้างของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งกัลป์ตุงเรียกความรุนแรงชนิดนี้ว่า “ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม” (Cultural Violence) หมายถึงอะไรก็ตามที่มันทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์ (Potentiality) กับสิ่งที่มนุษย์เป็นอยู่จริง (Actuality)

โยฮัน กัลป์ตุง (Johan Galtung) นักคณิตศาสตร์และนักสังคมวิทยาชาวนอร์เวย์ ผู้วางรากฐานการศึกษาด้านสันติภาพและความขัดแย้ง เขาได้จัดตั้งสถาบันวิจัยสันติภาพที่มหาวิทยาลัยออสโล และเป็นผู้อำนวยการสถาบันแห่งนี้ตั้งแต่ปีค.ศ.1959-1970 เขาได้นำเสนอแนวความคิดเรื่องความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) ที่สั่นคลอนวิถีคิดแบบเดิม รวมทั้งวิพากษ์วิจารณ์

^{๖๗} Johan Galtung, 1996, อังโน คัทลียา รัตนวงศ์, “แนวคิดเรื่องสันติภาพของชัยยิต กุญฺฐ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

งานศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพและความขัดแย้งในสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อแวดวงการศึกษาวิจัยในประเด็นเรื่องความขัดแย้งและสันติภาพในปัจจุบันอย่างมาก

แนวคิดของ โจฮัล กัลตุง นำเสนอภาพของการเอาเปรียบทางสังคม (Exploitation) อันส่งผลให้คนกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า “Topdogs” มีอำนาจเหนือคนส่วนใหญ่ในสังคมที่ถูกเอาเปรียบ “Underdog” และทำให้สังคมมีโครงสร้างและสร้างสถาบันที่พุงสถานะของความเหนือกว่านั้นไว้ รวมทั้งปล่อยให้ผู้คนที่ถูกเอาเปรียบดำรงชีวิตอยู่ในสภาพที่ทุกข์ทรมานไร้ทางออก ในช่วงปีค.ศ. 1990 เขาได้นำเสนอแนวความคิดเรื่องความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural Violence) เพื่อขยายขอบเขตความคิดของความรุนแรงในเชิงโครงสร้างที่เป็นความรุนแรงที่ถูกสร้างภายในโครงสร้างของสังคมนั้น โดยผูกโยงกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบอำนาจในสังคมที่แสดงออกมาให้เห็นความแตกต่างของตำแหน่งแห่งที่ในสังคมและกลายเป็นความแตกต่างทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน จนกระทั่งเกิดสิ่งที่เรียกว่า ความอยุติธรรมทางสังคม ดังเช่น การพัฒนาที่สร้างปัญหาให้กับคนยากจน ทุกข์ยาก การจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมที่เกิดจากโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร :2539,7) และความรุนแรงในทางตรงที่เป็นเรื่องของความรุนแรงที่มีตัวตนจับต้องได้ เช่น การทำสงคราม การทำปฏิวัติรัฐประหาร ฆาตกรรม เป็นต้น โดยเฉพาะความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยค้ำจุนสนับสนุนความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงเชิงโครงสร้างให้สามารถดำรงอยู่ได้ เพราะวัฒนธรรมเป็นเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม และระบบสัญลักษณ์ที่เป็นการให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆในสังคมและใช้ตัดสินใจหรือกำหนดทิศทางของความรุนแรงเชิงโครงสร้างและทางกายภาพได้ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม เป็นฐานค้ำจุนที่ทำให้ความรุนแรงโดยตรงมีความชอบธรรมและปรากฏให้เห็นรูปธรรมของความรุนแรงในชีวิตประจำวันของมนุษย์

รูปแบบของสันติภาพ

โยฮัน กัลตุง^{๖๘} เสนอว่าสันติภาพอาจแบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ

๑) สันติภาพเชิงลบ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรงทางตรง ไม่มีการทำร้ายกัน สังคมมีความสงบ ซึ่งเราสามารถเรียกได้ว่าสังคมมีความเป็นปกติสุข

๒) สันติภาพเชิงบวก คือ สภาวะที่สังคมมีความสงบสุข ปราศจากความรุนแรง ผู้คนมีสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียม ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้รับความเคารพ ปราศจากการเอาเปรียบ มีความยุติธรรม มีความสมดุลทางธรรมชาติ ซึ่งเราเรียกสภาวะเช่นนี้ว่า สันติสุข

^{๖๘} โยฮัน กัลตุง, 1967, แปลโดย สมชัย เอ็นสบาย, พุทธสันติวิธี: ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง. (นครนายก : ภาจารย์สาร, ๒๕๓๘), อ้างใน พัทธธีรา นาคอุไรรัตน์, การสอนเรื่องความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ในระดับประถมและหรือมัธยม, เอกสารประกอบการบรรยายในงานมหกรรมการศึกษา วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๘, หน้า ๖.

อุปสรรคของสันติภาพ

มนุษยชาติทั่วโลกแสวงหาสันติภาพ บรรณาธิการสันติภาพ แต่สันติภาพมักมีอุปสรรคขวางกั้นอุปสรรคอาจมาได้หลายรูปแบบ บางครั้งอุปสรรคมาในนามของอำนาจ นั่นคือ เมื่อแต่ละฝ่ายต้องการมีอำนาจ ครอบครองที่ยังไม่ได้อำนาจมาครอบครอง ต่างฝ่ายพยายามหาเหตุผลมาอธิบายให้สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องหากปล่อยให้ฝ่ายโน้น-ฝ่ายนี้มีอำนาจหรือครอบอำนาจต่อไป ต้องการวิธีกำจัดทำลาย บางครั้งอุปสรรคแสดงออกมาในนามของศาสนา นั่นคือมีการนำเอาความเชื่อทางศาสนามาเป็นอุปสรรค ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการกำจัดศัตรูของตน บางครั้งอุปสรรคแสดงออกมาในนามของเชื้อชาติ นั่นคือการนำเอาความต่างทางเชื้อชาติมาเป็นอุปสรรค โดยอ้างว่าความแตกต่างทางเชื้อชาติเป็นตัวบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติหรือเป็นตัวการสร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้นในสังคม รัฐจำเป็นต้องปราบปรามหรือใช้อำนาจเข้าจัดการ บางครั้งอุปสรรคแสดงออกมาในนามผลประโยชน์ นั่นคือแต่ละชาติพยายามปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง หากทราบว่าจะผลประโยชน์ของตนกำลังสูญหายไป ในนามของผู้ปกป้องผลประโยชน์ พยายามหาเหตุผลและวิธีการต่างๆ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนหรือผลประโยชน์ที่ตนเองคิดว่าเป็นผลประโยชน์ของตน แม้ว่าแท้จริงแล้วผลประโยชน์นั้นตนเองได้มาโดยมิชอบ อาจได้มาด้วยเล่ห์เพทุบายที่ฉกเอาผลประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตน หลายๆ ครั้ง อุปสรรคแสดงออกมาในนาม ของความเห็นแก่ตัว นั่นคือมนุษย์ที่มีความเห็นแก่ตัวพร้อมที่จะทำการทุกอย่างเพื่อสนองตอบอัตตาโดยไม่สนใจว่าหายนะที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อโลกหรือสังคมโดยรวมอย่างไร ท่านพุทธทาสจึงกล่าวว่าความชั่วทุกอย่างล้วนมาจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ ดังนั้น トラบไตที่ความเห็นแก่ตัวยังไม่ถูกกำจัดออกไป トラบนั้น ความเห็นแก่ตัวย่อมเป็นอุปสรรคต่อสันติภาพ

หนทางสู่สันติภาพ

แม้ว่าหนทางสู่สันติภาพจะมากไปด้วยอุปสรรคขวางกั้น แต่หนทางสู่สันติภาพก็มีใช้ว่าจะมีดีมนอนธกาลตลอดเวลาที่หาไม่ ผู้รู้จำนวนมากหรือนักปราชญ์ทั้งโบราณและปัจจุบัน ต่างแสวงหาสันติภาพด้วยกันทั้งสิ้น เพียงแต่ว่ามนุษย์ในปัจจุบันมิได้ให้ความสนใจต่อภูมิปัญญาของบรรพชนและละเลยความสนใจต่อคำชี้แนะของนักปราชญ์ร่วมสมัย จึงทำให้เห็นว่ามนุษย์ไม่มีทางออกหรือไม่เปิดโอกาสให้สันติภาพได้เกิดขึ้นจริง โลกนี้มีโอกาสต้อนรับการอุบัติขึ้นของนักปราชญ์และพระศาสดามากมายที่ได้ชี้แนะหนทางสู่สันติภาพ เช่น

๑) นักปราชญ์นามว่าขงจื้อ: ขงจื้อเสนอหนทางสู่สันติภาพของมวลมนุษยชาติด้วยการให้แต่ละคนทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด บุตรทำหน้าที่ของบุตรที่ดี พ่อแม่ทำหน้าที่ของพ่อแม่ที่ดี เสนาบดีทำหน้าที่ของเสนาบดีที่ดี พระราชาทำหน้าที่ของพระราชาที่ดี

๒) นักปราชญ์นามว่าเล่าจื้อ: เล่าจื้อเสนอหนทางสู่สันติภาพด้วยการให้มนุษย์ประพฤติตนให้สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ ด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตน ดำเนินชีวิตเรียบง่าย ไม่มักใหญ่ใฝ่สูง ลดความยึดถือ

๓) นักปราชญ์นามว่าอริสโตเติล: อริสโตเติลเสนอหนทางสู่สันติภาพด้วยหลักสุวรรณมรรคหรือหลักแห่งพอดีหรือการแสวงหาจุดลงตัวให้พบในแต่ละเรื่องที่เราเรียกว่า Golden Rule

๔) นักปราชญ์นามว่าเพลโต: เพลโตเสนอหนทางสู่สันติภาพของมวลมนุษยชาติด้วยหลักคุณธรรม ๔ ประการคือ ปัญญา กล้าหาญ พอประมาณ ยุติธรรม

๕) นักปราชญ์นามว่าโสกราตีส: โสกราตีสเสนอหนทางสู่สันติภาพด้วยหลักความรู้คู่คุณธรรม ความรู้ชนิดหยุดความชั่วได้

๖) ศาสตราพยากรณ์นามว่าโมเสส: โมเสสเสนอหลักพระบัญญัติ ๑๐ ประการ

๗) พระเยซู: ประกาศแห่งศาสนาคริสต์ต่อกษัตริย์พระบัญญัติ ๑๐ ประการและทรงสอนให้รักเพื่อนมนุษย์/เพื่อนบ้านดุจรักตนเอง ใจที่เต็มเปี่ยมด้วยรักเท่านั้นย่อมนำมาซึ่งสันติภาพ

๘) พระบรมศาสดาพระนามว่าพระสมณโคดม: พระพุทธเจ้าทรงเสนอหลักมัชฌิมา-ปฏิปทา และหลักเมตตาธรรมในการอยู่ร่วมกัน ทั้งเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรมและเมตตา-มนโกรรมเพื่อสันติภาพของมนุษยชาติ

นอกจากนี้ ยังมีภูมิปัญญาของนักปราชญ์ร่วมสมัยที่ยังเป็นความหวังของสังคมหากสังคมไม่เพิกเฉยต่อคำชี้แนะของนักปราชญ์เหล่านั้น เช่น

๑) มหาตมะ คานธี: รัฐบุรุษของโลกท่านนี้ เป็นทั้งนักการเมือง นักกฎหมาย นักคิด นักปฏิรูป นำเสนอหลักอหิงสาคือการไม่เบียดเบียนกันและกัน สันติภาพเกิดขึ้นได้จริงจากความเพียรพยายามของมนุษย์และสังคมมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดสันติภาพโดยอาศัยความอดทนและความแน่วแน่ในการแสวงหา มหาตมะ คานธีเชื่อมั่นในแนวทางของพระศาสดาทุกพระองค์ที่เสียสละตนเองและการเลิกสิ่งที่ทำให้มนุษย์ยึดติดและท่านได้แสดงให้เห็นในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องอิสรภาพให้มาตุภูมิของท่าน

๒) ท่านพุทธทาสภิกขุ: ท่านผู้เป็นนักเขียน นักกวี นักแปล นักตีความ นักบรรยาย และเป็นนักสอนของวงการพระพุทธศาสนา เสนอหลักการสันติภาพ คือ ให้มนุษย์ปฏิบัติให้ถูกต้องตรงตามคำสอนในศาสนาของตนๆ คือ ให้เข้าใจแก่นแท้ของศาสนาให้ได้ และปฏิบัติตามคำสอนนั้นๆ เมื่อทำได้อย่างนี้ ศีลธรรมจะกลับมา ความเห็นแก่ตัวก็จะลดน้อยลง เมื่อมนุษย์หยุดความเห็นแก่ตัวได้ สันติภาพจะเกิดขึ้น ความรุนแรงก็จะหมดไปผลงานของท่านปรากฏชัดเจนมากในหนังสือชุดธรรมโฆษณ์

๓) ดิซ ตัซ ฮัน: พระภิกษุชาวเวียดนาม ผู้เป็นปราชญ์ร่วมสมัย พุทธฝ่ายมหายาน เป็นนักเขียนนักปาฐกถา และนักปฏิบัติ แห่งหมู่บ้านพลัม ในฝรั่งเศส ท่านเสนอหนทางแห่งสันติภาพที่ทุก

คนสามารถปฏิบัติให้เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน อย่างน้อยมีหนังสือ ๒ เล่ม คือ ปาฏิหาริย์แห่งการตื่น อยู่เสมอ และ สันติภาพทุกอย่างก้าว คือ สันติภาพที่แท้จริง จะต้องเกิดจากภายในจิตใจที่ประจักษ์แจ้ง ต่อสิ่งที่เกิดขึ้นและต่อการเคลื่อนไหวในทุกอิริยาบถ

๔) พระพรหมคุณาภรณ์: นักปราชญ์ร่วมสมัย เป็นทั้งนักคิด นักวิชาการ นักบรรยาย ผู้เป็นความหวังทางสติปัญญาของมนุษยชาติในยุคปัจจุบัน เสนอหลักการพัฒนามนุษย์โดยอาศัยหลัก ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและหลักการวางท่าทีที่ถูกต้องต่อปัญหา และจัดการแก้ไขให้ถูกต้อง ขอบธรรมโดยยึดหลักอริยสัจในการแสวงหาสันติภาพแนวพุทธเถรวาท ท่านมีผลงานมากมาย ล้วนได้รับการยอมรับจากสังคมเช่น พุทธธรรม การพัฒนาที่ยั่งยืน

ศาสนากับสันติภาพ

สันติภาพในบริบทที่เกี่ยวข้องกับศาสนา พบว่า ศาสนาของชาวยิวและศาสนาคริสต์ สันติภาพในภาษาฮีบรู คือ คำว่า “Shalom” ซึ่งพัฒนามาจากรากศัพท์ว่า “shelemut” อันหมายถึง ความสมบูรณ์และ ความเต็มพร้อม ในพระคัมภีร์ไบเบิลคำว่า “Shalom” มีความเกี่ยวข้องกับภาวะ แห่งความ สงบสุขและความอุดมสมบูรณ์ “Shalom” ยังหมายถึงพระพรของพระเจ้า พระคุณของ พระเจ้า ความสว่างาม ความยุติธรรม สัจธรรม ความสุข และความเป็นอยู่ที่ดี จากพระธรรมอิสยาห์^{๖๙} สันติภาพคือผลของความชอบธรรม พระธรรมอิสยาห์^{๗๐}ได้กล่าวว่า “พระเจ้าทรงเป็นองค์สันติราช”

สำหรับชาวคริสเตียน (นิกายแคทอลิก) “พระเยซูคริสต์ทรงเป็นสันติสุขของเรา”^{๗๑} และ พระธรรมกาลาเทีย^{๗๒} ได้กล่าวไว้ว่า “ผลของพระวิญญูณนั้นคือ... สันติสุข” หลังจากที่พระเยซูได้ ทรงฟื้นจากความตาย พระองค์ทรงตรัสว่า “สันติสุขจงดำรงอยู่กับท่านทั้งหลายเถอะ”^{๗๓} พระองค์ทรง เป็นผู้ให้สันติสุขแก่เรา “เรามอบสันติสุข ไว้ให้แก่ท่านทั้งหลาย”^{๗๔}

ในบริบทของ Christian spirituality ศาสนศาสตร์เชิงจิตวิญญูณจำแนกความแตกต่าง ระหว่างสันติภาพของบุคคลหรือสันติภาพภายใน กับสันติภาพของสังคมหรือสันติภาพภายนอก ไว้ว่า สันติภาพของบุคคลนั้นเป็นความสงบสุขที่ถือกำเนิดจากจิตวิญญูณภายใน และการตระหนักรู้ถึง สัมพันธภาพของตนกับพระผู้เป็นเจ้าของและกับผู้อื่น ส่วนสันติภาพทางสังคมนั้น เป็นการอยู่ร่วมกัน ภายใต้กฎระเบียบทางสังคมอย่างสงบ ในแง่นี้ศาสนจักรแคทอลิกได้ กล่าวเสริมไว้ว่าสันติภาพไม่ได้

^{๖๙} พระธรรมอิสยาห์ ๓๒, หน้า ๑๗.

^{๗๐} พระธรรมอิสยาห์ ๙, หน้า ๕.

^{๗๑} พระธรรมเอเฟซัส ๒, หน้า ๑๔.

^{๗๒} พระธรรมกาลาเทีย ๕, หน้า ๒๒-๒๓.

^{๗๓} พระธรรมยอห์น ๒๐, หน้า ๒๑.

^{๗๔} พระธรรมยอห์น ๑๔, หน้า ๒๗.

เป็นเพียงแค่การปราศจากสงคราม หรือเป็นเพียง สัมพันธภาพที่สมดุลกันระหว่างผู้ที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกันเท่านั้น ตามคำสอนของนิกายแคทอลิก การที่จะทำให้เกิดสันติภาพทางสังคมได้นั้นมนุษย์จะต้องเต็มใจที่จะเคารพในศักดิ์ศรีของ ผู้อื่น และเริ่มกระทำการใดๆที่ก่อให้เกิดภราดรภาพ

ตามความเห็นของพระสันตปาปาเปาโล ที่ ๖ (ค.ศ. ๑๙๖๓ - ๑๙๗๘) สันติภาพหมายถึง การพัฒนา ถ้าพิจารณาตามความหมายนี้แล้วสันติภาพหมายถึงการขจัดความอยุติธรรม และความเหลื่อมล้ำของ ระดับชั้นทางสังคม และเศรษฐกิจ, การขจัดความอิจฉาริษยา และการไม่ไว้วางใจ รวมถึงความเย่อหยิ่งซึ่งเป็นการโฆษณาชวนเชื่อเท่านั้น สิ่งเหล่านี้จัดว่าเป็น ภาวะคุกคามต่อสันติภาพทั้งสิ้น จึงนับว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากที่นานาชาติจะได้จัดหา ปัจจัยทางสังคมที่จำเป็น เช่น อาหาร, การศึกษา, การดูแลสุขภาพ, และการจ้างงาน ซึ่งมีอยู่พร้อมในประเทศที่พัฒนาแล้วแต่กลับขาดแคลนในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ลี้ภัยสงคราม และผู้อพยพที่ยากจน

พระสันตปาปา ยอห์นที่ ๑๓ ได้ทรงส่งสาส์นชื่อว่า *Pacem in Terris* (สันติสุขบนโลก) ถึง ชาวคริสต์นิกายแคทอลิกว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้นเหมือนกับความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล ในแง่ที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้นไม่ควรจะถูกสร้างขึ้นโดยใช้กำลัง บังคับหรือใช้ความรุนแรง แต่สันติภาพควรจะถูกสร้างขึ้นโดยใช้เหตุผลบนพื้นฐานของ สัจธรรม, ความยุติธรรม, และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๑) ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับสัจธรรมนั้น การแบ่งแยกทางเชื้อชาติควรจะถูกกำจัดให้หมดสิ้นไป และในทำนองเดียวกันการตระหนักถึง ศักดิ์ศรีของแต่ละบุคคลก็ควรจะถูกสร้างขึ้นด้วย คนแต่ละคนมีสิทธิในการมีชีวิตอยู่ และมีสิทธิในการครอบครองทรัพย์สินที่จำเป็นซึ่งจะช่วยให้เขาพึ่งตนเองได้ แต่แต่ละประเทศสามารถทำให้ วัฒนธรรม อารยธรรม และการพัฒนาทางเศรษฐกิจของตนแตกต่างไปจากประเทศอื่นได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าทำให้ประเทศนั้น ๆ ตัดสินว่าตนเองเหนือกว่าประเทศอื่น ๆ

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรม หมายความว่ารัฐควร ตระหนักถึงสิทธิระหว่างกัน และควรให้ความร่วมมือในการพัฒนาโลก รัฐยังมีสิทธิที่จะดำรงอยู่, ได้รับการพัฒนา, และใช้ทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาบนพื้นฐานของ ความ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๓) จากหลักการของสัจธรรม และความยุติธรรมดังกล่าว ข้างต้น รัฐควรที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้เป็นไปเพื่อการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในทางสังคม การเมือง และ วัฒนธรรม พร้อมทั้งนำเสนอภาพพจน์ของโลกที่เป็นจริงด้วย

ในทางตรงกันข้าม ความเคารพนับถือและความก้าวหน้าของชีวิตมนุษย์นั้นก็ต้องการ สันติภาพเพราะสันติภาพไม่อาจเกิดขึ้นได้ในโลกถ้าปราศจากการปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินของ ผู้คน, การติดต่อสื่อสารอย่างเสรีในกลุ่มคน, การเคารพในศักดิ์ศรีของผู้อื่นและการยึดถือปฏิบัติ เพื่อให้

เกิด ภาวทรภาพ จากความเชื่อเช่นนี้สงครามควรจะถูกกำจัดหรือหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิด อย่างสิ้นเชิง การใช้อาวุธนิวเคลียร์, ยุทธวิธีการแทรกซึมเพื่อก่อการร้าย, หรือการชู้กรรโชกต่างๆ ควรถูกตอบโต้ อย่างจริงจัง การทำลายล้างเผ่าพันธุ์, ชาติพันธุ์, หรือชนกลุ่มน้อยควรถูกประณาม และถือว่าเป็นการ ก่ออาชญากรรมต่อมวลมนุษย การปฏิบัติกรอย่างก้าวร้าวที่ทำลายล้างเมือง ทั้งเมืองหรือพื้นที่ใดๆ ในวงกว้างที่นำไปสู่การฆาตกรรมผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้นนับเป็น อาชญากรรมต่อองค์พระผู้เป็นเจ้าและต่อมวลมนุษยชาติ

จึงสรุปได้ว่า หลักการและหลักธรรมเป็นหลักที่มุ่งสู่สันติภาพทั้งสิ้น ประชาชนเหล่านั้นก็อยู่ท่ามกลางความขัดแย้งความแตกแยก แต่ด้วยคุณธรรม เช่น ความอดทน ความเสียสละ ความรักและความรู้ ที่ท่านเหล่านั้นยึดเป็นแนวปฏิบัติและมีผู้ปฏิบัติตามจนกระทั่งประชาชนยึดหลักคำสอนและวิธีการของท่านเหล่านั้น และใช้เป็นแนวทางทำให้สังคมมีความสุข แต่ถามว่าปัจจุบันนี้หลักคำสอนหรือแนวทางของบรรพชน และปราชญ์ร่วมสมัยเหล่านั้น ยังสามารถเป็นแนวทางแห่งสันติภาพได้หรือไม่ จะบอกได้ว่า หรือ ไม่ได้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าวันนี้สังคมโลกจะให้ความสำคัญเรื่องสันติภาพมากน้อยเพียงใด และจะผลักดันแนวคิดของท่านเหล่านั้นให้มีผลทางปฏิบัติสู่สังคมโลกได้อย่างไร

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทัชชมัย (ฤกษ์สุด) ทองอุไร^{๗๕} ได้กล่าวถึงอาเซียนกับวิสัยทัศน์ ๒๐๒๐ และประชาคมอาเซียนว่า แนวคิดในเรื่องการเป็นประชาคมอาเซียน โดยอาเซียนต้องเปลี่ยนมาเป็นประชาคมอาเซียน เนื่องจากเดิมนั้นอาเซียนมีวิสัยทัศน์ ๒๐๒๐ (๒๕๖๓) หรือ ASEAN Vision ๒๐๒๐ โดยกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ๑๐ ประเทศ หรือเรียกว่า สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN: Association of South East Asian National) ซึ่งเป็นองค์กรทางภูมิรัฐศาสตร์และความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ๑๐ ประเทศ ได้แก่ ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย สิงคโปร์ บรูไน ลาว กัมพูชา เวียดนาม และพม่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โลกจะไม่สนใจ อาเซียนซึ่งมี ๑๐ ประเทศ และยังมีเขตเศรษฐกิจพิเศษ APEC (Asia Pacific Economic Cooperation) ซึ่งเป็นกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเอเชียและแปซิฟิกมี ๒๑ เขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้แก่ ออสเตรเลีย แคนาดา ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ จีน ฮองกง นิวซีแลนด์ สหรัฐอเมริกา บรูไน ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย สิงคโปร์ มาเลเซีย ไทย จีนไทเป ซิลี เม็กซิโก ปาปัวนิวกินี เปรู รัสเซีย และเวียดนาม ที่ไม่เรียกเป็นประเทศ เพราะมีสมาชิกทั้ง จีน ไต้หวันและฮ่องกง ที่จะมีการเปิดเสรีให้เร็วขึ้นในปี ค.ศ.๒๐๑๐ และ ค.ศ. ๒๐๑๕ (พ.ศ.๒๕๕๘) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่กว่าอาเซียน และยังเปิดเสรีให้เร็วกว่าอาเซียนอีก คือ อาเซียนจะเปิดเสรี ค.ศ. ๒๐๒๐ (พ.ศ.๒๕๖๓) หรือ วิสัยทัศน์ ๒๐๒๐ หรือ ASEAN Vision ๒๐๒๐ ซึ่งซ้ำกว่า

^{๗๕} ทัชชมัย (ฤกษ์สุด) ทองอุไร ๒๕๕๕: ๒-๓๐

APEC อาเซียนจึงต้องมาพิจารณากันเพื่อรวมตัวกันให้เร็วกว่าเดิม อาเซียนจึงเปลี่ยนคำว่า “วิสัยทัศน์ ๒๐๒๐” มาเป็น “ประชาคมอาเซียน” (ASEAN Community หรือ ASEAN ECONOMIC COMMUNITY BLUEPRINT) ซึ่งประกอบด้วย ๓ เรื่อง คือ เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการเมืองและความมั่นคง และเรื่องสังคมและวัฒนธรรม ประชาคมอาเซียนจึงมี ๓ ประชาคม ที่มี ๓ เรื่อง หรือ ๓ เสาหลัก (Three Pillars) อาเซียนกำลังก้าวสู่ความเป็นประชาคมอาเซียนใน พ.ศ.๒๕๕๘ ประกอบด้วย ๓ ด้าน คือ ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือ AEC (ASEAN Economic Community) ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน หรือ APSC (ASEAN Political-Security Community) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน หรือ ASCC (ASEAN Socio-Cultural Community)

๑) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนประกอบด้วย การเปิดโอกาสทางการค้าการลงทุนเสรี

๒) ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน ประกอบด้วย การเสริมสร้างความเข้าใจในระบบสังคมและประวัติศาสตร์ของอาเซียนที่แตกต่างกัน ให้มีความเข้าใจกันและกัน ด้วยการสร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกันส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตย ส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในอาเซียน ให้มีเอกภาพ สงบสุข แข็งแกร่ง และรับผิดชอบ แก้ไขปัญหาความมั่นคงร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก คงความเป็นศูนย์กลางและบทบาทของอาเซียน

๓) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ประกอบด้วย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม ความยุติธรรมและสิทธิ การส่งเสริมความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างอัตลักษณ์ของอาเซียน และการลดช่องว่างทางการพัฒนา โดยการส่งเสริมให้สมาชิกมีความเอื้ออาทรต่อกัน ประชากรได้รับการพัฒนามีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทางสังคม ตลอดทั้งการส่งเสริมความร่วมมือในด้านต่างๆ โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงศึกษาธิการ ถือเป็นหน่วยงานที่สำคัญของไทยในการสร้างประชาคมอาเซียน การเป็นประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน เป็นการเชื่อมโยงอาเซียนอย่างน้อย ๔ เรื่อง คือ การเชื่อมโยงทางกายภาพ การเชื่อมโยงขององค์กร การเชื่อมโยงประชาชนและวิถีชีวิตการท่องเที่ยว และการเชื่อมโยงสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน ความยุติธรรม การคุ้มครอง และสวัสดิการสังคมเข้าด้วยกัน

อาเซียนเป็นเรื่องของคนไทยทุกคน การรับวัฒนธรรมของอาเซียน ๑๐ ประเทศให้มากขึ้น จากเดิมที่เราเคยรับวัฒนธรรมจากตะวันตกและอเมริกา ยุโรป เกาหลี ญี่ปุ่น มาเป็นการรับวัฒนธรรมจาก ๙ ประเทศของอาเซียน และต้องรักษาวัฒนธรรมของประเทศไทยไว้ ต้องเรียนรู้และเข้าใจการเป็นอยู่ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวแต่มีความแตกต่างกัน ต้องปรับตัว ปรับใจ ปรับทัศนคติ และปรับการทำงานให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ปรับสังคม ปรับท้องถิ่นให้แข็งแกร่งขึ้นด้วย

โกสุมภ์ สายจันทร์^{๗๖} ได้กล่าวถึงอาเซียนว่าประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งสมาคมประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ๕ ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์และไทย ได้ลงนามในปฏิญญากรุงเทพ (Bangkok Declaration) จัดตั้งสมาคมอาเซียน มีสาระสำคัญของความร่วมมือ ๓ ด้าน คือ ด้านการเมืองและความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม อาเซียนได้ให้ความสำคัญแก่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของอาเซียน และยังได้ดำเนินโครงการเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของประชาชน ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ความร่วมมือทางด้านวัฒนธรรมและสนเทศของอาเซียน เป็นส่วนที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนของอาเซียน และปลูกจิตสำนึกในการเป็นอาเซียน ให้มีความสำคัญเรื่องการจัดทำโครงข่ายรองรับสังคม ให้อาเซียนเป็นสังคมเปิดและมีความเอื้ออาทร มีจิตสำนึกในการเป็นชุมชนหนึ่งเดียว เสริมสร้างความไว้วางใจร่วมกัน โดยการพัฒนามนุษย์โดยรวม (Total Human Development) เพื่อสนับสนุนการพัฒนาสังคมในระยะยาว การสร้างผู้นำใหม่ในภูมิภาค โดยใช้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกลไกในการลดช่องว่างระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามวิสัยทัศน์อาเซียนปี ๒๐๒๐

สมภาร พรหมทา^{๗๗} กล่าวในหนังสือ ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตว่าความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องศาสนา ศาสนากับปัญหาจริยธรรมในโลกสมัยใหม่ การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีหลายศาสนา การประยุกต์ศาสนาเข้ากับกายใจและสังคม การประยุกต์คำสอนของศาสนาเข้ากับชีวิต การพัฒนาคุณภาพจิตใจผ่านความรักเพื่อนมนุษย์ การประยุกต์ศาสนธรรมเข้ากับชีวิตผ่านการสร้างจิตสำนึกในทางสังคม

ภัทรพร สิริกาญจน์ และคณะ^{๗๘} กล่าวในหนังสือ ความรู้พื้นฐานทางศาสนา ว่าความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับศาสตร์อื่น ๆ การประยุกต์ศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิต หลักคำสอนของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่น ๆ ในประเทศไทย บทบาทและความสำคัญของศาสนาต่อสังคมไทยยุคปัจจุบัน ขบวนการทางศาสนากับปัญหาสังคมปัจจุบัน

พุทธทาสภิกขุ^{๗๙} กล่าวในหนังสือคริสต์ธรรมและพุทธธรรมว่า เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนานำมาซึ่งสันติภาพของโลก ความปรารถนาในความรักอันบริสุทธิ์ เป็นแสงสว่างที่จะ

^{๗๖} โกสุมภ์ สายจันทร์ ๒๕๕๖: ๑๖๑-๑๖๓.

^{๗๗} สมภาร พรหมทา, ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑.

^{๗๘} ภัทรพร สิริกาญจน์ และคณะ, ความรู้พื้นฐานทางศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้าบทคัดย่อ.

^{๗๙} พุทธทาสภิกขุ, คริสต์ธรรมและพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๙), หน้า ๙.

สะท้อนให้ลูกหลานของพระพุทธเจ้า ได้ประสานดวงจิตแห่งธรรมชาติของความเป็นเพื่อน ร่วมเกิดแก่ เจ็บตายเข้าด้วยกัน การดำเนินชีวิตโดยหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง ด้วยเหตุผล ด้วยสติปัญญา มี สัมมาทิฐิต่อกัน ช่วยให้ผู้เป็นเยาวชนชาวคริสต์ ชาวพุทธ และเยาวชนชาวอิสลาม ได้รับแสงสว่างใน เบื้องต้นว่า “ความรักอันบริสุทธิ์ ระหว่างกันยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ในคำสอนของท่านพุทธทาส” เพื่อ ความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา

ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์^{๘๐} กล่าวในหนังสือ ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์ และ วรรณคดีไทย กล่าวว่าทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนาอิสลามได้เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย ตามหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินสมเด็จพระบรม ไตรโลกนาถ และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ศาสนาอิสลามมีความสัมพันธ์กับชาวไทย ส่วนหนึ่งของ พลเมืองไทย เป็นคนไทยทั้งด้านขนบธรรมเนียม ภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งสืบเชื้อสายกันมาหลายร้อยปี

สมชัย อนุมานราชธน^{๘๑} กล่าวในความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ว่าทำให้เกิดความเข้าใจ เกี่ยวกับศาสนาอิสลามทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลามได้ดียิ่งขึ้น ในหมู่ประชาชนชาวไทย ส่งเสริมวิชาความรู้ เกี่ยวกับศาสนาต่าง ๆ ที่ประชาชนชาวไทย ส่งเสริมวิชาความรู้ เกี่ยวกับศาสนา ต่างๆ ที่ชาวไทยยึดถือปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวันอยู่แล้วให้กว้างขวางขึ้น ทำให้ชาวพุทธมีความเข้าใจ เรื่องศาสนาอิสลามมากขึ้น เป็นเรื่องที่มีส่วนช่วยสร้างความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นระหว่างชาวไทยมุสลิม เพื่อสันติภาพ เพื่อความรัก ความเข้าใจของคนไทย

เสาวนีย์ จิตต์หมวด กล่าวในหนังสือ วัฒนธรรมอิสลาม ว่าวัฒนธรรมอิสลามทำให้ทราบ ถึงนานาทัศนะ พิธีกรรมต่าง ๆ ของศาสนาอิสลามได้อย่างถูกต้อง การผสมผสานกลมกลืน ของชาว ไทยมุสลิม ข้อปฏิบัติ ข้อห้าม เป็นธรรมนุญชีวิต เป็นทางนำแก่นุชชชาติ วัฒนธรรม โครงสร้างของ ศาสนา หลักปฏิบัติตน ความเป็นมาของอิสลามในประเทศไทย การผสมผสานและกลมกลืนทาง วัฒนธรรมในสังคมไทย

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา^{๘๒} ได้รายงาน ผลการวิจัยเรื่องการศึกษาองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนย่านกุฎีจีนและ พื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี ศึกษาองค์ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชน ที่ตั้งลักษณะภูมิ ประเทศ การคมนาคม เขตการปกครอง ศาสนา สถาบันการศึกษา สภาพทางกายภาพ และสังคมของ ชุมชนในปัจจุบัน องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สถานที่ และบุคคลสำคัญ

^{๘๐} ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์, ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^{๘๑} สมชัย อนุมานราชธน, อัลอิสลาม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัททูเอ็สจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

^{๘๒} สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, การศึกษาองค์ความรู้และ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี, ๒๕๕๐, หน้าบทคัดย่อ.

วิชา คลายนาทร ได้วิจัยเรื่อง ชุมชนบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา: กรณีศึกษาชุมชนเมืองของสังคมไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นการศึกษาชุมชนบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนที่มีความแตกต่าง ในด้านเชื้อชาติ ศาสนา และชนชั้น รวมถึงผลของการแพร่กระจายวัฒนธรรมตะวันตกที่ก่อให้เกิดพัฒนาการของสถาบันสังคมของไทยในชุมชนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น และเป็นชุมชนที่มีความสำคัญต่อการแพร่กระจายวัฒนธรรมตะวันตกอันก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมแก่สังคมไทยในสมัยต่อมาสังคมไทย และอาเซียนเป็นสังคมที่ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา คำสอนทางศาสนาเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิต ช่วยพัฒนาสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความปลอดภัย เพราะทุกคำสอนมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือต้องการให้ทำความดี จะเว้นชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ มีเมตตาเป็นหลัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความอดทนอดกลั้นการมีสัมมาคารวะ รักกันฉันพี่น้อง ทำให้ผู้นับถือศาสนาเป็นมิตรที่ดีต่อกันโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ก่อให้เกิดสันติสุขต่อสังคม และต่อโลก

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา ๒) เพื่อศึกษานโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงเอกสาร แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เชื่อมโยงความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู การศึกษานโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์กรภาครัฐ องค์กรศาสนา ผู้นำศาสนา และประชาชนทั่วไป เพื่อค้นหาแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน โดยมีวิธีการศึกษาใน ๔ ลักษณะ ได้แก่

๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับนโยบาย ผลกระทบ ลักษณะการอยู่ร่วมกัน แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู การศึกษานโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์กรภาครัฐ องค์กรศาสนา ผู้นำศาสนา และประชาชนทั่วไป รวมทั้งศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

๒) การศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับผู้บริหาร ผู้นำศาสนา และตัวแทนองค์กรศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งศึกษา

ปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

๓) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ผู้บริหาร ผู้นำศาสนา ตัวแทนนักสันติภาพ นักศึกษา และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในแต่ละประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ ผู้นำศาสนา ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตามศาสนาและตามหลักสากล

๓.๒ กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant)

กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย

๑) ผู้นำทางศาสนาในประชาคมอาเซียนจาก ๙ ประเทศ จำนวน ๒๕ รูป/คน ได้แก่

- (๑) Ven.suyadet Wongsopa, Lao Buddhist fellowship organization
- (๒) Mr.Gerald Kong : Christianity Executive Secretary, Roman Catholic Archdiocese of Singapore, Archdiocesan Catholic Council for Interreligious Dialogue
- (๓) Mr. Balwant Singh : Sikhism From Indonesia
- (๔) Ven.AshinUttamannda Sitagu International Buddhist Academy, Yangon Myanmar
- (๕) Ven.LormLoeuem, Executive Director, Life and Hope Association, and Member, Sangha Council of Siem Reap Province Cambodia
- (๖) VijayaSamarawickrama: Buddhism Senior Lecturer ๑ , American Degree Transfer Program, Taylors University : Malaysia
- (๗) Mr.Bhante Chao Chu Co-chair, Buddhist-Catholic Dialogue in Los Angeles, Buddhist Delegate, Inter-religious Council of Southern California, Executive Board member, World Fellowship of Buddhists: USA
- (๘) Dr.HlaTun Ram Nivas Hinduism From Myanmar
- (๙) Josept ChusakSirisut Bishop: Catholic Bishop of Diocese of Nakhon-ratchasima, Thailand
- (๑๐) Sultan MaguidMaruhom: Islam Executive Director, Ummah Fi Salam, Inc., Pagadian City, Philippines
- (๑๑) Mahathera Nyanasuryanadi (Ketua Umum) sangha Agung Indonesia Samaratungga Buddhist College Am-ple Boyolali Central-Java Indonesia

(๑๒) Ven.Dr.Naw Kham La Dhammasami Dean of the Graduate School Smarattungga Buddhist College Jl. Semarang-Solo-Ampel-Boyalali Jawa Tengah Boyalali Central Jawa Indonesia

(๑๓) Ven.Dr.Santacitto Santot Head of Department Buddhist College of Kertarajasa, Indonesia

(๑๔) Ven. Budi Utomo Ditthisampamno Smarattungga Buddhist College Jl. Semarang-Solo- Km๖๐ Ampel-Boyalali Jawa Tengah Boyalali Central Jawa ๕๗๓๕๒ Indonesia

(๑๕) Dr.I Wayan Ardika, Udayana University, Indonesia

(๑๖) Asso Pro. Dr. Toe Toe Win. Strutural Licensed Engineer M.E.S, Myanmar

(๑๗) Dr.Thiri Nyunt, Paipatti Faculty International Thervada Buddhist Misssionary University (ITBMU) Yangon, Myanmar

(๑๘) H.E. Dr.Khin Shwe Chairman of the Committee on Education, Health and Culture No.๑, Mingalardon Garden City, Highway No.(๓) Mingalardon Township, yangon, Myanmar

(๑๙) Dr.Thin Thin Lay, International Faculty Thervada Buddhist Misssionary University (ITBMU) Yangon, Myanmar

(๒๐) Dr. Uong Vibol Responsibility of Another Religions Department International Cooperation Department Preah Sisoweth Quay Phnom Penh Cambodia

(๒๑) Ven.Samart Promrath Pagoda Siem Raep, Cambodia

(๒๒) Mr. Lim Jin Aun Excutive Vice President Group Communication and Strategic Marketing Department Prasarana, Malaysia

(๒๓) Mss. Lor Pai Ling, President of Buddhist Missionary Souety Malaysia.

(๒๔) Associate Prof Dr. Wong Wong Bin, Deputy Dean, Institute of Chinese Studies, University Tunku Abdul Malaysia

(๒๕) Thich Giai Hien Minh Charitable Foundation Minh Charitable Foundation, Vietnam

๒) ตัวแทนชุมชน/องค์กรที่มีบทบาทในทางพุทธศาสนาและสานสัมพันธ์กับศาสนาต่างๆ ใน ๔ ประเทศ ได้แก่

(๑) ประเทศไทย ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) ประเทศอินโดนีเซีย ได้แก่ Smaratungga Buddhist College, Boyolali City
YogYakarta Indonesia

(๓) ประเทศเมียนมา ได้แก่ องค์กร Alodawpyei Meditation Center อย่างกุ้ง

(๔) ประเทศมาเลเซีย ได้แก่ วัดไชยมังคลาราม (Chaiya Mangalaram Buddhist
Temple) รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย

๓) ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐและองค์กรด้านศาสนสัมพันธ์ในประเทศต่างๆ เช่น ตัวแทน
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตัวแทนผู้บริหารขององค์กรศาสนาพุทธ-คริสต์-อิสลามในประเทศ
มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เมียนมา และกัมพูชา รวมทั้งผู้ที่มีบทบาทในด้านศาสนสัมพันธ์ของ
ประชาคมอาเซียน โดยใช้การประชุมกลุ่มย่อย เช่น

(๑) Ven.VY Sovechea, Cambodia

(๒) Ven.Phumchhon Tola, Cambodia

(๓) Ven.Syadej Vongsopha, Laos

(๔) Ven.Dr Ariyawansa , Myanmar

(๕) Ven.Dr Parami, Myanmar

(๖) Ven.Ariya Wun Tha Bhiwunsa, Myanmar

(๗) Ven.TayZadi Pati , Myanmar

(๘) Ven.AriYaVunsa, Myanmar

(๙) Ven.Kumara, Myanmar

(๑๐) Ven.Ottara, Myanmar

(๑๑) Dr.Jenny ko Gyi, Myanmar

(๑๒) Ms.Mra Thezyn Nyun, Myanmar

(๑๓) Mr.Ba Hlaing. Myanmar

(๑๔) Mr. Myint Maung Htay , Myanmar

(๑๕) Ven.Dr.Ittapana Dhammalankara Maha Nayake, Sri Lanka

(๑๖) Ven.Prof Bellanwila Wimalaratana Anunayakde, Sri Lanka

(๑๗) Ven.Phrakhru Palad Thanyakorn,Thailand

(๑๘) Ven.Phrakhru Bunyapiban,Thailand

(๑๙) Ven.Phrapisith Thammasuntorn, Thailand

(๒๐) Ven.Budi Hermawan, Bunda Mulia University Indonesia

(๒๑) Dr. Titus Leber Director Borobudur Multimedia Project Indonesia

(๒๒) Associate Prof. Dr. Wong Wong Bin Deputy Dean of Institute of Chinese Studies, University Tunka Abdul Malaysia

(๒๓) DR.Lor Pai Ling, President of Buddhist Missionary souety Malaysia

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยที่หลากหลาย ประกอบด้วย

๑) **แบบสัมภาษณ์** เพื่อสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา ผู้นำองค์กรภาครัฐโดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น

- (๑) แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน คืออะไร
- (๒) การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนาต่างๆ มีหลักการและวิธีปฏิบัติอย่างไร (ทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู)
- (๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของประชาคมอาเซียนจะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างไร
- (๔) นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวกฎหมายและศาสนา ควรมีนโยบายอย่างไร
- (๕) กฎบัตร ข้อตกลงต่างๆ ของประชาคมอาเซียนจะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของอาเซียนอย่างไร
- (๖) ปัญหา อุปสรรค ของการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาต่างๆ คืออะไร
- (๗) ข้อเสนอแนะและแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนของศาสนาต่างๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนควรเป็นอย่างไร

๒) **การประชุมกลุ่มย่อย (focus Group) และการสัมมนาทางวิชาการ** ร่วมกับผู้นำศาสนา นักวิชาการด้านศาสนาและการพัฒนาสังคม นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

๓) **การสังเกตการณ์** โดยการสังเกตรูปแบบการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันขององค์กรศาสนา ภาครัฐ และภาคประชาชนด้านวัฒนธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ อิสลาม และฮินดู เป็นต้น

๔) **การใช้เทคนิค SWOT** เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบของการอยู่ร่วมกัน การวิเคราะห์นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อหาเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลและกระบวนการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน เอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น เพื่อประมวลองค์ความรู้ แนวคิด หลักการอยู่ร่วมกันตามหลักคำสอนของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู รวมทั้งแนวนโยบายของภาครัฐ บุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาชน ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นหลักการ แนวปฏิบัติทางศาสนาและนโยบายในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาชนในอาเซียน

๒) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยเป็นกระบวนการศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา พระสงฆ์ องค์กรภาครัฐทั้งในระดับนโยบาย องค์กรศาสนสัมพันธ์ และชุมชน เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ กระบวนการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันของประชาชนภายใต้แนวคิดและหลักคำสอนทางศาสนา และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาในประชาคมอาเซียนและภาคที่เกี่ยวข้อง

๓) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสันติสุข การส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน การแสดงความรักเมตตาที่เกี่ยวกับความขัดแย้งทางศาสนา เป็นต้น

๔) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรม และการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน และผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กร ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อเห็นแนวทางการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนา

๕) การสัมมนาเชิงวิชาการ การจัดทำ Work Shop ร่วมกับองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การสัมมนาผู้นำศาสนาอาเซียน ภายใต้การสัมมนาเรื่อง “สันติธรรมทางศาสนา” ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น

๖) การศึกษาโดยการลงพื้นที่ชุมชนใน ๔ ประเทศ เพื่อได้ข้อมูล แนวทางการปฏิบัติของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูที่มีการอยู่ร่วมกันในลักษณะต่างๆ รวมทั้งการวิเคราะห์ความรู้จากนักวิชาการ นักสังคมวิทยาศาสนา นักวิชาการด้านศาสนา นักพัฒนาชุมชน-สังคม เพื่อให้เห็นชุดความรู้และกระบวนการที่ได้จากการศึกษาในชุมชนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ทางวิชาการ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบผสมผสานกัน ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

(๑) แนวคิด หลักการอยู่ร่วมกันของประชาชนตามหลักคำสอนทางศาสนาในคัมภีร์พระไตรปิฎกคัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น และแนวความคิดของนักปราชญ์ทางศาสนา

(๒) นโยบายของภาครัฐ องค์กรที่เกี่ยวข้องและชุมชน เกี่ยวกับการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันภายใต้หลักคำสอนของศาสนา

(๓) แนวคิดและภูมิปัญญาในระดับสากลที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคม เช่น แนวคิดความเสมอภาค สิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย เสรีภาพ เป็นต้น รวมทั้งแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากวัฒนธรรมร่วมในอาเซียน

(๔) ศึกษาและสร้างกรอบคิดของการอยู่ร่วมกันของประชาชนตามหลักศาสนาที่บูรณาการกับแนวคิดความรู้ในระดับสากล นโยบายที่เกี่ยวข้อง และการอยู่ร่วมกันภายใต้วิถีวัฒนธรรมอาเซียน

๒) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากส่วนต่างๆ มาสังเคราะห์รวมกัน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการและแนวทางการองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้หลักการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู รวมทั้งแนวนโยบายที่เป็นรูปธรรม

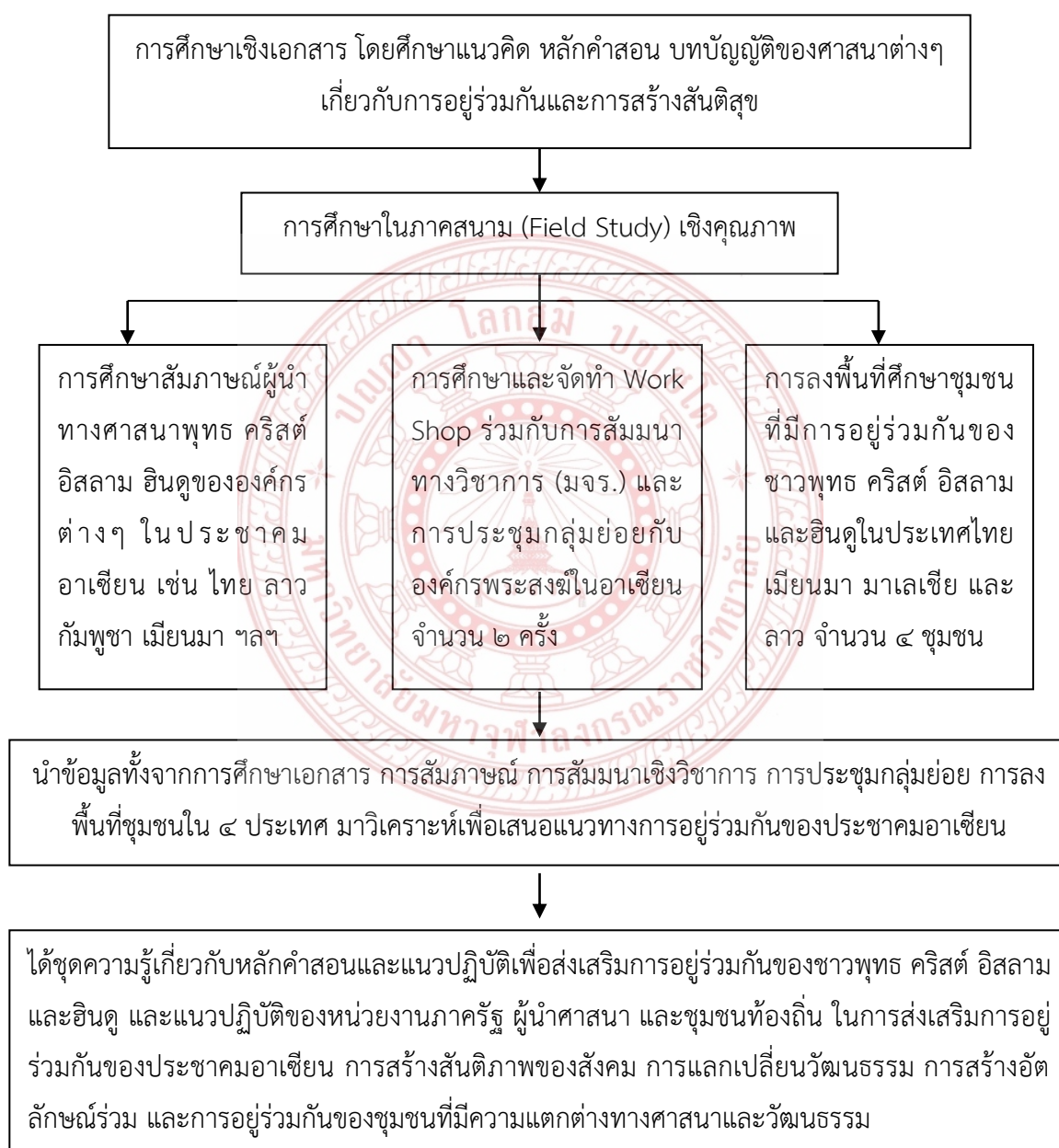
๓) สังเคราะห์ความรู้โดยวิธีการเชิงประจักษ์ตามหลักสังคมวิทยา ศาสตร์ โดยเฉพาะการตีความเชิงศาสนวิทยา และนโยบายของภาครัฐ องค์กรทางศาสนา และชุมชนเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาชนภายใต้แนวคิด หลักการทางศาสนา

๔) พัฒนาผลการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นชุดความรู้เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน การสร้างสันติภาพของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในประชาคมอาเซียน

๕) สรุปผลการวิจัยและบทความวิจัยเพื่อเผยแพร่ต่อประชาคมที่เกี่ยวข้อง

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลอยู่ในลักษณะของการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบด้วย ตาราง แผนภาพ ภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด หลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนภายใต้หลักการทางศาสนาต่างๆ รวมทั้งเสนอ รูปแบบ กระบวนการเสริมสร้างและการประยุกต์ใช้แนวทางการอยู่ร่วมกันของประชาชนตามหลักศาสนธรรม มีขั้นตอนดังแผนภาพที่ ๓.๑

แผนภาพที่ ๓.๑ ขั้นตอนและวิธีการศึกษาวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา ๒) เพื่อศึกษานโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงเอกสาร แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยมีการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

- ๔.๑. สถานการณ์ความขัดแย้งทางศาสนาในประชาคมอาเซียน
- ๔.๒. แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา
- ๔.๓. นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๔.๔. ปัญหา อุปสรรค และผลกระทบความขัดแย้งทางศาสนาในประชาคมอาเซียน
- ๔.๕. รูปแบบการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน
- ๔.๖. องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

๔.๑ สถานการณ์ความขัดแย้งทางศาสนาในประชาคมอาเซียน

ในอดีตประชาคมอาเซียนประกอบด้วยดินแดนสุวรรณภูมิและหมู่เกาะสุมาตราเป็นเส้นทางการค้าขายระหว่างเมืองต่างๆ ที่เชื่อมโยงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม วิทยาการต่างๆ โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒ เป็นต้นมา อารยธรรมทางศาสนาฮินดู พุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ และอิสลาม ได้เข้ามาแพร่หลายในดินแดนแถบนี้ ก่อให้เกิดอาณาจักรต่างๆ เช่น อาณาจักรขอม โบราณ อาณาจักรตามพรลิงค์ อาณาจักรโยนกนาคพันธุ์ อาณาจักรสุพรรณโคมคำ เป็นต้น จนถือกำเนิดเป็นรัฐน้อยใหญ่ดังในปัจจุบัน ฉะนั้นจึงถือได้ว่าประชาคมอาเซียนมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และในบรรดาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันของกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า ศาสนาทุกศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาเซียนซึ่งเป็นที่ทราบกันว่า มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานใน

ดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมายในเกือบทุกประเทศ เช่น ประเทศไทย เมียนมา ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ หรือแม้แต่ในอินโดนีเซีย ที่ยังมีหลักฐานการก่อสร้างศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างมากมาย สำหรับในประเทศไทยนั้นได้มีการสร้างศาสนสถานตั้งแต่ในสมัยทวารวดีจนถึงสุโขทัย ในเมียนมามีศิลปวัฒนธรรมแบบพุกาม อินโดนีเซียมีบุโรพุทโธ กัมพูชามีการสร้างกลุ่มปราสาทขอมนครวัด นครธม เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความนับถือในศาสนาทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และพราหมณ์จนกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชนชาติ สำหรับการนับถือการนับถือศาสนาต่างๆ ของประชาคมอาเซียนนั้นมีดังนี้^๑

ตารางที่ ๔.๑ การนับถือศาสนาในอาเซียน

ประเทศ	ศาสนาพุทธ	ศาสนาอิสลาม	ศาสนาคริสต์	อื่นๆ
กัมพูชา	๙๖.๔%	๒.๑%	๑.๓%	๐.๓%
ลาว	๖๖.๐%	๐.๐๑%	๑.๕%	๑.๘%
ไทย	๙๔.๖%	๔.๒%	๑.๑%	๐.๑%
เวียดนาม	๑๒.๒%	๐.๑%	๘.๓%	๖.๓%
เมียนมา	๘๐.๐%	๔.๐%	๗.๐%	๑%
มาเลเซีย	๑๙.๓%	๕๙.๖%	๘.๑%	๒.๐%
สิงคโปร์	๓๓.๐%	๑๔.๗%	๑๘.๓%	๐.๗%
อินโดนีเซีย	๐.๗%	๘๗.๒%	๙.๙%	๐.๒%
ฟิลิปปินส์	๐.๑%	๕.๖%	๙๒.๙%	๐.๕%
บรูไน	๑๓.๐%	๖๗.๐%	๑๐.๐%	๑๐.๐%

ดังนั้น ประชาชนในอาเซียนส่วนหนึ่งจึงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับศาสนาทุกศาสนา ในฐานะศาสนาที่ช่วยสร้างสรรคอารยธรรมความรุ่งเรืองของประชาคมอาเซียนภายใต้แนวคิดสังคมแห่งสันติภาพและภราดรภาพจนก่อให้เกิดการเดินทางเยี่ยมชมศาสนสถานที่สำคัญและการเข้าร่วมงานบุญประเพณีตามเทศกาลที่สำคัญ ในขณะที่ศาสนาอื่นๆ เช่น คริสต์ อิสลาม ก็มีอารยธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงผู้คนให้มองเห็นความแตกต่างหลากหลายบนพื้นฐานของพหุ

^๑ Association of Southeast Asian Nations ศาสนาของประชาชนในประชาคมอาเซียน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <https://aseanasean.wordpress.com/> [๒๒ ก.ย. ๒๕๕๙].

วัฒนธรรม หากพิจารณาความร่วมมือของไทยกับกลุ่มประชาคมอาเซียน พบว่า ที่ผ่านมามีการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคและในประชาคมอาเซียนอย่างต่อเนื่อง เช่น แผนงานการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-Region Economic Cooperation Program: GMS) และยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawaddy-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) เป็นต้น กรอบความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคดังกล่าวเป็นกลไกและพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนความร่วมมือในภูมิภาคอาเซียนโดยทำให้อาเซียนมีความเชื่อมโยงระหว่างกันมากขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดความเป็น “สิบชาติ หนึ่งอาเซียน” สำหรับรัฐบาลไทยได้เสนอแนวคิดการสร้างเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียนและต่อมาผู้นำอาเซียนในคราวการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ ๑๗ ในเดือนตุลาคม ๒๕๕๓ ณ กรุงฮานอย สาธารณรัฐเวียดนามได้ให้การรับรองแผนแม่บทว่าด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียนที่มีเป้าหมาย แนวทาง และกำหนดเวลาการดำเนินงานที่ชัดเจน รวมทั้งการพัฒนากลไกการระดมทุนสำหรับโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งการผลักดันการดำเนินงานตามแผนแม่บทดังกล่าว จะก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ลดช่องว่างในการพัฒนา ส่งเสริมการกระจายความเจริญให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ห่างไกล และให้มีการพัฒนาอย่างเท่าเทียม รวมทั้งส่งเสริมประชาคมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางและเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันของการมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน สำหรับประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนนั้น กรณีเป็นเรื่องความมั่นคงและเรื่องการเมือง ซึ่งมีเรื่องใหญ่ๆ อยู่ ๓ เรื่อง คือ ^๒

ประการที่ ๑ สร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกันด้านประชาธิปไตยและมนุษยชน เป็นการที่อาเซียนจะเสริมสร้างความเข้าใจในระบบสังคมและประวัติศาสตร์ของอาเซียนที่แตกต่างกัน ให้เข้าใจกันมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ไทยกับเมียนมา ไทยกับลาว ไทยกับกัมพูชา ที่มีประวัติศาสตร์ต่างกัน หรืออาจจะมีความขัดแย้งกันก็จะพยายามดำเนินการให้เข้าใจกัน อยู่ร่วมกันได้ อยู่ในปัจจุบัน ไม่ไปอยู่ในอดีต ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยในกลุ่มอาเซียน ส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

ประการที่ ๒ มีเอกภาพ สงบสุข แข็งแกร่ง และรับผิดชอบ แก้ไขปัญหาความมั่นคงร่วมกัน คือ ส่งเสริมในเรื่องการรักษาความมั่นคงกล่าวคือ ภัยต่างๆต่ออาเซียน โดยเฉพาะภัยในรูปแบบใหม่ไม่ว่าจะเป็นยาเสพติด ไม่ว่าจะเป็นการค้ามนุษย์ เรื่องต่างๆ เหล่านี้จะต้องทำโดยการทำงานด้วยกัน ไม่ใช่เกิดการค้ามนุษย์ หลอกหลวงคนของเราไปประเทศอื่นในอาเซียน อีกประเทศหนึ่ง บอกไม่เกี่ยวข้องกัน ประเทศต้นทางและประเทศปลายทางในอาเซียนจะต้องทำงานร่วมกัน

^๒ สุรเกียรติ์ เสถียรไทย, มุมมองต่อประชาคมอาเซียน (ASEAN COMMUNITY), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔-๓๒.

เป็นหนึ่งในเดียวกันมากกว่าเดิม ต้องมีการสร้างมาตรการไว้เนื้อเชื่อใจกัน ระวังข้อพิพาทด้วยสันติวิธี ให้สมาชิกอาเซียนอยู่ได้โดยสงบสุข เพราะฉะนั้นถึงเข้าใจได้ว่า เวลาไทยกับกัมพูชามีปัญหากัน เราพูดกันไม่รู้เรื่อง รบพุ่งกัน เสียชีวิต ทรัพย์สิน ราษฎรอพยพ อาเซียนจึงต้องเข้ามา แล้วบอกว่าช่วยหยุดยั้งกันได้ไหม ๒ ประเทศนี้ ให้อาเซียนส่งคนเข้ามาเป็นผู้สังเกตการณ์ได้ไหม ก็เพราะว่าเป็นความตกลงร่วมกันในอาเซียน ซึ่งไทยตกลงกับเขาด้วยว่า เราจะระวังข้อพิพาทด้วยสันติวิธี เพราะถ้าเผื่อระหว่างอาเซียนเองยังระวังข้อพิพาทกันไม่ได้ คนนอกอาเซียน ๑๐ ประเทศใครเขาจะมาเชื่อว่าพวกเราในอาเซียนจะร่วมมือทางเศรษฐกิจกันได้ เปิดเสรีระหว่างกันได้ ในเมื่อชายแดนยังข้ามไปมากันไม่ได้ ค่าชายชายแดนยังค้ากันไม่ได้ แล้วจะมาบอกว่าคุณจะไปเปิดเสรีการค้า การเงิน การลงทุน และเปิดเสรีธุรกิจบริการร่วมกัน คนเขาก็ไม่เชื่อ เพราะฉะนั้น ในเสาหลักเรื่องความมั่นคงและเรื่องการเมืองจึงมีความสำคัญว่าเราจะต้องระวังข้อพิพาทกันได้อย่างสันติวิธี

ประการที่ ๓ มีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกและคงความเป็นศูนย์กลางและบทบาทของอาเซียน ก็คือ การที่อาเซียนจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งภาษาวิชาการเรียกว่า ปฏิสัมพันธ์ หรือพลวัตกับประเทศนอกกลุ่ม กับสหรัฐอเมริกา กับรัสเซีย กับญี่ปุ่น กับจีน กับอินเดีย โดยยังคงความเป็นศูนย์กลางและบทบาทของอาเซียนไว้ด้วย ดังนั้น อาเซียนอยู่ตามลำพังไม่ได้ในโลก ถึงแม้จะมี ๖๐๐ ล้านคน ก็ต้องสานเสวนากับคน ๖,๐๐๐ ล้านคนที่อยู่ในโลกด้วย

อย่างไรก็ตาม ภายใต้การส่งเสริมความร่วมมือของประชาคมอาเซียนและอารยธรรมของอาเซียนที่มีอยู่เกิดขึ้น กลับพบว่า มีสถานการณ์ความไม่เข้าใจ ความขัดแย้งทางศาสนาที่เพิ่มมากขึ้น โดยในรอบหลายปีที่ผ่านมาพบว่า มีความขัดแย้งทางศาสนาของประเทศต่างๆ ดังนี้

๔.๑.๑ ความขัดแย้งทางศาสนาในกัมพูชา

ตั้งแต่ในปี ๒๕๔๙ ได้มีการเสนอและวิเคราะห์ข่าวความขัดแย้งทางศาสนาในกัมพูชา^๓ ระหว่างผู้นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ โดยได้ระบุว่า ได้มีการบุกเข้ารื้อถอนอาคารที่กำลังจะสร้างเป็นโบสถ์คริสต์ในจังหวัดกันดาล (Kandal) นับเป็นตัวอย่างที่แสดงถึงการกระทำของกลุ่มคนที่ถูกกระตุ้นด้วยความตึงเครียดทางศาสนาในประเทศกัมพูชา แต่ไม่ใช่ครั้งแรกที่ความรู้สึกของคนเหล่านี้ลุกลามไปสู่ความเชื่อ ในปีก่อนนั้น ชาวจังหวัดกำปงชนัมกว่า ๒๐๐ คนโกรธประท้วงคริสตจักรบนยอดเขา เนื่องจากสร้างสูงกว่าเจดีย์ และในปี ๒๕๔๗ โบสถ์แห่งหนึ่งในเมือง Prey Veng ถูกเผาโดยนักวางเพลิงที่ไม่รู้จัก และในปี ๒๕๔๖ ตำรวจได้รับการติดตั้งเพื่อปกป้องโบสถ์ที่จังหวัดสวายเรียง (Svay Rieng) หลังจากที่มีการพบกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ได้ทำการโจมตีศาสนาคริสต์ และกลุ่มชนกลุ่มนั้น

^๓ Some Buddhists See Danger in Christianity, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<https://www.cambodiadaily.com/archives/some-buddhists-see-danger-in-christianity-๕๓๙๙๒/> [๕ May ๒๐๐๖].

ได้ทุบหน้าต่างและเฟอร์นิเจอร์และโยนพระคัมภีร์หลายพันเล่มลงในบ่อและทุ่งนาที่อยู่ใกล้ ๆ ในปี ๒๕๔๖ ได้มีคำสั่งของกระทรวงศาสนาและศาสนานับปี ๒๐๐๓ ห้ามมิให้มีการทำลายหรือโจมตีทางศาสนาและการเผยแพร่ศาสนาในที่สาธารณะเพื่อป้องกันความขัดแย้งทางศาสนาระหว่างชาวพุทธและคริสเตียน แต่คำสั่งดังกล่าวไม่มีผลบังคับใช้และอาจจะขัดต่อรัฐธรรมนูญของกัมพูชา

ชาวกัมพูชาบางคน เข้าใจเสรีภาพในการนับถือศาสนาและเชื่อว่าศาสนาคริสต์จะนำพาให้ผู้คนทำสิ่งที่ดี แต่กระนั้นก็ตามก็กลัวว่า การพังทลายของประเพณีทางพระพุทธศาสนา อาจจะทำให้ประเทศถูกแบ่งแยกออกจากกัน โดยบางคนเชื่อว่า ในประเทศกัมพูชามีพระพุทธศาสนาอยู่ตรงกลางศาสนาอิสลามอยู่ทางด้านขวาและศาสนาคริสต์อยู่ทางด้านซ้าย ถ้าคนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงและมีความขัดแย้งระหว่างศาสนาอิสลามและคริสต์ศาสนา ประเทศกัมพูชาจะถูกแบ่งแยกออกไป จากเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้เห็นภาพความขัดแย้งของศาสนาในกัมพูชาได้ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีความขัดแย้งไม่รุนแรงเหมือนในอดีตก็ตาม ดังนั้น จะต้องมีการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันเพื่อความรุ่งเรืองของกัมพูชา ^๔

๔.๑.๒ ความขัดแย้งทางศาสนาในเมียนมา

ความขัดแย้งของชาวพุทธและอิสลามในรัฐยะไข่ เมียนมา เกิดขึ้นจากพุทธและชาวโรฮิงญาที่นับถืออิสลาม มีความเข้าใจและการนับถือศาสนาที่แตกต่าง รวมทั้งมีชาติพันธุ์ที่แตกต่าง เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การบุกปล้นทำลาย ทำร้าย เผาบ้านเรือนจนทำชาวโรฮิงญามุสลิมจำนวนราว ๑๔๐,๐๐๐ คน ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของตนในบริเวณรัฐอาระกันที่อยู่บริเวณชายฝั่งระหว่างการปะทะกันของชาวพุทธ-มุสลิม และผู้คนจำนวนมากกว่า ๒๐๐ คนเสียชีวิต ความรุนแรงได้กระจายไปสู่ชุมชนชาวมุสลิมอื่นๆ ในเมียนมา ความตึงเครียดในภูมิภาคยังคงอยู่ในระดับสูง และกลุ่มสิทธิมนุษยชนกล่าวว่า ชาวโรฮิงญาที่ไร้ประเทศยังคงต้องเผชิญกับการถูกทำร้ายและการกดขี่” ต่อมา มีการประท้วงของพระสงฆ์ในพุทธศาสนา โดยเหล่าพระสงฆ์ชาวพุทธอยู่ในกลุ่มประชาชนเกือบพันคนที่เข้าร่วมการประท้วงในกรุงย่างกุ้งของเมียนมาเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ ก่อนการเยือนขององค์การความร่วมมืออิสลาม [OIC] เพื่อสืบสวนเกี่ยวกับความรุนแรงที่มีต่อชาวมุสลิม ป้ายตรงกลางมีใจความว่า “ไม่ต้องการ OIC...ออกไป” “ผู้ประท้วงชูป้ายที่มีข้อความว่า ‘พวกคุณไม่ได้มาเพื่อสิทธิมนุษยชน แต่มาเพื่อเผยแพร่อิสลาม’ และ ‘ทำไมไม่เอาพวกเบงกอลผิดกฎหมายกลับไปยังประเทศคุณเองล่ะ’” และโดยรวมยังมีชาวโรฮิงญาราว ๘๐๐,๐๐๐ คน อาศัยอยู่ในรัฐยะไข่โดยไม่มีสัญชาติหรือสิทธิ์ครอบครองทรัพย์สิน องค์การสหประชาชาติได้อธิบายว่าพวกเขาเป็นชนกลุ่มน้อยทางศาสนา

^๔ สัมภาษณ์ Ven.VY Sovechea, Cambodia, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

ที่ได้รับผลกระทบประหารมากที่สุดในโลก^๕ และปัจจุบันความขัดแย้งดังกล่าวยังคงมีอยู่ นำไปสู่การออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองพระพุทธศาสนาและมีผลต่อความมั่นคงและการพัฒนาของเมียนมา

ในส่วนส่วนตัวแทนคณะสงฆ์เมียนมากล่าวว่า “เรามีความวิตกว่า ศาสนาอื่นจะเข้ามาทำลายวิถีชีวิตของชาวพุทธในเมียนมา วัฒนธรรมอันดีงามของพวกเราที่มีมาตั้งแต่ในอดีตอาจจะถูกทำลาย ดังนั้น จึงดำเนินการเรียกร้องไปยังฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้รับรู้และจัดการที่เหมาะสม”^๖ บางคนอาจจะมองว่า วิธีการของพระสงฆ์เมียนมาแสดงออกมาค่อนข้างรุนแรง แต่เราเชื่อว่า การแสดงพลังของพระสงฆ์จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม มิใช่การเบียดเบียน แต่ คือการรักษาวินัย วัฒนธรรม หากมีการยอมรับความแตกต่างภายใต้วิถีวัฒนธรรมก็สามารถอยู่ร่วมกันได้^๗

ภาพที่ ๔.๑ แสดงการประท้วงและความขัดแย้งทางศาสนาในเมียนมา

๔.๑.๓ ความขัดแย้งทางศาสนาในอินโดนีเซีย

ความขัดแย้งระหว่างชาวคริสต์และอิสลามในอินโดนีเซีย หรือความรุนแรงในนามของศาสนาที่จังหวัดโมลุกกะ และจังหวัดโมลุกกะเหนือ ค.ศ.๑๙๙๙-๒๐๐๔ ความรุนแรงที่เกาะโมลุกกะเป็นตัวอย่างที่ค่อนข้างมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น

^๕ ข่าวหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์, ฉบับวันที่ ๑๔ พ.ย. ๒๕๕๖.

^๖ Ven.Dr Ariyawansa , Myanmar, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘

^๗ Ven.Ariya Wun Tha Bhiwunsa, Myanmar, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘

ชาวมุสลิม และคริสเตียนในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านของอินโดนีเซียมาสู่ยุคประชาธิปไตย ส่งผลทำให้เกิดปรากฏการณ์การสู้รบกันระหว่างกองกำลังมุสลิมและคริสเตียนโดยอ้างถึงปกป้องศาสนาของตนเองจนทำให้มีจำนวนผู้เสียชีวิตในช่วงระหว่าง ค.ศ. ๑๙๙๙-๒๐๐๓ อย่างน้อยกว่า ๕,๐๐๐ คน นอกจากนี้ความรู้สึกไม่พอใจของชาวมุสลิมต่อการที่สหรัฐอเมริกาส่งกองกำลังไปยังอัฟกานิสถาน เมื่อ ค.ศ. ๒๐๐๑ ยิ่งทำให้กระตุ้นให้ความขัดแย้งในนามของศาสนาเลวร้ายลงไปอีกด้วย ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ. ๑๙๙๙ เกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาใหม่และปัญหาเก่ามาเจอกัน เดิมชาวคริสเตียนในอัมบนต่อสู้เคียงข้างดัตช์ในช่วงที่อินโดนีเซียต่อสู้เพื่อเอกราช ขณะที่ชาวจีนที่เป็นชาวที่อาศัยอยู่ในอัมบนพยายามแยกดินแดนออกไปทางตอนใต้ไปเป็นสาธารณรัฐโมลุกกะโดยได้รับการสนับสนุนจากชาวคริสเตียน ต่อมาในช่วงท้ายของยุคซูฮาร์โต หลายพื้นที่ของโมลุกกะเกิดการย้ายถิ่นฐานของชาวมุสลิม และการแพร่ของศาสนาอิสลามทั้งในเชิงสัญลักษณ์ และรูปธรรม เป็นผลทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนสองกลุ่มในประเด็นศาสนาที่แพร่ไปอย่างรวดเร็ว ความรุนแรงเริ่มต้น ค.ศ. ๑๙๙๙ ตั้งแต่ในช่วงของรัฐบาลปีเจ ฮาร์ บีปี ที่เกิดขึ้นมาจากกรณีเล็กๆ ระหว่างชาวอัมบนที่นับถือศาสนาคริสต์ และผู้อพยพชาวมุสลิม เหตุการณ์ความรุนแรงกินเวลากว่าสองเดือนทำให้มีผู้เสียชีวิตราว ๑,๐๐๐ คน ความรุนแรงเกิดขึ้นทั้งในจังหวัดโมลุกกะ และโมลุกกะเหนือ ก่อให้เกิดการสู้รบระหว่างกองกำลังติดอาวุธมุสลิม และคริสต์ที่ค่อนข้างควบคุมสถานการณ์เป็นไปอย่างยากลำบาก ^๘

ภาพที่ ๔.๒ แสดงการประท้วงและความขัดแย้งทางศาสนาในอินโดนีเซีย

๔.๑.๔ ความขัดแย้งทางศาสนาในมาเลเซีย

ความขัดแย้งเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาในมาเลเซียกรณีศาลอุทธรณ์มาเลเซียห้ามสื่อชาวคริสต์ใช้คำว่า "อัลเลาะห์" โดยศาลอุทธรณ์ตัดสินห้าม 'เดอะเฮอรัลด์' นสพ.คริสต์ในมาเลเซียใช้คำว่า

^๘ Robert Pringle, Understanding Islam in Indonesia : Politics and diversity, ๒๐๑๐.

"อัลเลาะห์" (Allah) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ ต.ค. ๒๐๑๓ กรณีศาลอุทธรณ์ของมาเลเซีย ตัดสินให้หนังสือพิมพ์เดอะเฮอรัลด์ (The Herald) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์คริสเตียนนิกายคาทอลิกยกเลิกการใช้คำว่า "อัลเลาะห์" (Allah) เพื่อสื่อถึงพระเจ้าในศาสนาคริสต์หลังจากกลายเป็นชนวนเหตุโจมตีศาสนสถานหลายแห่งตั้งแต่ปี ๒๐๑๐ โดยก่อนหน้านี้ทางการมาเลเซียได้แจ้งเตือนหนังสือพิมพ์เดอะเฮอรัลด์ให้ยกเลิกการใช้คำว่า "อัลเลาะห์" ในการสื่อถึงพระเจ้าโดยอ้างว่าเป็นคำที่ใช้ในกลุ่มชาวมุสลิมเท่านั้น ไม่เช่นนั้นแล้วจะมีการระงับการออกใบอนุญาต ทำให้หัวหน้าบาทหลวงประจำกรุงกัวลาลัมเปอร์และหนังสือพิมพ์เดอะเฮอรัลด์ยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้ยกเลิกการสั่งห้ามดังกล่าว จนกระทั่งในวันที่ ๓๑ ธ.ค. ๒๐๑๙ ศาลสูงกรุงกัวลาลัมเปอร์ได้ตัดสินให้เดอะเฮอรัลด์ชนะคดี โดยบอกว่าแม้ศาสนาอิสลามจะเป็นศาสนาประจำชาติมาเลเซียแต่รัฐบาลก็ไม่มีอำนาจในการห้ามไม่ให้ใช้คำว่า "อัลเลาะห์" トラบใดที่ไม่เป็นการใช้เพื่อชักชวนให้เปลี่ยนศาสนา โดยหลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์โจมตีศาสนสถานหลายแห่งเป็นโบสถ์คริสต์ ๑๐ แห่ง มัสยิดของอิสลาม ๒ แห่ง แต่ไม่มีรายงานผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิตและมีโบสถ์แห่งเดียวที่ได้รับความเสียหายรุนแรง กระทรวงกิจการภายในของมาเลเซียได้ยื่นอุทธรณ์ในกรณีดังกล่าว จนถึงวันที่ ๑๔ ต.ค. ที่ผ่านมามีคณะผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์พลิกคำตัดสินโดยอนุญาตให้มีการสั่งห้ามใช้คำว่า "อัลเลาะห์" โดยบอกว่าการสั่งห้ามนี้ไม่ถือว่าผิดหลักรัฐธรรมนูญ^๙

ภาพที่ ๔.๓ แสดงการประท้วงและความขัดแย้งทางศาสนาในมาเลเซีย

๔.๑.๕ ความขัดแย้งทางศาสนาในฟิลิปปินส์

^๙ ความขัดแย้งทางศาสนาในมาเลเซีย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/๒๐๑๓/๑๐/๑๔/allah-remains-exclusive-for-muslims/> [๑๕ ต.ค ๒๕๕๗].

ในปี ๒๕๔๓ ที่เกาะมินดาเนาซึ่งเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในฟิลิปปินส์ มีชาวมุสลิม และชาวพื้นเมืองอาศัยอยู่จำนวนมาก ได้มีการก่อการร้าย การก่อจลาจลคอมมิวนิสต์โดยกลุ่มหัวรุนแรงของศาสนาอิสลามในความพยายามที่จะยึดครองรัฐบาลปัจจุบัน ความขัดแย้งส่วนใหญ่ประกอบด้วยความรุนแรงที่เปิดกว้าง และการเลือกปฏิบัติต่อชาวมุสลิมจากรัฐบาลฟิลิปปินส์ ความขัดแย้งระหว่างชาวมุสลิม และผู้อพยพคริสเตียนได้แพร่กระจายไปในทางการเมืองโดยการเลือกปฏิบัติ ผู้ก่อการร้ายชาวมุสลิมจำนวนมากชูรัฐบาล และได้โจมตีประเทศด้วยความรุนแรงมากกว่า ๖๐ ครั้ง ในช่วงปี พ. ศ. ๒๕๑๔-๒๕๕๗ การจลาจลได้ก่อให้เกิดการโจมตีอย่างรุนแรงอย่างเปิดเผย และแพร่กระจายความขัดแย้งผ่านทางการเมือง ในเมืองมาราวิ ก็ได้มีการลักพาตัวผู้นำ และชาวบ้านในเมืองจากกลุ่มผู้ก่อการร้ายชาวมุสลิม เมื่อถามว่าพวกเขาเป็นคริสเตียนหรือไม่ หากพวกเขาบอกว่าใช่ ก็มีโอกาที่จะถูกสังหารและถูกโยนลงไปในหุบเหว ผู้ที่อาศัยอยู่ใน Marawi บนเกาะมินดาเนาของฟิลิปปินส์ได้หนีออกจากพื้นที่โดยกลัวว่านักสู้ที่อ้างตัวว่าเป็นผู้สนับสนุนรัฐอิสลาม พวกเขาทิ้งโบสถ์และซากศพไว้ในที่โล่ง เรื่องราวการนองเลือดที่โหดเหี้ยมจากความขัดแย้งทางศาสนาและการลุกขึ้นต่อสู้ของชนกลุ่มน้อยทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งหนักขึ้นไป รัฐบาลซึ่งจำเป็นต้องใช้กำลังในการปราบปราม โดยรัฐบาลกล่าวว่าการก่อจลาจล Maute ซึ่งเป็นกลุ่มอาชญากรชาวมุสลิมได้วางแผนโจมตีเมืองมุสลิมในเดือนธันวาคม เพื่อสร้างความประทับใจให้กับผู้นำของ Isis ในตะวันออกกลาง ^{๑๐}

๔.๑.๖ ความขัดแย้งทางศาสนาในไทย

กรณีที่ ๑ เดือนมีนาคม ปี ๒๕๕๘ ^{๑๑} ได้มีกลุ่มชาวบ้านและผู้นำองค์กรท้องถิ่นส่วนใหญ่มาจาก ต.น้ำแก่น ต.น้ำเกียน ต.ม่วงดีด ใน อ.ภูเพียง และพระภิกษุ อ.แม่จริม จ.น่าน กว่า ๓๐๐ คน ได้รวมตัวกันที่วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.ภูเพียง ถือบ้ายข้อความคัดค้านการสร้างมัสยิดอิสลาม ในพื้นที่ ต.น้ำแก่น ซึ่งก่อนหน้านั้นผู้แทนคนมุสลิมที่อพยพจากจังหวัดทางภาคใต้ เข้ามาอาศัยอยู่ใน จ.น่าน กว่า ๕๐ คน พยายามส่งผู้แทนเข้าเจรจากับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของ จ.น่าน เพื่อขออนุญาตก่อสร้างสถานประกอบพิธีกรรมดังกล่าวหลายครั้ง แต่ถูกชาวบ้านในชุมชนต่างๆ เคลื่อนไหวคัดค้านอย่างต่อเนื่อง กลุ่มชาวบ้านที่ชุมนุมที่วัดพระธาตุแช่แห้ง มีจำนวนมากขึ้นรวมกว่า ๘๐๐ คน จากนั้นได้เคลื่อนขบวนไปสมทบกับชาวบ้านในเขตเทศบาลเมืองน่าน ตั้งโต๊ะลงชื่อที่บริเวณช่วงเมืองหน้าวิหารวัดภูมินทร์ เขตเทศบาลเมืองน่าน ได้รายชื่อกว่า ๘๐๐ คน จากนั้นเชิญนายชัยรัตน์ ธาราสันติสุข รองผู้ว่าราชการ

^{๑๐} ความขัดแย้งทางศาสนาในฟิลิปปินส์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<https://www.theguardian.com/world/2017/jun/03/philippine-sectarian-bloodshed-unites-muslims-and-christians> [3 June 2017]

^{๑๑} ความขัดแย้งทางศาสนาในไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<http://m.matichon.co.th/readnews.php?newsid=142500380>

จังหวัดน่าน และนายปรีชา โชติทวีวัฒน์ ปลัดจังหวัดน่าน เดินทางมารับหนังสือจากพระสงฆ์จากวัด ห้วยซ้อ อ.แม่จริม ให้ระงับการก่อสร้างมัสยิดดังกล่าว โดยกลุ่มชาวบ้านประกาศขอรับทราบผลภายใน ๗ วัน และจะขยายผลการคัดค้านไปทั้งจังหวัดน่าน สำหรับผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน จัดประชุมที่วัดบุปผาราม เพื่อเรียกร้องสิทธิและคัดค้านการก่อสร้างมัสยิดในพื้นที่ของตน หลังมีกลุ่ม อิสลามเข้ามาซื้อที่ดินในหมู่บ้านจำนวน ๒๘๔ ตารางวา เพื่อใช้ก่อสร้างมัสยิด และได้มีการปรับพื้นผิว และเทพื้นไว้แล้ว อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย เนื่องจากเห็นว่าในชุมชนของตนยังไม่มี ชาวมุสลิมเข้ามาอาศัย เกรงจะแอบแฝงด้านศาสนา การเมือง และอาจตามมาด้วยความไม่สงบเหมือน ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือเกิดความรุนแรงในประเทศมุสลิมต่างๆ ชาวบ้านบุปผาราม ระบุว่า ก่อนการซื้อที่ดินหรือสิ่งปลูกสร้าง ไม่ได้ทำประชาพิจารณ์หรือประชาคมหมู่บ้านมาก่อน ซึ่ง หลังจากเปิดโอกาสให้กลุ่มอิสลามได้เข้าร่วมประชุม นำโดยอิหม่ามยารีนผู้นำในการจัดตั้งมัสยิดซึ่ง เดินทางมาจาก จ.ลำปาง ชี้แจงความที่ชาวมุสลิมใน จ.น่านยังไม่มีสถานที่ประกอบศาสนกิจ โดยเฉพาะการละหมาดใหญ่ในทุกวันศุกร์ ต้องเดินทางไปมัสยิด อ.เด่นชัย จ.แพร่ ซึ่งอยู่ห่างไกล ๑๓๐ ก.ม. ไม่สะดวกในการเดินทาง “ชาวมุสลิมที่ขอก่อสร้างมัสยิดอ้างว่า นักท่องเที่ยวชาวมุสลิมที่เข้ามา จ.น่าน มีความเดือดร้อนมาก เนื่องจากในประเทศไทยยังเหลือเพียง จ.น่าน และ จ.แม่ฮ่องสอนเท่านั้น ที่ยังไม่มีสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเลย จะส่งผลไปถึงรายได้ในพื้นที่ และรองรับการเปิด ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือเออีซี. โดยทางมหาเถรสมาคมและจุฬาราชมนตรี เห็นสมควรให้ ก่อสร้างแล้ว อย่างไรก็ตาม การประชุมดังกล่าวยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ โดยคณะกรรมการหมู่บ้าน บุปผารามได้ให้ชาวบ้านลงคะแนนโหวต ผลปรากฏส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการก่อสร้างมัสยิดในชุมชน และยื่นกรณเดิหน้าคัดค้านต่อไป

กรณีที่ ๒ ในจังหวัดปัตตานี^{๑๒} เรื่องการก่อสร้างพุทธมณฑลประจำจังหวัดปัตตานี ได้ กลายเป็นเรื่องคุกรุ่นในพื้นที่กรณีกระแสวิพากษ์ต่อต้านการสร้างพุทธมณฑลประจำจังหวัดปัตตานี โดย ล่าสุด นายภาณุ อุทัยรัตน์ เลขาธิการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ออกมา ชี้แจงถึงกระบวนการคัดค้านการก่อสร้างดังกล่าว ด้วยเหตุว่าจะกลายเป็นสัญลักษณ์ก่อความขัดแย้งของ คนในพื้นที่ โดยเฉพาะการปลุกกระดมเพื่อหวังผลทางการเมืองของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ในการหาช่อง โอกาสจากสถานการณ์ดังกล่าว โดยนายภาณุ ระบุว่าในส่วนของ ศอ.บต.ไม่ได้มีนโยบายในการ ดำเนินการเรื่องดังกล่าว แต่เป็นแนวคิดตั้งแต่ ปี ๒๕๔๕ ในส่วนของจังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นนโยบายใน การจัดตั้งพุทธมณฑลหลายจังหวัด แต่ปัตตานียังไม่มีสถานที่เหมาะสม และขณะนี้ยังไม่มี

^{๑๒} เป้าหมายพุทธมณฑลปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://thaipost.net/> [๒๖ มกราคม ๒๕๕๙].

ดำเนินการใดๆ หรือประกาศอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้การจัดเตรียมพื้นที่ก่อสร้างโครงการก่อสร้างพุทธมณฑลประจำจังหวัดปัตตานี ใช้พื้นที่อยู่ด้านหลังสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ปัตตานี ซึ่งเป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตาม ประเด็นการก่อสร้างพุทธมณฑลประจำจังหวัดปัตตานี แม้จะยังไม่มีมติชัดเจนหรือมีบทสรุปอย่างไร แต่ประเด็นดังกล่าวกำลังสร้างปัญหาเพิ่มมากขึ้น ในพื้นที่นอกเหนือจากปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ เพราะเรื่องดังกล่าวเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน โดยเฉพาะในเรื่องศรัทธาของชาวพุทธและชาวมุสลิมในพื้นที่ ไม่ว่าจะสถานการณ์ดังกล่าวจะถูกจุดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใดหวังเป็นอย่างยิ่งว่า แต่ละฝั่งแต่ละฝ่าย ควรมีสติ ถอยห่างออกมา พุดคุยหาทางออกและวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างสร้างสรรค์ บนพื้นที่สาธารณะ และตระหนักถึงปมละเอียดอ่อนของปัญหา และลดแรงเสียดทาน ปิดช่องไม่ให้ปัญหาปะทุผูกโยงกับอำนาจทางการเมือง หรือ ถูกผลักดันให้เป็นปัญหาทางการเมืองในอนาคต การหันหน้าร่วมกัน เพื่อผลักดันให้เกิดพื้นที่ การพูดคุยปรึกษาหารือ ของคนในพื้นที่ ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างเร่งด่วน ไม่ว่าจะ เป็น ฝ่ายผู้้นศาสนา ฝ่ายประชาสังคม ชาวบ้านในพื้นที่ นักวิชาการ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนรัฐบาลหรือกองทัพ ที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ ต้องช่วยกันหาทางออก ก่อนที่ประเด็นดังกล่าวจะเป็นปัญหาลุกลามภายใต้สถานการณ์ที่อ่อนไหว ซับซ้อนอยู่แล้วในพื้นที่ ควรมีการเปิดเวทีพูดคุยทางสาธารณะ ทำความเข้าใจโครงการพุทธมณฑลมีเจตนาและวัตถุประสงค์อย่างไร เพราะเหนือสิ่งอื่นใดคือ การสร้างความสงบสุขในพื้นที่ โดยอยู่ภายใต้มิตรภาพ และการให้เกียรติซึ่งกัน และกันของประชาชน ที่อยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนานทั้งชาวพุทธ และชาวมุสลิมในพื้นที่ จังหวัดปัตตานีอย่าให้ประเด็นการก่อสร้างพุทธมณฑลปะทุกลายเป็นความขัดแย้ง สร้างกระแสความไม่พอใจจนสร้างความบาดหมางของประชาชนในพื้นที่ เพราะสุดท้ายผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ก็ยังเป็นประชาชนในพื้นที่รับชะตากรรมแบกเต็มหลังเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากปัญหาความไม่สงบที่เกิดความสูญเสียรายวันอยู่ใน ณ ขณะนี้

ภาพที่ ๔.๔ แสดงการประท้วงและความขัดแย้งทางศาสนาในไทย

สรุป ความขัดแย้งทางศาสนาในกลุ่มประชาคมอาเซียน ยังคงมีปรากฏในสื่อมวลชนและเป็นที่รับทราบของฝ่ายความมั่นคงและผู้นำทางศาสนา โดยความขัดแย้งดังกล่าว มาจากความเชื่อ ความศรัทธาในคำสอนและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกัน ทำให้ผู้นำศาสนาและกลุ่มคนบางกลุ่มนำมาเป็นเงื่อนไขในการสร้างความขัดแย้ง ประกอบกับข้อมูลที่สื่อออกจากผู้นำและสื่อมวลชนทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในกรณีที่เกิดขึ้น ทำให้ขยายวงกว้างออกไป นอกจากนี้ ความขัดแย้งทางเชื้อชาติและศาสนาในบางพื้นที่ รวมทั้งผลประโยชน์บางอย่างทำให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคง สังคม และเศรษฐกิจ ในกรณีของเมียนมา และฟิลิปปินส์นั้น มีภาพความรุนแรงเกิดขึ้นอย่างมาก มีการประหัตประหารทำลาย และทำร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สิน จนถึงขั้นรัฐบาลต้องออกกฎระเบียบมาบังคับ และใช้มาตรการทางกฎหมายมาดำเนินการควบคุมมิให้ขยายผลไปในวงกว้าง แต่สถานการณ์ความขัดแย้งก็ยังคงปรากฏขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สิน

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางศาสนานั้น มิได้เป็นเพียงความไม่เข้าใจต่อหลักคำสอน และแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนาเท่านั้น ยังมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการเมือง ประวัติศาสตร์ ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ความขัดแย้งในอดีต การสื่อสารในเชิงลบ และผลประโยชน์อื่นๆ ที่ทำให้ตัวแทนภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และองค์กรที่เกี่ยวข้องจะต้องมาทำการอธิบาย และช่วยระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น มิให้เป็นภัยต่อความมั่นคงและมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศ และประชาคมอาเซียน ดังนั้น การสร้างความตระหนักรู้ในหลักคำสอนและวิถีปฏิบัติตามหลักศาสนา การเคารพตามหลักสิทธิมนุษยชน การเคารพวิถีวัฒนธรรมที่แตกต่างๆ จะช่วยให้เป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

๔.๒ แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา

แนวคิดการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ อิสลาม และฮินดูนั้น คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและหลักคำสอนของศาสนาที่ประชาชนในประชาคมอาเซียนนับถือซึ่งมีศาสนาหลักอยู่ ๔ ศาสนา คือ พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์หรือฮินดู โดยมองว่า ศาสนาเป็นกระบวนการหนึ่งของพัฒนาการทางสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ดังนั้น หลักคำสอนของแต่ละศาสนาจึงมีส่วนที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของศาสนิกชน อันเป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคมมนุษย์ โดยทุกศาสนาล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาชีวิตและสังคม และมองว่าชีวิตแต่ละชีวิตล้วนมีส่วนสัมพันธ์พึ่งพาอาศัยกัน จะอยู่โดดเดี่ยวคนเดียวไม่ได้ ฉะนั้น การจะอยู่ร่วมกันนั้นจะต้องมีความมีความเอื้ออารีต่อกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือกัน มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีความรัก ความเมตตา ปรารถนาดีต่อกัน จึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งแต่ละศาสนามีแนวคิดและหลักปฏิบัติ ดังนี้

๔.๒.๑ แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากล มีประชากรนับถือมากเป็นอันดับ ๓ ของโลกรองจากศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ แต่ถ้านับรวมผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอะไร ก็อาจจะอยู่ในลำดับที่ ๔ จากประชากรในโลกที่มีความเชื่อทางศาสนา สำหรับสังคมไทยนั้นมีการนับถือพระพุทธศาสนามากเป็นอันดับ ๑ ของประเทศ พระพุทธศาสนาเป็นทั้งศาสนาและปรัชญา โดยพระพุทธศาสนาได้เกิดในประเทศอินเดียเมื่อประมาณ ๔๕ ปีก่อนพุทธศักราชจนถึงปัจจุบันรวมเวลา ๒๖๐๐ ปี ปัจจุบันพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ๆ คือ นิกายเถรวาทหรือหินยาน และนิกายอภิกษยวาทหรือนิกายมหายาน สำหรับนิกายเถรวาทหรือหินยานนั้นมีประชากรนับถือมากในประเทศศรีลังกา เมียนมา ไทย ลาว กัมพูชา อินเดีย บางส่วนของมาเลเซียและบังคลาเทศ ส่วนนิกายอภิกษยวาทหรือมหายาน มีประชากรนับถือมากในประเทศจีน ทิเบต ญี่ปุ่น มองโกเลีย เกาหลี สิงคโปร์ และเวียดนาม^{๙๓} ประเทศไทยมีการนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาอันช้านานนับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ จากนั้นประชาชนในดินแดนแถบนี้ก็มีการนับถือพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องทั้งนิกายเถรวาท และมหายาน โดยพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นสถาบันหลักของสังคม และเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย มีภูมิปัญญาศาสนธรรม พุทธศิลปกรรมอย่างมาก และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน โดยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามุ่งส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มุ่งให้คิดอย่างมีเหตุผล และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สำหรับแนวคิดและหลักธรรมในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของผู้คนนั้นพระพุทธศาสนามีแนวคิด และหลักการที่สำคัญหลายประการ ดังนี้^{๙๔}

แนวคิดในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ พระพุทธศาสนามองว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีบุคคลผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรคอยเป็นผู้แนะนำแนวทางให้กับบุคคล และสังคม การที่บุคคลแต่ละบุคคลจะมีสติปัญญา มีความสามารถในการดำเนินชีวิต หรือสามารถดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์นั้น จะต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยดูแล แนะนำซึ่งบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรนั้นประกอบด้วย บิดา มารดา ครูอาจารย์ ญาติ เพื่อน หรือบุคคลที่ผู้ใดใกล้ชิดซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนในการดำรงชีวิตของเรา ถ้าบุคคลเกิดความทุกข์ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ทางกาย ทางใจขึ้นมา กัลยาณมิตรก็จะเข้ามาช่วยให้เกิดการจัดการที่ดีต่อบุคคลนั้น ดังนั้น แนวคิดการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนาจึงมีนัยที่เกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ

^{๙๓} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, **วัฒนธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕๐.

^{๙๔} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

๑) การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนามองว่า สรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งต่างๆ ในโลกและสากลจักรวาลนั้น เกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มา มีที่ไป มีเหตุ มีปัจจัย เมื่อเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่าและสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่โยงใย สลับซับซ้อน เป็นเครือข่าย (network) ที่เชื่อมโยงจากสิ่งเล็กๆ และภายในสิ่งเล็กๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์ จากอนุที่เล็กที่สุดอย่างเช่น ควอนตัม ฟิสิกส์ ไปจนถึงจักรวาลที่กว้างใหญ่ล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกัน และภายใต้ระบบความสัมพันธ์นั้น สิ่งต่างๆ มิได้เป็นตัวตนของสิ่งหนึ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงอย่างเดียว หากในทุกอนุของสรรพสิ่งเต็มไปด้วยความเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวกับสรรพชีวิตและสรรพสิ่งอย่างกว้างขวาง เป็นสายใยที่ต่อเนื่องและเป็นส่วนเสี้ยวของโครงข่ายที่มีความสลับซับซ้อน เลื่อนไหลไปมา และมีการปรับเปลี่ยนเข้ากับสิ่งรอบข้าง เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ในสภาวะที่เหมาะสม โดยที่สรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งรอบข้างนั้น เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็นขบวนการชีวิตที่ปรากฏอรรถลักษณะหรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ โดยที่มนุษย์อาจจะลึมนึกถึงความ เป็นจริงแห่งข่ายใยชีวิตในมิติแห่งความสัมพันธ์อันนั้นที่เชื่อมต่อในจักรวาลนั้น ^{๑๕}

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังกล่าวถึงสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันว่าเป็นไปตามหลัก “ปฏิจกสมุปบาท” ที่หมายถึงอาการและความที่สรรพสิ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันเกิดขึ้น โดยต่างฝ่ายต่างก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งและเป็นองค์รวมเสมือนห่วงโซ่ที่ร้อยรัดและผูกพัน ซึ่งก่อให้เกิดปัจจัยการอื่น ๆ ตามมาในลักษณะที่ว่า “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” และทำที่สุดในทัศนะของพระพุทธศาสนา กล่าวถึงสภาวะของสิ่งต่างๆ ว่า ไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงองค์ประกอบที่มีการเกี่ยวพันหรือเกิดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงของสิ่งต่างๆ ที่สมมติขึ้นในความหมายและภาษาที่ใช้พูดของมวลมนุษย ซึ่งนั่นก็หมายถึง “ความเป็นสิ่ง หรือสิ่งมีชีวิต” ที่เราเข้าใจในความหมาย ความคิด และภาษาของเราเอง

อีกนัยหนึ่ง แท้ที่จริงแล้วสิ่งต่างๆ นั้น ล้วนดำรงอยู่อย่างเป็นกลุ่มก้อน เป็นสายใยแห่งความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและมีความสลับซับซ้อนนับตั้งแต่ตัวเราในระดับปัจเจกบุคคล ไปจนถึงหน่วยของสังคมมนุษย์ในขนาดและรูปแบบต่างๆ รวมทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เทคโนโลยี ความคิดเห็นและหรือสิ่งอื่นๆ ซึ่งทั้งหมดล้วนดำรงอยู่และเชื่อมโยงกันอย่างอนอกอนันต์ โดยความเป็นเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของสรรพสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่เราสามารถพบเห็นได้อย่างชัดเจนในวิถีชีวิตของตัวเราที่มีการรู้จักคุ้นเคยกับสิ่งต่าง ๆ เช่น เมื่อเรามองไปยังแอ่งน้ำในระบบนิเวศแห่งหนึ่งก็

^{๑๕} พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อปอ่น), เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

พบว่า มีแหล่งกำเนิดเผ่าพันธุ์ (species) ของสัตว์และพืช ที่มีความหลากหลายในระบบนิเวศนั้นๆ มีการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ ต้นไม้ ต้นหญ้า หรือสัตว์และพืชอื่นๆ ที่ต่างก็พึ่งพาอาศัยกันเป็นห่วงโซ่ที่โยงใยและเกื้อกูล โดยมีต้องกล่าวถึงเครือข่ายในสังคมมนุษย์ (social network) ที่ตัวเรามีความผูกพันใกล้ชิดกับบุคคลต่างๆ เช่น พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน รวมทั้งเครือข่ายที่เกิดจากระบบเทคโนโลยีที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวเรา ซึ่งล้วนพึ่งพาอาศัยและสร้างข่ายใยแห่งชีวิตที่ต่อเนื่อง เหตุปัจจัยและข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นทั้งความสัมพันธ์ที่มีปรากฏอยู่ในสถานะตามความเป็นจริงของธรรมชาติและสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจรวมถึงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ วิทยาศาสตร์ อารยธรรม ระบบสาธารณสุข โภค ฯลฯ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมที่เรียกว่าเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่มีความหมายต่อการเรียนรู้ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน

ดังนั้น การมองชีวิต โลก และจักรวาล จึงควรสืบสาวไปถึงความสัมพันธ์ต่อกันว่า ทุกสรรพสิ่งมีการเชื่อมโยงถึงกัน ทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นข่ายใยแห่งชีวิตและจิตวิญญาณ การมองผ่านโดยใช้กระบวนทัศน์เชิงพุทธ (Buddhist Paradigm) ที่ถือว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานแบบใหม่ที่เป็นทางเลือกของมนุษยชาติเพราะเป็นกระบวนทัศน์ที่จะช่วยปรับเปลี่ยนทิศทางการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ปัจจุบันแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติหรือเน้นการพิชิตและครอบครองธรรมชาติ มาสู่การมองความจริงแห่งสรรพสิ่งใหม่ว่า สรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกันเป็นองค์รวม (Holistic) ตามหลักปัจจุสมุปบาท (Dependent Origination) ที่ให้แง่คิดว่า “ไม่มีอะไรที่จะดำรงอยู่ได้โดยไม่มีพึ่งพิงสิ่งอื่น” และนอกจากพระพุทธศาสนา มองสรรพสิ่งเป็นองค์รวม หลักพุทธธรรมยังได้เชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกันตามระบบธรรมชาติ โดยมองว่า ธรรมชาติความจริงของธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วพระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบความจริงของธรรมชาติแล้วนำมาเผยแพร่ โดยทรงนำความรู้ความเข้าใจในกฎเกณฑ์ธรรมชาตินั้น มาวางเป็นหลักปฏิบัติสำหรับมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนมากที่สุด ซึ่งแนวคิดเรื่ององค์รวมหรือการบูรณาการนั้น เกิดขึ้นหลังจากอิทธิพลของวิทยาศาสตร์แบบลดทอนได้สร้างความเสียหายกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาที่มากเกินไป การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเต็มที่เพื่อผลทางเศรษฐกิจ การเกิดภาวะโลกร้อน ภาวะเรือนกระจก และการขาดความใส่ใจต่อเพื่อนมนุษย์และต่อธรรมชาติ ก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัวและขาดจิตวิญญาณของการรับผิดชอบต่อทุกสรรพสิ่ง แนวคิดวิทยาศาสตร์แบบลดทอนนอกจากจะสร้างปัญหาแล้วยังไม่สามารถนำปรัชญาแนวคิดนั้นมาแก้ไข ปัญหาที่ซับซ้อนและยุ่งยากได้ การมองปัญหาอย่างแยกส่วน การความเชื่อมโยงของปัญหา เช่น แยกกายออกจากจิต แยกความคิดเรื่องวัฒนธรรมออกจากโครงสร้างของสังคม ยิ่งซ้ำเติมปัญหายิ่งขึ้น

ปรัชญาแนวคิดเรื่ององค์รวมจึงเกิดขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของทุกสรรพสิ่งหรือทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวข้องกัน ทุกอย่างประกอบเข้าด้วยกัน เชื่อมโยงกัน (web) ^{๑๖}

องค์ประกอบของมนุษย์ก็ดีของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวก็ดี มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกัน มนุษย์จึงไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ มนุษย์ต้องอาศัยสิ่งต่าง ๆ เป็นเครื่องอยู่อาศัยเช่นกัน ไม่ว่าจะอากาศที่บริสุทธิ์ แม่น้ำที่สะอาด ความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้เพื่อผลิตฝืน เพื่อการเกษตร และการดำรงชีวิต เป็นต้น ดังนั้น การพึ่งพาอาศัยกันจึงเป็นแนวคิดหลักทางพระพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันบนเส้นทางของกิจกรรมมนุษย์ และสังคม

๒) การจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน พระพุทธศาสนามองว่า เมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นสังคมแล้ว ย่อมจะมีภารกิจ หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อกัน ให้มีการทำหน้าที่ของตนเองอย่างถูกต้อง เหมาะสม เพื่อการจัดการคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ดังเช่น หลักการอยู่ร่วมกันที่ปรากฏในสังคาลสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ได้กล่าวถึงหน้าที่ของบุคคลภายในครอบครัวและสังคมใกล้ชิดภายใต้หลักทศ ๖ ซึ่งหมายถึง การจัดการดูแลกันภายในครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุด แต่มีความสำคัญมากที่สุดในการดูแลคุ้มครองบุคคลให้เกิดความผาสุก หากบุคคลในแต่ละทิศปฏิบัติตนตามหน้าที่ซึ่งมีอยู่ประจำทิศได้อย่างเหมาะสมแล้ว ย่อมสามารถที่จะพัฒนาสังคมส่วนใหญ่ให้มีความเจริญรุ่งเรือง ประกอบด้วย

(๑) ปุรัตถิมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา หรือพ่อแม่ ซึ่งเป็นผู้มีอุปการคุณคนแรกของเรา ท่านก้าวเข้ามารับผิดชอบต่อชีวิตของเราก่อนใครๆ ในโลก และทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นชีวิต เลือดเนื้อ รวมทั้งความเป็นคน เราได้มาจากท่านทั้งนั้น พระพุทธเจ้า จึงทรงจัดให้ท่านทั้งสองมาอยู่ข้างหน้าเป็นทิศเบื้องหน้าของเราที่จะพึ่งตอบแทนด้วยความกตัญญู

(๒) ทักขินทิศ แปลว่า ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูบาอาจารย์ โดยครูบาอาจารย์นั้นนับว่าเป็นบุคคลสำคัญกับชีวิตของเราก่อนท่านหนึ่ง เพราะท่านสอนเราตั้งแต่ให้รู้จักการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ให้รู้จักการรักษาเนื้อรักษาตัวให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ตลอดจนสอนให้รู้จักแนวทางการประกอบอาชีพหรือการทำมาหากิน ท่านจึงเป็นทักษิณบุคคล คือบุคคลที่พวกเราต้องเคารพกราบไหว้บูชา เคารพด้วยความกตัญญู ^{๑๗}

(๓) ปัจฉิมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ ภรรยาหรือสามี ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการดำเนินชีวิตของสังคมทั่วไปที่จะต้องมีส่วนี-ภรรยา เพื่อเป็นกำลังใจในดำเนินชีวิต เป็นคู่ชีวิต เสริมส่งเสริม

^{๑๖} Ken Wilber, *Sex, Ecology, Spirituality: The Spirit of Evolution*, Second Edition Revised, (Boston: Shambhala, ๒๐๐๐), pp. ๔๔-๔๕.

^{๑๗} ทิศ ๖ คืออะไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.kalyanamitra.org/u-ni-boon/mar๔๘/p๕๗/c๕๗.htm> [๒๒ ต.ค. ๒๕๕๗].

มีการดูแลซึ่งกันและกัน เป็นผู้ติดตามคอยสนับสนุนช่วยเหลืออยู่ข้างหลังทั้งสิ้น ดังนั้น การหมั่นคอยดูแล เอาใจใส่ซึ่งกันและกันหรือมอบความเป็นใหญ่ให้เกียรติต่อกันและกันย่อมจะเติมเต็มชีวิตของบุคคลให้มีความสุขได้

(๔) อุตตรทิศ แปลว่า ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย สำหรับมิตรสหายนั้นเป็นบุคคลที่คบค้าสมาคมกันมาตั้งแต่เด็กจนโตหรือทำงานร่วมกัน เป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือให้เราข้ามพ้นอุปสรรคและภัยอันตรายต่างๆ ในเวลาเดียวกันก็ยังเป็นกำลังสนับสนุนให้เราสามารถบรรลุความสำเร็จอีกด้วย

(๕) เภฏฐิมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ทีมงาน คนรับใช้ หรือลูกน้อง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานในโลกปัจจุบันที่จะต้องมียุทธศาสตร์ เจ้านาย ลูกน้องที่คอยช่วยเหลือหรือทำงานร่วมกันให้เกิดความสำเร็จ ทิศเบื้องล่างนี้เอง ที่คอยเป็นฐาน เป็นกำลัง เป็นที่มาแห่งทรัพย์สินเงินทองสำหรับเอามาใช้เป็นกองเสบียงในการหล่อเลี้ยงชีวิตของเรา

(๖) อูปริมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณะ พราหมณ์ หรือบุคคลผู้ที่เรานับถือ โดยปกติบุคคลทั่วไปย่อมจะมีการนับถือศาสนาเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ โดยเฉพาะชาวพุทธนั้น ก็จะมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เพราะเป็นผู้ที่คอยแนะนำทางธรรมให้บุคคลได้ก้าวเดิน เป็นผู้ชี้ทิศแนะนำทางศีลธรรม ฉะนั้น การดูแลอุปถัมภ์บุคคลผู้ที่เรานับถือย่อมจะนำความสุขมาให้

แนวความคิดอยู่ร่วมกันตามหลักทิศ ๖ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการจัดการเพื่อคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน บุคคลที่เป็นทิศเบื้องหน้าย่อมเป็นเสมือนกัลยาณมิตรคอยแนะนำสั่งสอนให้บุคคลที่ตามมาทีหลังได้มีแนวคิด วิธีการที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของตนเอง ฉะนั้น แนวความคิดอยู่ร่วมกันในทางศาสนาพุทธนั้นจึงเกิดจากการทำหน้าที่ของบุคคลและสังคมเริ่มจากหน่วยที่เล็กที่สุดคือครอบครัวก่อนที่จะขยายไปในสังคมเพื่อให้เกิดการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน

๓) การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน การที่มนุษย์จะมีความสุขสมบูรณ์ได้นั้น การมีความสุขทางจิตใจเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นการอย่างยิ่ง ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงพัฒนาการของสังคมไว้ในคัมภีร์อัคคัญญสูตรซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า เมื่อมนุษย์มีความปรารถนาที่จะดำรงชีวิตร่วมกันจึงได้กระทำกิจน้อยใหญ่เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านกายและจิตใจ มารวมตัวกันเป็นสังคม เป็นหมู่คณะ เพื่อช่วยเหลือดูแลกันและกัน โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่าจะประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ต่อมาเมื่อมีบุคคลบางพวก บางหมู่ ได้มีการละเมิดในข้อตกลง ละเมิดกติกาของหมู่ชน เช่น ทำลายชีวิตและทรัพย์สิน มีการโกหกหลอกลวงว่าร้ายซึ่งกันและกันด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัณหา มานะ ทิฐิ ซึ่งเป็นพื้นฐานตามธรรมชาติมนุษย์ที่เกิดจากสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอก เมื่อบุคคลและสังคมเดือดร้อนเพราะการกระทำของบุคคลบางกลุ่มจึงทำให้มีการแสวงหาระเบียบกฎเกณฑ์ กติกาที่จะทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ต่อมาจึงสมมติให้มีกษัตริย์ มีผู้ปกครอง และมีกระบวนการเพื่อให้คนในสังคมนั้นดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการพัฒนาคน และหากยังมีการล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ที่เป็นข้อตกลงร่วมกันจึงให้มีการลงโทษทางสังคม

เพื่อให้สังคมและบุคคลดำรงชีวิตที่ดีต่อไปได้ โดยในตอนสุดท้ายของพระสูตรเรื่องนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความแตกต่างของมนุษย์ว่า เกิดขึ้นเพราะการกระทำ และความประพฤติเท่านั้น ชาติกำเนิดไม่ใช่เครื่องบ่งชี้ถึงความคิด และเลวของมนุษย์ได้และหมู่มสัตว์เหล่านั้นจะดีเลวก็ด้วยการกระทำของตนเองเป็นไปตามอำนาจแห่งการกระทำ ^{๑๘}

แนวความคิดพัฒนาบุคคลและสังคมจึงเกิดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ “สังคมมีการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน” มีการพัฒนาบุคคลเพื่อให้เป็นผู้ที่มีการฝึกฝนตนเอง เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีอิสระจากเครื่องผูกมัดทั้งหลายอันเป็นกิเลสภายในของตนเอง มีการพัฒนาคนและสังคมเพื่อให้ระบบในสังคมมีความเกื้อกูลต่อการพัฒนาคน เป็นสังคมแห่งกัลยาณมิตรที่คอยส่งเสริมการพัฒนาคนให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา ให้บุคคลมีความสุขบนพื้นฐานของความมนุษย์ และพัฒนามนุษย์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

พระพุทธศาสนา มองว่า การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการที่เกื้อกูลต่อการพัฒนามนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์จะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีสัมมาทิฐิ โดยจะต้องมีปัจจัยที่เกื้อกูล ๒ ประการ คือ หลักปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ คำว่า ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงพรา้สอนจากผู้อื่น หมายถึง การกระตุ้นหรือชักจูงจากบุคคลและสังคมภายนอก เช่น การแนะนำสั่งสอน การถ่ายทอด การให้ข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้จากผู้อื่น โดยเฉพาะส่วนที่ติงามถูกต้องซึ่งเป็นความรู้หรือคำแนะนำจากบุคคลที่กัลยาณมิตรในระบบสังคมนั้น ^{๑๙} ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั้น มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นบุคคลที่มีศรัทธา มีศีล มีสุตะ คือเป็นพหูสูต มีจาคะและปัญญา การคบหาบุคคลหรือสังคมเช่นนั้น ย่อมนำพาบุคคลไปสู่การพัฒนาตนเองให้เข้าถึงความดีงามตามหลักการที่ดีของสังคมนั้น หลักปรโตโฆสะนี้ถือว่าเป็นปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของบุคคลเช่น ผู้ที่เป็นบิดา มารดา ครู อาจารย์ นับว่าเป็นกัลยาณมิตรที่คอยแนะนำสั่งสอนให้เกิดทัศนคติ มุมมองที่ดีต่อการพัฒนาบุคคลและสังคม ส่วนคำว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธีของบุคคล คือ การกระทำภายในใจโดยละเอียดถี่ถ้วน คิดพิจารณาถึงสิ่งทั้งหลายด้วยความเป็นเหตุเป็นผล พิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวาทาเหตุจนตลอดสาเหตุต้นทาง แยกแยกพิเคราะห์ด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ ตามสภาพความเป็นจริงและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หลักโยนิโสมนสิการนี้ ถือว่าเป็นปัจจัยภายในของบุคคลที่จะทำให้บุคคลได้รู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเองอย่างถูกวิธี มีความคิดของตนอย่างอิสระ สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง นำไปสู่สัมมาทิฐิ และเข้าถึงความเป็นจริงของสรรพสิ่ง

^{๑๘} ที.ปา.(ไทย), ๑๑/๖๓/๗๑-๘๘.

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์, ๒๕๕๕), หน้า ๕๖๓-๕๖๔.

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นการส่งเสริมให้บุคคลและสังคมเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีกระบวนการพัฒนาทางศีล สมาธิ ปัญญา ไปสู่การงดเว้นจากการทำบาป การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการพัฒนาจิตใจ โดยมีเป้าหมายหลัก คือ “การจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน” ซึ่งกระบวนการพัฒนาสังคมนั้นจะประกอบด้วยการพัฒนาขั้นพื้นฐานคือ กายภาวนา (การพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การพัฒนากายให้แข็งแรง) ศีลภาวนา (การพัฒนาด้านพฤติกรรมให้ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลไม่เบียดเบียนทำลายหรือทำร้ายซึ่งกันและกัน ทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สิน) จิตใจภาวนา (การพัฒนาด้านจิตใจให้เกิดความพอใจ มีสมรรถนะพร้อมที่จะกระทำความดีงามให้กับชีวิตและสังคม) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันกับสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่ติดอยู่กับอวิชชา คือ ความรู้ไม่จริงหรือรู้เพียงอย่างเดียวหนึ่งและอนุมานว่าสิ่งนั้นจะเป็นเช่นนั้น) แนวคิดการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนานี้ให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาคน” และ “การพัฒนาระบบที่เกื้อกูล” ที่หมายถึงการพัฒนาสังคมแห่งกัลยาณมิตรเพื่อให้บุคคลและสังคมมีความเกื้อกูลต่อกัน มีการแบ่งปันความสุข และการสร้างสรรค์ความดีงามภายใต้การเข้าใจถึงหลักความจริงของสรรพสิ่ง

พระพุทธศาสนาเน้นการสร้างสันติภาพที่มาจากสันติภายใน คือ การสร้างความสงบสุข การงดเว้นการพยายามทำร้ายต่อผู้อื่นที่มาจากภายในจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตา และการมีศีล มีหลักการแห่งสันติ เพื่อสันติภาพของสังคมภายนอก

๔.๒.๒ หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมของศาสนาคริสต์

คริสต์ศาสนา เป็นศาสนาที่เชื่อในพระเจ้า พระเจ้าที่ชาวคริสต์เชื่อทรงเป็นพระเจ้าหนึ่งเดียว สูงสุดและทรงเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งมวล (จักรวาล โลก สิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต) ความเชื่อในพระเจ้าของศาสนาคริสต์มีรากฐานสืบเนื่องมาจากศาสนายิว ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของคริสต์ศาสนา ศาสนายิวเกิดจากอับราฮัม ผู้นำของตระกูลหนึ่งในกลุ่มชนเร่ร่อนซึ่งไม่มีแผ่นดินที่จะปักหลักสร้างบ้าน สร้างเมืองเป็นปึกแผ่น ต้องท่องเที่ยวเร่ร่อนไร้ไปอย่างไม่มีหลักแหล่งในดินแดนแถบตะวันออกกลาง ภูมิภาคระหว่างอียิปต์ และเมโสโปเตเมีย แถบลุ่มแม่น้ำไนล์ และลุ่มแม่น้ำไทกริส และยูเฟรติส เมื่อประมาณ ๔๐๐๐ ปีมาแล้ว^{๒๐} สำหรับจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่เป็นข้อปฏิบัติที่ชาวคริสต์จะต้องปฏิบัติตามน้ำพระทัยของพระเป็นเจ้า อันประกอบด้วยปัญญาตามหลักมูลฐานจริยธรรมพระคัมภีร์ คือ การนอบน้อมเชื่อฟังต่อพระเป็นเจ้า ดังที่ท่านดับบลิว. เอส บรูซ ได้กล่าวว่า “พระเจ้าผู้เป็นบุคคล พระเจ้าผู้ทรงอยู่เป็นหลักศีลธรรม และหลักความดีประเสริฐทุกประการต้องเป็นสิ่งที่มาจากน้ำ

^{๒๐} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกัน อย่างสันติสุข คริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

พระทัยของพระองค์” ต้องเชื่อฟังและกระทำตามพระทัยพระเจ้าเป็นหลักปฏิบัติ เป็นความดีประเสริฐที่สุดการไม่เชื่อฟังเป็นบาปเป็นการละเมิดพระบัญญัติ^{๒๑}

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาแห่งความรัก ซึ่งสรุปได้ ๒ ประการคือ รักพระเจ้าอย่างสูงสุดชีวิตจิตใจและรักเพื่อนมนุษย์อย่างสูงสุดเหมือนรักตนเอง คริสตชนที่แท้จริงจึงเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพระเยซู พยายามเรียนรู้ที่จะรักอย่างที่พระเยซูทรงรัก คือรักอย่างไม่เห็นแก่ตัวพยายามแทนความเห็นแก่ตัวด้วยความรักต่อพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ สิ้นสุดชีวิต สิ้นสุดปัญญา และด้วยความรักพระเจ้านี้ คริสตชนรักเพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงว่า เขาจะเป็นคนที่เราชอบหรือไม่ชอบ เป็นคนดีหรือไม่ดี รักเราหรือเกลียดเรา

ตลอดระยะเวลา ๒๐๐๐ ปีที่ผ่านมา มีมนุษย์นับไม่ถ้วนที่ได้เรียนรู้ และดำเนินชีวิตตามความรักของพระเยซูนี้ และได้ทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ โดยทำให้มนุษย์สามารถอยู่ด้วยกันอย่างสันติ ท่านเหล่านี้ชาวคริสต์เรียกว่านักบุญ คือ ผู้ที่อุทิศตนเพื่อมวลมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงตนเองดังคำกล่าวของท่านมหาตมาคานธีที่ได้รับวิดิแห่งพระเยซูมาเป็นแนวทางการต่อสู้แบบสันติเคราะห์ของท่าน “ข้าพเจ้ารู้สึกดีที่สุดในคำเทศบนภูเข (The Sermon on the Mount) เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบทที่มีคำสอนว่า “เราขอบอกท่านว่าท่านต้องไม่ต่อสู้กับความชั่ว ใครก็ตามที่ตีบท่านที่แก้มข้างขวา ท่านจงหันแก้มข้างซ้ายให้เขาตีด้วย ถ้าหากใครเอาเสื้อนอกของท่านไปท่านจงให้เสื้อคลุมของท่านแก่เขาด้วย” นั่นเป็นที่ถูกอกถูกใจข้าพเจ้าอย่างสุดพรรณนาได้”

ความรักที่พระเยซูสอนสำหรับคนธรรมดาอย่างเราดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ แต่ในความเป็นจริงนั้นเป็นไปได้ ถ้าเราจริงจังในการฝึกฝนเปลี่ยนแปลงตนเอง ให้ลืมตัวตนของเรา ให้ไม่ให้เห็นแก่ตัว เราก็สามารถรักอย่างที่พระเจ้ารักเราได้ ดังที่พระเยซูสอนว่า “ถ้าเมล็ดข้าวไม่ได้ตกลงไปในดินและเปื่อยเน่าไปเมล็ดเดียวจะคงอยู่เป็นเมล็ดเดียว แต่ถ้าเปื่อยเน่าไปแล้วก็จะงอกขึ้นเกิดผลมาก ผู้ใดที่รักชีวิตตนก็ต้องเสียชีวิต และผู้ที่ซังชีวิตของตนในโลกนี้ก็จะดำรงชีวิตนั้นไว้วันรันดร”^{๒๒} หน้าที่ที่สำคัญของคริสตชนก็คือทำลายความเห็นแก่ตัวและดำเนินชีวิตเพื่อผู้อื่น

หลักคำสอนเพื่อการอยู่ร่วมกันของศาสนาคริสต์ จะปรากฏอยู่ในหลักคำสอนพื้นฐานคือ บทบัญญัติ ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของศาสนาคริสต์ที่มีความประสงค์จะให้หมู่มนุษย์ได้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน เป็นพันธสัญญาที่พระองค์ทรงกระทำกับพวกเขา บัญญัติสิบประการเป็นบัญญัติที่สำคัญสำหรับชาวคริสต์ด้วย แม้ว่าบัญญัติสำคัญที่สุดคือบัญญัติแห่ง

^{๒๑} เอนลี เอ็ช.บาร์เนท, คริสเตียนจริยธรรม, แปลโดย ทอด ประทีปเสน, (กรุงเทพมหานคร: อุทธนาการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๕.

^{๒๒} ยอห์น ๑๒, หน้า ๒๔-๒๕.

ความรัก แต่บัญญัติสิบประการเป็นหลักการที่เป็นรูปธรรมเพื่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แม้ว่าจะ
เป็นหลักการที่กว้างก็ตาม บัญญัติสิบประการมีดังนี้

- ๑) จงนมัสการพระเจ้าแต่ผู้เดียว
- ๒) อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมควร
- ๓) วันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์
- ๔) จงนับถือบิดามารดา
- ๕) อย่าฆ่าคน
- ๖) อย่าล่วงประเวณี
- ๗) อย่าลักทรัพย์
- ๘) อย่าฉ้อโกง
- ๙) อย่าคิดโลภในประเวณี
- ๑๐) อย่าคิดโลภในสิ่งของของผู้อื่น

บทบัญญัติของที่ ๑-๓ นั้น มุ่งเน้นการสร้างศรัทธาในพระเจ้าโดยมีหลักการเช่น “เจ้าจง
อย่ามีพระเจ้าอื่นต่อหน้าเรา” “เจ้าจงอย่าสร้างรูปเคารพสำหรับคนเป็นสัณฐานรูปใด ๆ ซึ่งมีอยู่ใน
ท้องฟ้า อากาศเบื้องบน หรือแผ่นดินเบื้องล่าง หรือในน้ำใต้แผ่นดิน อย่ากราบไหว้ ปฏิบัติรูปนั้น ๆ
ด้วยเรา คือ ยะโฮวาฮพระเจ้าเบื้องบนของเจ้า เป็นผู้หวางแหน ให้โทษของบิดา ซึ่งซึ่งเราติดถึงลูกหลาน
กระทั่ง ๓-๔ ชั่วอายุคน แต่แสดงกรุณาต่อผู้ที่รักเรา และรักษาบัญญัติของเราหลายพันชั่วอายุคน อย่า
ออกนาม ยะโฮวาฮ พระเจ้าของเจ้าเปล่า ๆ ด้วยผู้ที่ออกนามของพระองค์ท่านเล่นเปล่า ๆ นั้น พระ
เจ้าจะไม่ปรับโทษก็หาไม่ได้ จงนับถือวันสะบาโต (Sabbath day) คือ วันอาทิตย์เป็นวันบริสุทธิ์ จง
ทำงานของเจ้าให้เสร็จใน ๖ วัน (ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันเสาร์) แต่วันที่ ๗ เป็นวันสะบาโตของพระยะโฮ
วาฮพระเจ้าของเจ้า ในวันนั้นจงอย่าทำงานใดๆ คือเจ้าเองหรือบุตรธิดาของเจ้าหรือทาสของเจ้า หรือ
บรรดาสัตว์ใช้งานของเจ้าหรือแขกผู้อาศัยอยู่ข้างในประตูเมืองของเจ้า ทั้งนี้ เพราะพระเจ้าได้สร้างฟ้า
แผ่นดิน และทะเล และทุกสิ่งที่มีอยู่ในที่ทั้งปวงนั้น พระองค์ทรงเหนื่อยมาก จึงทรงพักในวันที่ ๗
ฉะนั้น พระเจ้าจึงทรงอวยพรแต่วันสัปดาห์และทรงถือว่าเป็นวันบริสุทธิ์

บัญญัติข้อที่ ๔ จงนับถือบิดามารดา ประเพณีของอิสราเอลไม่แตกต่างจากประเพณีชน
ชาติต่าง ๆ ในโลกซึ่งให้ความนับถือบิดามารดาและ บรรพบุรุษของเผ่าพันธุ์ของตนแต่ก็จริงสำหรับทุก
เผ่าพันธุ์เช่นเดียวกันว่า มีผู้ที่ออกตัญญูต่อบุพการีของตนในลักษณะต่าง ๆ บัญญัติข้อนี้มีไว้เพื่อย้ำให้
เห็นความสำคัญและกล่าวโทษผู้ที่กระทำผิดในเรื่องนี้ว่า "ผู้ใดทุบตีบิดามารดาของตน จะถูกปรับโทษ
ถึงตาย" "ผู้ใดด่าแช่งบิดามารดาของตน ต้องถูกปรับโทษถึงตาย" "นัยน์ตาที่เฝ้าเย้ยบิดาและถูกไม่
ฟังมารดา จะถูกแทงหุบเขาจิกออก และแรงแรงกินเสีย" ในพันธสัญญาเดิมมีบทสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่
มาก โดยเฉพาะในหนังสือสุภาษิตซึ่งล้วนสอนให้ปฏิบัติต่อบิดามารดา ด้วยความเคารพ "บุตรของเรา

เอ่ยจรรักษาบัญญัติของพ่อเจ้า และอย่าละทิ้งคำสั่งสอนของแม่เจ้ามดมันไว้ในใจของเจ้าเสมอผูกมันไว้ที่คอของเจ้า เจ้าจะเดินมันจะนำหน้า ถ้าเจ้านอนลงมันจะเฝ้าเจ้าและเมื่อเจ้าตื่นมันจะพุดกับเจ้า"

ในพันธสัญญาใหม่ พระเยซูก็ทรงย้ำเรื่องนี้เช่นเดียวกัน แต่ก็อาจมีความสงสัยในท่าทีและคำสั่งสอนของพระองค์ในบางครั้งเมื่อพระองค์บอกกับผู้ที่อยากติดตามพระองค์ซึ่งขออนุญาตกลับไปฝั่งศพบิดามารดาก่อนว่า "ปล่อยให้คนตายฝังคนตายเองเถิด"^{๒๓} หรือ "ถ้าผู้ใดมาหาเราและไม่ซังบิดามารดา บุตรภรรยาและพี่น้องชายหญิง แม้กระทั่งชีวิตของตนเองด้วย ผู้นั้นเป็นศิษย์ของเราไม่ได้" คำว่า "ซัง" ในที่นี้มีความหมายว่า ถือเป็นเรื่องรอง ไม่ได้หมายความว่าให้ "เกลียดซัง" ตามความหมายของอักษร เช่นเดียวกับเรื่องของคนที่ขออนุญาตไปฝั่งศพ ซึ่งหมายถึงขอไปเลี้ยงดูบิดามารดาจนท่านถึงแก่กรรมก่อน ซึ่งพระเยซูก็คงไม่ให้ห้ามเพราะสิ่งที่พระองค์ทรงกระทำก็ล้วนแสดงให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ แต่ทรงบอกเช่นนั้นเพื่อให้ผู้นั้นเห็นว่า การติดตามพระองค์นั้นสำคัญกว่าทุกสิ่งที่เหลือพระเจ้าจะทรงจัดการให้เอง เซนต์ปอลเองก็สอนเรื่องนี้หลายครั้งเช่นเดียวกันว่า "จงนบถเชื่อฟังบิดามารดาของตนในองค์พระผู้เป็นเจ้า เพราะกระทำ อย่างนั้นเป็นการถูกจงให้เกียรติแก่บิดาของเจ้า นี่เป็นพระบัญญัติข้อแรกที่มีพระสัญญาไว้ด้วย เพื่อเจ้าจะไปดีมาดีและมีอายุยืนนานบนแผ่นดินโลก" แต่ท่านก็สอนบิดามารดาเช่นเดียวกันว่า "อย่าช่วยยวบบุตรของตนให้เกิดโทษแต่จงอบรมบุตรของตนด้วยการสั่งสอนและการเตือนสติตามหลักขององค์พระผู้เป็นเจ้า"

การนับถือบิดามารดาและบรรพบุรุษเป็นหน้าที่สำคัญเพราะพวกเขาคือผู้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันประกอบด้วยคุณค่า ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตในทุก ๆ ด้าน บุตรคือผู้สืบทอดเจตนารมณ์ต่าง ๆ ด้วยการรับ และปฏิบัติตาม ซึ่งก็อาจมีการ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของกาลเวลาการเน้นความเคารพต่อบิดามารดาเป็นการตอกย้ำความสำคัญของอุดมคติคุณธรรมและคุณค่าต่าง ๆ ของอดีตเพื่อไม่ให้ลืมอดีต ลืมรากฐานชีวิตดั้งเดิมของตนเอง หันไปหาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่มีคุณค่าที่แท้จริงและไม่อาจต่อเนื่องกับประเพณีเดิมได้ ดำเนินชีวิตไปอย่างไม่มีรากเหง้า

บัญญัติข้อที่ ๕ อย่างเขาคอน บัญญัติข้อนี้มาจากความเชื่อที่ว่า พระเจ้าทรงเป็นผู้ให้กำเนิดแก่ชีวิตมนุษย์ พระองค์ทรงเป็นเจ้าของและมีสิทธิ์ เหนือชีวิตนี้ชีวิตมีค่าสูงสุดซึ่งมนุษย์ยอมสละทุกสิ่งเพื่อจะได้อยู่ยืนนาน เมื่อลมหายใจเข้าออกมาจากพระเจ้า ทุกขณะในชีวิต จึงเป็นชีวิตในพระเจ้า" พระองค์ทรงเป็นผู้ประทานชีวิต ลมหายใจ และสิ่งสารพัดแต่คนทั้งปวงต่างหากพระองค์ได้ทรงสร้างมนุษยชาติ สืบสายโลหิตอันเดียวกันให้อยู่ทั่วโลก และได้ทรงกำหนดเวลา และเขตแดนให้เขาอยู่เพื่อเขาจะได้แสวงหาพระเจ้า และมุ่งหวังจะคลำหาให้พบพระองค์ที่จริงพระองค์ไม่ได้อยู่ห่างไกลจากทุกคนเลย ด้วยว่า "เรามีชีวิต เป็นอยู่และไหวตัวอยู่ในพระองค์ ตามที่กวีบางคนในพวกท่านได้กล่าวไว้

^{๒๓} ลูคา ๙, หน้า ๖๐.

ว่า "แท้จริงเราทั้งหลายเป็นเชื้อสายของพระองค์"^{๒๔} เมื่อชีวิตเป็นสิ่งประเสริฐเช่นนี้ ความตายจึงเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามอิสราเอลมองว่าถ้าชีวิตเป็นสิ่งที่ดีความตายก็เป็นสิ่งชั่วร้าย บางครั้งก็มองว่าความตายเป็นการลงโทษของพระเจ้า แต่ก็ถือด้วยว่าเป็นกฎ "ธรรมชาติ" หรือกฎที่มาจากพระเจ้าที่มนุษย์ต้องตาย พระเจ้าเท่านั้นไม่รู้ว่าตายพระองค์ทรงเป็น "พระเจ้าทรงชีวิตมนุษย์ไม่มีสิทธิ์ทำลายชีวิตทั้งของตนเองและของผู้อื่น ในพันธสัญญาเดิมกำหนดโทษในเรื่องนี้ไว้หนักมาก เมื่อทำให้ผู้อื่น ตายตัวเองก็ต้องตายด้วยนอกจากการฆ่าแล้วยังรวมความไปถึงการเบียดเบียนด้วย ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

บัญญัติข้อที่ ๖ อยาล่วงประเวณี การผิดประเวณีเป็นความผิดของทั้งชายและหญิงเท่ากัน อย่างไรก็ตามก็ยังมองว่าเป็นความผิดของหญิง มากกว่า หญิงมักจะถูกประณามและกล่าวโทษมากกว่าชาย (ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมส่วนใหญ่ในโลกแม้ในปัจจุบัน) แต่ก็ไม่ได้ หมายความว่า ฝ่ายชายจะไม่ผิดเพราะโทษที่กำหนดไว้ในนั้นมีสำหรับหญิงและชายหนักพอ ๆ กันในประวัติศาสตร์ของอิสราเอลในยุคแรกซึ่งเริ่มจากอับราฮัมนั้น บุรุษอาจมีภรรยาได้หลายคน อับราฮัมไม่มีบุตรกับ นางซาราห์จึงรับเอานางฮาการ์ซึ่งเป็นคนใช้ชาวอียิปต์มาเป็นภรรยาอีกผู้หนึ่งเพื่อจะได้ทายาทสืบตระกูล ต่อมาได้มี ประเพณีผิวเดียวเมียวเดียวโดยการอ้างถึงการสร้างโลก ซึ่งพระเจ้าทรงสร้างอาดัมและอีฟขึ้นมา "ไม่ควรที่ผู้ชายผู้นี้จะอยู่คนเดียว เราจะสร้างคู่อยู่กับเขาขึ้น" ในอีกตอนหนึ่งเกี่ยวกับการสร้างโลก (ซึ่งดูเหมือนสะท้อนประเพณีความเชื่อของอิสราเอล ในยุคที่หนังสือปฐมกาล เขียนขึ้นมา) บอกว่า "ผู้ชายจึงจากบิดามารดาของตนไปผูกพันอยู่กับภรรยา และเขาทั้งสองจะเป็นเนื้อเดียวกัน" พระองค์ทรงอวยพรให้มีลูกหลานเต็มแผ่นดินด้วยเหตุนี้การแต่งงานจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หย่าร้างมิได้ "เราเกลียดการหย่าร้าง และการที่ใครกระทำการทารุณต่อภรรยาของตน" อย่างไรก็ตามก็ตีปรากฏว่าในพันธสัญญาเดิมมีการหย่าร้างแต่โดยมีเงื่อนไขว่าฝ่ายภรรยาเป็นหมั้น เพราะถือว่า การมีบุตรเป็น พระพรของพระเจ้าหรือว่ามี การผิดประเวณี การล่วงประเวณีเป็นความผิดหนัก และมีโทษหนักเท่ากับการฆ่าคนที่เดียวและไม่ได้หมายถึงการล่วงประเวณีระหว่าง ชายและหญิงเท่านั้น แต่ระหว่างชายกับชาย หรือระหว่างคนกับสัตว์ ไม่ว่าชายหรือหญิงอีกด้วย "ถ้าผู้ใดร่วมประเวณีกับภรรยาของเพื่อนบ้าน ให้ขว้างผู้ร่วมประเวณีทั้งชายและหญิงนั้นให้ตาย ผู้ใดเข้านอน กับภรรยาบิดาตน ผู้นั้นได้เปิดของลับของบิดาตนให้ขว้างทั้งสองนั้นเสียให้ตาย ที่เขาต้องตายนั้นเขาเองรับผิดชอบ ผู้ใดเข้านอนกับลูกสะใภ้ให้ขว้างทั้งสองนั้นให้ตายเพราะเขาผิดประเวณีต่อญาติสนิทที่เขาต้องตายนั้นเขาเองรับผิดชอบ ชายใดเข้านอนกับผู้ชายกระทำอย่างกับผู้หญิงทั้งสองคนกระทำผิดในสิ่งที่พึงรังเกียจให้ขว้างทั้งสองคนนั้นเสียให้ตาย ที่เขาต้องตายนั้นเขาเองรับผิดชอบชายใดได้ภรรยาและได้มารดาของนางมาเป็นภรรยาด้วย นี่เป็นเรื่องธรรมดา ให้เผาทั้งชายนั้นและหญิงทั้งสองนั้นเสียด้วยไฟ เพื่อว่าจะไม่มีความอธรรมในหมู่พวกเจ้า ถ้าชายใดสมสู่กับสัตว์เดรัจฉาน ให้ขว้างชายคนนั้นเสียให้ตายและ

^{๒๔} หนังสือกิจการ, หน้า ๑๗.

เจ้าจางว่างสัตว์เดรัจฉานนั้นเสียให้ตายถ้าหญิงใดเข้าใกล้สัตว์เดรัจฉานนั้นเสียให้ตาย ที่เขาต้องตายนั้น เขาเองรับผิดชอบ " ในพระวรสารมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับหญิงที่ถูกจับได้ขณะที่ผิดประเวณี ชาวยิวนำมาถามพระเยซูว่าจะลงโทษตามกฎหมาย ของโมเสสหรือไม่ พระองค์ตรัสกับพวกเขาว่า "ผู้ใดในพวกท่านที่ไม่ผิดก็ให้เอาหินขว้างเขาก่อน" แล้วพระองค์ก็เสียบไปโดยก้มลงเขียนอะไรบางอย่างบนพื้นดิน จนกระทั่งชาวยิวเหล่านั้นค่อยๆ จากไป คงเหลือแต่สตรี ผู้นั้น พระเยซูตรัสกับนางว่า "เราจะไม่เอาโทษเจ้าเหมือนกัน ไปเถิดแล้วอย่าทำบาปอีก" เรื่องนี้ยืนยันคำสอนข้ออื่น ๆ ซึ่งพระเยซูทรงสอนบนภูเขา พระองค์ทรงเสด็จมาเพื่อทำให้กฎหมายเดิมสมบูรณ์ และทรงแสดงให้เห็นถึงพระเมตตาของพระเจ้าที่มีต่อคนบาป ทั้งนี้ก็ยังยืนยันเช่นเดิมว่าสิ่งที่ผิดก็ยังผิด บาปก็คือบาป

บัญญัติข้อที่ ๗ อย่าลักทรัพย์ บัญญัติข้อนี้ไม่ได้หมายถึงแต่การขโมยของผู้อื่น แต่รวมถึงการเบียดเบียน การกดขี่ การเอาเปรียบผู้อ่อนแอกว่า ผู้ที่ยากจนกว่า หรืออีกนัยหนึ่งเป็นเนื่องเกี่ยวกับความยุติธรรม ส่วนที่เกี่ยวกับการลักทรัพย์โดยตรง พระคัมภีร์กล่าวถึงความโลภในทรัพย์สินของผู้อื่นและของโลกโดยทั่วไป การลักทรัพย์มีโทษหนักเบาตามกรณี หนังสือห้าเล่มแรกได้กำหนดกฎเกณฑ์และการลงโทษเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มากเกี่ยวกับบัญญัติข้อนี้มีเรื่องที่กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ซึ่งมนุษย์แต่ละคนมีแม้ว่าในท้ายที่สุดทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นของพระเจ้า พระเจ้าตรัสว่า "เจ้าจะขายที่ดินของเจ้าให้ชาตมิได้เพราะว่าที่ดินนั้นเป็นของเราเพราะเจ้าเป็นแขกเมืองและเป็นผู้อาศัยอยู่กับเรา"^{๒๕}

บัญญัติข้อที่ ๘ อย่านิทาว่าร้าย ซึ่งรวมถึงการมุสาการเป็นพยานเท็จทำให้ผู้อื่นเสียหาย เสียชื่อเสียง การหลอกลวงทุกชนิดทั้งด้วย การปฏิบัติและคำพูด "คนไร้ค่าคือคนชั่วร้ายที่เที่ยวไปด้วยวาจาอคตเคี้ยว ตาของเขาก็ขยิบ เท้าของเขาก็ขยิบ นิ้วของเขาก็ชี้ไป ประดิษฐ์ความ ชั่วร้ายด้วยใจตลบตลวงหวานความแตร้าวอยู่เรื่อยไป" การกล่าวเท็จโยงไปถึงจิตใจและความคิดที่ชั่วร้ายความอิจฉาริษยา ความมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ดังตัวอย่างของกาอินที่ฆ่าอาเบล น้องชายพระเจ้าทรงถามถึงอาเบล กาอินก็โกหกว่าไม่ทราบหรือพี่น้องของโยเซฟที่อิจฉาโยเซฟ และขายให้กับ พ่อค้าอียิปต์แล้วไปโกหกยากอบผู้บิดาว่าโยเซฟถูกลูกสัตว์ป่ากัดกิน และเรื่องอื่น ๆ ซึ่งได้รับการกล่าวโทษและประณามเช่นเดียวกับที่พระเยซูทรงประณามพวกฟาริสี คัมภีร์อาจารย์ เพราะความหน้าซื่อใจคดของพวกเขา พระองค์เปรียบเทียบคนเหล่านี้กับหลุมศพที่ งดงามแต่ภายนอก คนเหล่านี้ไม่พูดความจริงและไม่ปฏิบัติ "จริง" เซนต์ปีเตอร์สอนว่า "ที่ท่านทั้งหลายได้ชำระจิตใจของท่านให้บริสุทธิ์แล้วด้วยการเชื่อฟังความจริงจนมีใจรักเพื่อนพี่น้องอย่างจริงใจ ท่านทั้งหลายจงรักกันมากด้วยน้ำใสใจจริง" ทั้งนี้เพราะพวกเขาเชื่อในพระเยซูผู้ทรงเป็น "หนทางความจริง และชีวิต"

บัญญัติข้อที่ ๙ และ ๑๐ ในหนังสือห้าเล่มแรกรวมอยู่ด้วยกัน คือ "อย่าโลภภรรยาของเพื่อนบ้านหรือทาสทาสีของเขาหรือโคลาของเขาหรือสิ่ง ๆ ซึ่งเป็นของ

^{๒๕} เลวีนิติ, หน้า ๒๕.

เพื่อนบ้าน" ทั้งสองข้อนี้เกี่ยวกับข้อหก และข้อเจ็ด แต่เน้นที่จิตใจของผู้กระทำผิดซึ่งมีความโลภมาก มักได้ของของผู้อื่น แม้ว่าจะยังไม่ได้ ลงมือกระทำก็ตามพระเยซูเองก็เน้นเรื่องนี้ พระองค์ทรงสอนว่า "ความคิดชั่วร้าย การผิดผิวผิดเมีย การล่วงประเวณี การลักขโมย การเป็นพยานเท็จ การใส่ร้าย ก็ออกมาจากใจ" พันธสัญญาเดิมสอนว่า "พระเจ้าทรงทอดพระเนตรจิตใจ" ผู้เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าและเข้าใกล้ พระองค์ได้คือที่มีจิตใจบริสุทธิ์เท่านั้นพระองค์ทรงหยั่งทราบในใจของมนุษย์และทรงทดลองใจของมนุษย์ พระเยซูตรัสว่า "เจ้าทั้งหลายดูทำที่เป็นคนชอบธรรมต่อหน้ามนุษย์ แต่พระเจ้าทรงทราบใจของท่านทั้งหลาย ด้วยว่าสิ่งที่เป็นที่นับถือท่ามกลางมนุษย์ก็ยังเป็นที่เกลียดชังจำเพาะพระพักตร์พระเจ้า" ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์เป็นความสัมพันธ์ "ทางใจ" พระองค์ทรง "ดลใจ" มนุษย์โดยพระจิตของพระองค์ ทรง "เปิดใจ" ทำให้มนุษย์เชื่อสิ่งที่พระองค์ทรงเปิดจิตใจของสาวกสองคนที่กำลังสนทนากันเรื่องพระเยซู โดยไม่ทราบว่ามีผู้ร่วมเดินทางกับพวกเขา นั่นคือ พระเยซูผู้กลับคืนชีพแล้ว ผู้ที่จะเข้าสู่อาณาจักรของพระเจ้าได้ต้องเป็นผู้มีใจบริสุทธิ์ เหมือนเด็กน้อย ผู้ยังมีแต่ความเชื่อและบริสุทธิ์รัก "ทุกคนที่รักก็บังเกิดจากพระเจ้าและรู้จักพระเจ้าผู้ที่ไม่รักก็ ไม่รู้จักพระเจ้าเพราะว่าพระองค์ทรงเป็นความรัก" ผู้ที่รักคือ ผู้ที่มีพระจิตของพระเจ้า เขาเกิดใหม่และเป็นบุตรของพระเจ้าด้วย เป็นการยากอย่างยิ่งที่จะกล่าวถึงเรื่องพระตรีเอกภาพอันเป็นรหัสธรรมอันสำคัญและลึกซึ้งนี้แต่เพียงสั้น ๆ เหตุผลของ มนุษย์คงไม่สามารถ "เข้าถึง" ได้จนสามารถ "อธิบาย" ได้อย่างเห็นแจ้ง เช่นเดียวกับไม่สามารถกระทำได้กับรหัสธรรมอื่นๆ พระเยซูได้ทรงเปิดเผยให้ทราบถึงพระบิดา และพระจิต แต่พระองค์ไม่เคยเอ่ยคำว่า "สาม" พระองค์ตรัสถึงความเป็นหนึ่งเดียว กับพระบิดา และกับพระจิต พยานความเชื่อของพระศาสนจักรนับแต่บรรดาสาวกทำให้เชื่อว่าพระเจ้าทรงเป็นหนึ่งเดียว ทรงเป็นพระเจ้าเดียวเป็นสามพระบุคคล (One God, Three Persons) เท่าเทียมกันทุกประการ ทรงมีธรรมชาติเดียว คือ ธรรมชาติหรือความเป็นพระเจ้าไม่ทรงมีเบื้องต้นและบั้นปลาย ทรงเป็นอยู่แต่ในนิรันดร สัจธรรมนี้พระเยซูคริสต์ได้ทรงเปิดเผย และถูกถ่ายทอดมาด้วยภาษามนุษย์ซึ่งมีขีดจำกัด และอยู่ในเงื่อนไขของกาลเวลาและสถานที่ และเป็นข้อจำกัดของธรรมชาติมนุษย์ของแต่ มนุษย์ก็สามารถข้ามพ้นขีดจำกัดนี้ได้โดยการดำเนินชีวิตตามวิถีแห่งพระเจ้า วิถีแห่งความรักด้วยจิตวิญญาณแห่งพระเจ้าผู้ประทับ อยู่กับผู้มีหัวใจรัก นี่คือนิรันดรชีวิตของพระเยซูคริสต์เองผู้ทรงเป็น "บุตรหัวปี" ของพระเจ้าแต่ทรงกำเนิดแต่ในครรภ์ภาพ ความรู้แจ้งในสัจธรรมข้อนี้ก็จะเกิดขึ้นจากการร่วมชีวิตเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า

นอกจากนี้ ยังมีความศรัทธาและความเชื่อสำหรับคริสต์ชนเป็นเรื่องเดียวกัน ศรัทธาเป็นความมุ่งมั่นที่จะเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ความศรัทธาทำให้เกิดความเชื่อ ด้วยความเชื่อนี้มนุษย์จะสามารถทำสิ่งที่เป็นไปได้ ดังที่พระเยซูสอนว่า "ถ้าพวกท่านมีความเชื่อเท่าเมล็ดพืชเมล็ดหนึ่ง ท่าน

ก็จะสั่งต้นหม่อนนี้ได้ว่า ‘จงถอนขึ้นออกไปปักในทะเล’ และมันจะฟังท่าน”^{๒๖} ความเชื่อนี้มนุษย์ต้องวิงวอนขอต่อพระเจ้าด้วยความศรัทธา ดังที่พระอัครสาวกของพระเยซูวิงวอนขอต่อพระองค์ว่า “ขอพระองค์โปรดให้ความเชื่อของพวกข้าพเจ้ามากยิ่งขึ้น”^{๒๗} ความเชื่อเป็นสิ่งที่จะทำให้มนุษย์มีความกล้าแกร่งทางคุณธรรม ดังที่พระเยซูขอร้องความเชื่อจากพระเจ้าให้แก่เปโตร หัวหน้าของอัครสาวกของพระองค์ว่า “แต่เราได้อธิษฐานเผื่อตัวท่าน เพื่อความเชื่อของท่านจะได้ไม่ขาด และเมื่อท่านได้หันกลับแล้ว จงชูกำลังพี่น้องของท่าน”^{๒๘} เพราะเปโตรกลัวที่จะแสดงว่ารู้จักพระเยซูเมื่อพวกเขามาจับพระองค์ ทั้งนี้เพื่อเปโตรจะได้มีความกล้าที่จะเป็นผู้นำทางธรรมะของพระองค์ จนในที่สุดเปโตรก็สละชีวิตโดยถูกตรึงกางเขนเช่นเดียวกับพระเยซู

ในคริสต์ศาสนา เนื่องจากศาสนาคริสต์มีความรักเป็นหัวใจของตรีศธรรม ความสุขสำหรับคริสตชนจึงไม่เพียงความสุขทางกายเท่านั้น แต่เป็นการแสดงความรักอันเป็นเอกลักษณ์ของศาสนาคริสต์นี้ ดังที่พระเยซูตรัสไว้ในมัทธิว บทที่ ๕ ข้อ ๑-๑๑ ซึ่งชาวคริสต์เรียกว่ามหาบุญญาภ “บุคคลผู้ใดรู้สึกบพร่องฝ่ายวิญญาณ ผู้นั้นเป็นสุข เพราะแผ่นดินสวรรค์เป็นของเขา”^{๒๙} ในความเชื่อของคริสตชน มนุษย์ทุกคนเป็นคนบาป ไม่มีผู้ใดที่ดีบริบูรณ์นอกจากพระเจ้าเท่านั้น ผู้ที่รู้สึกบพร่องฝ่ายวิญญาณคือ ผู้ที่รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง และตระหนักว่าตนต้องเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่กับตนเองอย่างเห็นแก่ตัว “บุคคลผู้ใดโศกเศร้า ผู้นั้นเป็นสุข เพราะเขาจะได้รับการปลอบประโลม” ความเศร้าโศกนี้ไม่ใช่เป็นการสงสารตนเอง แต่เกิดจากการร่วมทุกข์ร่วมสุข การเอาใจเขามาใส่ใจเราทำให้รู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นความรู้สึกร่วมกับผู้ที่มีความทุกข์ยาก “บุคคลผู้ใดมีใจอ่อนโยน ผู้นั้นเป็นสุขเพราะเขาจะได้แผ่นดินโลกเป็นมรดก” “บุคคลผู้ใดสร้างสันติ ผู้นั้นเป็นสุขเพราะว่าพระเจ้าจะทรงเรียกเขาว่าเป็นลูก” “บุคคลผู้ใดต้องถูกข่มเหงเพราะความชอบธรรม ผู้นั้นเป็นสุขเพราะว่าแผ่นดินสวรรค์เป็นของเขา” “เมื่อเขาจะติเตียนข่มเหง และนิทาว่าร้ายท่านทั้งหลายเป็นความเท็จเพราะเรา ท่านก็เป็นสุข จงชื่นชมยินดีเพราะว่าบำเหน็จของท่านมีบริบูรณ์ในสวรรค์ เพราะเขาได้ข่มเหงผู้เผยพระวจนะทั้งหลายที่อยู่ก่อนท่านเหมือนกัน ความทุกข์ก็เช่นเดียวกัน เกิดจากความไม่ใส่ใจในเพื่อนมนุษย์ พระเยซูได้พูดถึงเรื่องความทุกข์นี้โดยทรงเล่าเป็นนิทานเปรียบเทียบเรื่อง เศรษฐีกับลาซารัส เศรษฐีในเรื่องเป็นทุกข์อย่างแสนสาหัสร้องต่ออับราฮัมว่า “อับราฮัมบิดาของข้าพเจ้า ขอเอ็นดูข้าพเจ้าเถิดขอใช้ลาซารัสมา เพื่อจะเอาปลายนิ้วจุ่มน้ำมาแตะลิ้นของข้าพเจ้าให้เย็น ด้วยว่าข้าพเจ้าอดอยากทุกขุทรมานอยู่ในเปลวไฟนี้” ซึ่งอับราฮัมตอบว่า “ลูกเอ๋ยเจ้าจงระลึกว่าเมื่อเจ้ายัง

^{๒๖} ลูคา ๑๗, หน้า ๑๖.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, ๓๒.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

มีชีวิตอยู่ เจ้าได้ของดีสำหรับตัว และลาซารัสซาได้ของเลว แต่เดี๋ยวนี้เขาได้รับการเล่าโลม แต่เจ้าได้รับความแสนระทม” ความทุกข์ของเศเรฐฐีเกิดจากการที่เขาไม่เห็นใจคนยากจน^{๓๐} ดังนั้น ศาสนาคริสต์มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกัน ด้วยการให้ความรัก ความเมตตาเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เน้นการแบ่งปันเพื่อให้ทุกคนได้มีชีวิตที่ดีร่วมกัน

๔.๒.๓ หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่จัดอยู่ในประเภทเอกเทวนิยม (Monotheism) คือศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียวอิสลามมาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับ “อัล-ลิลม” แปลว่า “สันติภาพ” “การนอบน้อมและการยอมจำนน” ในด้านนิติศาสตร์ อิสลามจึงมีความหมายว่า “การยอมจำนนตนเองต่อพระเจ้าเป็นเจ้าเพื่อจะได้บรรลุถึงความสงบสุข” มุสลิมเป็นคำที่ใช้เรียกผู้นับถือศาสนาอิสลาม หมายถึง ผู้ที่นอบน้อมมอบตนต่อพระเจ้าแต่ผู้เดียว เพื่อความสันติ กฎหมายของพระเจ้าซึ่งประกาศไว้อย่างชัดเจนในคัมภีร์อัลกุรอาน โดยมีวิธีการดำเนินชีวิตของศาสนทูตมุฮัมมัดเป็นแบบฉบับ (ซุนนะฮ์) นั้นมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด กฎหมายดังกล่าวใช้ได้กับทุกคนอย่างเท่าเทียมตั้งแต่ระดับสูงสุดจนถึงต่ำสุด ตั้งแต่กษัตริย์ไปจนถึงปวงชนคนธรรมดา และตั้งแต่ผู้ปกครองไปจนถึงผู้ถูกปกครอง

ศาสนาอิสลามมาจากพระเจ้าและมีได้ถูกก่อตั้งขึ้นโดยมนุษย์คนใด มุสลิมทั่วไปถือว่าศาสนาอิสลามได้ปรากฏขึ้นในโลกตั้งแต่มีมนุษย์คนแรก คือ อาดัมและได้มีวิวัฒนาการทางคำสอนตามวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ โดยผ่านทางประกาศกต่าง ๆ จนกระทั่งมาเป็นคำสอนที่สมบูรณ์แบบในสมัยของท่านศาสนาดานบีมุฮัมมัด^{๓๑}

ศาสนาอิสลามจัดว่าเป็นศาสนาที่มีลักษณะเด่น โดยเฉพาะศาสนิกชนที่เรียกว่า มุสลิม จะแสดงออกซึ่งศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างมั่นคง คำว่าอิสลาม แปลว่า สันติซึ่งหมายถึงศาสนาที่มุ่งสันติแก่มนุษยชาติ แม้ว่าในประวัติศาสตร์ของอิสลาม ซึ่งสังคมยุคนั้นตกอยู่ในภาวะของความแตกแยกทางความเชื่อ ความคิด ขาดเอกภาพ จนทำให้เกิดสงครามจึงถูกมองว่าความรุนแรงดังกล่าวมีสาเหตุมาจากความเชื่อทางศาสนา อีกประการหนึ่งการดำเนินชีวิต ตามหลักคัมภีร์ อัล-กุรอานนั้น จัดว่าเป็นรัฐธรรมนูญสูงสุดของชีวิตครอบคลุมทุกอย่าง และสมบูรณ์ที่สุดที่ได้รับ^{๓๒}

หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม การใช้ชีวิตของคนในสังคมเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด ไม่แพ้เรื่องชีวิตของปัจเจกบุคคล และจักรวาลที่เป็นเวทีสำหรับการดำรงอยู่ของคน แต่เรื่องของสังคมออสลับซับซ้อน มีรายละเอียดปลีกย่อยมาก เนื่องจากอิสลามได้วางกฎเกณฑ์ความประพฤติที่เรียกว่า

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๓๑.

^{๓๑} ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ, *ความรู้พื้นฐานทางศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๘๑.

^{๓๒} อ่างแล้ว, หน้า ๘๖.

กฎหมาย (ชะรีอะฮ์) ที่ครอบคลุมการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม บุคคลกับบุคคล หรือสังคมกับสังคม ในรูปของการใช้ชีวิตส่วนตนและการใช้ชีวิตเกี่ยวกับครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง หรือเรื่องอื่น ๆ แม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตัวอย่างโองการในคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้นว่า ^{๓๓}

๑) อิสลามถือว่าระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่มชน เป็นรากฐานที่จำเป็นของความเป็นชุมชน คือ เป็นแนวทางหรือเป็นแบบแผนของความประพฤติ ระเบียบแบบแผนทางด้านความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึนึกคิด ตลอดจนการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มได้

๒) คนทุกคนในทุกที่ทุกเวลา มีฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนมนุษย์โดยเสมอกัน ภายใต้แบบแผนที่มีลักษณะร่วมกันเป็นสากล เป็นการยอมรับฐานะของบุคคลโดยเสมอภาคกัน คนแต่ละคนในโลกนี้ เป็นเสมือนหยดน้ำแต่ละหยดจากมหาสมุทรเดียวกัน ต่างก็มีแบบแผนที่สำคัญร่วมกัน เช่น มีกำเนิดมาจากพระเจ้าองค์เดียวกัน มีธรรมชาติทางกายภาพ จิตตานุภาพโดยทั่วไปอย่างเดียวกัน และมีบรรพบุรุษร่วมกัน คือ อาดัมกับเฮวอาห์ มีจุดหมายปลายทางของชีวิตร่วมกัน ในลักษณะร่วมเหล่านี้ อิสลามยังถือว่าคนได้รับหลักการดำเนินชีวิต เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตทางสังคมที่มีแก่นแท้อย่างเดียวกันมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน

๓) ชุมชนแต่ละชุมชน อาจมีความแตกต่างกันในแบบแผนความประพฤติโดยที่แบบแผนดังกล่าว อาจขัดแย้งต่อแบบแผน และเจตนารมณ์ของแบบแผนเดิมหรือแบบแผนที่อัลลอฮ์ ทรงวางไว้ เป็นรากฐานของการใช้ชีวิต และการปฏิบัติต่อกันในชุมชน ดังใจความที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายมิใช่เป็นอย่างอื่น นอกจากเป็นชุมชนเดียวกัน และพวกเขาได้แตกแยกกัน”

๔) ชุมชนมีกฎเกณฑ์ของความเจริญ และความเสื่อมสลาย ความเสื่อมสลายของชุมชนเกิดจากการละเมิดกฎเกณฑ์ของจริยธรรมหรือศีลธรรม อันมีลักษณะร่วมกัน เป็นแบบที่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันที่เห็นได้ชัด คือ เป็นแบบแผนที่สร้างคุณธรรมให้แก่บุคคลในสังคม เพื่อความผาสุก และการอยู่รอดของสังคม คนในทุกยุคทุกสมัยมีศักยภาพที่จะได้รับการปลูกฝังสิ่งที่ตั้งตามทัศนะของศาสนา^{๓๔}

๕) ความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือชุมชนเป็นสิ่งที่คนหรือกลุ่มบุคคลต้องถือเป็นเงื่อนไขในการสถาปนาระบบความสัมพันธ์ ทางสังคมในวงกว้างออกไป เพื่อเกื้อกูลประโยชน์สุขร่วมกัน เพื่อแผ่ผลประโยชน์ระหว่างกัน ในโลกที่อัลลอฮ์ ทรงมอบให้แก่คนทุกคน ความแตกต่างระหว่างคนที่ต่างก็

^{๓๓} เสรี พงศ์พิศ และคณะ, คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลาม และคริสต์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๓.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐.

มีบรรพบุรุษเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านถิ่นที่อยู่อาศัย เชื้อชาติ วงศ์ตระกูล เพศ ภาษา อายุ ซึ่งเป็นความแตกต่างในข้อปลีกย่อยของคนหรือกลุ่มชนเป็นรากฐานให้คนสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน สามารถจำแนกสิ่งต่างๆ โดยอาศัยความแตกต่างกัน รวมทั้งได้รู้จักสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน เรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตร่วมกันภายในชุมชนของตนระหว่างชุมชนย่อย ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับโลก ปัจเจกบุคคล และกลุ่มชนในโลกเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน เป็นพี่น้องกันต้องการร่วมมือเกื้อกูลกัน เพื่อรักษาอะมานะฮ์หรือหน้าที่ความรับผิดชอบของคน

๖) คุณค่าของคนหรือกลุ่มชนวัดกันด้วยการสำรวมตนตามข้อบัญญัติของอัลลอฮ์ วัดกันด้วยความรับผิดชอบต่อแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่เป็นเครื่องวัดว่าคนหรือกลุ่มชนมีความภักดีต่ออัลลอฮ์เพียงใด และประชาชาติทุกกลุ่มในโลก ทุกสถานที่และกาลเวลาจะต้องได้รับการทดสอบด้วยมาตรการที่บ่งถึงความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับอัลลอฮ์ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ไม่ว่าจะเราจะประเมินหรือชี้ให้เห็นถึงลักษณะดังกล่าวและความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของคนและชุมชน “จงแสวงหาที่พำนักแห่งปรโลกด้วยปัจจัยที่อัลลอฮ์ได้ทรงประทานแก่ผู้เจ้า และจงอย่าลืมนส่วน และจงอย่าลืมนส่วนของเจ้าแห่งโลกนี้ และจงปฏิบัติต่อผู้อื่น เช่นที่อัลลอฮ์ได้ทรงปฏิบัติต่อเจ้า และจงอย่าก่อความเสียหาย ณ แผ่นดินแท้จริง อัลลอฮ์มิทรงรักผู้ก่อความเสียหาย โองการนี้เป็นโองการที่สะท้อนถึงเป้าหมายของชีวิต และเป้าหมายของชุมชน แสดงให้เห็นว่า การใช้ชีวิตหรือการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนหรือของชุมชน โดยส่วนรวมเป็นไปในแนวเดียวกัน คือ เป็นการกระทำเพื่อสร้างความผาสุกในโลกนี้และโลกหน้าโดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ที่อัลลอฮ์ทรงประทานมาให้ เช่น อาศัยความรู้ความสามารถ ทำการงานเพื่อยกสภาพความเป็นอยู่ของตนในทางสุจริตไม่ขัดต่อบทบัญญัติของศาสนา ขณะเดียวกันคนต้องปฏิบัติตามศาสนกิจในความรับผิดชอบต่อสมรรถภาพของตนให้ครบถ้วน เพื่อผลตอบแทนที่ดี ในจุดหมายปลายทางของชีวิตหรือรักษาตนเองให้พ้นจากการลงโทษ^{๓๕}

๔.๒.๔ หลักการอยู่ร่วมกันของศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู)

ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู สอนหลักมานวธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคล โดยมีการแสดงไว้เป็นข้อๆ เช่น บุคคลที่ได้กระทำโดยการพูด โดยกาย โดยใจแล้ว ผลแห่งการกระทำนั้นก็จักอำนวยการให้แก่บุคคลนั้นเป็น มัธยคติ และอุตมคติ จึงควรทำแต่กรรมดีโดยตลอดแต่ฝ่ายเดียว คิดแต่ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น คิดแต่การทำเสียประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่ยอมนับถือผู้ใหญ่นี้เป็นโทษทางจิตใจ จงอย่าทำ การพูดด่าว่า พูดคำหยาบ พูดความไม่จริง พูดให้ร้ายลับหลัง พูดนิทา พูดส่อเสียด นี้เป็นโทษทางวาจา จงอย่าทำ ถือเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นโดยเขายังไม่ทันให้ หรือใช้อำนาจฆ่าหรือทำหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น เป็นชู้กับภรรยาหรือสามีของผู้อื่นเป็นโดยทางกาย จึงต้องไม่กระทำ ก่อนจะลงมือกระทำใดๆ จงพิจารณาดูว่า ชัดกับขนบธรรมเนียมของสังคมที่ตนสังกัดอยู่

^{๓๕} อ่างแล้ว, หน้า ๖๑.

หรือไม่ ถ้าไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมดังกล่าวแล้วไซ้ จึงลงมือทำการกระทำใด จะให้ได้รับแต่การนิทาจากสังคม และไปสู่คตินี้ดังกล่าวฝ่ายเดียวการนั้นอย่าทำบุคคลใดไม่เชื่อตรงต่อมิตร บุคคลที่ไม่รู้จักบุญคุณ บุคคลที่หักหลังต่อบุคคลอื่น บุคคลประเภทนี้ต้องไปตกนรกอยู่จนถึงพระอาทิตย์และพระจันทร์สถิตอยู่บนนภากาศ

บุคคลใดที่เสียสละชีวิตเพื่อชาติ เพื่อธรรม บุคคลนั้นจะไปสู่สุคติสูงสุดโดยฝ่ายสุริยะมณฑลไป บุคคลใดถือว่า ภรรยาของผู้อื่นเป็นเสมือนภรรยา มารดาตน ทรัพย์สมบัติของผู้อื่นเป็นโลหะสัตว์ทั้งหลายเป็นเสมือนตัวเอง บุคคลนั้นเป็นนักธรรมแท้ในโลกนี้ใครมาแย่งที่ดิน คือ ประเทศชาติของเรา ซึ่ง ปู่ ยา บิดา มารดา ได้รักษาไว้ผู้นั้นจะเป็นศัตรูที่หนึ่งของเรา ขอให้ทำลายผู้นั้นเสีย ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นญาติมิตรก็ตามพระราชเป็นญาติของผู้ที่ไม่มีญาติ พระราชาเป็นตาของผู้ที่ไม่มีแสงสว่างในดวงตา พระราชาเป็นบิดามารดาของประชาชนที่เดินบนทางยุติธรรม ฉะนั้นแล ทรัพย์สมบัติเงินทองมีคติ ๓ ประการ คือ จ่ายไปเพื่อบำเพ็ญกุศลทาน ๑ จ่ายไปเพื่อการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค ๑ หากไม่จำเป็นทั้ง ๒ ประการดังกล่าวข้างต้นนี้แล้วทรัพย์นั้นก็วินาศไป จงพึงสาระสำคัญแห่งธรรม คือ สิ่งใดที่ตัวเองไม่ชอบ อย่าพึงอำนวยสิ่งนั้นให้แก่ผู้อื่น การกระทำของผู้อื่นประการใดที่เราไม่ชอบ อย่ากระทำการนั้นแก่ผู้อื่น สารธรรมนี้จึงถือไว้ตลอดไป ก็มีแต่ความสุขสันต์เป็นนิตย์

สรุป หลักการอยู่ร่วมกันของศาสนา การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หมายถึง การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่บุคคลนับถือหลักธรรมที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของศาสนาต่าง ๆ

ศาสนาพุทธ ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความจริงที่มาจากจิตใจภายในของแต่ละบุคคลเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนรักสันติ รักอิสระเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณาต่อกัน ได้แก่ หลักโอวาทปาติโมกข์ เบญจศีลหรือ ศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ ขรรยาวาสนธรรม ๔ สัมปปริสธรรม ๗ หมายถึง หลักธรรมของคนดีหรือหลักธรรมของสัตบุรุษ ๗

ศาสนาคริสต์ ศาสนาคริสต์มีหลักธรรมที่หล่อหลอมให้คริสต์ศาสนิกชนมีจิตเมตตา มีความรักเพื่อนมนุษย์ เหมือนรักตัวเอง บัญญัติ ๑๐ ประการ หลักอาณาจักรพระเจ้า อาณาจักรพระเจ้าเป็นอาณาจักรที่มีแต่ความสุข เป็นอาณาจักรแห่งความรักอย่างแท้จริง หลักคำสอนอื่น ๆ ได้แก่ หลักตรีเอกานุภาพ หลักความรัก ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก พระเยซูคริสต์ทรงสอนให้รักเพื่อน มนุษย์เหมือนรักตัวเอง ให้รักแม้กระทั่งศัตรู

ศาสนาอิสลาม หลักธรรมในศาสนาอิสลาม มุ่งให้มุสลิมปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มุสลิมทุกคนมีความรู้ในข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างดี มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นเอกภาพ สอนให้มนุษย์พึงยึดหลักศรัทธา ๖ ประการและหลักปฏิบัติ ๕ ประการ ตลอดจนเน้นการกระทำหน้าที่อีก ๓ ประการต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์ และต่อตนเอง จะทำให้เกิดความผูกพันกับพระเจ้า จุดหมายสูงสุดคือทำความดีแล้วในมนุษย์โลกเมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปอยู่ในสวรรค์กับพระเจ้านิรันดร

ศาสนาฮินดู เน้นหลักคำสอนเรื่องมานวธรรม ที่ถือว่าเป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันโดยการกำหนดให้บุคคลพึงปฏิบัติต่อบุคคลด้วยดี

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ศาสนาทุกศาสนาล้วนต้องการให้บุคคลในสังคมเป็นคนดี มีสติ มีความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ให้รู้จักการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความเคารพในความเป็นมนุษย์ มิได้ส่งเสริมการเห็นแก่ตัว ให้โอกาสและความเท่าเทียมต่อกัน เพื่อสร้างสันติภาพของโลกให้คงงาม ดังนั้น ศาสนาถือว่าเป็นพื้นฐานของความคิดและการกระทำของบุคคลที่จะพึงมีต่อผู้อื่น เพื่อให้เป็นสังคมที่น่าอยู่และมีสันติสุข

ภาพที่ ๔.๕ แสดงสัญลักษณ์ของศาสนาต่าง ๆ

๔.๓ นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่น

นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนานั้นพบว่า แต่ละประเทศมีนโยบายที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ มีหลักปฏิบัติตามกฎหมายและหลักการตามระเบียบปฏิบัติขององค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องของแต่ละประเทศ ในที่นี้จึงกล่าวถึงนโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาจำนวน ๕ ประเทศ ดังนี้

๔.๓.๑ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาของไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๒๗ ได้ระบุว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครอง ตามกฎหมายเท่าเทียมกันชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพ ได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม” และมาตรา ๓๑ ระบุว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติ หรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตน แต่ต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ไม่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” ส่วนมาตรา ๖๗ ได้ระบุว่า รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญาและต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลาย พระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการ หรือกลไกดังกล่าวด้วย^{๓๖} ดังนั้น นโยบายและกลไกการส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาและการอยู่ร่วมกันของสังคมไทย มีปรากฏในรัฐธรรมนูญ ถึงแม้ว่า จะมีได้บัญญัติศาสนาใดศาสนาหนึ่งขึ้นมาเป็นศาสนาประจำชาติก็ตาม แต่โดยนัยก็ถือว่า รัฐได้ส่งเสริมศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่ นับถือและศาสนาอื่นๆ อย่างเท่าเทียม โดยมีให้อาความแตกต่างทางศาสนาเป็นเครื่องการอยู่ร่วมกัน

ฉะนั้น ภาครัฐและชาวไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คือ ผู้ที่เคารพเลื่อมใสและศรัทธาในพระรัตนตรัย จึงมีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มีความเคารพนับถือต่อพระรัตนตรัย เอาใจใส่ทำนุบำรุงและบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัดและพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตนอย่างมีมารยาทที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อพระสงฆ์ และนำแนวทางการปฏิบัติตนของพระสงฆ์มาเป็นแบบอย่างที่ดีงามในการดำเนินชีวิต โดยหน้าที่ชาวพุทธทั่วไป มีดังนี้

๑) ด้านการศึกษาและปฏิบัติธรรมชาวพุทธที่ดีควรให้ความสนใจศึกษาค้นคว้าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และน้อมนำหลักธรรมที่ได้ศึกษาแล้วมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่ฐานะของตน รวมทั้งการแสดงความเป็นชาวพุทธที่ดีด้วยการทำบุญบ่าเพ็ญกุศล เข้าร่วมพิธีกรรมทาง

^{๓๖} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐

พระพุทธศาสนาในโอกาสสำคัญต่างๆ นอกจากนี้สถาบันพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ตั้งแต่ในอดีตจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา และทรงเป็นศาสนูปถัมภก ทรงให้การอุปถัมภ์แก่ทุกศาสนา และทรงปกครองบ้านเมืองโดยสงบร่มเย็น ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในรัชสมัยรัชกาลปัจจุบัน ได้มีการส่งเสริมพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น การจัดตั้งสมาคม มูลนิธิทางพุทธศาสนาเพื่อการศึกษา มีการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่างๆ ส่วนการศึกษาของพระสงฆ์ได้มีการยกระดับมาตรฐานการศึกษา เช่น ยกกระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้เปิดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และเอก ได้มีการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่ากับมหาวิทยาลัยสากลทั่วไป และได้ออกกฎหมายมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง โดยรัฐสภาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ มีชื่อว่า "มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ "มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย" ปัจจุบันนี้ได้มีวิทยาเขตต่างจังหวัดอีกหลายแห่ง เช่น เชียงใหม่ พะเยา แพร่ ลำพูน นครสวรรค์ ขอนแก่น อุบลราชธานี นครราชสีมา หนองคาย นครปฐม นครศรีธรรมราช เป็นต้น ส่วนการศึกษาด้านอื่น ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ ระดับประถมปลาย และ ม. ๑ ถึง ม.๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ขึ้นเป็นแห่งแรก ณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเปิดการสอนพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน จนได้แพร่ขยายไปทั่วประเทศ ^{๓๗}

๒) ด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาการอุปถัมภ์ พระภิกษุ-สามเณร พระภิกษุสามเณร นอกจากมีหน้าที่ในการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมและสั่งสอนธรรมแล้วยังต้องปฏิบัติศาสนกิจอื่นๆ เพื่อความดีงามและความสงบสุขของประชาชน ด้วยการแนะนำสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ดังนั้นเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูต่อคุณูปการของพระภิกษุสามเณร ชาวพุทธที่ดีจึงควรช่วยอุปถัมภ์บำรุงและส่งเสริมพระภิกษุสามเณร เพื่อให้มีกำลังในการปฏิบัติศาสนกิจ สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ให้มั่นคงสืบไปการบำรุงวัดและพุทธศาสนสถาน พระพุทธศาสนามีวัดเป็นศูนย์กลางสำหรับการบำเพ็ญกุศล การฝึกอบรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน โดยมีพระสงฆ์ในฐานะศาสนบุคคลเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต วัดจึงเป็นอุทยานการศึกษาเพราะเป็นแหล่งการเรียนรู้สำคัญทางศิลปวัฒนธรรมของชาติวัดบางแห่งยังได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติและมรดกโลก นอกจากนี้ ด้านการปฏิบัติตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมชาวไทยพุทธที่ดี คือ ผู้ปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นพลเมืองดีของชาติด้วยการดำรงตนอยู่ในกรอบของกฎหมาย ปฏิบัติตนตามสิทธิและ

^{๓๗} ประวัติโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

หน้าที่อย่างเหมาะสมไม่ละเมิดกฎระเบียบ และกติกาสังคมด้านการปกป้องคุ้มครอง พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาถือเป็นมรดกของชาติไทยที่บรรพบุรุษได้ปกป้องคุ้มครองมาด้วยชีวิต เมื่อวิกฤตการณ์เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา ชาวพุทธไม่ควรนิ่งดูดายและปล่อยให้เป็นที่ของ พระสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว ควรช่วยกันแก้ไขระงับเหตุการณ์มิให้ลุกลามใหญ่โต

๓) ด้านการเผยแผ่ ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทั้งในและต่างประเทศ ใน ประเทศไทยได้มีองค์กรเผยแผ่ธรรมในแต่ละจังหวัด โดยได้จัดตั้งพุทธสมาคมประจำจังหวัดขึ้น ส่วน พระสงฆ์ได้มีบทบาทในการเผยแผ่มากขึ้น โดยใช้สื่อของรัฐ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเอาวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาภาคบังคับแก่นักเรียนระดับ มัธยมศึกษา ตั้งแต่ ม. ๑ ถึง ม. ๖ พระสงฆ์จึงได้มีบทบาทในการเข้าไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ มีการ ประยุกต์การเผยแผ่ธรรมในรูปแบบต่างๆ เช่นการบรรยาย ปาฐกถา และเขียนหนังสืออธิบายพุทธ ธรรมมากขึ้นทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เช่น มีพระเถระนักปราชญ์ชาวไทยในยุคนี้ ได้แก่ ท่านพุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เป็นต้น ในต่างประเทศได้มีการสร้างวัดไทย ในต่างประเทศหลายวัด เช่น วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย เป็นวัดไทยแห่งแรกในต่างประเทศ ต่อจากนั้นได้มีการสร้างวัดไทยในประเทศตะวันตก คือ วัดพุทธประทีป กรุงลอนดอน พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิด เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ นับเป็นวัดไทยวัดแรกในประเทศ ตะวันตก ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้มีการสร้างวัดแห่งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่นครลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ชื่อว่า วัดไทยลอสแอนเจลิส ปัจจุบันมีวัดไทยในสหรัฐอเมริกาจำนวนมาก นอกจากนั้น ได้มีองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย ได้จัดให้มีการอบรมพระธรรมทูต สายต่างประเทศขึ้นประจำทุกปี เพื่อส่งไปเผยแผ่พุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยเฉพาะทางตะวันตก และปัจจุบันชาวตะวันตกได้หันมาสนใจศึกษาและปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนากันมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้มีการจัดตั้งสำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้น ณ ประเทศไทย เพื่อ เป็นศูนย์กลางของชาวพุทธทั่วโลก

๔) ด้านพิธีกรรม ชาวพุทธไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เป็นพระราชพิธี ของพระมหากษัตริย์ ให้เป็นพิธีของรัฐบาลเรียกว่า "รัฐพิธี" โดยให้กรม กระทรวงต่าง ๆ เป็นผู้จัด จัด ให้มีงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาช่วงวันวิสาขบูชาของทุกปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จแทนพระองค์ในพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธ ศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา เป็นต้น

๕) ด้านวรรณกรรม ได้มีวรรณกรรมทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย มีปราชญ์ทางพุทธ ศาสนาเกิดขึ้นหลายรูป จึงได้เกิดวรรณกรรมทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรองมากมายหลายเล่ม เช่น พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ปฏิกิจสมุปบาทจากพระโอษฐ์ ของท่านพุทธทาสภิกขุ หนังสือ พุทธธรรม ของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เป็นต้น

ในขณะที่เดียวกันภาครัฐและภาคประชาชนก็ส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติของศาสนาอื่นๆ ทั้งอิสลาม คริสต์ และฮินดูด้วยเช่นกัน โดยมีให้ถึงความแตกต่างทางศาสนามาเป็นข้อจำกัดในการอยู่ร่วมของคนในสังคมไทย โดยให้มีการส่งเสริมการศึกษาและปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ มีการจัดการศึกษาเกี่ยวโรงเรียนศาสนา เช่น โรงเรียนปอเนาะ ของศาสนาอิสลาม โรงเรียนของศาสนาคริสต์ และศาสนาอื่นๆ เพื่อเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ทางศาสนา พร้อมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น การส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาของไทย จึงถือว่าเป็นหลักการสากลที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม การส่งเสริมสันติภาพ และการให้สิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิตที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามของสังคม

๔.๓.๒ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาของอินโดนีเซีย

ในรัฐธรรมนูญแห่งอินโดนีเซียในหมวด ๑๑ หมวดศาสนาในมาตรา ๒๙ ระบุว่า อนุมาตรา ๑ รัฐตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่อมั่นในองค์พระผู้เป็นเจ้าซึ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดแต่พระองค์เดียว อนุมาตรา ๒ รัฐให้หลักประกันเสรีภาพของประชาชนในการนับถือและแสดงออกซึ่งความเชื่อในศาสนาของตน โดยภาครัฐมิได้กีดกันการเผยแพร่ศาสนาของศาสนาต่างๆ โดยอินโดนีเซียได้ประกาศรับรองศาสนา ๖ ศาสนาตามกฎหมาย คือ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ ศาสนาคาทอลิก ศาสนาคริสต์ และศาสนาขงจื้อ ฉะนั้น จึงถือว่าเป็นหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของประชาชนในอินโดนีเซียที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยมีกระทรวงศาสนาทำหน้าที่ในการดูแล กำกับการปฏิบัติตามกฎหมายและหลักความเชื่อทางศาสนา

อินโดนีเซียใช้หลักการที่เรียกว่า “ปัญจศีล” (Panjasila) คือ อุดมการณ์หรือปรัชญาแห่งรัฐของอินโดนีเซียซึ่งถูกประกาศให้เป็นหลักการที่ยึดถือโดยทั่วกันในประเทศอินโดนีเซีย โดยประธานาธิบดีซูการ์โน แต่อุดมการณ์นี้ถูกนำมาใช้อย่างจริงจังในสมัยซูฮาร์โต เพื่อเป็นกลไกสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจ อย่างไรก็ตาม ปัญจศีลถือได้ว่าเป็นดั่งจิตวิญญาณของความเป็นอินโดนีเซียซึ่งร้อยรัดอินโดนีเซียให้เป็นหนึ่งเดียว หลักปัญจศีล เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤต หรือที่เขียนในภาษาอินโดนีเซียว่า Panjasila แปลว่า ฐานหรือหลักการ ปรัชญาหรืออุดมการณ์แห่งรัฐ โดยซูการ์โนแถลงการณ์ปัญจศีลเนื่องในโอกาสกล่าวสุนทรพจน์ต่อคณะกรรมการเสาะหาหนทางเตรียมการเพื่อเอกราชที่ได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ นับแต่นั้นมา ปัญจศีลได้ถูกบรรจุไว้ในอารัมภกถาของรัฐธรรมนูญอินโดนีเซียตั้งแต่ฉบับแรก เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ปี ๑๙๔๕ ซึ่งเกิดขึ้นก่อนการประกาศเอกราชเพียงหนึ่งวัน สำหรับปัญจศีลหรืออุดมการณ์หลักแห่งรัฐอินโดนีเซียนั้นประกอบด้วยหลักการ ๕ ประการ ความว่า

(๑) นับถือพระเจ้าสูงสุดหนึ่งเดียว

- (๒) เป็นมนุษย์ที่เจริญและเที่ยงธรรม
 (๓) ความเป็นเอกภาพของอินโดนีเซีย
 (๔) อำนาจอธิปไตยของปวงชนซึ่งบริหารโดยนโยบายทรงปัญญาที่มีมาจากการใคร่ครวญ
 และเห็นพ้องกัน

(๕) ความยุติธรรมทางสังคมต่อชาวอินโดนีเซียทั้งหมด

สำหรับการประกาศใช้ปรัชญาศีลของซูการ์โนนั้นก็เพื่อตอบโต้กลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองอิสลามซึ่งต้องการสถาปนาอินโดนีเซียเป็นรัฐอิสลาม และต้องการปกป้องสังคมอินโดนีเซียซึ่งมีความเป็นพหุชาติพันธุ์และศาสนา ตลอดจนเสริมสร้างความทนทานอดกลั้นต่อความแตกต่างหลากหลายในหมู่เกาะอินโดนีเซีย แต่ในช่วงแรกๆ ปรัชญาศีลมิได้ถูกนำมายึดถือปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเป็นเพียงอุดมการณ์รัฐที่ถูกบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม ในยุคระเบียบใหม่ภายใต้เผด็จการซูฮาร์โต ปรัชญาศีลถูกนำมาใช้ในฐานะอุดมการณ์หรือปรัชญาแห่งรัฐอย่างจริงจัง ซึ่งกำหนดให้ทุกกลุ่มชนในอินโดนีเซียต้องน้อมรับและยึดถือปฏิบัติ พฤติกรรมหรือการกระทำของปัจเจกบุคคลและองค์กรต่างๆ ถูกกำหนดไว้ว่าจะต้องอยู่ในขอบเขตของปรัชญาศีล ด้วยเหตุนี้ปรัชญาศีลจึงถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษาของนักเรียน สมาชิกในกลุ่มยุวชน ข้าราชการ พนักงาน เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำศาสนา หรือกลุ่มองค์กรอื่นๆ ทุกระดับ แม้ว่าองค์กรและพรรคการเมืองแนวอิสลามได้ปฏิเสธไม่ยอมรับหลักการดังกล่าว แต่ท้ายที่สุด ภายหลังจากถูกกดดันอย่างหนักจากรัฐบาล บรรดาผู้แทนในองค์กรและพรรคอิสลามก็ต้องน้อมรับปรัชญาศีล^{๓๘} ในยุคระเบียบใหม่นั้น ปรัชญาศีลถูกทำให้เป็นอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับเผด็จการอำนาจนิยมของซูฮาร์โต เพื่อเป็นฐานทางอุดมการณ์ที่รองรับการใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดและเป็นกลไกในการควบคุมและรักษาผลประโยชน์ของพวกเขาป้องกันทั้งยังมีการโฆษณาชวนเชื่อปรัชญาศีลอย่างต่อเนื่องเพื่อสนับสนุนแนวคิดรัฐทางโลก ด้วยเหตุนี้ ปรัชญาศีลจึงขัดแย้งกับกลุ่มเคลื่อนไหวอิสลามที่ต้องการสถาปนารัฐอิสลามเรื่อยมา อย่างไรก็ตาม ปรัชญาศีล สะท้อนความรู้สึกนึกคิดที่ยังลึกในจิตสำนึกของชาวอินโดนีเซีย ตั้งแต่สมัยรัฐจารีตจนถึงรัฐสมัยใหม่ อันประกอบด้วยประชาชนที่มีหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรม แต่กระนั้น ยุคระเบียบใหม่ดูเหมือนล้มเหลวในการธำรงอุดมการณ์นี้ ไม่ว่าจะเป็นการรักษาหลักการมนุษยธรรม ประชาธิปไตย หรือระบบความยุติธรรม แต่อันที่จริงแล้วแก่นหลักของปรัชญาศีลนั้น คือ การรองรับความเป็นพหุสังคมของอินโดนีเซีย ในแง่นี้ปรัชญาศีลในฐานะอุดมการณ์หรือปรัชญาแห่งรัฐจึงรองรับความแตกต่างหลากหลายทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางกว่าอุดมการณ์หลักของชาติ ซึ่งดูเหมือนยังไม่รองรับความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มคนต่างอุดมการณ์มากนัก

^{๓๘} ปรัชญาศีล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://aseanpedia.wu.ac.th/site/readencyclopedia?id=๑๔๘> [๒๕ ต.ค. ๒๕๕๙].

สำหรับศาสนาอิสลามในประเทศอินโดนีเซีย^{๓๙} มีความแตกต่างกันหลากหลายมิติเมื่อเทียบกับอิสลามทั่วภูมิภาคหรือทั่วโลก อิสลามในอินโดนีเซียเป็นอิสลามสายกลาง ซึ่งได้รับอิทธิพลทางอารยธรรมจากอาหรับน้อยมาก การเข้ามาของอิสลาม เข้ามาโดยคณะซุฟีหรือมาจากกลุ่มนักปราชญ์ ผู้รู้หรือแม่แต่พ่อค้าที่เข้ามาค้าขายในอินโดนีเซีย เมื่อดูทางด้านภูมิศาสตร์หรือภูมิประเทศอินโดนีเซียแล้ว อินโดนีเซียอยู่ห่างจากตะวันออกกลางซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของอิสลามมาก แม้กระนั้นก็ได้เป็นอุปสรรคต่อการทำความเข้าใจในศาสนาอิสลามแต่อย่างใดก่อนอินโดนีเซียจะเป็นสาธารณรัฐหรือก่อนประกาศอิสรภาพ อินโดนีเซียมีความเป็นอาณาจักร มีสุลต่านปกครองพื้นที่ และสุลต่านจะเป็นผู้นำของแต่ละศาสนา หลังจากการประกาศเอกราชอินโดนีเซีย แม้ว่าประชากรในประเทศอินโดนีเซียจะมีผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้นำประเทศต้องมารวมกันคิดว่าในประเทศมีชนกลุ่มน้อยจำนวนมาก และมีเกาะ ๑๗,๐๐๐ กว่าเกาะ เป็นเหตุให้อินโดนีเซียไม่นำเอาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติได้ เนื่องจากยังมีศาสนาอื่นๆอยู่ในประเทศอีกด้วย

ประชากรอินโดนีเซีย ๒๐๐ กว่าล้านคน มีระบบการศึกษาในประเทศเกิดขึ้นสองรูปแบบ รูปแบบแรก เป็นการศึกษาในระบบ ซึ่งได้รับการยอมรับไปทั่วอินโดนีเซีย และทั่วโลก และอีกรูปแบบคือ การศึกษานอกระบบซึ่งไม่ได้รับความยอมรับจากรัฐ เช่น สถาบันปอเนาะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา และสามัญหรือPesantren เปอซันเตรน ความเข้มแข็งของอิสลามในอินโดนีเซียสามารถพิสูจน์ได้โดยดูจากการเกิดขึ้นของสถานบันปอเนาะ และมีบางกลุ่มเป็นกลุ่มที่มีแนวคิดสุดโต่งมีความพยายามเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม โดยการใช้ความรุนแรง แต่การกระทำเช่นนี้ก็ไม่สามารถทำให้เกิดการยอมรับได้ นักวิเคราะห์ในประเทศจำนวนมากวิเคราะห์ว่า ถึงแม้อินโดนีเซียจะเผชิญกับความรุนแรงมากมายทางศาสนา ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้จะไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความเป็นอิสลามสายกลางในอินโดนีเซียได้ การเข้ามาของอิสลามในอินโดนีเซีย ในพื้นที่ชวาศาสนาที่มีความโดดเด่นในชวาคือศาสนาฮินดู ซึ่งมีประเพณีต่างๆ มากมาย เช่น พิธีกรรมสำหรับสตรีที่ตั้งครรภ์และเมื่อมีการเสียชีวิตของคนในชุมชนจะมีการเลี้ยงรำลึก ๗ วัน ๔๐ วันหรือ ๑๐๐ วัน ในพิธีกรรมเหล่านี้อิสลามในอินโดนีเซียได้นำควบเข้ากันระหว่างวัฒนธรรมเดิมคือ ฮินดูกับอิสลามได้ ส่วนวัสดุ ที่เป็นสัญลักษณ์ของฮินดู เช่น Geduk กลองใหญ่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเดิมของฮินดูเพื่อไว้ตีเพื่อใช้ในพิธีการทางศาสนา เมื่ออิสลามเข้ามาก็สามารถใช้กลองเพื่อเรียกร้องให้ทราบเวลาละหมาดได้ แม้ว่าการเข้ามาของฮอลแลนด์ ที่ปกครองอินโดนีเซียมา ๓๐๐ กว่าปี ได้นำเอาศาสนาคริสต์เข้ามาแต่ก็ยังไม่สามารถลบภาพลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของวัฒนธรรมเดิมออกไป

^{๓๙} สรุปคำบรรยายโดย H.E. Mohammdad Hatta เอกอัครราชทูต อินโดนีเซีย ประจำประเทศไทย “อิสลามในอินโดนีเซีย: ทางสายกลาง และสันติภาพ”, วันอังคารที่ ๒๐ ธ.ค. ๕๔ ณ โรงแรมहरราชาเจ.บี.หาดใหญ่.

ได้ อิสลามมีการส่งเสริมประเพณีเดิมที่มีอยู่ หากไม่มีความขัดแย้งกับความเป็นอิสลาม เช่น การกล่าวตะฮิลล (กล่าวสรรเสริญ) ในอินโดนีเซีย มีการอ่านในหลายๆพิธีกรรม เช่น ขึ้นบ้านใหม่ พิธีแต่งงานของชาวเบตาวิ หากมีผู้หญิงคนหนึ่งเป็นที่ต้องหมายของผู้ชาย ฝ่ายชายต้องมีการเตรียมพร้อมในการอ่านอัลกุรอาน หากไม่มีความพร้อมหรือเสียงไม่ดี ก็ไม่สามารถเข้าไปสู่ขอหรือแต่งงานได้

คุณลักษณะของอิสลามในอินโดนีเซีย คือ การพึ่งพาตนเองโดยปราศจากการสนับสนุนจากรัฐบาล สถาบันอิสลามในอินโดนีเซียมีความเข้มแข็งด้วยตนเอง เช่น การเก็บซากาต จะมีการผลักดันจากภายนอกให้มีการจัดตั้งหน่วยงานของรัฐขึ้นมาดูแลภายใต้กระทรวงการศาสนา และกระทรวงก็ต้องให้ความสำคัญต่อศาสนาทุกๆ ศาสนา แม้ว่ารัฐมนตรีกระทรวงจะเป็นมุสลิม และแม้ว่าผู้นำประเทศของอินโดนีเซียเป็นมุสลิม แต่เมื่อถูกเชิญให้ไปร่วมประเพณีของแต่ละศาสนา ผู้นำเหล่านี้ก็ต้องไปร่วมงาน และร่วมในการสวดอ่านของแต่ละศาสนา แต่ก็ไม่ได้เชื่อหรือศรัทธาในศาสนาอื่นแต่อย่างใด มีกลุ่มมุสลิมบางกลุ่มไม่เห็นด้วยกับการประกาศของผู้นำ ที่ไม่ได้นำเอาศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ มีความพยายามตั้งกลุ่มใต้ดิน เพื่อเป้าหมายแบ่งแยกดินแดนเพื่อให้เกิดรัฐอิสลาม แต่ไม่ได้เกิดความยอมรับจากประชาชนส่วนใหญ่ แต่ความเป็นอิสลามในอินโดนีเซียส่วนใหญ่เมื่อเกิดเหตุการณ์โดยขบวนการคอมมิวนิสต์ เกิดขึ้นมาเกิด ทำให้เกิดความร่วมระหว่งมุสลิมนิกายต่างๆ เพิ่มขึ้นเพื่อต่อต้านกระแสคอมมิวนิสต์

การเผยแพร่ศาสนาอิสลามในอินโดนีเซียสามารถแบ่งได้ ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นอิสลามแบบผสมวัฒนธรรม คือ อิสลามที่มีอยู่ในสถาบันการศึกษาใช้การระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือ และอิสลามแบบการเมือง มีการเผยแพร่โดยใช้กระบวนการทางการเมือง ซึ่งมีการแจกจ่ายเงิน แต่ในรูปแบบที่สอง ได้รับการยอมรับในสังคมอินโดนีเซียน้อยมาก อิสลามวัฒนธรรม ยั่งยืนยังมีอิทธิพลในอินโดนีเซีย ก่อให้เกิดการก่อตั้งกลุ่มเกิดขึ้น แต่ไม่ได้เป็นพรรคการเมือง เป็นองค์กรเอกชน แต่สมาชิกภายในองค์กรสามารถเข้าไปเล่นการเมืองในระบบได้

ความเป็นประชาธิปไตยมีอยู่ในความเป็นอิสลามอินโดนีเซีย เห็นได้จากการเลือกตั้ง หรือเลือกตัวผู้นำทั้งในระดับล่างจนระดับชาติ ซึ่งแม้ว่าจะมีพื้นที่ที่มีมุสลิมเป็นจำนวนมากแต่คนที่ถูกคัดเลือกเป็นคนที่ไม่ใช่มุสลิม เนื่องจากชาวบ้านจะเลือกผู้ที่มีความสามารถขึ้นมาเป็นตัวผู้นำสำหรับมุสลิมการขอความช่วยเหลือมุสลิมจะขอความช่วยเหลือจากอัลลอฮ เป็นอันดับแรก ต่อมาก็ขอความช่วยเหลือจากเพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่แค่ขอความช่วยเหลือเฉพาะมุสลิมแต่อย่างใด จะมีการยึดเอาความสามารถ และลักษณะนิสัยมาเป็นเกณฑ์การเลือกขึ้นต้น

ส่วนงานการตะวะห์ การเผยแพร่เพื่อพัฒนาการใช้ความรุนแรงไม่สามารถแก้ไขปัญหาด้วยการใช้ความรุนแรงได้ รัฐบาลพยายามจับกุมคนกลุ่มนี้ แต่เมื่อปล่อยตัวออกมาแล้วก็ยังคงปฏิบัติการความรุนแรงต่อไป การตะวะห์ หรือการเผยแพร่เพื่อพัฒนา ควรเป็นไปด้วยกาย วาจา กรณียของการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง และความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่อาเจะห์ รัฐบาลกลางได้มอบการ

ปกครองตนเองแก่ชาวอาเงะห์ ซึ่งสามารถใช้กฎหมายอิสลามหรือซารีอะห์อิสลามได้ แต่อยู่ภายใต้รัฐเดียว เหตุผลก็เนื่องจากว่าในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน รัฐบาลได้มอบสิทธิให้แต่ละพื้นที่ปกครองตนเองได้ โดยอยู่ภายใต้นโยบาย “หนึ่งเดียวทางความหลากหลายทางชาติพันธุ์”

สำหรับพระพุทธศาสนาในอินโดนีเซีย ก่อนที่จะได้รับพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ชาวชวานับถือผีและบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ เกาะชวามีราชวงศ์ปกครองมาแต่โบราณหลายราชวงศ์ นับถือพุทธบ้าง ฮินดูบ้าง ต่อมาเมื่อศาสนาอิสลามเข้ามามีอำนาจในแผ่นดินนี้ ศาสนาพุทธและฮินดูจึงได้เสื่อมไปจนหายไปจากเกาะชวาในที่สุด^{๔๐} อันที่จริงพระพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เป็นของใหม่สำหรับชาวอินโดนีเซีย เพราะอินโดนีเซียเคยเป็นศูนย์กลางที่สำคัญทางการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา มาก่อนแล้วในอดีต แต่ว่าพระพุทธศาสนาได้แพร่เข้ามาสู่อินโดนีเซียเมื่อไรนั้นยังหาหลักฐานที่แน่นอนไม่ได้ เชื่อกันว่า อินโดนีเซียได้รับวัฒนธรรมของฮินดูจากอินเดียก่อนได้รับพระพุทธศาสนา ซึ่งกะกันว่าราวพุทธศตวรรษที่ ๒ ตามจดหมายเหตุของนักธรรมจาริกจีนชื่ออี้จิง บอกให้เราทราบว่า ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ นั้นที่เกาะชวามีพระพุทธศาสนาเผยแผ่แล้ว แต่มีชาวพุทธอยู่น้อยมากจนนับเป็นจำนวนไม่ได้ ข้อความนี้พอจะใช้เป็นหลักฐานได้ว่า พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่เกาะอินโดนีเซีย อย่างน้อยก็ตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๐ นั้นเอง พระพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่อินโดนีเซียในยุคนั้น เป็นแบบมหายาน ดังมีหลักฐานปรากฏว่า ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๐ นั้น พระคุณวราซึ่งเป็นเจ้าชายแห่งแคชเมียร์ อันเป็นดินแดนแห่งพุทธศานามหายานในอินเดีย ได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเกาะชวา และต่อมาจักรพรรดิฉินในราชวงศ์ซ้อง ได้ส่งทูตมาอาราธนาให้ไปจำพรรษาอยู่ในพระราชวังในประเทศจีน ตามหลักฐานในจดหมายเหตุของจีนเช่นกัน แสดงว่า ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ พระพุทธศาสนาได้วางรากฐานลงเป็นหลักฐานมั่นคงแล้วในเกาะชวา และยังมีผู้ทรงอิทธิพลทางการเมืองของประเทศใกล้เคียงบางคน ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาของชวาอีกด้วย ต่อมาราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๓ สมัยอาณาจักรศรีวิชัย เมืองหลวงของอาณาจักรนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่ง ในยุคนี้ได้มีการติดต่อกันบ่อยครั้งระหว่างจีนกับอินโดนีเซีย^{๔๑} และตามจดหมายเหตุของอี้จิงอีกเช่นกัน บอกให้เราทราบว่า ศรีวิชัยเป็นเมืองหลวงของหมู่เกาะอินโดนีเซีย เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลอยู่ในหมู่เกาะอินโดนีเซีย ต่อมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ ชาวพุทธในสมัยนี้ได้มีการติดต่อกับชาวพุทธในอินเดียและในประเทศในเอเชียอาคเนย์อื่น ๆ อยู่เสมอ ในสมัยศรีวิชัยนี้เอง พระพุทธศาสนาในถิ่นนี้ได้เจริญรุ่งเรืองถึงที่สุดมีศาสนสถานที่ใหญ่โตวิจิตรพิสดารมากมาย สร้างพระพุทธปฏิมาที่ตั้งงามจำนวน

^{๔๐} พระมหาบุญช่วย สุขวโน, อินโดนีเซียวันนี้, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗-๑๘.

นับไม่ถ้วน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ศาสนสถานส่วนมากได้ถูกทำลายหรือพังสลายไปเสียหมด แต่ในชวาภาคกลางยังพอมีเหลือไว้ให้เราได้เห็นอยู่บ้าง เช่น วัดกาลาสัน (Candi Kalasan) ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างราวศตวรรษที่ ๑๓ มหาสถูปโบโรบูดูร์ (Borobudur) อันเป็นพุทธศาสนสถานที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลกก็สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยเดียวกันกับวัดกาลาสัน (สมัยราชวงศ์ไศลเรนทร์) ก่อนสร้างนครวัตในกัมพูชา ๓๐๐ ปี

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ศาสนาอิสลามก็ได้แพร่อิทธิพลเข้ามาครอบครองดินแดนส่วนนี้ของโลก รัชสมัยของพระพุทธศาสนาก็ค่อยๆ ริบหรี่ลง ๆ จนในที่สุดก็ดับวูบและเลือนหายไปจากดินแดนอินโดนีเซีย กล่าวกันว่า การที่อิสลามแผ่อิทธิพลเข้ามาสู่อินโดนีเซียนั้น มิได้ใช้วิธีการรุนแรง แต่แผ่เข้ามาโดยการพยายามชักจูงบุคคลสำคัญหรือผู้นำประเทศ พร้อมทั้งบริวารให้หันมานับถือศาสนาอิสลามทีละน้อยๆ ส่วนการสงครามที่เกิดขึ้นนั้นมีเหตุมาจากการเมืองมากกว่าเหตุทางศาสนา แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะไม่มีอิทธิพลมากในอินโดนีเซีย เหมือนอย่างศาสนาอิสลามก็ตาม แต่เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนายังแพร่อยู่ในวัฒนธรรมของอินโดนีเซีย และชาวอินโดนีเซียเป็นจำนวนมากยังมีความรู้สึกนึกคิดตามแบบนิสัยของชาวพุทธโดยไม่รู้ตัว เช่น การใช้เสรีภาพ การยอมรับนับถือความคิดของคน (บางครั้งรวบรวมนับถือศาสนาต่างกัน แต่ก็อยู่ด้วยกันอย่างสันติ) เป็นการแสดงให้เห็นว่า ชาวอินโดนีเซียนั้นมีนิสัยคล้าย ๆ กับชาวพุทธในประเทศอื่น ๆ ในเอเชียอาคเนย์มากกว่าประชาชนในประเทศมุสลิมอื่น ๆ แม้การถือศีลของชาวมุสลิมในเดือนรอมะดอนก็ใช้คำว่า “ถือบวช” ตามอย่างการบวชในพระพุทธศาสนา สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ทิ้งมรดกทางศิลปวัตถุและทางวัฒนธรรมไว้ให้แก่ชาวอินโดนีเซียเป็นอันมากซึ่งยังคงสืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้

อินโดนีเซียเป็นบ้านเมืองอิสลามนับถือพระเจ้า ฉะนั้น การแสดงออกของชาวพุทธต้องแสดงให้เห็นว่าเรานับถือพระเจ้าอย่างเขาเหมือนกัน มิฉะนั้น จะทำให้เกิดความลำบากแก่ตนเอง อีกประการหนึ่ง ศาสนิกของศาสนาอื่น ๆ เขาเฟื่องเลี้ยงชาวพุทธ ฉะนั้นชาวพุทธหรือศาสนาอื่น ๆ จึงต้องระมัดระวัง มิให้เกิดความกระทบกระทั่งกับศาสนิกของศาสนาอื่น ๆ ด้วย เคยมีพระเถระชาวลังกา ชื่อ นารทะ มาแสดงปาฐกถาในเมืองนี้เมื่อราว ๑๐ กว่าปีมาแล้ว ได้มีผู้ถามปัญหาว่า ท่านนับถือพระเจ้าหรือไม่ พระนารทะตอบว่า ท่านไม่เชื่อว่ามีพระเจ้า ผลปรากฏว่าทำให้ชาวเมืองนี้ไม่พอใจกันมาก และทำความลำบากให้แก่เขาซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่รับรองพระเถระรูปนั้น และจัดรายการตั้งกล่าวเป็นนอย่างมาก แต่ถึงอย่างไรเขาก็หวังว่า พระพุทธศาสนาอาจจะเจริญรุ่งเรืองในอินโดนีเซียเหมือนกับที่ได้เคยเจริญรุ่งเรืองมาแล้วในอดีตได้อีกแม้จะมีอุปสรรคบ้างตั้งกล่าวแล้วก็ตาม เพราะชาวอินโดนีเซียรู้จักพระพุทธศาสนามาก่อน และคุณธรรมของพระพุทธศาสนายังฝังอยู่ในจิตใจของชาวอินโดนีเซียตลอดจนถึงปัจจุบัน

สรุป อินโดนีเซีย เป็นรัฐอิสลามใหญ่ที่สุดในโลก มีผู้นับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ ๘๘ ของประชากรทั้งประเทศ ศาสนาอิสลามจากรัฐคุรธาตของอินเดียได้เผยแพร่เข้ามาในอินโดนีเซียทางจังหวัดอาเจะห์ในคริสต์ศตวรรษที่ ๘ อย่างไรก็ตามศาสนาอิสลามในอินโดนีเซียไม่เหมือนกับอิสลามทั่วไปที่พบอยู่ในประเทศอาหรับหรืออินเดียมีความเป็นอิสลามสายกลางมากกว่า โดยรัฐบาลได้ส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาและได้มอบสิทธิให้แต่ละพื้นที่ปกครองตนเองได้ โดยอยู่ภายใต้นโยบาย “หนึ่งเดียวทางความหลากหลายทางชาติพันธุ์”

๔.๓.๓ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาของกัมพูชา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา มาตรา ๓๑ ระบุว่า “ราชอาณาจักรกัมพูชา ตระหนักและเคารพสิทธิมนุษยชนตามที่กำหนดไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อตกลงและอนุสัญญาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี และสิทธิเด็ก ประชาชนกัมพูชา ย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย มีสิทธิ เสรีภาพ และภาระหน้าที่เท่าเทียมกัน โดยไม่แบ่งเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ความเชื่อทางศาสนา ความคิดทางการเมือง ถิ่นกำเนิด ฐานะทางสังคม ทางทรัพย์สินหรือฐานะอื่น การใช้สิทธิและเสรีภาพของแต่ละบุคคลจะต้องไม่กระทบสิทธิและเสรีภาพ ของบุคคลอื่น และต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด” และมาตรา ๔๓ ระบุว่า “ประชาชนกัมพูชาไม่ว่าเพศใด ย่อมมีเสรีภาพตามความเชื่อของตนเสรีภาพในการถือศาสนาและการปฏิบัติตามศาสนธรรม ย่อมได้รับการคุ้มครองจากรัฐ ภายใต้เงื่อนไขว่าเสรีภาพเช่นว่านั้นจะต้องไม่กระทบต่อความเชื่อทางศาสนาของบุคคลอื่น หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงปลอดภัยของประชาชนให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ” จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มีผลส่งให้ภาครัฐได้ดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านศาสนาและป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา โดยมีการดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมด้านศาสนิกสัมพันธ์ในทุกมิติ โดยมีแนวทางการดำเนิน ดังนี้

๑) ด้านสังคมและการเมือง พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อประชาชนกัมพูชา ถึงแม้ว่าบ้านเมืองจะตกอยู่ในภัยสงครามการแก่งแย่งระหว่างผู้มีอำนาจเป็นบางครั้ง ในช่วงที่เขมรแดงเรืองอำนาจในกัมพูชาได้ล้มล้างพระพุทธศาสนา โดยหวังจะให้สิ้นซาก แต่ก็ทำลายได้เพียงแค่รูปแบบและส่วนประกอบภายนอกเท่านั้น ไม่สามารถทำลายพุทธศาสนาที่มีอยู่ในใจคนเขมรได้ เพราะได้ฝังลึกอยู่ในใจเป็นเวลาช้านานมรดกอันล้ำค่าที่พุทธศาสนามอบให้กับกัมพูชานั้น มีค่าเกินกว่าจะนับได้ เพราะได้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนเขมรไปแล้ว มีอิทธิพลต่อแนวคิด วิถีชีวิตของชาวเขมร วัฒนธรรมต่าง ๆ ได้เป็นที่พึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนทางด้านศิลปวัฒนธรรม ได้มีสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่ามากมาย เช่น นครวัด นครธม เขาพระวิหาร เป็นต้น ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ที่เป็นมรดกสำคัญกัมพูชา ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อวิถีคิดและการปฏิบัติของชาวกัมพูชา การเมืองกัมพูชามีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในอดีตกาลพระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมือง โดยอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทาง แม้ว่าในอดีต

จะมีการนับถือพุทธศาสนาปนกับศาสนาพราหมณ์ แต่ก็ไม่ได้เกิดความขัดแย้งใด ๆ เลย แต่กลับเอื้อต่อกัน เป็นประโยชน์ต่อการปกครอง หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นอุปกรณ์สำคัญในการปกครองให้ประชาชนอยู่กันอย่างสงบสุข ปกครองให้เป็นปึกแผ่นได้โดยง่าย นอกจากนี้พระสงฆ์ถือว่ามีอิทธิพลทางการเมืองอยู่มาก เมื่อมีเหตุการณ์วิกฤตทางบ้านเมือง พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการเดินประท้วงรัฐบาลและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ

๒) ด้านการศึกษา ปัจจุบัน รัฐบาลได้เอาใจใส่กิจการพระศาสนาพอสมควร โดยด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น ได้แก่ มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาพระศรีนครบาล อันเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสงฆ์ชาวเขมร นอกจากนี้ ยังสนับสนุนพระสงฆ์ไปศึกษาเล่าเรียนในต่างประเทศ เช่น ไทย ศรีลังกา รวมทั้งส่งเสริมให้มีการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ

๓) ด้านเศรษฐกิจ ประชาชนชาวเขมรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำไร่ทำนา ปลูกผักปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ แม้ความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่จะขัดสน แต่สิ่งหนึ่งที่เขาเรียกร้อง คือ สันติภาพ ประชาชนกัมพูชาบางคนได้ให้สัมภาษณ์แก่สื่อมวลชนของไทยว่า "สิ่งที่เขาเรียกร้องคือสันติภาพ อยากจะให้บ้านเมืองมีความสุขเหมือนเมืองไทย โดยปราศจากการแก่งแย่งกันของผู้ปกครอง" แต่ส่วนหนึ่งที่ประชาชนชาวเขมรมีอยู่ไม่ได้ขัดสน คือพระพุทธรูปที่มีอยู่ในใจ เขาต้องอดทน ต่อสู้ต่อการทำงานต่อภัยสงครามต่าง ๆ คิดว่าในอนาคตข้างหน้าประชาชนเขมรจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ส่วนศาสนาอื่นๆ เช่น คริสต์ อิสลามที่มีผู้นับถือจำนวนน้อย ภาครัฐก็ได้ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาตามหลักปฏิบัติของศาสนานั้นๆ ตามสมควร ไม่กีดกันการเผยแพร่ศาสนา โดยให้ยึดหลักสากลในการเคารพสิทธิมนุษยชน และปัจจุบันมีการผ่อนปรนในการนับถือและแสดงอัตลักษณ์ทางศาสนาของบุคคลมากขึ้น

๔.๓.๔ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาของมาเลเซีย

รัฐธรรมนูญของมาเลเซีย ได้กำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับศาสนาในมาตรา ๓ โดยระบุถึงศาสนาประจำสหพันธรัฐ ดังนี้

๑) ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาสำหรับสหพันธรัฐ แต่ศาสนาอื่นสามารถนับถือและประกอบศาสนพิธีในดินแดนต่างๆของสหพันธรัฐ

๒) ในรัฐต่างๆ ยกเว้นรัฐที่ไม่มีกษัตริย์ (Raja) นั้น กษัตริย์ หรือ Raja มีสถานะเป็นผู้นำทางศาสนาอิสลามภายในรัฐของพระองค์ การกระทำการหรือพิธีการทางศาสนาใดๆ ที่ได้รับเห็นชอบจากสภาเจ้าผู้ครองรัฐ ดังนั้น เจ้าผู้ครองรัฐต้องเห็นชอบให้พระราชอาชิตีเป็นตัวแทนในนามของเจ้าผู้ครองรัฐ

๓) รัฐธรรมนูญของรัฐ (Perlembagaan Negeri) ของรัฐมะละกา ปีนัง ซาบะห์และซาราวัก ต้องให้อำนาจแก่พระราชาธิบดี ในการเป็นผู้นำศาสนาอิสลามของรัฐดังกล่าว

๕) พระราชาธิบดี (Yang Di Pertuan Agong) ต้องเป็นผู้นำศาสนาอิสลามของดินแดนสหพันธรัฐ เช่น ดินแดนสหพันธรัฐกัวลาลัมเปอร์ ดินแดนสหพันธรัฐลาบวน (Labuan) และ ดินแดนสหพันธรัฐปุตราจายา (Putrajaya)

ส่วนกฎหมายหลักของสหพันธรัฐเป็นกฎหมายหลักของสหพันธรัฐ และกฎหมายต่างๆที่ออกหลังวันเอกราชและขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญนี้คือเป็นโมฆะ ส่วนเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยในมาตรา ๕ เสรีภาพของตนเอง (Kebebasan diri) ดังนี้

๑) ไม่สามารถที่จะประหารชีวิตบุคคลใด หรือยกเลิกสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลของเขาได้นอกจากโดยอาศัยอำนาจของกฎหมายมาตรา ๑๑ ความอิสระในการนับถือศาสนา

๒) ทุกคนมีสิทธิที่จะนับถือศาสนาและประกอบพิธีทางศาสนาของตนเอง

๓) ทุกคนไม่อาจถูกบังคับให้เสียภาษีใดๆ ถ้าวายได้จากภาษีนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นอย่างทั้งหมดหรือ บางส่วนเป็นภาษีเพื่อการเฉพาะกิจการสำหรับศาสนาใดๆที่ไม่ใช่ศาสนาที่ตนเองนับถือ

๔) กฎหมายของรัฐต่างๆกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับดินแดนสหพันธรัฐกัวลาลัมเปอร์ ดินแดนสหพันธรัฐลาบวน และดินแดนสหพันธรัฐ (Putrajaya) สามารถควบคุม หรือสกัดกั้นการเผยแพร่ความเชื่อหรือศาสนาอื่นในหมู่ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม

ในมาตรา ๑๒ สิทธิในการศึกษา ระบุว่า ทุกกลุ่มศาสนามีสิทธิในการจัดตั้งและดำเนินการสถาบันเพื่อการศึกษาของเยาวชนในกลุ่มศาสนาตนเอง แต่สหพันธรัฐหรือรัฐใดๆ มีสิทธิที่จะดำเนินการจัดตั้งสถาบันอิสลามหรือให้ความช่วยเหลือต่อการสอนศาสนาอิสลามด้วยงบประมาณใดๆ เพื่อวัตถุประสงค์นั้น

จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญจะเห็นได้ว่า มาเลเซีย ได้ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางศาสนา คือ ศาสนาอิสลามไว้ ในอดีตประเทศมาเลเซียเคยได้รับอิทธิพลของศาสนาฮินดู-พุทธมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีวิชัย แต่ต่อมาเมื่อศาสนาอิสลามได้เข้ามาแพร่หลายอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ ในรัชสมัยของพระเจ้าบรมวงศ์เธอเป็นต้นมาทำให้พุทธศาสนาหมดความสำคัญไป ในระยะเวลาหนึ่งประวัติพระพุทธศาสนาในมาเลเซีย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เชื่อกันว่าพระพุทธศาสนาได้แผ่สู่มาเลเซีย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ โดยนิกายเถรวาทซึ่งไม่แพร่หลายเท่าใดนัก ต่อมาในพุทธ ศตวรรษที่ ๑๒ อิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัย จึงได้มีพุทธศาสนาแบบมหายาน แผ่ขยายมาถึงมาเลเซีย พ.ศ. ๑๘๓๗ ภายใต้การปกครองของอาณาจักรสุโขทัย สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งแผ่อำนาจลงทางคาบสมุทรมลายู และได้นครศรีธรรมราช เป็นศูนย์กลางอำนาจหัวเมืองมลายูทั้งหลาย แต่เนื่องจากประชาชนในแถบนี้ นับถือพุทธศาสนาแบบมหายานมาหลายร้อยปีแล้ว พุทธศาสนาแบบเถรวาทจึงไม่ค่อยมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเชื่อของคน

บริเวณนี้มากนัก ซึ่งจะปรากฏแต่รูปพระ โพธิสัตว์ หรือรูปเคารพตามแบบมหายานโดยมาก ความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา ในมาเลเซียเริ่มขึ้นได้ไม่นาน พระเจ้าบรมศวร แห่งอาณาจักรมะละกา ทรงอภิเษกกับเจ้าหญิงแห่งปาไซที่เป็นมุสลิม พระองค์จึงละทิ้งศาสนาฮินดู-พุทธ และเข้ารับศาสนาอิสลาม ในขณะที่ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา อยู่ต่อมาในรัชกาลของสุลต่านมัลโฮร์ซาร์ห์ ซึ่งทรงมีความเลื่อมใสในศาสนาอิสลาม ทำให้ราษฎรเข้ารับศาสนาอิสลามตามพระองค์

การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองของคณะสงฆ์นั้น จะขึ้นกับคณะสงฆ์ไทยภายใต้พระสังฆราชองค์เดียวกัน โดยมีเจ้าคณะรัฐในประเทศมาเลเซียเป็นผู้ปกครอง แต่การแต่งตั้ง ผู้นำคณะสงฆ์จะผ่านการรับรองจากสุลต่านแห่งรัฐซึ่งถือว่าเป็นอัครศาสนูปถัมภก โดยมีฐานะเป็นผู้ปกป้องพระพุทธรูปศาสนาเท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับกิจการทางศาสนา ทำให้พระพุทธรูปศาสนาเข้มแข็ง ที่จะดำรงอยู่ท่ามกลางสังคมมุสลิมได้ และชาวมุสลิมก็ต้องยอมรับการมีอยู่ของชาวสยามและวัดพุทธด้วย นอกจากนี้ก็ยังมีพระสงฆ์ที่บวชระยะยาวมาแล้วเรียนในไทย และพระสงฆ์ไทย ก็เปิดการสอนนิกายธรรมในประเทศมาเลเซีย เพื่อเปิดโอกาสให้พระที่ไม่มีโอกาส ได้มาเรียนในไทยได้สอบปริยัติธรรมกันภายใต้มาตรฐานการดูแลของพระสงฆ์ไทย และวัดได้รับการยกเว้นการเสียภาษีที่ดิน พระสงฆ์ในมาเลเซียไม่มีนิตยภัตเหมือนอย่างพระไทย

การเผยแผ่พระศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนาก็มีอุปสรรคอยู่ เพราะมีสภาการศึกษาชาวมุสลิม (Muslim Religious Council) คอยบริหาร และดูแลผลประโยชน์ของชาวมุสลิม ฉะนั้นการชักจูงชาวมุสลิมที่ไม่ใช่ชาวจีนให้มานับถือพระพุทธรูปศาสนา จะทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้ทางลบจากอำนาจรัฐซึ่งเป็นมุสลิม มีความพยายามเรียกร้องให้แต่ละศาสนามีอำนาจปกครองบริหารตนเองเหมือนในประเทศไทยอยู่หลายครั้ง แต่ก็ถูกปฏิเสธจากทางภาครัฐ พระสงฆ์ในประเทศมาเลเซียไม่สามารถออกบิณฑบาตได้ เนื่องจากรัฐบาลมาเลเซียได้ประกาศกฎอัยการศึกเฉพาะกาลไว้ ทำให้เกิดการต่อต้านรัฐบาลอย่างรุนแรงจากศาสนิกชนอื่นๆ ที่ไม่ใช่อิสลาม ปัจจุบันนี้ คณะสงฆ์มาเลเซียยังขาดบุคลากรที่ต้องการบวชนาน ๆ ทำให้บางวัดต้อง ปิดตัวลง เพราะไม่มีพระจำพรรษา และจะเปิดอีกครั้งเมื่อมีพระจำพรรษาเพียงพอ แต่ก็ได้พยายามแก้ปัญหาด้วยการแบ่งพระไปจำพรรษาสามเดือน ตามคำขอของชาวบ้านที่มีพระจำพรรษาอยู่น้อย

พุทธศาสนาในปัจจุบัน การนับถือพระพุทธรูปศาสนาในมาเลเซียมีอยู่เฉพาะในบรรดาผู้ที่ รับเชื้อสายมาจากชาวจีน ลังกา เมียนมา และชาวไทยและมีวัดและสำนักสงฆ์ตั้งอยู่ในบางแห่ง เช่น ที่เมืองกัวลาลัมเปอร์และรัฐปีนัง มีวัดไทยตั้งอยู่และมีพระสงฆ์ ไทยไปจำพรรษาอยู่ที่นั่น วัดไทยที่กัวลาลัมเปอร์สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ด้วย ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลมาเลเซีย เรียกชื่อว่า วัดเซตวัน สร้าง เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยสวยงาม วัดไทยที่ปีนัง ชื่อ วัดไชยมังคลาราม เป็นวัด ไทยที่เก่าแก่ยังไม่ทราบปีที่สร้างแน่นอน วัดนี้มีปูชนียสถานสำคัญ เช่น พระพุทธไสยาสน์ และ

วิหารพระพุทธเจดีย์ ซึ่งถือว่าเป็นใหญ่ที่สุดในเกาะปีนัง และวัดบุปผาราม เป็นวัดไทย เบื้องต้นวัดนี้ถูกชาวบ้านยึดครองนานถึง ๑๑ ปี ๖ เดือน มี พระเถระผู้ศรัทธาได้กลับเป็นวัดไทยทุกวันนี้ วัดเมียนมาเป็นวัดเก่าแก่ที่สุดของเถรวาท คือสร้างมานานกว่า ๑๒๐ ปี มีพระเมียนมาอยู่ประจำ มีวัดศรีลังกาอยู่ตรงข้าม เดิมเป็นวัดเดียวกัน ภายหลังถนนตัดแบ่งกลาง และวัดเกะกัโละกัซี บนเขาอาเยร์ ฮิตัม เป็นวัดจีนแบบมหายาน ไม่ห่างจากเขาปีนังมาก มีธรรมชาติสวยงาม และเป็นที่ย่องเที่ยวที่นิยมมากในปีนัง ส่วนพระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่ยาวที่สุดใน ประเทศมาเลเซียอยู่ที่วัดโพธิวิหาร ในกลันตัน และยังมียุทธไทยอีกจำนวน มากระหว่างตมปีตกับปาสิรมัส และบางหมู่บ้านก็จัดงานฉลองเทศกาลต่างๆ ของ ไทย เช่น วันสงกรานต์ และในรัฐกลันตันนี้ ชาวมาเลย์มุสลิมและชาวไทยพุทธก็อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข

๔.๓.๕ การส่งเสริมศาสนาของเมียนมา

เมียนมาได้ประกาศให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติเช่นเดียวกับภูฏาน กัมพูชา ลาว และศรีลังกา ดดยภาครัฐให้การสนับสนุนการเรียนรู้อะการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเหตุที่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศเมียนมาตั้งแต่ในอดีต เมื่อคราวที่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียได้อุปถัมภ์การสังคายนา ครั้งที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖ ได้มี การส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบประเทศต่าง ๆ รวม ๙ สาย ด้วยกัน เมียนมาก็อยู่ในส่วนของสุวรรณภูมิด้วย และชาวเมียนมายังเชื่อว่า สุวรรณภูมิ มีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองสะเทิมทางตอนใต้ของเมียนมา ประวัติศาสตร์ ได้ทราบ ว่า พุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในเมียนมาในราว พุทธศตวรรษที่ ๖ เพราะ ได้พบหลักฐานเป็นคำจารึกภาษาบาลี ต่อมาได้มีพระสงฆ์ฝ่าย มหายานซึ่งเป็นศิษย์ของพระวสุพันธุ ได้นำเอาพระพุทธศาสนาแบบมหายานลัทธิตันตระ เข้าไปเผยแผ่ ในครั้งนั้น เมียนมามีเมืองพุกามเป็นเมืองหลวง มีชื่อเรียกชาวเมียนมาว่า “มรัมมะ” ส่วนพุกมอญ หรือ ตะเลง ซึ่งมีเมืองหลวงชื่อ “สะเทิม” (สุธรรมวดี) และถิ่นใกล้เคียงรวมๆ เรียกว่า รามัญประกาศ จนพระพุทธศาสนาทั้งแบบมหายาน และแบบเถรวาทเจริญรุ่งเรืองในเมียนมาเป็นเวลาหลายร้อยปี

หลังจากเมียนมาได้รับอิสรภาพจากอังกฤษ ได้สถาปนาเป็นสหภาพเมียนมา เมื่อได้รับเอกราชแล้ว รัฐบาลได้สถาปนาคณะมนตรีพระพุทธศาสนาขึ้นทันที ซึ่งได้ขยายศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาไปยังแหล่งต่าง ๆ เพื่อเตรียมงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้มีการสังคายนาครั้งที่ ๖ ขึ้นที่กรุงย่างกุ้ง เริ่มต้น เมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๔๗ โดยมีพระสงฆ์ทรงความรู้จากประเทศต่างๆ รวมทั้งศรีลังกา ไทย กัมพูชา ลาว อินเดีย และปากีสถาน พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีฉบับที่เป็นหลักฐานเชื่อถือได้ ถูกรวบรวมแล้วเสร็จบริบูรณ์ทันงานฉลองพุทธศตวรรษที่ ๒๕

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อประเทศเมียนมา

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมของประเทศเมียนมาเป็นอย่างมาก มีการก่อสร้างวัดวาอาราม เจดีย์จำนวนมากในเมียนมาและกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของเมียนมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีอิทธิพลในด้านต่างๆ ดังนี้

๑) ด้านสังคม ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา โดยถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของชาวเมียนมา เช่น ชาวเมียนมานิยมให้ลูกบวชเป็นสามเณรมาก ตั้งแต่อายุน้อยๆ เพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยืนนาน ดังปรากฏในอดีตว่า มีพระเถระนักปราชญ์ชา เมียนมาหลายรูปที่มีบทบาทในการเผยแผ่พุทธศาสนาไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน และเป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ให้การช่วยเหลือแก่ ประเทศลังกาในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกา ชาวเมียนมามีความศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนา มากจึงนิยมสร้างเจดีย์มาก พระมหากษัตริย์ในอดีตได้ทุ่มเทสร้างวัดวาอารามมากมาย

วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาโดยแต่ละวัดจะมีโรงเรียน เพราะวัดเป็น ศูนย์กลางการศึกษา เช่นเดียวกับประเทศไทยในอดีต ประเพณีและวันสำคัญของเมียนมา เช่นงานประเพณี และเทศกาลประจำปี ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สิ่งก่อสร้าง เช่น วิหาร เจดีย์ หรือ ปูนูนีสถานอื่น ๆ ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของจิตใจของเมียนมาและยึดพระพุทธศาสนาเป็นแบบแผนการ ดำเนินชีวิต

๒) ด้านการเมือง พระพุทธศาสนาอยู่ในฐานะประจำชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ รัฐบาลเมียนมาได้ออกกฎหมายรับรองว่าเป็นศาสนาประจำชาติและกฎหมายอื่น ๆ อีกมาก เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ปัจจุบันนี้พระภิกษุสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยการต่อสู้อย่างสันติเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน โดยได้จัดตั้งสหภาพพยูวสงฆ์แห่งเมียนมา (All Burma Young Monks' Union) ในเขตปลดปล่อย โดยมี พระภิกษุเคมะสาระ ดำรงตำแหน่งเป็นประธานของสหภาพพยูวสงฆ์แห่งเมียนมา ใน เขตปลดปล่อยได้พิมพ์เอกสารและข้อเขียนเพื่อเรียกร้องสิทธิมนุษยชนกับรัฐบาลทหารเมียนมา

๓) ด้านเศรษฐกิจอิทธิพลจากหลักธรรมคำสั่งสอนที่ สอนด้วยเรื่องเศรษฐกิจ การค้าขายได้ มีอิทธิพลต่อแนวคิดของชาวเมียนมา เช่นกับความเชื่อของชาวพุทธทั่วไปในประเทศต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพสุจริต ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น เป็นต้น การนำพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การนำหลักธรรมหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

สรุป นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมตามหลักศาสนาของประเทศในอาเซียนพบว่า มีการส่งเสริมการให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยมีลาว กัมพูชา และเมียนมา ที่ระบุศาสนาพุทธว่าเป็นศาสนาประจำชาติ เช่นเดียวกับมาเลเซียและบรูไน ที่ระบุศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ประเทศอื่นๆ ก็ให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักศาสนา กำหนดให้หน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนาของตนเอง โดยมีให้นำความเชื่อ หลักการทางศาสนามาเป็นข้อขัดแย้งใน

สังคม แต่มีการปกป้องวิถีวัฒนธรรมที่มีมาอย่างยาวนานของแต่ละประเทศให้คงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะเอาไว้ เช่น ประเทศไทยยังคงส่งเสริม คัมภีร์ของพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น เช่นเดียวกับประเทศมาเลเซียที่ส่งเสริม คัมภีร์ของศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นเหมือนกัน อินโดนีเซียยอมรับให้มีศาสนาตามที่กฎหมายรับรองจำนวน ๖ ศาสนา เหมือนกับประเทศอื่นในอาเซียน

ดังนั้น ด้วยนโยบายและกลไกของภาครัฐและภาคประชาชนดังกล่าว จึงทำให้แต่ละประเทศมีเอกลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็ให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา พร้อมทั้งมีการทำนุบำรุงศาสนาภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายและความเชื่อของประชาชน โดยศาสนามีอิทธิต่อประชาชนในทุกมิติทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้น การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันภายใต้หลักความเชื่อทางศาสนาและบริบททางกฎหมายของประชาคมอาเซียนจึงมีความเป็นไปได้ และมีแนวโน้มที่จะเกิดการยอมรับสังคมพหุวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ โดยรัฐบาลของแต่ละประเทศในอาเซียนได้มีการกำหนดนโยบายและการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ดังนี้

๑) ประชาคมอาเซียนมีการสร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกันด้านประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน โดยเป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้าใจในระบบสังคมและประวัติศาสตร์ของอาเซียนที่แตกต่างกันเพื่อให้ประชาชนเข้าใจกันมากขึ้น ตัวอย่าง เช่น ไทยกับพม่า ไทยกับลาว ไทยกับกัมพูชา ที่มีประวัติศาสตร์ต่างกันหรืออาจจะมีความขัดแย้งกัน แต่ก็พยายามดำเนินการให้เข้าใจกันในมิติประวัติศาสตร์ดังกล่าว เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ในสังคมปัจจุบัน ไม่นำเอาอดีตกลับมาเพื่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือขัดแย้งกัน มีกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยในกลุ่มอาเซียนและส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

๒) ประชาคมอาเซียนมีกระบวนการเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ ความสงบสุข แข็งแกร่ง และรับผิดชอบ เพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงร่วมกัน คือ การส่งเสริมเรื่องการรักษาความมั่นคงที่จะเป็นภัยคุกคามต่ออาเซียน โดยเฉพาะภัยในรูปแบบใหม่เช่น การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ เป็นต้น คอยกำกับดูแลประเทศต้นทางและประเทศปลายทางในอาเซียน โดยมีการทำงานร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวกันมากกว่าเดิม มีการสร้างมาตรการไว้เนื้อเชื่อใจกัน ระงับข้อพิพาทด้วยสันติวิธี ให้สมาชิกอาเซียนอยู่ได้โดยสงบสุข เพราะฉะนั้นเวลาที่มีความขัดแย้งในด้านต่างๆ เช่นไทยกับกัมพูชามีปัญหาด้านชายแดน เมียนมา มีปัญหาเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อเสียชีวิต ทรัพย์สิน การย้ายถิ่น เป็นต้น อาเซียนจึงต้องเข้ามามีบทบาทและช่วยเหลือเพื่อให้เกิดสันติ เช่นเดียวกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่มีการเปิดเสรีทางการค้าขายระหว่างกันมากขึ้น โดยมีการเปิดชายแดนเพื่อการค้า การเงิน การลงทุน และเปิดเสรีธุรกิจบริการร่วมกัน ดังนั้น เสาหลักเรื่องความมั่นคงและเรื่องการเมืองจึงมีความสำคัญเพื่อที่จะระงับข้อพิพาทกันได้อย่างสันติวิธี

๓) ประชาคมอาเซียนพยายามมีการสร้างปฏิสัมพันธ์กับเอเชียและโลกภายนอก โดยคงความเป็นศูนย์กลางและบทบาทของอาเซียน ซึ่งอาเซียนได้มีการพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศนอกกลุ่มอาเซียน เช่น สหรัฐอเมริกา รัสเซีย ญี่ปุ่น จีน เกาหลีใต้ อินเดีย เป็นต้น โดยยังคงความเป็นศูนย์กลางของอาเซียนเอาไว้เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

แนวนโยบายเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนดังกล่าวสะท้อนออกมาเป็นวิสัยทัศน์ของประชาคมอาเซียนด้านการเมืองและความมั่นคง ซึ่งประกอบด้วย การสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการนำไปสู่การขยายความร่วมมือในด้านเศรษฐกิจ ประชาคมสังคม และวัฒนธรรม การพัฒนาไปสู่การเป็นประชาคมที่มีกติกาและมีการพัฒนาค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกัน ที่ทำให้ภูมิภาคมีความเป็นเอกภาพ มีพลวัต และมองไปยังโลกภายนอกรวมทั้งมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น โดยมีเป้าหมายหลักของประชาคมการเมืองและความมั่นคง คือ การส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคง การอยู่ร่วมกันโดยสันติ การแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี การสร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกัน ด้านประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน บนพื้นฐานของความร่วมมือรับผิดชอบในการสร้างความมั่นคงที่ครอบคลุมรอบด้าน เช่น โรคระบาด ภัยพิบัติธรรมชาติ การก่อการร้าย การลักลอบขนอาวุธ การลักลอบค้ายาเสพติด อาชญากรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย การฟอกเงิน การค้าสตรีและเด็ก การกระทำความผิดเป็นโจรสลัด รวมทั้งความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม การส่งเสริมสิทธิและความยุติธรรม การส่งเสริมความยั่งยืน ด้านสิ่งแวดล้อมการสร้างอัตลักษณ์ และการลดช่องว่างทางการพัฒนา โดยสมาชิกมีความเอื้ออาทรต่อกัน ประชากรมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการพัฒนาในทุกด้านและมีความมั่นคงทางสังคม

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และผลกระทบความขัดแย้งทางศาสนาในประชาคมอาเซียน

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการไม่สิ้นสุด แต่ต้องการปัจจัยในการดำรงชีวิตมากมายทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยา และที่อยู่อาศัย และสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้กระทำการต่าง ๆ ออกมาจนกลายเป็นความเชื่อลัทธิต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยโบราณที่ยึดถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตกัน กระทั่งได้กลายมาเป็นศาสนาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจที่มนุษย์ต่าง ๆ ในโลกนับถือเวลาพูดถึงศาสนา เราต้องแยกแยะระหว่างศาสนธรรมกับลัทธิ ศาสนาธรรมเป็นแก่นหรือเนื้อหาสาระสำคัญสุดของศาสนานั้น ๆ อันจะสามารถทำผู้ที่เชื่อถือ และเลื่อมใสแล้วปฏิบัติตามให้บรรลุผลบั้นปลาย อันอาจทำลายความทุกข์หรือความเห็นแก่ตัวได้ หหมดสิ้นจนหลุดพ้นจากพันธนาการต่าง ๆ ให้ได้เข้าสู่ความดีงามที่สร้างสมขึ้นมาเป็นเวลานาน โดยอ้างว่าสืบเนื่องแต่องค์ศาสนาใด ๆ ในศาสนานั้นศาสนาโดยเนื้อแท้เป็นสิ่งสูงสุดภายในของมนุษย์แต่ละคน เป็นตัวคุณค่าอันลึกซึ้งที่สุดที่จะพัฒนา

มนุษย์ให้พ้นจากสัญชาติญาณ แห่งความเป็นสัตว์เดรัจฉาน เพื่อขยับขั้นสู่ความเป็นผู้มีใจสูง เพื่อไม่เอาเปรียบตนเองและไม่เอาเปรียบคนอื่น ตลอดจนสรรพสัตว์และสรรพสิ่งในสากลจักรวาล และเพื่อแสวงหาคำภพภาพของตนให้ได้ให้เป็นพลังในการสร้างสรรค์ในอันที่จะรับใช้เกื้อกูลผู้อื่น สัตว์อื่น โดยรู้จักสยบยอมอย่างอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่ในระบบความเป็นธรรมดาหรือธรรมชาติ โดยเห็นว่าบรมธรรมหรือพระเจ้าหรืออัลเลาะห์ ก็สุดแท้แต่จะกล่าวขานกันเป็นภาษาในศาสนานั้น ๆ ซึ่งศาสนาแต่ละศาสนานั้นล้วนแต่สั่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี มีศีลธรรม การอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข และเนื่องจากมีผู้คนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ กัน และอาศัยปะปนกันอยู่ตามมุมต่าง ๆ บนโลก จึงมักมีความเหมือน และความต่างกันในที่เดียวกัน จากความจริงดังกล่าวจึงมาก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันในบางความคิด บางความเชื่อ กระทั่งกลายเป็นข้อโต้แย้งของสังคม และกลายเป็นปัญหาที่มีความบอบบางต่อจิตใจมาก จนบางครั้งนำไปสู่สงครามและก่อให้เกิดความสูญเสียมากมายทั้งที่เกิดจากความยึดมั่นถือมั่นในศาสนาที่ตนนับถือ เชื่อว่าศาสนาของตนเหนือกว่าศาสนาอื่น จนไม่ยอมรับความคิดและความแตกต่างของศาสนาใด ๆ แม้จะอยู่ในประเทศเดียวกันก็ตาม

๑) ความขัดแย้งระหว่างศาสนา ความหมายของความขัดแย้งระหว่างศาสนา ความหมายของความขัดแย้ง ความขัดแย้ง มีความหมายอยู่ในตนเองว่า ขัดกัน และยังหมายถึงความ เป็นปรปักษ์ต่อกัน อยู่ตรงข้ามกันหรือถูกบีบคั้นจนกลายเป็นแรงต่อต้านขัดแย้งกัน ความขัดแย้งระหว่างศาสนา คือ การที่ศาสนาตั้งแต่ ๒ ศาสนาขึ้นไปมีหลักธรรมและหลักปฏิบัติปฏิบัติที่แตกต่างกันแล้ว ศาสนานั้นถือว่าหลักปฏิบัติของตนดีกว่าของศาสนานั้น ซึ่งทำให้เกิดการเผชิญหน้ากันระหว่างศาสนิกชนของศาสนาทั้ง ๒

๒) ลักษณะของความขัดแย้งระหว่างศาสนามี เช่น การโต้ตอบทางวาจา คือ การโต้เถียง หรือการใช้วาหะการอ้างอิงศาสนาของตนเองดีกว่าศาสนาอื่นใดสั่งสอนได้ดีกว่ากันหรือเกิดจากการขาดความไม่เข้าใจกัน การเข้าใจผิดเพราะคู่สนทนาอาจมีระดับความรู้ที่ต่างกัน หรือต่างวิชาชีพกัน หรือสมาธิในการรับฟัง ไม่ได้ตั้งใจที่จะรับฟัง การโต้ตอบทางการหรือทางสัญลักษณ์ คือ การใช้การปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาของตนมาวดอ้างหรือการข่มถึงการปฏิบัติที่ตนได้นับถือปฏิบัติ หรือการโต้ตอบกันถึง สัญลักษณ์ของแต่ละศาสนาว่าของใครดีกว่ากัน สื่อความหมายออกมาได้ลึกซึ้งกว่ากัน ซึ่งที่ให้เห็นกันประจำถึงการโต้ตอบทางกายและสัญลักษณ์ก็ คือ การประกอบพิธีกรรมของศาสนาอิสลาม (ละหมาด) ที่จะมีการทำละหมาด ๕ ครั้ง ต่อวัน ซึ่งในแต่ละครั้งก็จะเชิญชวนผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ประกอบพิธีละหมาดออกทางลำโพงเพื่อเป็นการเชิญชวน ซึ่งจะทำให้ในลักษณะนี้จนทำให้ในกรณีที่มีวัดของศาสนาพุทธตั้งอยู่ใกล้ ๆ เกิดความรู้สึกเหมือนถูกบีบและถูกรวบคลุมอาณาเขตไปโดยทางอ้อม จนทำให้บางบริเวณของวัดมีการตั้งลำโพงขึ้นเหนือวัดเพื่อแข่งกับเสียงพิธีกรรมของศาสนาอิสลามด้วย ซึ่งการโต้ตอบนี้บ่อยครั้งที่ทำให้เกิดการทะเลาะบาดหมางกันในชุมชน ตลอดจนเสียงไปถึงการเอาคืนในลักษณะต่าง ๆ ตามมา เช่น การติดสัญลักษณ์

ทางศาสนาของตนเองบริเวณสถานที่ศาสนาอื่น การเชิญชวนให้มานับถือศาสนา คือ ประกาศคำสอนอย่างกรณีของศาสนาคริสต์ที่พิมพ์ลงในป้ายโฆษณา และติดตามสถานที่ต่าง ๆ การใช้กำลังโต้ตอบกัน คือ การให้กำลังโต้ตอบกันทางศาสนาเป็นผลมาจากการกระทบกระทั่งกันทางวาจา ทางกายและทางสัญลักษณ์และไม่อาจหาทางออกที่เป็นสันติวิธีได้ จนนำไปสู่การใช้กำลังเพื่อให้ได้มาซึ่งการเอาชนะในศาสนาของตนซึ่งการใช้กำลังโต้ตอบกันนั้นมีทั้งระดับน้อยอย่างการโต้เถียงกันเองในหมู่บ้าน และลงไม้ลงมือเพื่อให้ได้มาซึ่งอาณาเขตศาสนาของตน จนลุกลามไปถึงการใช้กำลังในระดับรุนแรง เช่น การทำสงครามแย่งชิงดินแดนอย่างในประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตต่อหลายครั้ง

๓) สาเหตุความขัดแย้งระหว่างศาสนา สาเหตุความขัดแย้งระหว่างศาสนา เกิดสาเหตุหลายประการ เช่น เกิดจากความเชื่อความศรัทธาในคำสอนของศาสนาแตกต่างกัน ความมีทิฐิมานะถือว่าความคิดของตนเองดีกว่าคนอื่น ความมีวิสัยทัศน์ที่คับแคบ ขาดการประสานงานที่ดี ขาดการควบคุมภายในศาสนาอย่างมีระบบสังคมภายนอกขยายตัวรวดเร็วเกินไป และค่านิยมที่นับถือศาสนาต่างกันจึงเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนาขึ้น การอ้างศาสนสถานที่ยึดแย้งกัน ศาสนาสถานทุกแห่งถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของบรรดาศาสนิกชน และจะต้องเป็นพื้นที่ปลอดภัย การใช้ความรุนแรงในศาสนสถานจึงเป็นสิ่งซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถยอมรับได้ ซึ่งการขัดแย้งกันเกี่ยวกับศาสนสถานนั้นถูกกระทำด้วยความรุนแรง เพื่อสร้างความโกรธ และมุ่งหวังให้เกิดความเกลียดชังกันระหว่างมนุษย์ซึ่งนับถือศาสนาที่ต่างศาสนากันออกไปแล้วมุ่งไปสู่ศาสนสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ เช่น คนที่นับถือศาสนาพุทธจะเข้าไปในมัสยิดของอิสลามไม่ได้เพราะถือว่าไม่ใช่คนที่นับถือศาสนาอิสลาม ประวัติศาสตร์ที่ขัดแย้งกัน ศาสนาแต่ละศาสนาล้วนมีประวัติศาสตร์กล่าวขานมาทั้งสิ้นอันเป็นความภาคภูมิใจของคนในศาสนาที่ได้ทราบถึงการกำเนิดของศาสนาตนหรือได้ทราบถึงเรื่องราวของศาสดาตน ฉะนั้นหากประวัติศาสตร์ศาสนาของศาสนาตนถูกศาสนาอื่นกล่าวอ้างก็ย่อมเป็นที่มาของความขัดแย้งได้อย่างที่พบกันมาในประวัติศาสตร์ของศาสนาต่างๆ

๔) ลักษณะสันติภาพระหว่างศาสนา ความร่วมมือกันระหว่างศาสนาประเภทต่างๆ ความแตกต่างระหว่างศาสนาหากมองอีกมุมก็ไม่ใช่ปัญหาเสียทีเดียวที่จะทำให้ผู้คนมาร่วมกันได้ ดังนั้นจากความเห็นนี้จึงทำให้เกิดการร่วมมือกันของระหว่างศาสนาเพื่อแสดงให้โลกรู้ว่าศาสนาไม่ใช่ตัวแบ่งกันมนุษย์ออกเป็นฝ่ายอย่างที่หลายคนเชื่ออย่างเช่น โครงการที่นำเยาวชนพุทธ-คริสต์-อิสลาม เข้าค่ายยุวทูตศาสนิกสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกัน

ส่วนผลกระทบของปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาในดินแดนต่าง ๆ เช่น ทำให้การเมืองของโลกตึงเครียดขึ้น เนื่องจากความขัดแย้งไม่ได้จำกัดแต่เพียงคู่กรณีพิพาทเท่านั้นแต่ยังเกี่ยวพันกับมหาชาติอำนาจให้เข้ามามีส่วนร่วมกับความขัดแย้ง จนถึงขั้นเผชิญหน้ากัน เปิดโอกาสให้ชาติมหาอำนาจเข้ามาแทรกแซงมีอิทธิพลในประเทศต่างๆ เปิดโอกาสให้ชาติมหาอำนาจโดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีบทบาทในการขับไล่อิรักออกจากคูเวตได้ขยายอิทธิพลเข้าไปในกลุ่มประเทศ

ตะวันออกกลางจนถึงขั้นจัดตั้งฐานทัพในประเทศอิสลามหลายประเทศ ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโลกอย่างรุนแรง เนื่องจากตะวันออกกลางเป็นกลุ่มประเทศผู้ส่งออกน้ำมันรายใหญ่ของโลก เมื่อปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาคนี้เกิดขึ้น ราคาน้ำมันจะต้องเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จนส่งผลกระทบต่อ การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจโลก และส่งผลให้เกิดการก่อการร้ายไปทั่วโลกซึ่งการก่อการร้ายคือ วิถีทางการต่อสู้ของผู้อ่อนแอกว่าที่มีต่อผู้เข้มแข็งที่เห็นได้ชัดเจน

สำหรับปัญหา อุปสรรคของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาของประชาคมอาเซียน จากการศึกษาพบว่า ปัญหา อุปสรรคของการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันส่วนมาจากปัจจัย ๔ ประการ คือ

๑) การขาดความเข้าใจในหลักคำสอนที่แท้จริงของแต่ละศาสนา ทำให้เกิดการนำหลักคำสอนไปตีความเพื่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา มองผู้ที่มีความแตกต่างทางศาสนาเป็นคนอื่น พวกอื่น มิใช่พวกพ้องของตนเอง

๒) ขาดการส่งเสริมการศาสนิกสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและศาสนิกชนของศาสนาต่างๆ ทำให้ไม่ไว้วางใจต่อกัน การมีसानเสวนาและการทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่จะทำให้เกิดความเข้าใจต่อกัน

๓) การจัดการในระดับนโยบายของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ที่จะสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกันของประชาชนที่มีความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันในประเทศ และต่างประเทศ

๔) การใช้มาตรการทางด้านสิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศในอาเซียนยังไม่มีพลังเพียงพอที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงและสร้างการยอมรับความหลากหลายของสังคมในพหุวัฒนธรรม

๔.๕ รูปแบบการบูรณาการหลักคำสอน และแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงผลการศึกษาการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน โดยศึกษาถึงบทบาท หน้าที่และการบูรณาการหลักคำสอนทางศาสนาเพื่อนำไปสู่การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของตัวแทนองค์กรทางศาสนาในประชาคมอาเซียน ได้แก่

(๑) ประเทศไทย ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) ประเทศอินโดนีเซีย ได้แก่ Smaratunga Buddhist College, Boyolali City YogYakarta Indonesia

(๓) ประเทศเมียนมา ได้แก่ องค์กร Alodawpyei Meditation Center ย่างกุ้ง

(๔) ประเทศมาเลเซียเซีย ได้แก่ วัดไชยมังคลาราม (Chaiya Mangalaram Buddhist Temple) รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย

รวมทั้งผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มกับผู้นำทางศาสนาในประชาคมอาเซียน โดยมีผลการศึกษา ดังนี้

๑) การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยประยุกต์ใช้แนวคิดและหลักการทางศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนาในเชิงพื้นที่ พบว่า องค์การทางศาสนาส่วนใหญ่ได้มีการนำแนวคิดและหลักการของแต่ละศาสนามาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยศาสนาพุทธมุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกันด้วยหลักศีล ๕ หลักของการเอื้อเพื่อแบ่งปัน ให้มีความเมตตา กรุณาต่อกัน และให้มีความอดทนต่อสิ่งที่เกิดขึ้น โดยให้พัฒนาสติปัญญาของตนเองในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลักศีล ๕ นั้นถือว่าเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต เป็นหลักมนุษยธรรม เพราะบุคคลผู้ที่รักษาศีล ๕ ย่อมจะทำให้มีความเป็นมนุษย์ในตนเองสมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วยการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นในการประกอบกิจกรรมการงานของตนเองให้สำเร็จเรียบร้อย ^{๔๒} นอกจากนี้ ศีล ๕ ถือว่าเป็นจิตสำนึกแห่งความดีงาม เนื่องจากศีลมาจาก “เจตนา” ความตั้งใจที่จะงดเว้นจากการประพฤติที่ไม่ดีงามทั้งหลาย เช่น กายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต และเป็นเจตนาแห่งความสำรวมระวังเพื่อปิดกั้นหนทางความชั่วร้ายที่เกิดจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ศีลจะเอื้อเพื่อต่อความรัก ความเมตตาในตนเองและเพื่อนมนุษย์ ศีล ๕ นั้น เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์และมวลมนุษยชนช่วยกันบัญญัติขึ้นมา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จากสามัญสำนึกที่รู้ว่า เมื่อเรามีความรักตนเอง ต้องการความสุข ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คนอื่นก็ย่อมมีความรู้สึกเช่นเดียวกับเรา ด้วยเหตุนี้ ศีล ๕ จึงเป็นความรักในตนเองและเพื่อนมนุษย์ ^{๔๓} และเป็นการสร้างสันติภาพสากล โดยปัจจุบันความไม่สงบสุขในโลกส่วนใหญ่เกิดจากการละเมิดในกฎเกณฑ์ของมนุษย์ที่พยายามประหัตประหาร ทำร้ายซึ่งกันและกัน ผนวกกับความสงบสุขในใจของบุคคลไม่มี สันติภาพจึงเกิดขึ้นได้ยาก หากสังคมใดมีศีล มีเหตุมีผล รู้จักยับยั้งชั่งใจ สันติภาพในใจของบุคคลและของโลกย่อมจะเกิดขึ้น คนที่มีศีล มีปกติแห่งการประพฤติปฏิบัติตนที่เหมาะสมจึงมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่แท้ได้ ^{๔๔}

ในขณะที่ศาสนาคริสต์นั้น ชาวคริสต์เชื่อว่า การปฏิบัติตามบทบัญญัติ ๑๐ ประการ ได้แก่ งดนมัสการพระเจ้าแต่ผู้เดียว อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมควร วันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ จงนับถือบิดามารดา อย่าฆ่าคน อย่าล่วงประเวณี อย่าลักทรัพย์ อย่างินทาว่าร้ายผู้อื่น อย่าคิดโลภในประเวณี อย่าคิดโลภในสิ่งของของผู้อื่น บทบัญญัติของที่ ๑-๓ นั้น มุ่งเน้นการสร้างศรัทธา

^{๔๒} สัมภาษณ์ Ven.suyadet Wongsopa, Lao Buddhist fellowship organization, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๓} สัมภาษณ์ Ven.Ashin Uttamannda Sitagu International Buddhist Academy, Yangon Myanmar, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๔} สัมภาษณ์ Ven.LormLoeum, Executive Director, Life and Hope Association, and Member, Sangha Council of Siem Reap Province Cambodia, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

ในพระเจ้าซึ่งมีอยู่ในท้องฟ้า อากาศเบื้องบน หรือแผ่นดินเบื้องล่าง หรือในน้ำใต้แผ่นดิน ^{๔๕} และให้มีจิตคิดเมตตา ให้มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์เสมือนรักตนเอง นอกจากนี้ ยังต้องพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี จะสังเกตได้จากเมื่อศาสนาคริสต์หรือชาวคริสต์ไปที่ไหนมักจะสร้างที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น การสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล หรือแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้ และนำไปสู่การสร้างความเป็นสังคมที่มีพระเจ้าเดียวกัน ^{๔๖}

ส่วนศาสนาอิสลามนั้น มุ่งสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยหลักหลักศรัทธา ๖ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการ คือ การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยมุ่งเน้นการกระทำหน้าที่ ๓ ประการ คือ การมีความรัก มีสันติ การสร้างความดีงามต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์ และต่อตนเอง โดยอิสลามถือว่าระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่มชน เป็นรากฐานที่จำเป็นของความเป็นชุมชน คือ เป็นแนวทางหรือเป็นแบบแผนของความประพฤติของสังคมมนุษย์ ดังนั้น ระเบียบแบบแผนทางด้านความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึกรู้สีกคิด ตลอดจนการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มได้ และคนทุกคนมีฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนมนุษย์โดยเสมอกัน ภายใต้แบบแผนที่มีลักษณะร่วมกันเป็นสากลตามความประสงค์ของพระเจ้าหรือองค์อัลลอฮ์ โดยเป็นการยอมรับฐานะของบุคคลโดยเสมอภาคกัน คนแต่ละคนในโลกนี้ เป็นเสมือนหยดน้ำแต่ละหยดจากมหาสมุทรเดียวกัน คือ พระเจ้าองค์เดียวกัน ถึงแม้ว่าแต่ละคนต่างก็มีแบบแผนที่สำคัญร่วมกัน เช่น มีกำเนิดมาจากพระเจ้าองค์เดียวกัน มีธรรมชาติทางกายภาพ และจิตตานุภาพโดยทั่วไปอย่างเดียวกัน ฉะนั้นอำนาจของพระเจ้าจะดลบันดาลให้ทุกคนทำตามหน้าที่ของตนเองเพื่อรอการพิสูจน์ของพระเจ้า^{๔๗}

๒) การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยการกำหนดนโยบายของภาครัฐ

จากการศึกษาพบว่า ภาครัฐมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยการสร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกันตามหลักประชาธิปไตยและหลักสิทธิมนุษยชน โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนในระบบสังคม และชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้ประชาชนและชุมชนเข้าใจกันมากขึ้น ตัวอย่าง เช่น ไทยกับเมียนมา มาเลเซียกับสิงคโปร์ เวียดนามกับกัมพูชา ชาวพุทธกับชาวคริสต์ ชาวคริสต์กับอิสลาม ชาวพุทธกับอิสลาม เป็นต้น ที่มีประวัติศาสตร์ต่างกันหรืออาจจะมี ความขัดแย้งกัน แต่ภาครัฐก็จะพยายามดำเนินการให้เข้าใจกันในมิติประวัติศาสตร์ดังกล่าว เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ในสังคมปัจจุบัน ไม่นำเอาอดีตกลับมาเพื่อให้เกิดความ

^{๔๕} สัมภาษณ์ Mr.Gerald Kong : Christianity Executive Secretary, Roman Catholic Archdiocese of Singapore, Archdiocesan Catholic Council for Interreligious Dialogue, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๖} สัมภาษณ์ Josept Chusak Sirisut, Bishop: Catholic Bishop of Diocese of Nakhonratchasima, Thailand, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๗} สัมภาษณ์ Dr.I Wayan Ardika, Udayana University, Indonesia, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

เข้าใจผิดหรือขัดแย้งกัน โดยมีกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยและส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ในเมื่อนานาชาติและคณะสงฆ์จะต้องสานสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและเพื่อการปกป้องคุ้มครองศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธที่คนส่วนใหญ่นับถือ และก็ยอมรับความแตกต่างทางศาสนา^{๔๘} อย่างไรก็ตามภาครัฐจะต้องเข้ามามีบทบาทในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ของศาสนาต่างๆ และจะต้องคำนึงถึงวิถีวัฒนธรรมของชาติด้วย ในกรณีประเทศไทย ภาครัฐให้ความสำคัญกับการศึกษาของคณะสงฆ์และศาสนาอิสลาม โดยให้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยของอิสลาม มหาวิทยาลัยของศาสนาคริสต์ หรือในระดับโรงเรียน เช่น โรงเรียนปอเนาะ โรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นต้น เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมของการอยู่ร่วมกัน ดังนั้น ภาครัฐจะต้องกำหนดบทบาทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมทางศาสนา มิให้นำหลักการทางศาสนามาเป็นข้อขัดแย้งของสังคม เนื่องจากนโยบายของภาครัฐมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน เพราะกฎหมายมีผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในประเทศนั้น ๆ และหากมีนโยบายและมาตรการที่เหมาะสมต่อการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกันแล้ว ย่อมจะนำพาสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืน

๓) การสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาาร่วมกัน (Common identity)

อัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ นั้นมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยปกติทุกประเทศมีความแตกต่างทางด้านความเชื่อ ศาสนา วิถีชีวิต การดำรงอยู่ แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้กฎหมาย และการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่สิ่งที่ยังคงทางศาสนาได้ดำเนินการ คือ การสร้างอัตลักษณ์ร่วม โดยมีการแบ่งปันอัตลักษณ์การอยู่ร่วมกันอย่างเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย (Unity in Diversity) ซ่อนความต่างเอาไว้แต่ขณะเดียวกันก็พยายามมุ่งความสำคัญคือ “ความเหมือนกัน” (Similarity) ตามหลักที่ว่า “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ทั้งนี้เพื่อยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรมและการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของประชาชนว่าเป็นคนของสังคม รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาว่า “เป็นศาสนาแห่งสันติ”^{๔๙} “เป็นศาสนาแห่งความรัก” “เป็นศาสนาแห่งความสงบสุข” เป็นต้น ดังนั้น เมื่อมองในภาพรวม อัตลักษณ์ทางศาสนา คือการสร้างศรัทธาเพื่อนำพาผู้คนไปสู่การทำความดีภายใต้บริบทของความเชื่อ นั้นๆ เช่น อิสลามเชื่อในอำนาจของพระเจ้า ส่วนพระพุทธศาสนามีความเชื่อ ความศรัทธาใน

^{๔๘} สัมภาษณ์ Dr.Thiri Nyunt, Paipatti Faculty International Thervada Buddhist Missionary University (ITBMU) Yangon, Myanmar, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๔๙} สัมภาษณ์ Josept ChusakSirisut, Bishop: Catholic Bishop of Diocese of Nakhonratchasima Thailand, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

เรื่องการสร้างกรรมดี บาบ บุญ คุณ โทษ เป็นต้น ^{๕๐} ส่วนการใช้สัญลักษณ์ในเชิงศาสนานั้น ถือว่า ทุกศาสนาสามารถแสดงออกซึ่งสัญลักษณ์ทางศาสนาของตน โดยมีถือว่าเป็นความแตกต่างและอยู่ร่วมกัน กรณีของที่ตั้งของวัด มัสยิด โบสถ์ ของทุกศาสนาสามารถตั้งอยู่ร่วมกัน โดยชุมชนมิได้มีความขัดแย้ง ดังภาพนี้

ภาพที่ ๔.๖ วัดและโบสถ์คริสต์ที่ Boyolali City Yogyakarta Indonesia

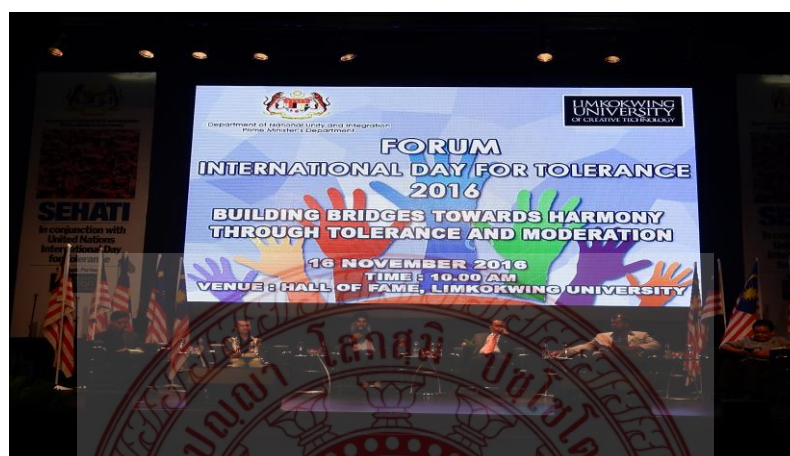
๔) การใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรมเพื่อส่งเสริมสันติภาพ

การใช้หลักขันติธรรมนั้นเป็นไปตามหลักการที่ว่า “ถ้าไม่มีขันติ และเมตตา สันติก็ไม่มี” โดยทุกฝ่ายจะต้องมีความเคารพ (Respect) ต่อกัน การมีขันติธรรม คือ การที่ทุกฝ่ายหยุดการสร้าง ความขัดแย้ง เกลียดชัง หรือก่อทวนผู้อื่นที่มีความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตนเอง และต้อง ปกป้องคุ้มครองผู้อื่นที่อาจเป็นส่วนน้อยในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่พวกเขาต้องการ ดังนั้น ขันติธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่ดีอย่างหนึ่งที่เราควรฝึกฝน พัฒนาจิตใจ หากเราฝึกฝนและนำมา ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ขันติธรรมจะติดตัวเราไปตลอด ขันติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญหากเราต้องการจะ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของการทำสงครามแทนที่ด้วยวัฒนธรรมของสันติภาพ นอกจากนี้ ทุกฝ่ายยัง ต้องเสริมสร้างความมีเมตตา ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ที่มาจากหลักคำสอนของแต่ละศาสนา ที่มุ่ง สอนให้ทุกคนมีการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น และการไม่ละเมิดทบบัญญัติของ ศาสนา เพื่อให้เป็นหลักการสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดย Ven.Ashin Uttamannda Sitagu International Buddhist Academy, Yangon Myanmar ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดและ การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนว่า “ก่อนอื่นเราต้องทำความเข้าใจก่อนว่า ประเทศไทยนี้เป็น ดินแดนที่มีความอิสระทางศาสนา ฉะนั้นเราก็สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนจากสถานการณ์จริงใน

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระราชวรมุนี รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ กันยายน

ประเทศไทยได้ว่า เราจะอยู่ในพื้นที่ไหนก็ได้ โดยไม่มีความเกลียดชังกัน แม้จะอยู่บนความหลากหลายทางศาสนา”นอกจากนี้ท่านยังได้แสดงความเห็นต่อการใช้ขันติธรรมในศาสนาว่า “ขันติธรรมทางศาสนานั้นมีความสำคัญมากครอบคลุมไปทั่วทั้งโลก ถ้าแต่ละศาสนาได้ใช้ขันติธรรมอย่างจริงๆ จังๆ โลกเราก็จะมีแต่ความสงบสุขมากกว่านี้” ^{๕๑}

ภาพที่ ๔.๘ แสดงการใช้หลักขันติธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในมาเลเซีย

หลักขันติธรรมทางในพุทธศาสนา ในหลักธรรมคำสอนเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั้น พุทธศาสนิกชนสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต คือ ให้ความอดทน ไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งจากสิ่งที่พึงปรารถนาหรือมิพึงปรารถนา ก็สามารถรักษาจิตใจให้หนักแน่น ไม่หวั่นไหว ความอดทนมี ๔ ประเภท คือ อดทนต่อทุกขเวทนาที่เกิดจากความเจ็บไข้ได้ป่วย เพราะทุกชีวิตที่เกิดมาแล้วย่อมไม่พ้นจาก ความแก่ ความเจ็บ และความตายไปไม่ได้ เมื่อเกิดความเจ็บป่วยขึ้นก็ไม่ร้องทรมนทรมายจนเกิดเหตุ อดทนต่อความลำบากตรากตรำ อดทนต่อความทุกข์ยากจากการทำงานต้องขยันหมั่นเพียร และไม่เกียจคร้าน อดทนต่ออำนาจกิเลส คือ เมื่อกิเลสใด ๆ อันได้แก่ ความโลภ คือความอยากได้ไม่มีที่สิ้นสุด ความโกรธ หรือความหลงใหลลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็ต้องมีขันติอดทน และเพียรพยายามกำจัดกิเลสนั้นออกไปเสียจากตน อดทนต่อความเจ็บใจ คือ ความอดทนต่อความล่วงเกินของผู้อื่น เฉพาะอย่างยิ่งคนที่ต่ำกว่าเรา อดทนต่อการกระทบกระทั่งแตกตั้นจากคนอื่นเพื่อให้เราอยู่ร่วมกันให้ได้ ดังนั้น หลักขันติธรรมจึงสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีความอดทนและประนีประนอมต่อกัน ^{๕๒}

^{๕๑} สัมภาษณ์ Ven.Ashin Uttamannda Sitagu, International Buddhist Academy, Yangon Myanmar, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

^{๕๒} สัมภาษณ์ Dr. Uong Vibol, Responsibility of Another Religions Department International Cooperation Department Preah Sisoweth Quay Phnom Penh Cambodia, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๘.

หลักชั้นตรีธรรมทางในคริสต์ศาสนา คริสต์ศาสนิกชนจะต้องมีความศรัทธาในพระเยซูสูงสุด ในชีวิตและจงรักเพื่อนบ้าน เพื่อนมนุษย์ เหมือนรักตัวท่านเอง หลักคำสอนเรื่องความรักในคริสต์ มี ๒ ระดับคือ ความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า เปรียบเหมือนความรักระหว่างบิดากับบุตรความรัก ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ พระเยซูสอนให้รักเพื่อนบ้าน สอนให้รักศัตรู รู้จักการให้อภัยและเสียสละ นอกจากนี้ยังมีศีลธรรมสมบูรณ์ ข้อ โดยพูดถึงในฐานะอัครสาวกซึ่งพระเจ้าพระเยซูคริสต์ทุกคนเป็นที่ นองกันภายใต้พระเจ้าผู้เป็นเจ้า ทุกคนได้รับการสอนในศาสนาต่าง ๆ ให้รักกันและทำดีต่อกัน และการ อยู่กับความแตกต่างเป็นสิ่งที่พระกิตติคุณของพระเยซูคริสต์สอนให้เราต้องทำ เช่น มุ่งประพาศในสิ่ง ซึ่งทำให้เกิดความสุข เพราะฉะนั้นเราจึงควรตื่นตัวที่จะให้เกียรติสิ่งดี ๆ ที่เราพึงเห็นในทุกคน รวมทั้ง ความคิดเห็นและการปฏิบัติหลายอย่างที่แตกต่างกัน เรามีบทบาทเป็นนักรบในสงครามระหว่าง ศีลธรรมกับความคลาดเคลื่อนไม่มีพื้นที่ตรงกลาง เราต้องยึดหยัดเพื่อความจริง แม้ในขณะที่เราใช้ชั้นตรี ธรรมและความเคารพความเชื่อกับความคิดที่แตกต่างจากเรารวมถึงคนที่ยึดถือสิ่งเหล่านั้นด้วย ^{๕๓}

สำหรับหลักชั้นตรีธรรมทางในอิสลามนั้น อิสลามมุ่งหลัก ๓ หมวด คือ หลักศรัทธา หลักก จริยธรรม และหลักปฏิบัติ ซึ่งในหมวดว่าด้วยหลักจริยธรรมนั้นอิสลามสอนว่าในการดำเนินชีวิตควร ประกอบด้วยคุณสมบัติ เช่น จงเลือกสรรเฉพาะสิ่งที่ดีอันเป็นที่ยอมรับของสังคม จงทำตนให้เป็นผู้ ดำรงอยู่ในศีลธรรม พัฒนาตนเองไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี รู้จักหน้าที่ ห่วงใย มีเมตตา มีความรัก ซื่อ สัตว์ต่อผู้อื่น รู้จักปกป้องสิทธิของตนไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เสียสละไม่เห็นแก่ตัว และหมั่นใฝ่ความรู้ ดั้งนั้น อิสลาม จึงให้ความสำคัญกับทุกคนและอดทนต่อการพิพากษาของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ^{๕๔}

๕) การส่งเสริมกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์และการสานเสวนาเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ผู้นำ ทางศาสนาในอาเซียนสามารถดำเนินการเพื่อเสวนาระหว่างความคิด ความเชื่อหรือศาสนาที่แตกต่างกัน ให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจต่อผู้ที่ความคิด ความเชื่อที่แตกต่าง ซึ่งจะ กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการอยู่ร่วมกันโดยสันติ โดยอาจจะมีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง ประชาชนหรือศาสนิกชนต่างๆ ท่ามกลางความหลากหลายของสังคม โดยประยุกต์ใช้หลักการเพื่อ แก้ไขความขัดแย้ง ซึ่งผู้นำศาสนาจะต้องป้องกันการความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้น โดยการเผยแพร่คำสอน ต่อศาสนิกชนด้วยชั้นตรีธรรม ทำลายความมีอคติออกไปจากผู้คน ควรมอบโอกาสในการเรียนรู้ ทำ ความรู้จักเพื่อนศาสนาอื่นๆ ให้กับศาสนิกชน และวิธีแก้ไขปัญหาคือ ผู้นำศาสนาต้องนำประเด็นเข้าสู่ โต้เถียงและหลังจากความขัดแย้งนั้นทุกฝ่ายจะต้องลืมนึกและให้อภัย ซึ่งจะก่อให้เกิดความขัดแย้งไม่ ย้อนกลับมา ซึ่งจะก่อให้เกิดสันติภาพอย่างยั่งยืน สุดท้ายทำให้โลกเห็นว่าเราสามารถอยู่ด้วยกันอย่าง

^{๕๓} สัมภาษณ์ Mr.Gerald Kong, : Christianity Executive Secretary, Roman Catholic Archdiocese of Singapore, Archdiocesan Catholic Council, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๕๔} สัมภาษณ์ Sultan Maguid, Maruhom: Islam Executive Director, Ummah Fi Salam, Inc., Pagadian City, Philippines, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๘.

สันติสุข โดยพระสุยะเดช วงศ์โสภา จาก Lao Buddhist fellowship organization ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนว่า “หลักการอยู่ร่วมกันของอาเซียนนั้น ควรอยู่ด้วยกันด้วยความมีสามัคคีธรรม อย่างมีสมานฉันท์ แม้ว่าความคิดทางศาสนาจะแตกต่างกันแต่เราก็อยู่ด้วยกันได้อย่างสันติ มีความร่วมมือกันในการพัฒนาในทุกๆด้าน ถ้าเกิดแต่ละประเทศในอาเซียนร่วมมือกันอย่างมีความสามัคคีแล้ว ประชาคมอาเซียนจะรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว” นอกจากนี้ท่านยังได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนาต่างๆและวิถีปฏิบัติว่า “ควรใช้หลักสามัคคีธรรม ความมีสมานฉันท์และความอดทนอดกลั้นมาใช้ให้เป็นจริงในประชาคมอาเซียน ศาสนาต่างๆก็ต้องร่วมมือกันให้เกิดวิถีทางปฏิบัติอย่างสันติสุขให้เกิดขึ้นให้ได้” นอกจากนี้ท่านแสดงความคิดเห็นว่า “ควรมีนโยบายที่ให้ประชาคมอาเซียนมีเวทีให้ผู้นำศาสนาต่างๆได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น แล้วเอานโยบายนั้นลงไปสู่ชุมชนนั้นให้เข้าใจต่อแนวปฏิบัติแล้วสร้างให้เกิดขึ้นจริง” ^{๕๕}

๖) การบูรณาการหลักสิทธิมนุษยชนสากล หลักกฎหมาย กับหลักปฏิบัติทางศาสนา

ผู้นำทางศาสนาเสนอว่า ทุกฝ่ายควรใช้หลักสากล เช่น หลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์กับหลักการและแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนาเพื่อเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน โดยที่ผ่านมามีภาครัฐและผู้นำทางศาสนาได้มีการดำเนินการร่วมกันดำเนินการผ่านกระบวนการทางกฎหมาย มีการประชาสัมพันธ์หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประเด็นต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาในสังคมพหุวัฒนธรรม ส่วนการประยุกต์ใช้กฎหมายแห่งรัฐกับหลักศาสนาในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยภาครัฐและองค์กรทางศาสนา สามารถนำบทบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญซึ่งทุกประเทศได้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา และมีการบัญญัติกฎหมายบนพื้นฐานของหลักคำสอนทางศาสนา เช่น ประเทศมาเลเซีย บรูไน เมียนมาร์ เป็นต้น ที่ส่งเสริมกิจการทางศาสนาหลักของประเทศผ่านกฎหมายของประเทศ ดังนั้น การยอมรับและปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจะทำให้เกิดความสงบสุขทางสังคมได้ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า องค์กรและประเทศที่มีการปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองในระดับดีจะมีความขัดแย้งทางศาสนาน้อยลง และไม่ค่อยการละเมิดสิทธิทางศาสนาและความเชื่อได้ดีกว่าสังคมที่ไม่กฎหมายหรือกติกาที่เป็นส่วนรวมของสังคม โดยท่าน Balwant Singh: Sikhism From Indonesia ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนาต่างๆ โดยมีหลักการ คือ “เราต้องเคารพศาสนาต่างๆในโลกนี้ให้ได้เสียก่อน ถ้าเราเคารพข้อนี้ได้เราก็จะยอมรับความเป็นมนุษย์ของทุกศาสนา แล้วเราก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างดี ข้อปฏิบัติทางศาสนาไม่ใช่อุปสรรคในการอยู่ร่วมกันเลย เรา

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระสุยะเดช วงศ์โสภา, Lao Buddhist fellowship organization, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

ต้องมองข้ามข้อนี้ แต่ควรไปสนใจในความคิดที่ศาสนาให้แกกันมากกว่า”^{๕๖} ส่วนท่าน Vijaya Samarawickrama: Buddhism Senior Lecturer ๑ , American Degree Transfer Program, Taylors University: Malaysia^{๕๗} ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับหลักการของการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนและของโลกว่า “แนวคิดของการอยู่ร่วมกันนั้น เราขอแสดงเท่าที่เราเข้าใจ นั่น คือ เราทุกคนต้องตายเพราะโลกใบนี้เล็กมาก เรามีคนมากในโลกใบนี้แต่ไม่เคยที่จะพูดคุยกัน เขาไม่ค่อยจะพูดคุยกันในเรื่องที่ศาสนามีความแตกต่าง เราขอแสดงทัศนะตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้คือ เราต้องเคารพทุกๆ ศาสนา ทุกๆ อย่างตั้งอยู่ในหลักของอริยสัจ ๔ และศาสนาทุกศาสนามีหลักนี้ด้วยกันทั้งหมด และเมื่อเป็นอย่างนี้ทุกศาสนาจะมีขันติธรรมทางศาสนา ไม่ขัดแย้ง ไม่ทะเลาะกัน ไม่ก่อความรุนแรงจนนำไปสู่ความตาย”

๗) การประยุกต์ใช้วิถีวัฒนธรรมของอาเซียนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน

นำทางศาสนา มองว่า ในกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้นมีวัฒนธรรมร่วมกันหลายประการทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา และวิถีการดำรงชีวิต เช่น ประเพณีสงกรานต์ การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านบางประเภท การแต่งกาย ภาษาตระกูลไท เป็นต้น การใช้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นดังกล่าวมาส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ย่อมเป็นบทสะท้อนจากวัฒนธรรมที่ทุกฝ่ายร่วมกันต้องร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา ดังนั้น ภาครัฐในหลายประเทศและองค์กรในระดับพื้นที่จึงใช้วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดย Ven.Lorm Loeuem Cambodia ได้แสดงความเห็นว่า “เราพยายามที่จะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศาสนาที่จะเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในประเทศของเรานั้นไม่มีศาสนาเหมือนที่ประเทศไทย มีคริสต์ อิสลาม พุทธและฮินดู-พราหมณ์” หลักการที่เข้าไปช่วยในการใช้ขันติธรรมมีอะไรบ้างนั้นท่านได้กล่าวว่า “ในแนวทางพุทธศาสนานั้น เราจะส่งเสริมการใช้ขันติในการสอนประชาชนของเรา ในกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมพระสงฆ์คุยกับประชาชน เป็นต้น และนอกจากนี้ต้องให้ประชาชนเข้าใจในเรื่องขันติธรรมด้วย”^{๕๘} นอกจากนี้ การอยู่ร่วมกันนั้น ควรมีการยึดแนวปฏิบัติทางศาสนา ในทัศนะของผู้นำทางศาสนาต่างๆ ในอาเซียน เช่น พระพรหมบัณฑิต เชื่อว่าทุกศาสนาหรือผู้นำศาสนาทุกศาสนาล้วนต้องการสันติภาพและต้องการให้ผู้นำทางศาสนาหยุดการนำความเชื่อของศาสนาไปใช้ในทางที่ผิด เช่น นำมาเป็นสิ่งจูงใจในการทำสงคราม เพราะว่าการทำสงครามเป็นเรื่องของการเมือง ไม่ใช่อุดมคติทางศาสนาแท้ที่จริงแล้วทุกศาสนาต้องการสร้างสันติภาพ สังคมในอาเซียนนั้นเป็นพหุสังคม (Plural Society) ที่มี

^{๕๖} สัมภาษณ์ Balwant Singh: Sikhism From Indonesia, วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๙

^{๕๗} สัมภาษณ์ Vijaya Samarawickrama: Buddhism Senior Lecturer ๑, American Degree Transfer Program, Taylors University: Malaysia, วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๙

^{๕๘} สัมภาษณ์ Ven.Lorm Loeuem Executive Director, Life and Hope Association, and Member, Sangha Council of Siem Reap Province Cambodia, วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประกอบไปด้วยศาสนาที่หลากหลาย เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่มีความพิเศษที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของโลกที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมตามหลักศาสนาดังกล่าว สามารถนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรมในหลายพื้นที่ในสงบลงได้ เช่น ความขัดแย้งของชาวคริสต์-อิสลามในอินโดนีเซีย ชาวพุทธ-อิสลามในเมียนมาร์ เป็นต้น ถึงแม้ว่าความขัดแย้งดังกล่าวจะสงบลงชั่วคราวก็ตาม แต่ก็มีกระบวนการที่จะนำไปสู่การสร้างใจอันดีระหว่างศาสนาได้ ดังนั้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจตามหลักคำสอนและหลักปฏิบัติของศาสนาต่างๆ จะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนและมีผลต่อการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนสืบต่อไป

ภาพที่ ๔.๙ แสดงการอยู่ร่วมกันของวัดมูมเมืองและมัสยิดกลางในจังหวัดเชียงราย

สำหรับแนวทางการเสริมสร้างสันติภาพระหว่างศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียน จากการศึกษาพบว่า

แนวทางการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนา

จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์ นักวิชาการด้านศาสนาของประชาคมอาเซียนที่เข้าร่วมประชุมการสัมมนาวิจัยนานาชาติครั้งที่ ๘ จัดโดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระหว่างวันที่ ๑๑-๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ ณ จังหวัดน่าน พบว่า มีข้อมูลโดยภาพรวมดังนี้^{๕๙}

ผู้แทน Lao Buddhist fellowship organization แสดงความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนว่า “หลักการอยู่ร่วมกันของอาเซียนนั้น ควรอยู่ด้วยกันด้วย

^{๕๙} การสนทนากลุ่ม นักวิชาการด้านศาสนาของประชาคมอาเซียนที่เข้าร่วมประชุมศาสนิกสัมพันธ์ จัดโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระหว่างวันที่ ๒๗-๒๘ กันยายน ๒๕๕๘ พระนครศรีอยุธยา

ความมีสามัคคีธรรม อย่างมีสมานฉันท์ แม้ว่าความคิดทางศาสนาจะแตกต่างกันแต่เราก็อยู่ด้วยกันได้ อย่างสันติ มีความร่วมมือกันในการพัฒนาในทุกๆด้าน ถ้าเกิดแต่ละประเทศในอาเซียนร่วมมือกัน อย่างมีความสามัคคีแล้ว ประชาคมอาเซียนจะรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว”

ท่าน Gerald Kong: Christianity Executive Secretary, Roman Catholic Archdiocese of Singapore. ได้กล่าวถึงแนวคิด และหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนว่า “ถึงเวลาที่อาเซียนหรืออาจจะหมายถึงทุกๆ ประเทศทั่วโลกถ้าอาจเป็นไปได้ หันหน้าเข้าหากันและเลิกปิดกั้นความคิดของตัวเอง ลองพยายามที่จะเรียนรู้หลักการและแนวคิดศาสนาต่างๆ ที่ล้วนแล้วแต่เป็นเพื่อนเราทั้งสิ้น เราต้องให้ความรักแก่คนทุกคนทุกศาสนาทุกภาษาเลิกสร้างกำแพงซึ่งตัวเอง แล้วคุณจะพบกับความสุขอันยิ่งใหญ่และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้แม้จะแตกต่างกันในหลายๆเรื่อง” ท่านได้กล่าวถึงปัญหาอุปสรรคของการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาว่า “เกิดจากการที่เราปิดกั้นตัวเองแล้วไม่ยอมรับศาสนาอื่นๆ จึงทำให้เราอยู่ในโลกที่คับแคบ ดังนั้น ลองเปิดโลกเปิดใจแล้วจะพบว่าอุปสรรคจริงๆอยู่ที่ใจของเราเอง” นอกจากนี้ท่านยังได้เสนอแนะแนวทางบูรณาการหลักคำสอนในศาสนาต่างๆเพื่อการอยู่ร่วมกันว่า “หลักศาสนาต่างๆ ล้วนมีข้อดีของตัวเอง ถ้าเอาข้อดีมาใช้โดยมองข้ามข้อจำกัดของแต่ละศาสนาเราก็อยู่กันได้อย่างมีความสุข”

ท่าน Balwant Singh: Sikhism From Indonesia ได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนาต่างๆ โดยมีหลักการ คือ “เราต้องเคารพศาสนาต่างๆในโลกนี้ให้ได้เสียก่อน ถ้าเราเคารพข้อนี้ได้เราก็จะยอมรับความเป็นมนุษย์ของทุกๆศาสนา แล้วเราก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างดี ข้อปฏิบัติทางศาสนาไม่ใช่อุปสรรคในการอยู่ร่วมกันเลย เราต้องมองข้ามข้อนี้ แต่ควรไปสนใจในความดีที่ศาสนามีให้แก่กันมากกว่า”

ภาพที่ ๔.๑๐ แสดงการเสวนาเพื่อส่งเสริมการศาสนิกสัมพันธ์ในสังคมไทย

ท่าน Vijaya Samarawickrama: Buddhism Senior Lecturer ๑, American Degree Transfer Program, Taylors University: Malaysia ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับหลักการของการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนและของโลกว่า “แนวคิดของการอยู่ร่วมกันนั้น เราขอแสดงเท่าที่เราเข้าใจนั่นคือ เราทุกคนต้องตายเพราะโลกใบนี้เล็กมาก เรามีคนมากในโลกใบนี้แต่ไม่เคยที่จะพุดคุยกัน เขาไม่ค่อยจะพุดกันในเรื่องที่ศาสนามีความแตกต่าง เราขอแสดงทัศนะตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้คือ เราต้องเคารพทุกๆศาสนา ทุก ๆ อย่างตั้งอยู่ในหลักของอริยสัจ ๔ และศาสนาทุกศาสนามีหลักนี้ด้วยกันทั้งหมด และเมื่อเป็นอย่างนี้ทุกศาสนาจะมีขั้นตริธรรมทางศาสนา ไม่ขัดแย้ง ไม่ทะเลาะกัน ไม่ก่อความรุนแรงจนนำไปสู่ความตาย” นอกจากนี้ ท่านแสดงความคิดเห็นว่า “ศาสนาสามารถช่วยประคับประคองการอยู่ร่วมกันได้ ศาสนาในวันนี้ก็เหมือนกับที่ผ่านมาสองพันกว่าปี เราไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงแนวคำสอนไปจากเดิมได้ แต่เราต้องพยายามเรียนรู้ถึงความแตกต่างของทุกๆศาสนา เพื่อทำความเข้าใจและยอมรับกันได้ในโลกใบนี้ ดังนั้นเราต้องเปลี่ยนความคิดที่ว่าศาสนาต่างกันไม่สามารถจะทำงานร่วมกันได้เสียใหม่ เราสามารถทำให้สำเร็จถ้าเราสามารถจะปรับเปลี่ยนแม้แต่ตัวเราเอง เปลี่ยนศาสนาให้เรียนรู้ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นอย่างนี้ใครก็ตามต้องช่วยกันรักษา เราสามารถพุดได้ทุกที่ที่ไม่จำกัด เพราะความเป็นมนุษย์แตกต่างจากศาสนา เราต้องเปลี่ยนตัวเราให้ได้” ประเด็นต่อมาในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาคมอาเซียนจะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างไรนั้น ท่านแสดงความคิดเห็นว่า “ศาสนาของเราคือสิ่งที่อยู่ภายในไม่สามารถเปลี่ยนได้ สิ่งที่อยู่ภายในนั้นคือศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปลี่ยนได้ เป็นภูมิปัญญาที่ทุกอย่างไม่สามารถเปลี่ยนได้ แต่คุณจะไปประยุกต์ใช้อย่างไรเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันต่างหากที่ต้องนำมาคิด เพราะสามารถจะประยุกต์เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ เราสามารถประยุกต์ภูมิปัญญาเก่าแก่เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันได้ ตัวอย่างเช่นสองพันกว่าปีมาแล้วที่คนธรรมดาคนหนึ่งกลายเป็นพระ และปัจจุบันก็ยังเป็นเช่นนั้น วิถีชาวบ้านไม่ได้หายไปไหน แต่เป็นสิ่งที่คนเราประยุกต์ปรับเปลี่ยนไปต่างหากเพื่อให้เกิดประโยชน์มากขึ้น ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงสำคัญมาก เป็นสิ่งที่ดีมากและทันสมัยอยู่ตลอด”

ท่าน Dr.Hla Tun Ram Nivas Hinduism From Myanmar ท่านได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับหลักการ และแนวคิดของการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนว่า “เราจะทำงานด้วยกันอย่างไรการเดินไปด้วยกันมีความสำคัญมาก เราจะต้องร่วมกันทั้งหมดเพื่อการทำอย่างเดียวกันคืออยู่ด้วยกันอย่างสงบ เราต้องคิดว่าเราอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่” “ถ้าเกิดเรามีสังคมที่ใหญ่เหมือนร่มที่มีหลายแขนงในสังคมอาเซียน การคุยกันของเราจะดีมากขึ้นและการทำงานร่วมกันจะมีประสิทธิภาพรวมถึงเรื่องอื่นๆด้วย เป็นความคิดที่ดีที่จะสร้างครอบครัวใหญ่ขึ้นมาในประชาคมอาเซียนซึ่งประกอบไปด้วยหลายๆศาสนา เป็นครอบครัวใหญ่ที่ไร้ความแตกต่างที่ร่วมกันได้อย่างไม่มีปัญหา” ต่อคำถามที่เราจะส่งเสริมศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอยู่ร่วมกันได้นั้นท่านแสดงความคิดเห็นว่า “ถ้าเรารวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ เราสามารถส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นเรื่องท้องถิ่นและ

กิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ เราสามารถที่จะเชื่อถือในศาสนาที่แตกต่างกันได้ในทางนี้ เราย่อมความสงบอันเกิดจากการร่วมกัน” นอกจากนี้ ท่านแสดงความเห็นว่า “ศาสนาและกฎหมายทางศาสนาเราสามารถที่จะส่งเสริมนโยบายของอาเซียนและประเทศอื่นๆได้ ถ้าเราอยู่อย่างสันติสุขโดยไม่มีมารุนแรงต่อใครๆ และโดยไม่มีปัญหา เราก็สามารถอยู่ได้อย่างมีสันติสุข” ประเด็นต่อมา เราจะส่งเสริมการข้อตกลงร่วมกันของอาเซียนได้อย่างไร ท่านกล่าวว่า “เป็นไปได้อยู่แล้วที่เราจะอยู่ร่วมกันในทุกๆอย่างของประชาคมอาเซียน ซึ่งจะต้องมีมิตรภาพต่อกันถึงจะทำข้อตกลงร่วมกัน”

Josept Chusak Sirisut Bishop Catholic Bishop of Diocese of Thailand ท่านได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนว่า “สิ่งใหม่ที่เราจะต้องทำคือความเป็นหนึ่งเดียวของศาสนสัมพันธ์ ความเป็นหนึ่งเดียวหมายความว่า แต่ละศาสนาต้องสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในลัทธิของศาสนาของตน ทุกศาสนาก็แตกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ถ้าเราปล่อยให้เดี่ยวก็ทะเลาะกัน บางครั้งพี่น้องทะเลาะกันแรงกว่าทะเลาะกับคนข้างนอก แต่เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับความสุขทั้งนั้นอันนี้ก็ต้องทำ ส่วนเรื่องศาสนสัมพันธ์เป็นศาสตร์เป็นศิลป์ในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเข้าใจจริงๆ ความซันติธรรมก็ต้องเข้าใจแต่ไม่ต้องเข้าใจเท่าไรมีความแตกต่างเป็นธรรมดา ผู้นำต้องปรับให้มากขึ้น ให้เห็นภาพการอยู่ร่วมกันบ่อย ๆ คนชอบคิดที่สี่หรือเปลือกนอกไม่เคยคิดมาคุยกัน เราต้องหันหน้าเข้าหากัน ใช้ศาสนาในทางที่ถูก สงครามยุคใหม่น่ากลัวมากโดยเฉพาะความขัดแย้ง เราต้องป้องกัน โดยเฉพาะเอาสันติมาใช้ เราต้องลงทุนด้านนี้ให้มาก ระเบิดบาหลิระเบิดพยายามจัดมาตลอด ประเทศไทยศาสนาพุทธต้องทำ เรายินดีร่วมมือ รับผิดชอบได้ไม่ประสบปัญหาเพราะมีโอกาสบานปลาย” ประเด็นต่อมาคือการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนาต่างๆมีหลักการและวิธีปฏิบัติอย่างไร ท่านได้ให้ความเห็นว่า “เราไม่ต้องทำอะไร ขอให้ศาสนาปฏิบัติตามหลักของตนแต่ต้องเชื่อมโยง เอาพลังหลากหลายมารวมกันเป็นมิตรภาพ เราต้องรวมกำลังเพื่อให้เรามีพลัง ศาสนาทุกศาสนาโดนกัดกันเสื่อมคุณธรรม เราต้องร่วมกันกอบกู้ พูดเรื่องเดียวกัน ทุกศาสนามีเหมือนกัน ต้องพูดเรื่องเดียวกัน ทำพร้อมๆกันพลังจะเกิด” นโยบายทางศาสนา นั้นท่านแสดงว่า “เราไม่ได้ตั้งไว้ ต้องดูที่ประชุมจะมีมติ เรามีส่วนร่วม เป็นเพื่อนกันช่วยกัน แล้วแต่ที่ต่างๆจะนำไป ทุกคนมีส่วนร่วม” ปัญหาและอุปสรรคมีอะไรบ้าง “ปัญหาไม่มี มีแต่ว่า ยังไม่ได้ร่วมกันโลกเปลี่ยนไปแล้ว เราต้องร่วมกันให้ได้ ไม่อย่างนั้นเราจะเขว และยังไม่เพียงพอ พุทธศาสนามีอัตลักษณ์ คริสต์ก็มี เรายังโชคดีที่ยังไม่มีอะไร ต้องพูดให้มากกว่านี้” สุดท้ายท่านเสนอว่า “เราต้องส่งเสริมริชธรรมในหัวใจหลักของการอยู่ร่วมกัน เช่น คุณธรรมแม่เรื่องซันติธรรมเราก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข”

ท่าน Sultan Maguid Maruhom: Islam Executive Director, Ummah Fi Salam, Inc., Pagadian City, Philippines ประเด็นคำถามแรกที่ถามเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนคืออะไรนั้น ท่านกล่าวว่า “ก่อนอื่นเราจะต้องทำความเข้าใจตัวเองและผู้อื่น

เรามีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน ในความเห็นเราเรามีแตกต่างทางหลักการ และแนวคิดแต่เราสามารถที่อยู่ร่วมกันได้ ประเด็นต่อมาในเรื่อง เราจะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างไรในอาเซียน ท่านกล่าวว่า “มันเป็นเรื่องง่ายที่เราจะแบ่งปันความคิดของเราทางศาสนา ทางการเมือง หรืออื่นๆให้แก่เพื่อนต่างศาสนาเพื่อเรียนรู้ร่วมกันจึงจะเป็นการส่งเสริมความเข้าใจดี และอยู่ร่วมกันได้” “กฎหมาย และศาสนาบางครั้งไม่สามารถใช้ร่วมกันได้ด้วยเหตุผลบางอย่าง ดังนั้นการที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยใช้นโยบายศาสนาหรือกฎหมายจึงต้องดูความเป็นจริงด้วย ประเด็นต่อมาท่านเสนอแนะว่า “อย่างไรก็ตามทุกวันนี้เรามีปัญหามากพออยู่แล้ว ความร้อนแรงทางการเมืองมีอยู่ทั่วโลกแต่เราไม่สามารถรวมศาสนาไปใช้ในความแตกต่างทางการเมืองได้ ดังนั้น ศาสนาที่ใช้ในส่วนของความสงบ และความเป็นมนุษย์ต้องใช้ในเรื่องขันติธรรมให้มากเพราะมีความสำคัญมากดังที่กล่าวมา”

จากผลการศึกษาข้างต้นสามารถสรุปได้ การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้นมาจากแนวคิดและวิถีปฏิบัติ ๔ ประการสำคัญ คือ

๑) จากแนวคิดและหลักการของแต่ละศาสนา โดยศาสนาพุทธมุ่งเน้นให้คนอยู่ร่วมกันด้วยหลักศีล ๕ การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ให้มีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นสำหรับศาสนาคริสต์มุ่งแนะนำให้อยู่ร่วมกันด้วยบทบัญญัติ ๑๐ ประการ และให้มีจิตคิดเมตตา ให้มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์เสมือนรักตนเอง ส่วนศาสนาอิสลาม สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยหลักหลักศรัทธา ๖ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการ คือ การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยมุ่งเน้นการกระทำหน้าที่ ๓ ประการ คือ การมีความรัก มีสันติ การสร้างความดีงามต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์ และต่อตนเอง ในขณะที่ศาสนาฮินดูใช้หลักมานวธรรมที่ถือว่าเป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันโดยการกำหนดให้บุคคลพึงปฏิบัติต่อบุคคลด้วยความดีงามและความมีเมตตา

๒) จากแนวคิดและภูมิปัญญาในระดับสากล โดยทุกประเทศได้ยึดหลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชนในการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และการไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน

๓) จากบทบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญ ซึ่งทุกประเทศได้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา มีความเคารพต่อเพื่อนมนุษย์และศักดิ์ศรีของกันและกัน โดยให้มีการเสริมสร้างความสามัคคีของสังคมอย่างต่อเนื่อง

๔) จากแนวคิดและหลักปฏิบัติตามภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการใช้วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นมาส่งเสริมให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งแนวคิดและวิธีการในข้อ ๑ เป็นการเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันที่มาจากภายในจิตใจของมนุษย์ ส่วนประเด็นด้านนโยบาย แนวคิดสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นเหมือนสัญลักษณ์ภายนอกที่มนุษย์และสังคมพึงมีต่อกัน

ดังนั้น จากการศึกษาวิจัยทำให้เห็นว่า นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้น มีแนวคิดและกรอบนโยบายที่เป็นไปตามกฎหมายของแต่ละประเทศ ตามกฎ

บัตร์ของอาเซียน และกฎบัตรและแนวคิดในระดับสากล เช่น หลักความเสมอภาค สิทธิมนุษยชน ถึงแม้ว่าจะมีปัญหา อุปสรรคในการดำเนินการของแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างทางด้านนโยบาย วัฒนธรรม และการนับถือศาสนาก็ตาม แต่ในความเป็นจริงทุกฝ่ายยังมองเห็นประโยชน์ที่จะอยู่ร่วมกันมากกว่าการสร้าง ความขัดแย้งในเชิงนโยบายและการนับถือศาสนา โดยแนวทางที่เหมาะสม ในการสร้างสังคมสันติในประชาคมอาเซียน ก็คือ “การแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่าง” เพื่อยอมรับ และการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยมีข้อเสนอแนะเพื่อการ อยู่ร่วมกันตามหลักศาสนา ดังนี้

๑) แต่ละศาสนาจะต้องเริ่มอบรมสมาชิกในศาสนาของตนให้ตระหนักในปรัชญาแห่งการ ประนีประนอมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่จะเป็นพื้นฐานแห่งความร่วมมือระหว่างศาสนาได้อย่าง จริงใจต่อกัน

๒) ควรมีสถาบันค้นคว้าวิจัยหาหิ้งคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อความร่วมมืออย่างมี ประสิทธิภาพ

๓) ประมุขระดับชาติของทุกศาสนาควรสัมมนากันสักปีละครั้งโดยมีการประชาสัมพันธ์ พอสมควรเพื่อเป็นตัวอย่างและกำลังใจแก่ศาสนิกชนทั้งหลาย

๔) มีการสัมมนาบ่อย ๆ ร่วมกันระหว่างบุคคลชั้นหัวหน้าและผู้รับผิดชอบหน่วยงานของ ศาสนาต่างๆเพื่อปฏิบัติร่วมกันในกิจกรรมต่างๆ

๕) เลิกการโจมตีกัน เสียดสีกัน และแบ่งสมาชิกกันอย่างเด็ดขาด ทุกฝ่ายจะสนับสนุนให้ทุก คนมีศาสนาและชื่นชมในการนับถือศาสนาของทุกคน ไม่ว่าเขาผู้นั้นจะสมัครใจนับถือศาสนาใด โดย ส่งเสริมให้แต่ละคนเลือกการปฏิบัติศาสนกิจตามความสมัครใจของตนอย่างสมบูรณ์ และอาจจะ ตัดสินใจเปลี่ยนได้อย่างสะดวกใจเมื่อตนเองรู้สึกตระหนักแน่ว่าควรเปลี่ยน

๖) ส่งเสริมสนับสนุนการพบปะและกิจกรรมร่วมของเด็กและเยาวชนระหว่างศาสนา เช่น ชมรมศาสนศึกษา ชมรมศาสนสัมพันธ์ ธรรมสถาน ฯลฯ การแข่งขันกีฬาระหว่างศาสนาไม่ควรกระทำ อย่างยิ่ง แต่ควรให้เยาวชนของศาสนาต่างๆ มารวมกลุ่มกัน แล้วแบ่งสีให้แต่ละสีมีสมาชิกของศาสนา ต่างๆ คลุกเคล้ากัน แล้วจึงเล่นกีฬาระหว่างสี หรือเล่นเกมที่ส่งเสริมการรู้จักกันและความเข้าใจกัน

๗) ทุกศาสนาต้องช่วยเสริมสร้างสังคมให้ดีขึ้น เพราะศาสนาคือวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง ของสังคม แต่มิได้หมายความว่าศาสนาเป็นเพียงปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทางสังคม ซึ่งจะต้องขึ้นกับ สังคมและอยู่ใต้อาณัติของสังคม แต่ได้หมายความว่าศาสนาต้องพูดจาภาษามนุษย์ ธรรมชาติของ คนเรามากจะมีปมเชื่อง คือ ถือว่าตนเองดีกว่าคนอื่น นอกจากนี้ยังมีข้อคิดอีกว่าเราจะรู้ว่าศาสนาของ เราดีกว่าของคนอื่นนั้น เราจำเป็นต้องรู้ทั้งศาสนาของเราและศาสนาของคนอื่นอย่างดี จึงสามารถจะ เปรียบเทียบกันได้ แต่ถ้าคนหนึ่งรู้ศาสนาของตนอย่างดีแล้ว จะเลิกนึกถึงปมเชื่องของตนทันที แต่จะ

เกิดความคิดใหม่ว่า ความดี ความจริง ไม่สามารถผูกขาดได้ แต่เป็นสมบัติส่วนรวม นอกจากนี้การรู้จักศาสนาอื่นอย่างดีนั้น ยังทำให้รู้จักศาสนาของตนดีขึ้นด้วย

สำหรับวิธีการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งทางศาสนาต่อการอยู่ร่วมกันของศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) วิธียอมตาม คือ ทุกคนต้องลดทิฐิมานะ หันหน้าเข้ากัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่ดูถูก ตีฉินนินทาไม่กล่าวร้ายป้ายสีศาสนาของกันและกัน พบกันครึ่งทาง รู้จักยอมแพ้ รู้จักยอมกัน หวังพึ่งพาอาศัยกันและกัน ถือว่าทุกคนเป็นเพื่อนร่วมโลกเดียวกัน

๒) วิธีสมผसान คือ ผู้นำทางศาสนาหรือทุกฝ่ายของแต่ละศาสนาควรเปิดเผยความจริง มีการแลกเปลี่ยนความเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ร่วมกันคิดร่วมกันทำ และร่วมกันแก้ปัญหา

๓) วิถีหลีกเลี่ยง คือ การแก้ปัญหาลดความขัดแย้งโดยวิธีขอลงตัว ขอลอยหนี ไม่เอาเรื่องไม่เอาความ ไม่ก้าวก่ายความคิด ความเชื่อ ของผู้ที่นับถือศาสนาที่ไม่ตรงกับศาสนาที่ตนนับถือ

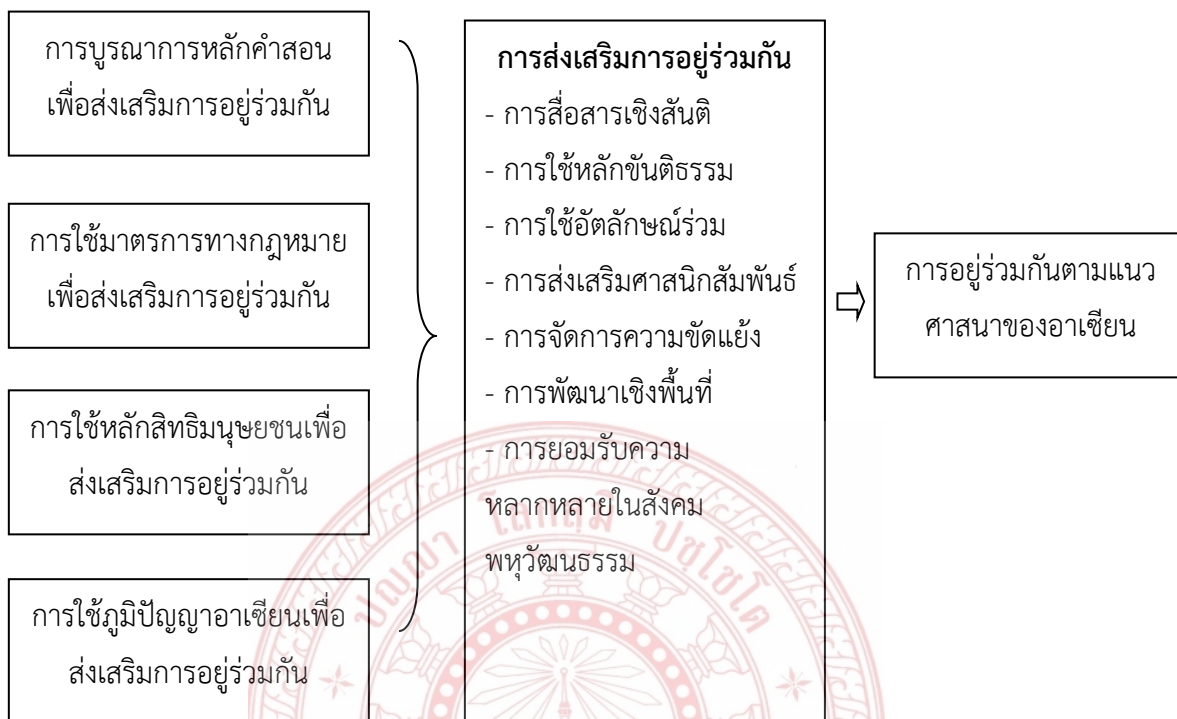
๔) วิธีการประนีประนอม คือ การแก้ปัญหาโดยวิธีการที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายยอมเสียสละบางสิ่งบางอย่างลง มีทั้งการให้และการรับหรือเรียกว่า แบบยี่นหม-ยี่นแมว คือ ทุกฝ่ายยอมเสียบางอย่าง และได้บางอย่างมีอำนาจพอๆ กัน ต่างคนต่างก็ไม่เสียเปรียบ เพื่อสังคมและประเทศชาติ

๕) ใช้กระบวนการศาสนิกสัมพันธ์ โดยยึดเจตนารมณ์เป็นหลักประจำใจ คือ พึงมีความเคารพต่อกัน มีความสุภาพถ่อมตนซึ่งเป็นหลักอย่างหนึ่งของความดี ยิ่งดีก็ยิ่งต้องสุภาพ ไม่ยกตนข่ม พึงมีความฉลาดรอบคอบ เพราะเรื่องศาสนาเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน มีจุดที่ไวต่อความรู้สึกมากจึงควร รู้จักกาลเทศะรู้จักว่าควรหรือไม่ควร และมีความเข้าอกเข้าใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา การตัดสินศาสนาอื่นนั้นต้องเข้าถึงศาสนานั้นจริงๆ ไม่ใช่เพียงเรียนรู้ทางด้านสติปัญญาเท่านั้น แต่หมายถึงต้องมีประสบการณ์ด้วยตนเองจึงเรียกว่าเข้าถึงศาสนานั้นจริงๆ ศาสนาไม่ใช่เป็นเรื่องของตำราแต่เป็นเรื่องของประสบการณ์และศรัทธาที่แต่ละคนพึงมี จึงไม่ควรตัดสินใครเลยว่าใครดีกว่ากันในเชิงศาสนา

ภาพที่ ๔.๑๑ แสดงการส่งเสริมมิตรภาพระหว่างศาสนาในสังคมไทย

๔.๖. องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย เรื่อง รูปแบบการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน จากการศึกษาสามารถสรุปเป็นแผนภาพ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนานั้น มาจากการส่งเสริมหรือการบูรณาการโดยการนำหลักคำสอนของศาสนาของแต่ละศาสนามาประยุกต์ใช้ให้ศาสนิกชนของตนเองมีความศรัทธาและเคารพต่อการปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนเพื่อให้เป็นศาสนิกชนที่ดี เคารพสิทธิและความเห็นของผู้อื่นที่มีความแตกต่างทางศาสนา โดยภาครัฐอาจจะใช้มาตรการทางกฎหมายและหลักสิทธิมนุษยชนในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การสานเสวนาด้านศาสนิกสัมพันธ์ การจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ การพัฒนาโครงการร่วมกันในพื้นที่ และการส่งเสริมการยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งผู้นำทางศาสนาจะต้องมีการสื่อสารเชิงสันติแก่ประชาชน มิให้เกิดความขัดแย้ง หรือหลักคำสอนทางศาสนาмаยุงให้เกิดความแบ่งแยกระหว่างศาสนา รวมทั้งการส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อภาพรวมของการพัฒนาประเทศ

บทที่ ๕

สรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒) เพื่อศึกษานโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology Research) ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนและกระบวนการศึกษาวิจัย ดังนี้ ๑) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากพระไตรปิฎก คัมภีร์ธรรม คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน เอกสาร หนังสือ และงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิด หลักการอยู่ร่วมกันตามหลักคำสอนของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู รวมทั้งแนวนโยบายของภาครัฐ บุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาชน ๒) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา องค์กรภาครัฐทั้งในระดับนโยบาย องค์กรศาสนสัมพันธ์ และชุมชนจากตัวแทนของประเทศ ๙ ประเทศ ในประชาคมอาเซียน จำนวน ๕๐ ราย และการสัมมนาเชิงวิชาการ การจัดทำ Work Shop ร่วมกับองค์กรภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การสัมมนาผู้นำศาสนาอาเซียน ภายใต้การสัมมนาเรื่อง “สันติธรรมทางศาสนา” ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการลงพื้นที่ชุมชนใน ๔ ประเทศ เพื่อได้ข้อมูล แนวทางการปฏิบัติของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูที่มีการอยู่ร่วมกันในลักษณะต่างๆ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์ตามกระบวนการวิจัย ผลการศึกษาวิจัย โดยสรุป ดังนี้

๕.๑ ผลการศึกษา

๕.๑.๑ สถานการณ์ความขัดแย้งทางศาสนาในประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันความขัดแย้งทางความเชื่อและศาสนายังคงปรากฏในหลายพื้นที่ทั่วโลก มีการเกิดขึ้นของกลุ่มองค์กรที่มีความเชื่อทางศาสนาที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น และส่วนหนึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งในทางศาสนาที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมนั้นๆ เช่น กลุ่ม ISIS ในพื้นที่ตะวันออกกลาง เป็นต้น ในบางพื้นที่และบางศาสนาที่มีความแตกต่างทางด้านนิกายก็ยังคงมีความขัดแย้งกันเอง ปรากฏการณ์เหล่านี้มีเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ในอดีต

จนถึงปัจจุบันเช่นเดียวกับในกลุ่มประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ที่เกิดจากสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) หรือ "อาเซียน" ที่มีสมาชิก ๑๐ ประเทศ ประกอบด้วย ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย เวียดนาม ลาว พม่า ฟิลิปปินส์ บรูไน และกัมพูชา ก็ยังคงมีปัญหาเรื่องความขัดแย้งทางศาสนาอยู่ ดังเช่น

กรณีที่ ๑ ความขัดแย้งในรัฐยะไข่ระหว่างของชาวพุทธและชาวโรฮิงญาที่มีความเข้าใจและการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีชาติพันธุ์ที่แตกต่าง เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การบุกปล้นทำลาย ทำร้าย เผาบ้านเรือนจนทำชาวโรฮิงญามุสลิมจำนวนราว ๑๔๐,๐๐๐ คน ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของตนในบริเวณรัฐอาระกันที่อยู่บริเวณชายฝั่งระหว่างเกาะปะทะกันของชาวพุทธ-มุสลิม และผู้คนจำนวนมากกว่า ๒๐๐ คนเสียชีวิต ความรุนแรงได้กระจายไปสู่ชุมชนชาวมุสลิมอื่นๆ ในพม่า นับว่ามีความตึงเครียดทางศาสนาในระดับสูงในพื้นที่ภาคตะวันตกของพม่า โดยกลุ่มสิทธิมนุษยชนระบุว่า ชาวโรฮิงญาที่ไร้ประเทศยังคงต้องเผชิญกับการถูกทำร้ายและการกดขี่ ต่อมามีการประท้วงของพระสงฆ์ในพุทธศาสนา โดยเหล่าพระสงฆ์ชาวพุทธอยู่ในกลุ่มประชาชนนับพันคนที่เข้าร่วมการประท้วงในกรุงย่างกุ้งของพม่าเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ ก่อนการเยือนขององค์การความร่วมมืออิสลาม (OIC) เพื่อสืบสวนเกี่ยวกับความรุนแรงที่มีต่อชาวมุสลิม โดยผู้ประท้วงส่วนหนึ่งระบุว่าไม่ต้องการ OIC และควรออกไปจากเมียนมาร์ ซึ่งในภาพรวมยังมีชาวโรฮิงญาราว ๘๐๐,๐๐๐ คนอาศัยอยู่ในรัฐยะไข่โดยไม่มีสัญชาติหรือสิทธิ์ครอบครองทรัพย์สิน องค์การสหประชาชาติ (UN) ได้อธิบายว่าพวกเขาเป็นชนกลุ่มน้อยทางศาสนาที่ได้รับการประหัตประหารมากที่สุดในโลก

กรณีที่ ๒ ความขัดแย้งระหว่างชาวคริสต์และอิสลามในอินโดนีเซีย หรือความรุนแรงในนามของศาสนาที่จังหวัดโมลุกกะและจังหวัดโมลุกกะเหนือ ค.ศ.๑๙๙๙-๒๐๐๔ ความรุนแรงที่เกาะโมลุกกะเป็นตัวอย่างที่ค่อนข้างมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชาวมุสลิมและคริสเตียนในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านของอินโดนีเซียมาสู่ยุคประชาธิปไตย ส่งผลทำให้เกิดปรากฏการณ์การสู้รบกันระหว่างกองกำลังมุสลิมและคริสเตียนโดยอ้างถึงปกป้องศาสนาของตนเองจนทำให้มีจำนวนผู้เสียชีวิตในช่วงระหว่าง ค.ศ.๑๙๙๙-๒๐๐๓ อย่างน้อยกว่า ๕,๐๐๐ คน โดยหลายพื้นที่ของเกาะโมลุกกะเกิดการย้ายถิ่นฐานของชาวมุสลิมและการแพร่ของศาสนาอิสลามทั้งในเชิงสัญลักษณ์และรูปธรรม เป็นผลทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนสองกลุ่มในประเด็นศาสนาที่แพร่ไปอย่างรวดเร็ว ความรุนแรงเริ่มต้น ค.ศ.๑๙๙๙ ตั้งแต่ในช่วงของรัฐบาลปีเจฮาร์ บีบี ที่เกิดขึ้นมาจากกรณีเล็กๆ ระหว่างชาวอัมบนที่นับถือศาสนาคริสต์และผู้อพยพชาวมุสลิม เหตุการณ์ความรุนแรงกินเวลากว่าสองเดือนทำให้มีผู้เสียชีวิตราว ๑,๐๐๐ คน ความรุนแรงเกิดขึ้นทั้งในจังหวัดโมลุกกะและโมลุกกะเหนือก่อให้เกิดการสู้รบระหว่างกองกำลังติดอาวุธมุสลิมและ คริสต์ที่ค่อนข้างควบคุมสถานการณ์เป็นไปอย่างยากลำบาก

กรณีที่ ๓ ความขัดแย้งเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาในมาเลเซียกรณีศาลอุทธรณ์มาเลเซีย ห้ามสื่อชาวคริสต์ใช้คำว่า "อัลเลาะห์" โดยศาลอุทธรณ์ตัดสินห้าม 'เดอะเฮรัลด์' นสพ.คริสต์ในมาเลเซียใช้คำว่า "อัลเลาะห์" (Allah) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ ต.ค. ๒๐๑๓ กรณีศาลอุทธรณ์ของมาเลเซียตัดสินให้หนังสือพิมพ์เดอะเฮรัลด์ (The Herald) ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์คริสต์นิกายคาทอลิกยกเลิกการใช้คำว่า "อัลเลาะห์" (Allah) เพื่อสื่อถึงพระเจ้าในศาสนาคริสต์หลังจากกลายเป็นชนวนเหตุโจมตีศาสนสถานหลายแห่งตั้งแต่ปี ๒๐๑๐ โดยก่อนหน้านี้ทางการมาเลเซียได้แจ้งเตือนหนังสือพิมพ์เดอะเฮรัลด์ให้ยกเลิกการใช้คำว่า "อัลเลาะห์" ในการสื่อถึงพระเจ้าโดยอ้างว่าเป็นคำที่ใช้ในกลุ่มชาวมุสลิมเท่านั้น ไม่เช่นนั้นแล้วจะมีการระงับการออกใบอนุญาต ทำให้หัวหน้าบาทหลวงประจำกรุงกัวลาลัมเปอร์และหนังสือพิมพ์เดอะเฮรัลด์ยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อให้อัยการสั่งห้ามดังกล่าว จนกระทั่งในวันที่ ๓๑ ธ.ค. ๒๐๑๔ ศาลสูงกรุงกัวลาลัมเปอร์ได้ตัดสินให้เดอะเฮรัลด์ชนะคดี โดยบอกว่าแม้ศาสนาอิสลามจะเป็นศาสนาประจำชาติมาเลเซีย แต่รัฐบาลก็ไม่มีอำนาจในการห้ามไม่ให้ใช้คำว่า "อัลเลาะห์" トラบใดที่ไม่เป็นการใช้เพื่อชักชวนให้เปลี่ยนศาสนา โดยหลังจากนั้นก็เกิดเหตุการณ์โจมตีศาสนสถานหลายแห่งเป็นโบสถ์คริสต์ ๑๐ แห่ง มัสยิดของอิสลาม ๒ แห่ง แต่ไม่มีรายงานผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิตและมีโบสถ์แห่งเดียวเท่านั้นที่ได้รับความเสียหายรุนแรงทางกระทรวงกิจการภายในของมาเลเซียได้ยื่นอุทธรณ์ในกรณีดังกล่าว จนถึงวันที่ ๑๔ ต.ค. ๒๐๑๓ คณะผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์พลิกคำตัดสินโดยอนุญาตให้มีการสั่งห้ามใช้คำว่า "อัลเลาะห์" โดยบอกว่าการสั่งห้ามนี้ไม่ถือว่าผิดหลักรัฐธรรมนูญ

จากกรณีภาพความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่อ การละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาคมอาเซียนดังกล่าว ทำให้มีการตั้งคำถามถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องในหลายๆ ด้านว่า เกิดขึ้นจากอะไร และหนึ่งในจำนวนนั้นก็คือ ความแตกต่างของศาสนามีผลต่อสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยหรือไม่ ซึ่งหากมองให้ภาพรวมของสังคมในอดีตที่ผ่านมาจะพบว่า ประชาคมอาเซียนมีการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดูในประเทศต่างๆ ตามที่กล่าวแล้ว แต่เนื่องสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป มีการนำศาสนามาเป็นข้อขัดแย้งหวังผลประโยชน์ของฝ่ายต่างๆ มีการตีความและให้คุณค่าทางศาสนาในมิติที่แตกต่างไปจากแนวคิดและหลักปฏิบัติแบบดั้งเดิมจึงอาจทำให้เป็นส่วนหนึ่งของความไม่ปกติสุขที่เกิดขึ้นกับประเทศต่างๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางสังคมและการส่งเสริมอยู่ร่วมกันอย่างสันติของอาเซียนสืบต่อไป

๕.๑.๒. แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา

ผลการศึกษาแนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันทางศาสนาจากการศึกษาในเอกสารและคำภีร์ของศาสนาต่างๆ พบว่า แต่ละศาสนามีแนวคิดและหลักการเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ดังนี้

พระพุทธศาสนา สอนการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางหรือหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพื่อให้บุคคลมีสติ ปัญญา รู้เท่าทันความเป็นไปของชีวิต มุ่งไปสู่ความสุข

สะอาด สว่าง สงบ มีศีล สมาธิ และปัญญา สำหรับแนวความคิดการอยู่ร่วมของศาสนาพุทธนั้นมองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยมีบุคคลผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรคอยเป็นผู้แนะนำแนวทางให้กับบุคคลและสังคม การที่บุคคลแต่ละบุคคลจะมีสติปัญญา มีความสามารถในการดำเนินชีวิต หรือสามารถดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์นั้น จะต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยดูแล แนะนำ ซึ่งบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรนั้นประกอบด้วย บิดา มารดา ครูอาจารย์ ญาติ เพื่อน หรือบุคคลที่ผู้ใกล้ชิดซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนในการดำรงชีวิตของเรา ถ้าบุคคลเกิดความทุกข์ไม่ว่าจะเป็นทุกข์ทางกาย ทางใจขึ้นมา กัลยาณมิตรก็จะเข้ามาช่วยให้เกิดการจัดการที่ดีต่อบุคคลนั้น ดังนั้น แนวความคิดการอยู่ร่วมของพระพุทธศาสนาจึงมีนัยที่เกี่ยวข้อง ๓ ประการ คือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน และการตอบสนองและสร้างความสมบูรณ์ในชีวิต โดยมีหลักการอยู่ร่วมกัน คือ

๑) หลักเบญจศีล เบญจธรรม หรือหลักศีล ๕ ที่นับว่า “บทบัญญัติพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม” การล่วงละเมิดศีล ก็คือ การละเมิดต่อหลักการอยู่ร่วมกันของสังคม เพราะเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน การอยู่ร่วมกันในสังคมจึงต้องมีหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้หลักศีล ๕ ยังถือว่าเป็นจิตสำนึกแห่งความดีงาม เนื่องจากศีลมาจาก “เจตนา” ความตั้งใจที่จะงดเว้นจากการประพฤติที่ไม่ดีงามทั้งหลาย เช่น กายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต และเป็นเจตนาแห่งความสำรวมระวังเพื่อปิดกั้นหนทางความชั่วร้ายที่เกิดจากการเบียดเบียนกัน

๒) หลักพรหมวิหาร ๔ ถือว่าเป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ เป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถ้าบุคคลมีหลักการในข้อนี้ถือว่าจะทำให้สังคมเต็มไปด้วยความรัก ความเมตตาต่อกัน

๓) หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมที่คอยยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ประกอบด้วย ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ปิยวาจา คือ การกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่ฉบับถือ อตถจริยา การประพฤติประโยชน์ ช่วยเหลือกิจการและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ สมานัตตตา การทำตนเสมอต้นเสมอปลายโดยร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข ช่วยเหลือพึ่งพากัน

ศาสนาคริสต์

สอนให้รับผิดชอบที่จะดำเนินชีวิตตามคำสอนของพระเยซูคริสต์ และประพฤติตนเป็นศาสนิกที่ดี ชาวคริสต์มีความมั่นใจในความรักของพระเจ้าและดำรงชีวิตด้วยความรักในเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้น ชาวคริสต์ที่ดีย่อมเต็มใจที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัวและมีกำลังใจในการทำมาดีโดยเหตุที่พวกเขาเป็นผู้เคารพในสิ่งสร้างสรรค์ของพระเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์ ศาสนาคริสต์นั้นถือว่าเป็นศาสนาแห่งความรักใน ๒ ประการ คือ รักพระเจ้าอย่างสูงสุดชีวิตจิตใจและรักเพื่อนมนุษย์อย่างสูงสุดเหมือนรักตนเอง คริสตศาสนิกชนที่แท้จริงจึงเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตาม

แบบอย่างของพระเยซู พยายามเรียนรู้ที่จะรักอย่างที่พระเยซูทรงรัก คือรักอย่างไม่เห็นแก่ตัว พยายามแทนความเห็นแก่ตัวด้วยความรักต่อพระเจ้าด้วยสิ้นสุดจิตใจ นอกจากความรักแล้ว คริสตศาสนิกชนยังมีการนำหลักการให้อภัยมาเป็นเรื่องสำคัญ โพระเยซูทรงสอนให้มนุษย์รู้จักให้อภัย อย่างไม่มีที่สิ้นสุดและให้อภัยแก่ทุกคน รวมทั้งการใช้ปัญญาและสันติภาพเพื่อมนุษยโลก โดยพระเยซู ทรงสอนให้มนุษย์ใช้สันติวิธีทั้งทางใจและการปฏิบัติ คือการให้ความรักและการให้อภัยแก่ทุกคนอย่าง ไม่มีเงื่อนไขแม้กระทั่งกับศัตรู

ศาสนาอิสลาม

สอนเรื่องศรัทธาอย่างบริสุทธิ์ยอมรับในเอกภาพของของพระศาสดา และมีจุดมุ่งหมายให้ สร้างคุณภาพของชีวิต คือวัตถุและจิตใจโดยชี้ทางให้มนุษย์ปฏิบัติตามเพื่อสันติสุขทั้งด้านขัดเกลา จิตใจและการดำรงสันติภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์ ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามมองว่า การใช้ ชีวิตของคนในสังคมเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดไม่แพ้เรื่องชีวิตของปัจเจกบุคคล และจักรวาลที่เป็นเวที สำหรับการดำรงอยู่ของคน แต่เรื่องของสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ดังนั้นอิสลามจึงได้วางกฎเกณฑ์ ความประพฤติที่เรียกว่ากฎหมาย (ชะรีอะฮ์) ที่ครอบคลุมการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมทุกด้านไม่ว่าจะเป็น ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม บุคคลกับบุคคลหรือสังคมกับสังคมในรูปของการใช้ชีวิต ส่วนตนและการใช้ชีวิตเกี่ยวกับครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครองหรือเรื่องอื่น ๆ แม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และอิสลามมองว่า ระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมร่วมกัน ของกลุ่มชนเป็นรากฐานที่จำเป็นของความเป็นชุมชน คือ เป็นแนวทางหรือเป็นแบบแผนของความ ประพฤติ ระเบียบแบบแผนทางด้านความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มได้ โดยคนทุกคนในทุกที่ทุกเวลา มีฐานะเป็น สมาชิกของชุมชนมนุษย์โดยเสมอกัน ภายใต้แบบแผนที่มีลักษณะร่วมกันเป็นสากล เป็นการยอมรับ ฐานะของบุคคลโดยเสมอภาคกัน คนแต่ละคนในโลกนี้ เป็นเสมือนหยดน้ำแต่ละหยดจากมหาสมุทร เดียวกัน ชุมชนแต่ละชุมชนอาจมีความแตกต่างกันในแบบแผนความประพฤติโดยที่แบบแผนดังกล่าว อาจขัดแย้งต่อแบบแผนและเจตนารมณ์ของแบบแผนเดิม หรือแบบแผนที่อัลลอฮ์ ทรงวางไว้เป็น รากฐานของการใช้ชีวิตและการปฏิบัติต่อกันในชุมชนตั้งใจความที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายมิใช่เป็นอย่าง อื่นนอกจากเป็นชุมชนเดียวกันและพวกเขาได้แตกแยกกัน” ความเสื่อมสลายของชุมชนเกิดจากการ ละเมิดกฎเกณฑ์ของจริยธรรมหรือศีลธรรมอันมีลักษณะร่วมกัน เป็นแบบที่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ดังนั้น จึงต้องมีแบบแผนที่สร้างคุณธรรมให้แก่บุคคลในสังคมเพื่อให้เกิดความผาสุกและการอยู่รอด ของสังคม

ศาสนาฮินดู

สอนหลักมานวธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ระหว่างบุคคลต่อบุคคล โดยมีการแสดงไว้เป็น ข้อๆ เช่น บุคคลที่ได้กระทำด้วยการกระทำทางกาย การพูด และทางใจแล้ว ผลแห่งการกระทำนั้นก็

จักอำนาจให้แก่บุคคลนั้นเป็นมัจฉคติและอุตมคติ ฉะนั้นจึงควรทำแต่กรรมดีโดยฝ่ายเดียว การคิดเอาแต่ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น การไม่ยอมนับถือผู้ใหญ่ นับว่าเป็นโทษทางจิตใจ การพูดว่า พุดคำหยาบ พุดความไม่จริง พุดให้ร้ายลับหลัง พุดนินทา พุดส่อเสียด นี่เป็นโทษทางวาจา การถือเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นโดยเขายังไม่ทันให้หรือใช้อำนาจ การฆ่าหรือทำหรือทำร้ายร่างกายผู้อื่น การเป็นชู้กับภรรยา หรือสามีของผู้อื่นเป็นโทษทางกาย จึงควรไม่กระทำ เป็นต้น โดยมองว่า บุคคลใดที่เสียสละชีวิตเพื่อสังคม เพื่อธรรม บุคคลนั้นจะไปสู่สุคติสูงสุดโดยฝ่ายสุริยะมณฑลไป และให้มีการใช้จ่ายทรัพย์สินสมบัติเงินทองเพื่อสังคม คือ จ่ายไปเพื่อบำเพ็ญกุศลทาน จ่ายไปเพื่อการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค และมองว่า สิ่งใดที่ตัวเองไม่ชอบ อย่าเพิ่งอำนาจสิ่งนั้นให้แก่ผู้อื่น การกระทำของผู้อื่นประการใดที่เราไม่ชอบ อย่ากระทำการนั้นแก่ผู้อื่น สารธรรมนี้จึงถือไว้ บุคคลและสังคมก็มีแต่ความสุขความเจริญ

หลักการอยู่ร่วมกันของศาสนาต่างๆ นั้นเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หมายถึง การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรมจริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ จะทำให้บุคคลสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ

๕.๑.๓ นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการศึกษานโยบายของประชาคมอาเซียนเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน จากศึกษาพบว่า แต่ละประเทศในประชาคมอาเซียนได้มีนโยบายและแนวปฏิบัติด้านศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีการส่งเสริมการให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา สำหรับประเทศลาว กัมพูชา และเมียนมาได้ระบุศาสนาพุทธว่าเป็นศาสนาประจำชาติ เช่นเดียวกับมาเลเซียและบรูไน ที่ระบุว่าศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ประเทศอื่นๆ ก็ให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักศาสนา กำหนดให้หน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนาของตนเอง โดยมีให้นำความเชื่อ หลักการทางศาสนามาเป็นข้อขัดแย้งในสังคม แต่มีการปกป้องวิถีวัฒนธรรมที่มีมาอย่างยาวนานของแต่ละประเทศให้คงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะเอาไว้ เช่น ประเทศไทยยังคงส่งเสริม คุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น เช่นเดียวกับประเทศมาเลเซียที่ส่งเสริม คุ้มครองศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นเหมือนกัน อินโดนีเซียยอมรับให้มีศาสนาตามที่กฎหมายรับรองจำนวน ๖ ศาสนา เหมือนกับประเทศอื่นในอาเซียน

ดังนั้น ด้วยนโยบายและกลไกของภาครัฐและภาคประชาชนดังกล่าว จึงทำให้แต่ละประเทศมีเอกลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็ให้สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา พร้อมทั้งมีการทำนุบำรุงศาสนาภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายและความเชื่อของประชาชน

โดยศาสนามีอิทธิต่อประชาชนในทุกมิติทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้น การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันภายใต้หลักความเชื่อทางศาสนาและบริบททางกฎหมายของประชาคมอาเซียนจึงมีความเป็นไปได้ และมีแนวโน้มที่จะเกิดการยอมรับสังคมพหุวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ โดยรัฐบาลของแต่ละประเทศในอาเซียนได้มีการกำหนดนโยบายและการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ดังนี้

(๑) ประชาคมอาเซียนมีการสร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกันด้านประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน โดยเป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้าใจในระบบสังคมและประวัติศาสตร์ของอาเซียนที่แตกต่างกันเพื่อให้ประชาชนเข้าใจกันมากขึ้น ตัวอย่าง เช่น ไทยกับพม่า ไทยกับลาว ไทยกับกัมพูชา ที่มีประวัติศาสตร์ต่างกันหรืออาจจะมีความขัดแย้งกัน แต่ก็พยายามดำเนินการให้เข้าใจกันในมิติประวัติศาสตร์ดังกล่าว เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ในสังคมปัจจุบัน ไม่นำเอาอดีตกลับมาเพื่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือขัดแย้งกัน มีกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยในกลุ่มอาเซียนและส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน

(๒) ประชาคมอาเซียนมีกระบวนการเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ ความสงบสุข แข็งแกร่ง และรับผิดชอบ เพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงร่วมกัน คือ การส่งเสริมเรื่องการรักษาความมั่นคงที่จะเป็นภัยคุกคามต่ออาเซียน โดยเฉพาะภัยในรูปแบบใหม่ เช่น การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ เป็นต้นคอยกำกับดูแลประเทศต้นทางและประเทศปลายทางในอาเซียน โดยมีการทำงานร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวกันมากกว่าเดิม มีการสร้างมาตรการไว้เนื้อเชื่อใจกัน ระวังข้อพิพาทด้วยสันติวิธี ให้สมาชิกอาเซียนอยู่ได้โดยสงบสุข เพราะฉะนั้นเวลาที่มีความขัดแย้งในด้านต่างๆ เช่น ไทยกับกัมพูชามีปัญหาด้านชายแดน เมียนมา มีปัญหาเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อเสียชีวิต ทรัพย์สิน การย้ายถิ่น เป็นต้นอาเซียนจึงต้องเข้ามามีบทบาทและช่วยเหลือเพื่อให้เกิดสันติ เช่นเดียวกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่มีการเปิดเสรีทางการค้าขายระหว่างกันมากขึ้น โดยมีการเปิดชายแดนเพื่อการค้า การเงิน การลงทุน และเปิดเสรีธุรกิจบริการร่วมกัน ดังนั้น เสาหลักเรื่องความมั่นคงและเรื่องการเมืองจึงมีความสำคัญเพื่อที่จะระงับข้อพิพาทกันได้อย่างสันติวิธี

(๓) ประชาคมอาเซียนพยายามมีการสร้างปฏิสัมพันธ์กับเอเชียและโลกภายนอก โดยคงความเป็นศูนย์กลางและบทบาทของอาเซียน ซึ่งอาเซียนได้มีการพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศนอกกลุ่มอาเซียน เช่น สหรัฐอเมริกา รัสเซีย ญี่ปุ่น จีน เกาหลีใต้ อินเดีย เป็นต้น โดยยังคงความเป็นศูนย์กลางของอาเซียนเอาไว้เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

แนวนโยบายเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนดังกล่าวสะท้อนออกมาเป็นวิสัยทัศน์ของประชาคมอาเซียนด้านการเมืองและความมั่นคง ซึ่งประกอบด้วย การสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการนำไปสู่การขยายความร่วมมือในด้านเศรษฐกิจ ประชาคมสังคม และวัฒนธรรม การพัฒนาไปสู่การเป็นประชาคมที่มีกติกาและมีการพัฒนาค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกัน ที่ทำให้ภูมิภาค

มีความเป็นเอกภาพ มีพลวัต และมองไปยังโลกภายนอกรวมทั้งมีการพึ่งพิงซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น โดยมีเป้าหมายหลักของประชาคมการเมืองและความมั่นคง คือ การส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคง การอยู่ร่วมกันโดยสันติ การแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี การสร้างกฎเกณฑ์และค่านิยมร่วมกัน ด้านประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน บนพื้นฐานของความร่วมรับผิดชอบในการสร้างความมั่นคงที่ครอบคลุมรอบด้าน เช่น โรคระบาด ภัยพิบัติธรรมชาติ การก่อการร้าย การลักลอบขนอาวุธ การลักลอบค้ายาเสพติด อาชญากรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย การฟอกเงิน การค้าสตรีและเด็ก การกระทำความผิดเป็นโจรสลัด รวมทั้งความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม การส่งเสริมสิทธิและความยุติธรรม การส่งเสริมความยั่งยืน ด้านสิ่งแวดล้อมการสร้างอัตลักษณ์ และการลดช่องว่างทางการพัฒนา โดยสมาชิกมีความเอื้ออาทรต่อกัน ประชาคมมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการพัฒนาในทุกด้านและมีความมั่นคงทางสังคม

๔) การบูรณาการหลักการและแนวปฏิบัติทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

ผลการวิจัยพบว่า ในทัศนะของผู้นำทางศาสนาต่างๆ ในอาเซียนเชื่อว่า ทุกศาสนาหรือผู้นำศาสนาทุกศาสนาล้วนต้องการสันติภาพและต้องการให้ผู้นำทางศาสนาหยุดการนำความเชื่อของศาสนาไปใช้ในทางที่ผิด เช่น นำมาเป็นสิ่งจูงใจในการทำสงคราม เพราะว่าการทำสงครามเป็นเรื่องของการเมือง ไม่ใช่อุดมคติทางศาสนาแท้ที่จริงแล้วทุกศาสนาต้องการสร้างสันติภาพ สังคมในอาเซียนนั้นเป็นพหุสังคม (Plural Society) ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประกอบไปด้วยศาสนาที่หลากหลาย เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่มีความพิเศษที่มีความหลากหลายของวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของโลกที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สำหรับหลักการและแนวปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้นมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

(๑) การสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน (Common identity) ทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม สังคม การดำเนินการทางเศรษฐกิจและการปกครอง โดยมีการแบ่งปันอัตลักษณ์การอยู่ร่วมกันอย่างเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย (Unity in Diversity) ช้อนความต่างเอาไว้แต่ขณะเดียวกันก็พยายามมุ่งความสำคัญคือ “ความเหมือนกัน” (Similarity) ตามหลักที่ว่า “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ทั้งนี้เพื่อยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรมและการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของประชาชน

(๒) การใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรมเพื่อส่งเสริมสันติภาพตามหลักที่ว่า “ถ้าไม่มีขันติ สันติก็ไม่มี” โดยทุกฝ่ายจะต้องมีความเคารพ (Respect) ต่อกัน การมีขันติธรรม คือ การที่ทุกฝ่ายหยุดการสร้าง ความขัดแย้ง เกลียดชัง หรือก่อกวนผู้อื่นที่มีความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตนเอง และต้องปกป้องคุ้มครองผู้อื่นที่อาจเป็นส่วนน้อยในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่

พวกเขาต้องการ ตัวอย่างเช่น ในประเทศไทยนั้น มีวัดและมัสยิดอยู่ด้วยกัน เมื่อถึงเวลาที่พระสงฆ์ต้องฉันอาหาร หรือการทำวัตรสวดมนต์จะมีการตีระฆังเป็นการบอกเวลา หากชาวมุสลิมประท้วงให้วัดยกเลิกการตีระฆัง เพราะรบกวนการทำละหมาดเราจะทำอย่างไร ในทางกลับกัน หากมุสลิมละหมาดวันละ ๕ ครั้ง ด้วยผ่านลำโพงที่เสียงดังแล้วชาวพุทธประท้วงให้ยกเลิกเราจะทำอย่างไร สิ่งที่กำลังข้างต้นนี้ไม่ใช่ขันติธรรม ดังนั้น ขันติธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่ตืออย่างหนึ่งที่เราควรจะฝึกฝน พัฒนาจิตใจ หากเราฝึกฝนและนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ขันติธรรมจะติดตัวเราไปตลอด ขันติธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญหากเราต้องการจะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของการทำสงครามแทนที่ด้วยวัฒนธรรมของสันติภาพ และหากเราต้องการให้สันติภาพมีแก่โลกแห่งนี้ เราต้องสอนเด็ก ๆ สอนผู้คนให้มีขันติธรรมในจิตใจและจะพัฒนาพวกเราไปสู่สันติภาพอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ทุกฝ่ายยังต้องเสริมสร้างความมีเมตตา ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ที่มาจากหลักคำสอนของแต่ละศาสนา ที่มุ่งสอนให้ทุกคนมีการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น และการไม่ละเมิดบทบัญญัติของศาสนา เพื่อให้เป็นหลักการสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน

(๓) การส่งเสริมกิจกรรมศาสนิกสัมพันธ์และการสานเสวนาเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ผู้นำทางศาสนาในอาเซียนสามารถดำเนินการเพื่อเสวนาระหว่างความคิด ความเชื่อหรือศาสนาที่แตกต่างกันให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจต่อผู้ที่ความคิด ความเชื่อที่แตกต่างกัน ซึ่งจะกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการอยู่ร่วมกันโดยสันติ โดยอาจจะมีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนหรือศาสนิกชนต่างๆ ท่ามกลางความหลากหลายของสังคม

(๔) การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยประยุกต์ใช้แนวคิดและหลักการทางศาสนา จากการสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนาในเชิงพื้นที่ พบว่า องค์กรทางศาสนาส่วนใหญ่ได้มีการนำแนวคิดและหลักการของแต่ละศาสนา มาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยยึดหลักคำสอนทางศาสนา มาส่งเสริมให้ศาสนิกชนได้เข้าใจพื้นฐานของศาสนาและการอยู่ร่วมกัน

(๕) การบูรณาการหลักสากลกับหลักปฏิบัติทางศาสนา ผู้นำทางศาสนาเสนอว่า ทุกฝ่ายควรใช้หลักสากล เช่น หลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์กับหลักการและแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนา เพื่อเอื้อเฟื้อต่อกัน ซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน โดยที่ผ่านมามาภาครัฐและผู้นำทางศาสนาได้มีการดำเนินการร่วมกันดำเนินการผ่านกระบวนการทางกฎหมาย มีการประชาสัมพันธ์หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประเด็นต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

(๖) การประยุกต์ใช้กฎหมายแห่งรัฐกับหลักศาสนาในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน โดยภาครัฐและองค์กรทางศาสนา สามารถนำบทบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญซึ่งทุกประเทศได้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา และมีการบัญญัติกฎหมายบนพื้นฐานของหลักคำสอนทางศาสนา เช่น ประเทศมาเลเซีย บรูไน เมียน

มา เป็นต้น ที่ส่งเสริมกิจการทางศาสนาหลักของประเทศผ่านกฎหมายของประเทศ ดังนั้น การยอมรับและปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจะทำให้เกิดความสงบสุขทางสังคมได้ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า องค์การและประเทศที่มีการปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองในระดับดีจะมีความขัดแย้งทางศาสนาน้อยลง และไม่ค่อยการละเมิดสิทธิทางศาสนาและความเชื่อได้ดีกว่าสังคมที่ไม่กฎหมายหรือกติกาคือเป็นส่วนรวมของสังคม

(๗) การประยุกต์ใช้วิถีวัฒนธรรมของอาเซียนในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ผู้นำทางศาสนา มองว่า ในกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้นมีวัฒนธรรมร่วมกันหลายประการทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา และวิถีการดำรงชีวิต เช่น ประเพณีสงกรานต์ การแข่งขันกีฬาพื้นบ้านบางประเภท การแต่งกาย ภาษาตระกูลไท เป็นต้น การใช้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นดังกล่าวมาส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ย่อมเป็นบทสะท้อนจากวัฒนธรรมที่ทุกฝ่ายร่วมกันต้องร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา ดังนั้น ภาครัฐในหลายประเทศและองค์ในระดับพื้นที่จึงใช้วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน

กระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมตามหลักศาสนาดังกล่าว สามารถนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรมในหลายพื้นที่ในสงบลงได้ เช่น ความขัดแย้งของชาวคริสต์-อิสลามในอินโดนีเซีย ชาวพุทธ-อิสลามในเมียนมา เป็นต้น ถึงแม้ว่าความขัดแย้งดังกล่าวจะสงบลงชั่วคราวก็ตาม แต่ก็มีกระบวนการที่จะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาได้ ดังนั้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจตามหลักคำสอนและหลักปฏิบัติของศาสนาต่างๆ จะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนและมีผลต่อการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนสืบต่อไป

๕) ปัญหา อุปสรรคของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาของประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาพบว่า ปัญหา อุปสรรคของการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันส่วนมาจากปัจจัย ๔ ประการ คือ

(๑) การขาดความเข้าใจในหลักคำสอนที่แท้จริงของแต่ละศาสนา ทำให้เกิดการนำหลักคำสอนไปตีความเพื่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา มองผู้ที่มีความแตกต่างทางศาสนาเป็นคนอื่น พวกอื่น มิใช่พวกพ้องของตนเอง

(๒) การขาดการส่งเสริมการศาสนิกสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและศาสนิกชนของศาสนาต่างๆ ทำให้ไม่ไว้วางใจต่อกัน การมีसानเสวนา การพัฒนาเชิงพื้นที่ร่วมกัน และการทำกิจกรรมร่วมกันจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อกัน

(๓) การจัดการในระดับนโยบายของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ที่จะสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกันของประชาชนที่มีความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันในประเทศและต่างประเทศ

(๔) การใช้มาตรการทางด้านสิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศในอาเซียนยังไม่มีพลังเพียงพอที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงและสร้างการยอมรับความหลากหลายของสังคมในพหุวัฒนธรรม

สรุป การรวมตัวของประชาคมอาเซียนเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และเพื่อนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน และการลดช่องว่างทางการพัฒนานั้น เป็นการสร้างโอกาส การเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน การเพิ่มอำนาจในการต่อรอง และการขยายตลาดอาเซียนที่มีประชากรประมาณ ๖๐๐ ล้านคน เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่มีความสามารถในการแข่งขัน เป็นสังคมแห่งสันติภาพและภราดรภาพนับว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ก็พบว่าประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้น ยังมีความแตกต่างทางความเชื่อ การนับถือศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะศาสนานั้นจะมีความแตกต่างกันใน ๔ ศาสนาหลักคือ พุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ และศาสนาฮินดู ถึงแม้ว่าทุกศาสนาจะเป็นที่พึงพอใจของมนุษย์ มีหลักธรรมคำสั่งสอนที่มุ่งหมายสั่งสอนให้คนที่เป็นสมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรมมีเหตุผลและศรัทธาในความถูกต้อง ในขณะที่เดียวกันก็มีความขัดแย้งในเชิงพื้นที่และความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ทั้งในเรื่องศาสนาและเรื่องผลประโยชน์อื่นๆ มีภาพแห่งความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่ออย่างเนื่องๆ เช่น ความขัดแย้งด้านศาสนาของไทย พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาคมอาเซียนนั้นถึงแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะร่วมมือกันในมิติต่างๆ ตามที่กล่าวแล้ว แต่ความขัดแย้งที่ปรากฏก็มีอาจปฏิเสธได้ว่ายังคงมีอยู่และอาจจะเกิดขึ้นในรอบใหม่ได้ นับว่าเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการสร้างสันติภาพของประชาคมอาเซียน

ดังนั้น การใช้หลักคำสอนและแนวปฏิบัติทางศาสนา การใช้มาตรการทางสังคม และกฎหมายของภาครัฐจึงจะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรมเพื่อส่งเสริมสันติภาพตามคติที่ว่า **“ถ้าไม่มีขันติ สันติก็ไม่มี”** ดังนั้น ทุกฝ่ายจะต้องมีความอดทน มีความเคารพ (Respect) ต่อกัน การมีขันติธรรม คือ การที่ทุกฝ่ายหยุดการสร้างความขัดแย้ง เกลียดชัง หรือการก่อกวนผู้อื่นที่มีความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตนเอง และจะต้องปกป้อง คุ้มครองผู้อื่นที่อาจเป็นส่วนน้อยในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่พวกเขาต้องการ สันติจะต้องมาจากภายในจิตใจของตนเองและขยายไปสู่วงนอกของการดำรงอยู่ในสังคมที่มีความแตกต่างทางความเชื่อและศาสนา ในขณะที่ภาครัฐจะต้องใช้วิธีการที่เรียกว่า **“แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง”** เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันและการสร้างสันติภาพต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

คุณค่าและประโยชน์ของผลผลิตการวิจัย

ประชาชน ภาครัฐ ผู้นำ องค์กรทางศาสนา และนิสิต นักศึกษาในกลุ่มประชาคมอาเซียน ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีความรู้ ความเข้าใจถึงความแตกต่างทางศาสนาและความเชื่อ ได้เห็นแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนาเกี่ยวกับหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีแนวปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาและความเชื่อ ถึงแม้ว่าในกลุ่มผู้นำและองค์กรทางศาสนาจะมีแนวคิดที่เห็นแย้งในบางประเด็นในเรื่องความเชื่อ แต่ก็ยอมรับว่า ในสังคมพหุวัฒนธรรมทุกฝ่ายควรมีการสงวนท่าทีและการแสดงออกในทางศาสนาที่เหมาะสม โดยผลจากการวิจัยทำให้แกนนำทางศาสนายอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและมีความพยายามในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันที่เหมาะสม เช่น มีการใช้สื่อต่างๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา พยายามสร้างความเข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ และการประสานผลประโยชน์ร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในอาเซียน

ผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนนั้นมาจากแนวคิดและวิถีปฏิบัติ ๔ ประการ คือ

๑) ความมีเมตตา ความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ที่มาจากหลักคำสอนของแต่ละศาสนา ที่มุ่งสอนให้ทุกคนมีการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น และการไม่ละเมิดบทบัญญัติของศาสนา เป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นผู้นำและองค์กรทางศาสนาที่เข้าร่วมโครงการได้มีแนวทางการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยผ่านคำสอนตามหลักศาสนาของตนเองทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู

๒) การนำแนวคิดและหลักการในระดับสากล เช่น หลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ จะทำให้ทุกฝ่ายเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน โดยที่ผ่านมาภาครัฐและผู้นำทางศาสนาได้มีการดำเนินการร่วมกันผ่านกระบวนการทางกฎหมาย มีการจัดประชาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประเด็นต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาในสังคมพหุวัฒนธรรม

๓) ภาครัฐและองค์กรทางศาสนา สามารถนำบทบัญญัติแห่งกฎหมายและรัฐธรรมนูญซึ่งทุกประเทศได้มีการกำหนดบทบัญญัติแห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการที่จะนับถือศาสนา ดังนั้น การยอมรับและปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจะทำให้เกิดความสงบสุขทาง

สังคมได้ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า องค์กรและชุมชนที่มีการปฏิบัติตามกฎหมายได้ดีจะมีการละเมิดสิทธิทางศาสนาและความเชื่อได้น้อยลง

๔) ในกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้น มีวัฒนธรรมร่วมกันหลายประการทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา และวิถีการดำรงชีวิต การใช้วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นมาส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ย่อมเป็นบทสะท้อนจากวัฒนธรรมที่ทุกฝ่ายร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นมา ดังนั้น หลายภาคส่วนจึงให้วิถีวัฒนธรรมมาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ผลงานวิจัยนี้ มีกระบวนการทางการวิจัยที่ตอบสนองต่อประเด็นทางสังคมและการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่ยังคงมีความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรมในหลายพื้นที่ เช่น ความขัดแย้งของชาวคริสต์-อิสลามในอินโดนีเซีย ชาวพุทธ-อิสลามในเมียนมา เป็นต้น การสร้างความรู้ ความเข้าใจตามหลักศาสนาและหลักการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนจึงเป็นสิ่งจำเป็น

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและปฏิบัติการ

ภาครัฐ ผู้นำทางศาสนา และประชาชนในประเทศต่างๆ ควรมีแนวทางการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนโดยให้หลักคำสอนและแนวปฏิบัติทางศาสนาดังนี้

- ๑) การใช้หลักสันติธรรมเพื่อนำไปสู่การสร้างสันติภาพของบุคคลและสังคม
- ๒) ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจในหลักคำสอนที่แท้จริงของแต่ละศาสนา มิให้มีการนำหลักคำสอนไปตีความเพื่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา
- ๓) ส่งเสริมการสานเสวนาและขบวนการแห่งศาสนิกสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและศาสนิกชนของศาสนาต่างๆ เพื่อให้เกิดความไว้วางใจต่อกัน
- ๔) การพัฒนาสังคมร่วมกันในเชิงพื้นที่และสร้างเครือข่ายแห่งความปรองดองของประชาชนในชาติ
- ๕) เสริมสร้างการจัดการในระดับนโยบายของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ เพื่อพัฒนาความเข้าใจให้กับประชาชนในประเทศของตนเอง
- ๖) การส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศเพื่อให้มีพลังในการเปลี่ยนแปลงและสร้างการยอมรับความหลากหลายของสังคมในพหุวัฒนธรรม
- ๗) การสร้างกระบวนการสื่อสารเชิงสันติของกลุ่ม องค์กรและในระดับประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอุดมการณ์แห่งสันติร่วมกัน
- ๘) ภาครัฐ ผู้นำศาสนาและชุมชนควรมีนโยบายในด้านศาสนาเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติ คือ ใช้พื้นที่ของศาสนสถานเป็นสถานที่จัดกิจกรรมในชุมชนให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้คนในชุมชน ให้ผู้นำทางศาสนา และผู้นำชุมชนได้จัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างศาสนาให้มากขึ้น

๙) ภาครัฐควรมีนโยบายหรือกลไกทางกฎหมายอย่างไรที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของสังคมไทย เช่น กฎหมาย หรือกลไกของรัฐ ที่จะส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ควรที่จะต้องคำนึงถึงโครงสร้างทางสังคมแต่ละสังคมที่แตกต่างกัน และคำนึงถึงการยอมรับของภาคประชาชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่ายผ่านการทำประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) การวิจัยในครั้งนี้ศึกษาหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ และอิสลามใน ฉะนั้น หากมีการทำวิจัยในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาที่ครอบคลุมเนื้อหาสิทธิทางวัฒนธรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับ แนวทาง มาตรการ การสร้างความเข้าใจถึงสิทธิทางวัฒนธรรมระหว่างศาสนาที่มีผู้นับถืออยู่ในประเทศไทย หรือ อาเซียน เพื่อการป้องกันแก้ไขและเยียวยาปัญหาในสังคม “พหุวัฒนธรรม” ได้อย่างยั่งยืนต่อไป

๒) ควรมีการศึกษาถึงกระบวนการสร้างคุณค่าของของศาสนาในอาเซียนต่อการพัฒนาสังคมอาเซียนในมิติอื่นๆ เช่น สวัสดิการแห่งชุมชน การท่องเที่ยว เป็นต้น

๓) ควรมีการวิจัยและปฏิบัติการด้านศาสนิกสัมพันธ์ของผู้นำศาสนาในอาเซียนเพื่อสร้างพลังของการพัฒนาบนพื้นฐานของสังคมพหุวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาน. ๒๕๓๒.

_____. **ฎีกาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

_____. **ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน. ๒๕๓๙

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. **สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกันอย่างสันติสุข**

คริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ. ๒๕๕๐.

ข่าว. หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์, ฉบับวันที่ ๑๔ พ.ย. ๒๕๕๖.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๒.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๓.

ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. **ความสัมพันธ์ของมุสลิมทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน. ๒๕๕๕.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต. **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์. ๒๕๕๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต. **จาริกบุญ จาริกธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.

๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.

กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์.พรีนติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕.

พระมหาบุญช่วย สุขวโน. **อินโดนีเซียวันนี้**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ออบุ๋น. **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร:

โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘.

พิบูล ทีปะปาล. **พฤติกรรมขององค์การสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๕๐.

พุทธทาสภิกขุ. **คริสต์ธรรมและพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙.

ภัทรพร สิริกาญจน์ และคณะ. **ความรู้พื้นฐานทางศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนัก-พิมพ์,

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐

วันชัย วัฒนศัพท์. **การจัดการความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. นนทบุรี :สถาบัน

พระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

สมชัย อนุมานราชชน. **อัลอิสลาม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัททูอัสจำกัด, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีลเบญจธรรม เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๙.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สมภาร พรหมทา. **ศาสนาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักมาตรฐานและ

ประเมินผลอุดมศึกษา. ๒๕๔๙.

เสรี พงศ์พิศ และคณะ. **คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลาม และคริสต์ศาสนา**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔.

เอนลี เอ็ช.บาร์เน็ท. **คริสเตียนจริยธรรม**. แปลโดย ทอด ประทีปเสน. กรุงเทพมหานคร: อุทยานการ

พิมพ์, ๒๕๒๓.

๑.๒.๒ บทความ:

พระครูปลัดไพรัช จนฺทสโร กาญจนแก้ว ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ

และมุสลิม ในเขตพื้นที่อำเภอเทพา อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอนาทวี และอำเภอจะนะ

จังหวัดสงขลา. **วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม,

๒๕๖๑.

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย. **มุมมองต่อประชาคมอาเซียน ASEAN COMMUNITY**. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สุไรยา วานี และมะรอนิง สาแลมิง. “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมกรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี. วารสารการเมืองการปกครอง. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๖ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

๑.๒.๓ วิทยานิพนธ์

พรอุษา ประสงค์วรรณะ. “การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในแขวงวัด กัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๖.

เรณูมาศ รอดเนียม. “ความกลมกลืนทางวัฒนธรรมในชุมชนสองศาสนา: กรณีศึกษาชุมชนตะโหนด อำเภอดงหลวง จังหวัดพัทลุง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารการพัฒนาสังคม. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๕๖.

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. การศึกษาองค์ความรู้และ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนย่านกุฎีจีนและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง เขตธนบุรี, ๒๕๕๐.

๑.๒.๔ เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์

สรุปคำบรรยายโดย H.E. Mohammad atta เอกอัครราชทูต อินโดนีเซีย ประจำประเทศไทย “อิสลามในอินโดนีเซีย: ทางสายกลาง และสันติภาพ”, วันอังคารที่ ๒๐ ธ.ค. ๕๔ ณ โรงแรมทรธา เจ.บี. หาดใหญ่.

๑.๒.๕ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ความขัดแย้งเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนา, [ออนไลน์], <http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/๒๐๑๓/๑๐/๑๔/allah-remains-exclusive-for-muslims/> [๑๕ ต.ค. ๒๕๕๖].

ความขัดแย้งทางศาสนาในไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://m.matichon.co.th/readnews.php?newsid=142500380>

ความขัดแย้งทางศาสนาในฟิลิปปินส์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.theguardian.com/world/2017/jun/03/philippine-sectarian-bloodshed-unites-muslims-and-christians> [3 June 2017]

ความขัดแย้งทางศาสนาในมาเลเซีย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/๒๐๑๓/๑๐/๑๔/allah-remains-exclusive-for-muslims/> [๑๕ ต.ค. ๒๕๕๗].

ความหมาย ความสำคัญ แนวคิด และหลักการของสิทธิมนุษยชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.prd.go.th/ewt_dl_link.php?nid=89894 [๖ ธ.ค. ๒๕๕๙].

ทิศ ๖ คืออะไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.kalyanamitra.org> [๒๒ ต.ค. ๒๕๕๗].

ประวัติโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://sunday2.mcu.ac.th/?page_id=7 [๒๕ ต.ค. ๒๕๕๗].

ปัญญาศีล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://aseanpedia.wu.ac.th/site/readencyclopedia?id=๑๔๘> [๒๕ ต.ค. ๒๕๕๙].

เป้าหมายพุทธมณฑลปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://thaipost.net/> [๒๖ มกราคม ๒๕๕๙].

ศาสนาของประชาชนในประชาคมอาเซียน (Association of Southeast Asian Nations). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://aseanasean.wordpress.com/> [๒๒ ก.ย. ๒๕๕๙].

๑.๒.๖ สัมภาษณ์

การสนทนากลุ่ม นักวิชาการด้านศาสนาของประชาคมอาเซียนที่เข้าร่วมประชุมศาสนิกสัมพันธ์ จัดโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระหว่างวันที่ ๒๗-๒๘ กันยายน ๒๕๕๘
พระนครศรีอยุธยา

พระราชวรมนู. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

พระสุยะเดช วงศ์โสภา, Lao Buddhist fellowship organization, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

Balwant Singh: Sikhism From Indonesia. วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๙

Dr.I Wayan Ardika, Udayana University, Indonesia. ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

Dr.Thiri Nyunt, Paipatti Faculty International Thervada Buddhist Misssionary

Dr. Uong Vibol, Responsibility of Another Religions Department International Cooperation
Department Preah Sisoweth Quay Phnom Penh Cambodia, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๘.

Josept ChusakSirisut, Bishop: Catholic Bishop of Diocese of Nakhonratcha-sima
Thailand. ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

Mr.Gerald Kong, : Christianity Executive Secretary, Roman Catholic Archdio-cese of
Singapore, Archdiocesan Catholic Council. ๒๖ กันยายน ๒๕๕๘.

Sultan Maguid, Maruhom: Islam Executive Director, Ummah Fi Salam, Inc., Pagadian
City, Philippines. ๒๖ กันยายน ๒๕๕๘.

Ven.Ariya Wun Tha Bhiwunsa, Myanmar, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘

Ven.Ashin Uttamannda Sitagu International Buddhist Academy, Yangon Myanmar, ๒๙
กันยายน ๒๕๕๘.

Ven.Lorm Loeuem, Executive Director, Life and Hope Association, and Member,
Sangha Council of Siem Reap Province Cambodia, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

Ven.suyadet Wongsopa, Lao Buddhist fellowship organization, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๘.

Ven.VY Sovechea, Cambodia, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

Vijaya Samarawickrama : Buddhism Senior Lecturer ๑, American Degree Transfer
Program, Taylors University: Malaysia วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๙

๒. ภาษาอังกฤษ

๒.๑ Book

Ken Wilber. **Sex Ecology Spirituality: The Spirit of Evolution**. Second Edition
Revised. Boston: Shambhala, 2000.

Kriesberg. L. Constructive conflict: From escalation to resolution. 3rd ed., Lanham.
Md.: Rowman & Littlefield, 1998.

Robert Pringle, Understanding Islam in Indonesia: Politics and diversity, 2010.

Thomas. K. W. & Kilmann. R. H. 1978. Comparison of four instruments of conflict
behavior. Psychological Reports. 42.

๒.๒ Electronics

Howard. R. 2003. Conflict sensitive journalism. International media support. [Online].
[https:// www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2012/11/ims-csj-
Handbook-2004.pdf](https://www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2012/11/ims-csj-Handbook-2004.pdf). Accessed 23 September 2016.

Some Buddhists See Danger in Christianity, [online], sources: [https://www.cambodiadaily.com/
archives/some-buddhists-see-danger-in-christianity-53992/](https://www.cambodiadaily.com/archives/some-buddhists-see-danger-in-christianity-53992/) [5 May 2006].

Community : An Analytical from Religious Conflict.

Phramaha Suthit Apakaro, Ph. D. ¹

Abstract

This research purposes 1) to study on concept and principles of the ASEAN coexistence in accordance with religions and local wisdom, 2) to analytical religious conflict and problems to present the integrity of policy practice principles and practices for the ASEAN coexistence. This is a qualitative research, collecting information from documents and informers who are leaders of the religion and politics for 20 persons from Thailand, Myanmar, Lao, Malaysia and Cambodia by in-depth interview and group discussion as researching tools. The received data were analyzed and synthesized as knowledge to support the ASEAN coexistence concept. According to the study result, it is founded that ASEAN coexistence came from 4 concepts and practices which are 1) Religions: regarding to Buddhism, it focuses on the 5 precepts comprising of sharing, mercy, kindness and endurance. For Christianity, it considers on the 10 commandments and teaching people to be kind and to love other humans as same as loving themselves. For Islam, it focuses on 6 articles and 5 pillars of faith which are to share and highlight on the 3 duties consisting of love, peace and goodness for God, humans and self. For Hinduism, the Law Code of Manu is the major principle of coexistence which points out to share their goodness and mercy, 2) International intellectuality and wisdom: every counter respects on equality, nondiscrimina-tion, fairness and human rights to cherish the honor as being human without exploitation, 3) Laws and Constitution: every country has set their own laws to provide rights and freedom to populations in their religious beliefs and respect to each other, and 4) Local Wisdom: Using traditional culture and tradition as a tool for the peaceful community. The concept in number 1 is to strengthen the coexistence in human's mind while the policy concept,

¹ Director of Buddhist Research Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

international concept and local wisdom are symbolized the things out of human's mind or what the society should have. According to the research, it demonstrates that the policy and mechanism to encourage the ASEAN coexistence has the concept and policy frameworks in accordance with the law in the country, including ASEAN Charter and other international ideas such as equality and human rights. Even though, there are different problems and obstacles among these countries which relate to the difference of cultures and religions, in fact, everyone is still capable to see the mutual benefits more than policy and religious conflicts. The appropriate methods for the peaceful ASEAN Community is "to find the mutual agreement and to preserve the difference" in order to accept the coexistence on the variety of multi-cultures.

Keyword: Coexistence, ASEAN Community, Religion

1. Introduction

Nowadays, the belief and religious conflicts still exist throughout the world. Many organizations which have different religious beliefs are founded which leads to the religious conflicts and, finally affects lifestyle and well-being of people in the society such as ISIS in the Middle East. In some areas and some religions with different sects, they also have the internal conflicts. This circumstance has been occurred since the past to present as same as in ASEAN Community which originated from The Association of Southeast Asian Nations-ASEAN or "ASEAN" which consisted of 10 member states: Thailand, Malaysia, Singapore, Indonesia, Vietnam, Laos, Myanmar, Philippines, Brunei, and Cambodia. Currently, political, economic, and social context and international relations have obviously changed so ASEAN encounters new challenges such as epidemics, terrorism, drug problems, human trafficking, environmental problems, and disasters. Moreover, it is necessary to gather to reinforce a bargaining power and competitive capacity to compete with the countries in nearby regions and in the international forum. Therefore, ASEAN leaders agreed to have strong and stable cooperation and announced "Declaration of ASEAN Concord II" which defined that ASEAN consisted of three major pillars: 1) ASEAN Political and Security Community - APSC

aims to make sure all the member states live in peace, solve the problems with peaceful means, have stability and security for all people. 2) ASEAN Economic Community - AEC creates economics concentration and to facilitate the trade in order to be able to compete with other regions. 3) ASEAN Socio - Cultural Community - SCC would ensure that people have good well-being, social stability, all dimensions development, and live in caring society. There are cooperation plans such as human resource development, protection and social welfare, rights and social justice, sustainable environment, creating ASEAN identity, and decreasing development gap.

These three major pillars would result in economic, social, cultural, and stability cooperation. Particularly, economic cooperation will develop value chain in the region, an increase of competitive capacity, bargaining power, and the expansion of ASEAN market which has 600 million people into ASEAN Community which has the sustainable competitive capacity in economy in the peaceful and fraternal society. Apart from economic pillar, social and cultural pillar of ASEAN are significant.

Nowadays, ASEAN Community have religious conflicts in Many Country Example in Thailand, Malaysia, Indonesia, Vietnam, Myanmar, Philippines, still exist throughout ASEAN. Many organizations which have different religious beliefs are founded which leads to the religious conflicts, It's affects lifestyle and well-being of people in the society. From religious and belief conflicts, the infringement of human rights of ASEAN originated questions about the possible factors. One of the questions is the difference of religion has the impact on the conflict or not. Considering from the overall society in the past, ASEAN lived in peaceful community among Buddhist, Christian, Islamic, and Hindu in many countries as mentioned earlier, However, the situation has changed and religion become the beneficial conflict, There are different interpretations and values of religion in various dimensions which differ from the original concepts and practices. This probably be a part of the unrest in many countries. Thus, the researcher is interested in the concepts and practices which promote the coexistence of Buddhist, Christian, Islamic, and Hindu in ASEAN to see the mutual benefits of the countries. In addition, the researcher

would like to study the problems, obstacles, and the integration of principles and practices to promote the coexistence of Buddhist, Christian, Islamic, and Hindu in Thailand and ASEAN Community in order to promote peaceful coexistence of ASEAN.

2. Objectives

1) To study on concept and principles of the ASEAN coexistence in accordance with religions.

2) To study on policy and mechanism of the encouragement on ASEAN coexistence in accordance with religions and local wisdom.

3) To study problems, obstacles, propose the integration of policy practices for ASEAN coexistence.

3. Research Methodology

This research was the mixed methodology research: documentary research and qualitative research. The steps and processes of the research were 1) documentary study by studying and gathering data from Tripitaka, Bible, Al-Quran, documents, textbooks, and researches relevant to concepts, principles of coexistence according to principles of Buddhism, Christianity, Islam, and Hinduism, including government policies, important persons who had important roles in promoting coexistence. 2) qualitative research was the study from the interview with the religious leaders, government sector in policy level, inter-religious dialogue and communities from ASEAN member states for 20 representatives in total; including academic seminar, workshop with relative association such as the seminar of ASEAN religion leaders “Religion Tolerance” at Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Besides, there was the field trip to the community areas of the 4 countries to collect the data and the practices of Buddhist, Christian, Islamic, and Hindu communities which had different coexistence. Then, analyzed and synthesized the collected data.

4. Results

1. Religious conflicts in ASEAN Community It is known that religions and culture of people among ASEAN Community are different in terms of language, culture, lifestyle, and religion. There

are four main religions: Buddhism, Islam, Christianity, and Hinduism. All religions, which is human's mental support, has the principles and teaching which aim to teach people become good moral person who have faith in justice, has rituals and symbols to show religion identity. Though there are many religions, ASEAN in the overall is the peaceful coexistence community.

However, the community has conflicts in terms of territory and perspective in various aspects: religion and benefits. There is the competition in some dimensions such as religious conflict, territorial conflict, benefits, human rights, and ideology difference. Regarding religious conflict, in particular, many circumstances happened such as:

Case 1: The conflict between Buddhist and Rohingya people in Rakhine State. They had different religions, religious understanding, and ethics. All the difference led to the damage, destruction, and residence burning. As a result, 140,000 Muslim Rohingya were driven out from their own house in Aragan State, located on the border of the fight between Buddhist and Muslim. From this event, 200 people died and the violence expanded to other Muslim group in Myanmar. It was the high religious stress in the western area of Myanmar. Human rights group stated that homeless Rohingya still had to encounter the oppression. Later, there was the protest by the Buddhist monks and thousands of people in Rangoon on 12 November 2013 before the visit of Organization of Islamic (OIC) in order to investigate the violence towards the Muslim. Some protesters said that they did not want OIC and they should left Myanmar. Overall, there were 800,00 Rohinya, who had no nationality and possession of property lived in Rakhine State. The United Nations (UN) declared that Rohinya people were the religious minority who had most been persecuted in the world² as seen in Manager Daily³

Case 2: The conflict between Christian and Islamic in Indonesia or the religious violence in Maluku and North Maluku in

²Bangkok Post Newspaper 14 November 2013

³<http://www.manager.co.th/IndoChina/ViewNews.aspx?News-ID=9550000071652> (11

1999-2004. The violence in Maluku is a significant example because it was the case of the ethnic conflict between Islamic and Christian

during the period Indonesia became democracy. Consequently, there was the fight between Muslim forces and Christian forces to protect their religion. As a result, there were at least 5,000 people died between 1999-2003. There was the transmigration of the Muslim in

many areas of Maluku and the expansion of Islam both symbolic and concrete aspects which resulted in the widespread conflict between the two groups in terms of religion. The violence began in 1999, in the government of B. J. Habibie, from the small case between Ambon people who were Christian and the Muslim migrants. After two months of violent situation, 1,000 people died. The violence in Maluku and North Maluku caused the fight between Armed Islamic Group and Christian which was difficult to manage the situation under control⁴.

Case 3: The symbolic religious conflict in Malaysia, a case of Court of Appeal of Malaysia prohibited Christian media used the word “Allah”. Court of Appeal judged that The Herald, the catholic newspaper in Malaysia was not allowed to use the word “Allah” to represent “God” in Christianity after it caused the attack in religious places in 2011. This happened on 14 October 2013. Earlier, Malaysia government had sent the notification to The Herald to stop using the “Allah” to represent “God” and claimed that it was the word for Islamic only. If The Herald did not follow this notification, the government would hold back the license. From this point, the

⁴ Robert Pringle, *Understanding Islam in Indonesia: Politics and diversity*, 2010.

head of the priest in Kuala Lumpur and The Herald instituted the case to the court to repeal the notification. In 31 December 2009, Supreme Court of Kuala Lumpur judges the Herald to recover. Supreme Court explained that though Islam was the national religion of Malaysia, the government had no right to prohibit using “Allah” unless it was a mean to persuade changing religion. After that, there was the attack targeted on religious places: 10 churches and 2 mosques but there was no report on the injured or dead people. There was only one church with the severe damage. Ministry of Interior of Malaysia lodged an appeal and on 14 October 2013, Judiciary of Supreme Court changed the judgment to prohibit The Herald to use “Allah” and claimed that the prohibition was not against constitution⁵.

Note: Photos from Prachachat newspaper⁶

2. Results of study on concepts and principles of religious coexistence Result of studying documents and scriptures of each religions found that each religion had concepts and principles to promote the coexistence as follows.

Buddhism taught people to live in the moderate practice or “middle path” which were the principle for people to have consciousness, intelligence, and awareness of life possibility which

⁵ <http://www.freemalaysiatoday.com/category/nation/2013/10/14/allah - remains-exclusive-for-muslims/> (15 Oct. 2013)

⁶ Photos from Prachachat newspaper: Supreme Court of Malaysia rejected the request to use “Allah” of the Christian on http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1403617794 (14 Jun 14)

led to the happiness, cleanliness, light, calm, precepts, concentration, and wisdom. In Buddhism's perspective, human was interdependent animal living together and there were good friends to direct the person and society. To have intelligence and ability to live the life appropriately, each person had to have good friends to take care and suggest the direction. Good friends were father, mother, teachers, relatives, friends, or close people who concerned with the person's living. If the person had sorrow, physical or spiritual sorrow, good friends would assist and suggest the management. Therefore, concept of coexistence in Buddhism implied 3 aspects: interdependence, life management and protection, and the response and create perfection in life. The principles of coexistence were:

1) Five precepts which was "the basic regulation of coexistence in society"

Infringe on the precept was infringe the principles of coexistence of society because it exploited self and others. Thus, coexistence had the basic principles for everyone. Besides, 5 precepts was the conscious of goodness because precept began from "intention", the intention to refrain from physical, verbal, and metal misconduct and the intention of carefulness to avoid the evil from persecution.

2) Brahmavihara (the four sublime states of mind) was the excellent morals to lead to the pure conduct and consisted of kindness, compassion, empathetic joy, and equanimity. If the person practiced this principle, the society would full of love and kindness.

3) Sangahavatthu IV (bases of sympathy) was the doctrine to adhere the person's mind and people to be in harmony. It consisted of Dana: kindness, sacrifice, sharing, helping each other with objects, Piyavaca: speak polite words to create relationship and harmony, Atthacariya: conduct beneficial things, do activities, and make community services, and Samanattata: conduct even and equal treatment, take part in solution and help each other.

Christianity taught people to be responsible for living the life follow Jesus' path and conduct oneself as a good people. Christian was confident in the love of God and lived their life with love to the mankind and the creators created by God. Good Christian would be willing to sacrifice for the majority, no selfishness and had motivation of doing good. They respected the creations of God and loved all mankind. Christianity was regarded as love religion with 2

aspects: loves God beyond their life and loved the mankind as they loved themselves. Thus, real Christians were the persons who conducted life followed Jesus, tried to learn how to love as the Jesus loved: loved with no selfishness, replaced the selfishness with the love to God. Apart from love, Christians emphasized on forgiveness as a priority. Jesus taught human being to forgive everyone endlessly, use intelligence and peace for mankind. Jesus taught human to apply peaceful mean, both mental and practice means, giving love and forgiveness to everyone with no condition, even to the enemy.

Islam taught about the pure faith and acceptance in the unity of the prophet. It aimed to create life balance: material and mental by directing the human to practice follow the principle for the peace in mind and maintain the relationship between the mankind. Islam principles believed that the living of people in society was the important achievement as same as the life of an individual and the universe which was the stage of people's living. However, society was complicated, so Islam set behavior criteria called "law" (Sharia) which included the coexistence in society in all aspects: interrelationship and social relationship, between individual and individual, or between society and society in form of living personal life and living life concerning with family, economy, education, politics, administrations, and other aspects, including interrelationship. Islam also believed that the tradition of mutual behavior of community was the necessary basic of community, it was the guideline or tradition of behavior, belief, understanding, thinking, and practice which were the adherence for people to live together. Everyone was equal at any time under the international tradition. Each individual in this world was the drop from the same ocean. Each community might have different tradition of behavior, which might be contrast with the old tradition or the tradition set by Allah as the basement for living as stated "Human are the same community and they split up." Degeneration of community caused by the infringement of mutual ethics and moral. Therefore, the tradition to create moral for people in the society in order to create peace and happiness was required.

Hinduism taught about the Law Code of Manu which was the conduct between individual and individual classified in items

such as person who did good by physical, verbal, and mental behavior, the results would be good. Need others properties, do not respect elder people were mental wickedness. Saying rude words, insincere words, talking behind others' back were the verbal wickedness. Taking other properties without permission, killing or injure others, commit adultery with other spouse were physical wickedness. It regarded that anyone sacrificed oneself for society or dharma, the person would go to peace. If anyone spent properties for society, spent for donation, providing utility, not doing what oneself did not like to other, the person and the society would end with happiness.

Coexistence principles of each religion were that human was living in society, followed the regulation in the form of rule and regulations, and had ethics and moral in helping each other such as participated in political activities, human rights protection, and conducted the principles of coexistence of the religion. As a result, everyone would be able to live peacefully.

3. ASEAN Community policy to promote coexistence

From the study and interview, it was found that each country had mutual policy and operation as follows.

1) ASEAN Community created common rule and value in democracy and human rights. It was the procedure to promote the understanding of different social system and ASEAN's history to make people understand each other. For example, Thailand and Myanmar, Thailand and Laos, Thailand and Cambodia which had different history or had conflict but were trying to create the understanding in historical dimension in order to live together in present and not relied on the past. Moreover, having the procedure of promoting democracy development in ASEAN and promote human rights protection.

2) ASEAN Community had procedure for unity, peace, strength, and responsibility to solve the stability problem. It was to promote security operation which would be the threat to ASEAN, especially the threat in a new form, such as drug traffic and human trafficking, to monitor the original countries and the destination countries in ASEAN by working together as a whole. Building the trust measure, solve the problem with peaceful mechanism for ASEAN members live peacefully. Thus, if there was the conflict, for

example, Thailand had territorial conflict with Cambodia, Myanmar had conflict which caused the loss in lives and properties, and migration, ASEAN had to take a role and help ease the conflict for the peace. As same as with economic concentration, which had more free trade for trades and financial purposes. Therefore, the security and political pillars were important to solve the dispute peacefully.

3) ASEAN Community attempted to create the interaction with ASIA and the outside world by retaining the center point and the roles of ASEAN. ASEAN had been developed the relationship with countries out of ASEAN such as USA, Russia, Japan, China, South Korea, and India but still be the center of ASEAN in order to have economic, social and coexistence.

Policy to promote coexistence of ASEAN Community reflected in the vision of ASEAN Community in politics and security matters consisted of creating the atmosphere to support the expansion of economic cooperation, Socio-Cultural Community, and the development to become treaty community and develop the value and norm together which would lead the unity and dynamic to the region. Moreover, there were more interdependent. The main purpose of APSC was to promote peace and security, peaceful coexistence, solving conflicts with peaceful mean, create criteria and norm in terms of democracy and human right based on the responsibility of security in all aspects: epidemics and disasters, terrorism, arms smuggling, drug trafficking, international economic crime, computer crimes, climate change, smuggling, money laundering, women and children trafficking, piracy, and the differences in ethnics and religions. Furthermore, it emphasized on human resources development, social protection and welfare, rights and justice promotion, environmental sustainability promotion, creating identity, and decreasing the development gap. All members were kind and help each other, had good well-being, and had been developed in all dimensions which led to social security.

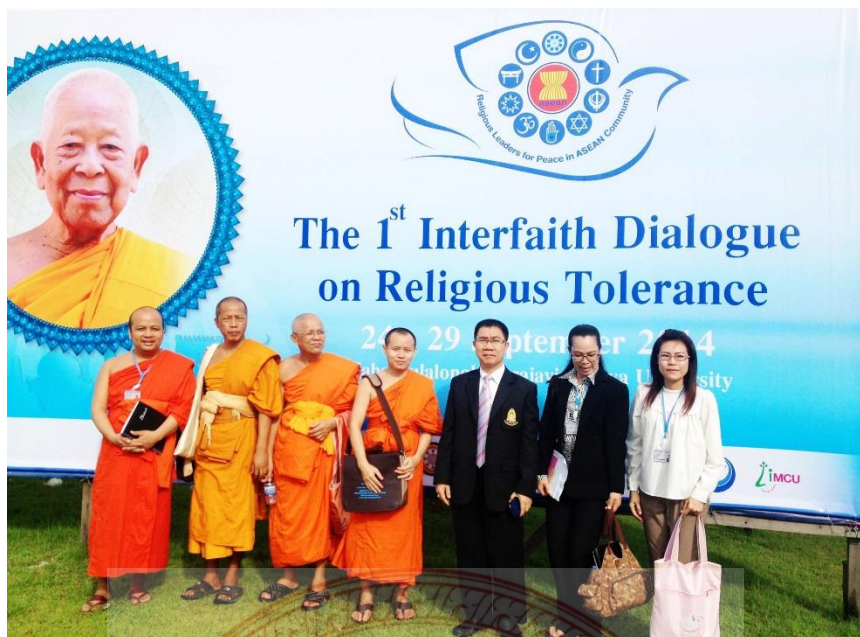
4. Religious principles and practices to promote the coexistence of ASEAN Community Results found that the perspectives of the religions' leaders in ASEAN, especially Phra Brahmapundit, (Rector of Mahachulalongkornrajavidyalaya University) expressed that they believed that all religions or religions' leaders needed peace and would like to stop the wrong use

of religious belief such as to persuade into war, because war was the political issue. ASEAN was plural society which had ethnic and cultural diversity comprised with various religious. It was one of the regions in the world which had the special identity but be able to live together peacefully. Principles and practices for the coexistence of ASEAN Community were:

1) Create common identity in terms of language, cultural, social, economic, and administration identities. It was known as unity in diversity which contained the difference but emphasized on “similarity” under the concept “Seek for the common points and reserve the difference” to accept the differences in multicultural society and creation of identity.

2. Apply tolerance and kindness to promote peace based on “no tolerance and kindness, no peace”. All should respect the others. Having tolerance was that every sector stopped having conflict, hatred, did not interrupt others who had different religions or beliefs, and protected the others who were the minority in society to live in their own way. For example, in Thailand, there were many temples and mosques located in the same area. The monks would ring the bell when it was the time to have meal or to make meditation. What should we do if Muslim people asked the monk to stop ringing the bell because it disturbed their worship time? On the other hands, it

Muslim paid 5 times a day worship through the speaker and the Buddhist against this activity and asked them to stop, what should we do? These examples were not tolerance. Thus, tolerance was the good moral to be practiced and used to develop the mind. If we practiced and applied it to the daily life, tolerance would become characteristic and. Therefore tolerance was important if we needed to replace war with peace. In addition, if we needed the world peace, we needed to teach new generations to have patience and it would lead us to the true peace in the end. Further, the cooperation of all sectors to promote compassion and good will to other mankind according to the religious teachings which taught about sharing and tolerance, and not to infringe the religious legislation in order to become the main principle of coexistence.

3) Promote Fellowship of Buddhist activities and creative dialogues. It was to say that the religions' leaders in ASEAN would be able to conduct more interfaith dialogue (Encourage the deepening of understanding and tolerance among the peoples of ASEAN through interfaith dialogue and ensuring adequate exposure of these event in media) to promote knowledge and understanding to people who had different thoughts and beliefs. This was the beginning of peaceful coexistence. Relationship reinforcement among social diversity between people or religion followers might need to be considered by applying the following concepts to resolve conflicts: 1) Conflict prevention 2) Conflict resolution 3) Rehabilitation and reconstruction. The religions' leaders were responsible for preventing the conflict by teach the religion followers the religious principles with tolerance, eliminate the prejudice, providing them a learning opportunity, and tech them to make friends with people from other religions. For the solutions, the religions' leaders needed to raise the agenda to the meeting and, importantly, everyone should forget and forgive each other after the conflict to prevent conflict in the future and it would resulted in true peace. Consequently, everyone could live peacefully together.

4) The integration of international principles and religious practice principles. Religions' leaders suggested that all sectors should apply international principles such as equality, fairness,

justice, human rights. Additionally, respecting human dignity and principles and practices of generousness should be applied. As a result, everyone would have sympathy for others. Previously, government and religion's leaders had cooperated through law procedure, and had the public relations to exchange the opinion and perspectives in many issues to create the development in multicultural society.

5) Apply state law and religious principles to encourage coexistence. Government sector and religious organizations applied legislations and constitution which every countries legislated the legislation to give the rights and freedom to people in order to choose their religion. The legislations were legislated based on the religious principles. For example, Malaysia, Brunai, and Myanmar promoted the activities of the national religion through the state law. Therefore, the acceptance and following the law would lead to peace in the society. Results revealed that organizations and countries which abided by state law in a high lever were found to encounter less religious conflicts and infringement in religion and belief than the society which had no law or common agreement.

6) Apply ASEAN culture to promote coexistence. Religions' leaders regarded that there were many common cultures among ASEAN Community: local wisdom, religions, and lifestyles such as Songkran Festival, local sports, costume, and Tai languages. Implementing local cultures to encourage people and community to live peacefully together was the reflection of the culture originated from the cooperation of all sectors. Therefore, government sector of

some countries and local organizations applied local culture and wisdom to promote the coexistence.

Social and cultural procedure according to religion principles would lead to the religious and cultural conflict management in many areas such as the conflict between Christian and Islamic in Indonesia and the conflict between Buddhist and Islamic in Myanmar. Although the conflicts were resolved with temporary resolution, there was the procedure to lead to the well understanding between religions. Therefore, creating understanding and knowledge according to religious principles and practices was a significant factor of promoting the coexistence of the ASEAN Community which will be resulted in the sustainable peace in the future.

7) Problems and obstacles of the coexistence of the ASEAN Community according to religious principles Results indicated that there were 4 factors which caused the problems and obstacles to promote the coexistence. Firstly, lack of understanding of core religious principles which caused the wrong interpretation and resulted in religious conflict, and considering people from the different religions as the others, not the fellowship. Secondly, Lack of promotion of fellowship of Buddhist between the leaders and religion follower of each religion, so they did not trust each other. Organizing dialogue and activities in the area helped creating the understanding among people. Thirdly, the management of the government sector in policy level, and relevant organizations to communicate and expand the understanding among people, in the country and outside the country, who had different religious belief. Lastly, implementing human rights measure of each country in ASEAN was insufficient to change and build the acceptance of social diversity in multicultural society.

5. Conclusion

The association of ASEAN Community was the significant procedure in order to build political, economic, social, and cultural security, and peaceful coexistence. It led to human resource development, social protection and welfare, social rights and justices, environmental sustainability, creating ASEAN identity, decrease the development gap, provided opportunity to increase

competitive ability, increase bargaining power, and expand the ASEAN market, which had 600 million people to be able to enter ASEAN Community, the peaceful and fraternal community which had high competition.

However, the countries in ASEAN Community still had the differences in belief, religions, and culture, particularly, there were 4 different religions: Buddhism, Islam, Christianity, and Hinduism. Though all religions was the mental support to human and had the religious principles which aimed to teach people to be good moral person and had faith in justice, there was the conflicts of territory and perspectives, religion and benefits matters. There were constantly religious and belief conflicts occurred such as the religious conflicts which were found in Thailand, Indonesia, and Malaysia. It implied that although ASEAN Community had attempted to cooperate in various dimensions, as mentioned above, the conflicts were existed and probably re-occur. This was the problem and obstacle to peacebuilding of ASEAN Community.

Therefore, applying religious principles and practices, social measure, and state law played significant role in promoting the coexistence of ASEAN Community according to the phrase “**no tolerance, no peace**”. Thus, all relevant sectors must have tolerance and respected each other. Having tolerance was that all sectors must stopped causing conflict, hatred, or disruption people who had different belief and culture. Instead, they should protect the minority people in society to live their live on their way. Peace had to come from the inside of an individual and expanded to outside, to the society which had difference of belief and religion. At the same time, the government should apply the measurement called “Seek for the common points and reserve the difference” for the common benefits and peacebuilding.

6. Recommendations

Government sector, religious leaders, and people in the countries should have the guideline for promote peace and coexistence by providing principles and practices as follows.

- 1) Use tolerance to lead to the peace in individual and society

- 2) Promote knowledge and understanding of principles of each religion to avoid misinterpretation which may cause the religious conflict.
- 3) Promote the dialogue and the Fellowship of Buddhist between religion's leaders and religion followers in order to create trust.
- 4) Develop society and create the national harmony networks.
- 5) Reinforce the management in the policy level of government sector and the relevant sectors to develop the understanding of people in the country.
- 6) Promote human rights of each country to have the power to change and create acceptance in social diversity in multicultural.
- 7) Create peaceful communication process of the group, organization, and national levels for peaceful ideology development.

7. References

- Direk Kulsiriswat (2002) **Historical Relationship of Muslim and Thai Literature**: Bangkok : Matichon Publishing House.
- Tashmai Thong-Urai (2014). **ASEAN COMMUNITY from Surakiart Sathirathai's perspective** . Bangkok : Chulalongkorn University.
- Preecha Changkwanyuen and Sompan Promtha (2001). **Human and Religions**. Bangkok : Chulalongkorn University.
- Pattaraporn Sirikarn et al. (2004). **Religious Fundamental**. Bangkok : Thammasat University Press 2546.
- Teerapong Meethaisong (2006). **Religious Dimension and Global Philosophy**. Bangkok: Odeon Store Publishing House,
- Buddhadasa Bhikkhu (2007). **Christianity moral code and Buddhist moral code**. Bangkok : Sukkhapabjai Group.
- Sida Sornsri et al.(2010). **Southeast Asia: Politics, Economy, and Diplomacy after Economic Crisis**. Bangkok:

- Faculty of Political Science, Thammasat University.
Luthfi Assyaukanie (2007). **Islamic Liberalism in Indonesia :
Its Origins and Network.Voice of Islam in Southeast Asia.**
Nakhonsi Thammarat : Thailand.
- P.A. Payutto (2014). **Peace through Freedom and Happiness.**
Bangkok : Watyannaves. Thailand.
- Mahachulalongkornrajvidyalaya University (2014). **Religious
Tolerancre.** Bangkok : Thailand.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

เรื่อง รูปแบบการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน จากการศึกษาสามารถสรุปเป็นแผนภาพ ได้ดังนี้

แผนภาพแสดง รูปแบบการบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนานั้น มาจากการส่งเสริมหรือการบูรณาการโดยการนำหลักคำสอนของศาสนาของแต่ละศาสนามาประยุกต์ใช้ให้ศาสนิกชนของตนเองมีความศรัทธาและเคารพต่อการปฏิบัติ

ตามหลักศาสนาของตนเพื่อให้เป็นศาสนิกชนที่ดี เคารพสิทธิและความเห็นของผู้อื่นที่มีความแตกต่างทางศาสนา โดยภาครัฐอาจจะใช้มาตรการทางกฎหมายและหลักสิทธิมนุษยชนในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การสานเสวนาด้านศาสนิกสัมพันธ์ การจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ การพัฒนาโครงการร่วมกันในพื้นที่ และการส่งเสริมการยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งผู้นำทางศาสนาจะต้องมีการสื่อสารเชิงสันติแก่ประชาชน มิให้เกิดความขัดแย้ง หรือหลักคำสอนทางศาสนาмаยุงให้เกิดความแบ่งแยกระหว่างศาสนา รวมทั้งการส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อภาพรวมของการพัฒนาประเทศ

ดังนั้น การใช้หลักคำสอนและแนวปฏิบัติทางศาสนา การใช้มาตรการทางสังคม และกฎหมายของภาครัฐจึงจะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้หลักขันติธรรมและเมตตาธรรมเพื่อส่งเสริมสันติภาพตามคติที่ว่า “ถ้าไม่มีขันติ สันติก็ไม่มี” ดังนั้น ทุกฝ่ายจะต้องมีความอดทน มีความเคารพ (Respect) ต่อกัน การมีขันติธรรม คือ การที่ทุกฝ่ายหยุดการสร้าง ความขัดแย้ง เกลียดชัง หรือการก่อกวนผู้อื่นที่มีความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตนเอง และจะต้องปกป้อง คุ้มครองผู้อื่นที่อาจเป็นส่วนน้อยในสังคมให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่พวกเขาต้องการ สันติจะต้องมาจากภายในจิตใจของตนเองและขยายไปสู่วงนอกของการดำรงอยู่ในสังคมที่มีความแตกต่างทางความเชื่อและศาสนา ในขณะที่ภาครัฐจะต้องใช้วิธีการที่เรียกว่า “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันและการสร้างสันติภาพต่อไป

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูล จากเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีที่ เกี่ยวข้อง	ทราบถึงแนวคิดและหลักการอยู่ ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตาม แนวศาสนาทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ที่จะส่งเสริมการอยู่ ร่วมกันของประชาคมอาเซียนหรือ ชุมชนชาวพุทธ คริสต์ อิสลามใน แต่ละพื้นที่ แนวคิดและภูมิปัญญา ท้องถิ่นของแต่ละประเทศหรือ วัฒนธรรมร่วมของประชาคม อาเซียน	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้สามารถนำไปสู่การ กำหนดแนวทางและกรอบ ของการดำเนินการวิจัยได้
๒. ศึกษาข้อมูล จากกลุ่มเป้าหมาย	ทราบถึงสภาพการณ์ ปัญหา อุปสรรคในการอยู่ร่วมกันของ ประชาคมอาเซียนในมิติทาง ศาสนา และแนวทางการบูรณา การหลักคำสอน และแนวปฏิบัติ ตามหลักศาสนาเพื่อส่งเสริมการ อยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน	ข้อที่ ๑	ทำให้สามารถวิเคราะห์ ปัญหา อุปสรรคในการอยู่ ร่วมกันของประชาคม อาเซียนในมิติทางศาสนา และแนวทางการบูรณาการ หลักคำสอน และแนว ปฏิบัติตามหลักศาสนาเพื่อ ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของ ประชาคมอาเซียน
๓. การเก็บข้อมูล ด้วยแบบการ สัมภาษณ์/การ สนทนากลุ่ม (Focus Group)	ทราบถึงสภาพการณ์และบทบาท ในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันตาม แนวศาสนา โดยผู้นำทางศาสนา ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู และผู้นำในระดับนโยบายของ	ข้อที่ ๑ - ๓	ทำให้เกิดองค์ความรู้การ และแนวทางการบูรณาการ หลักคำสอน และแนว ปฏิบัติตามหลักศาสนาเพื่อ ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
	หน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งตัวแทน ชุมชนในพื้นที่ซึ่งมีกระบวนการ		ประชาคมอาเซียน
๔. ข้อเสนอแนะ อื่น ๆ	<p>๑) สิ่งสำคัญในการส่งเสริมการอยู่ ร่วมกัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นผู้นำและ องค์กรทางศาสนาที่เข้าร่วม โครงการได้มีแนวทางการส่งเสริม การอยู่ร่วมกันโดยผ่านคำสอนตาม หลักศาสนาของตนเองทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู</p> <p>๒) นำแนวคิดและหลักการใน ระดับสากล เช่น หลักความเสมอ ภาค ความเท่าเทียม ความ ยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชน รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์ มีการดำเนินการ ร่วมกันผ่านกระบวนการทาง กฎหมาย มีการจัดประชุมหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ ประเด็นต่าง ๆ เพื่อร่วมกันพัฒนา ในสังคมพหุวัฒนธรรม</p> <p>๓) ภาครัฐและองค์กรทางศาสนา สามารถนำบทบัญญัติ แห่ง กฎหมายและรัฐธรรมนูญซึ่งทุก ประเทศได้มีการกำหนดบทบัญญัติ แห่งกฎหมายเพื่อให้สิทธิและ เสรีภาพของประชาชนในการที่จะ นับถือ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า องค์กรและชุมชนที่มีการปฏิบัติ</p>	ข้อที่ 2	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่นำ ผลจากข้อเสนอแนะไปสู่ การพัฒนาทบัญญัติแห่ง กฎหมายและรัฐธรรมนูญ ผ่านกระบวนการทาง กฎหมาย มีการจัดประชุม หารือแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นและประเด็นต่าง ๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาในสังคม พหุวัฒนธรรม โดยการใช วัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่นมาส่งเสริมให้ ประชาชนและชุมชนอยู่ ร่วมกันอย่างสันติ ให้วิถี วัฒนธรรมมาส่งเสริมการ อยู่ร่วมกัน

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
	<p>ตามกฎหมายได้ดีจะมีการละเมิดสิทธิทางศาสนาและความเชื่อได้น้อยลง</p> <p>๔) กลุ่มประชาคมอาเซียนมีวัฒนธรรมร่วมกันหลายประการ ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา และวิถีการดำรงชีวิต มีการใช้วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นมาส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ให้วิถีวัฒนธรรมมาส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน</p>		
๕. รายงานฉบับสมบูรณ์	<p>ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อคือ</p> <p>๑) แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนา</p> <p>๒) นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น</p> <p>๓) ปัญหา อุปสรรค และเสนอแนวทางการบูรณาการหลักคำสอน และแนวปฏิบัติในเชิงนโยบายเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน</p>	ข้อ ๑ - ๓	ได้รายงานวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยสามารถนำไปพัฒนาบทบัญญัติแห่งกฎหมายและนโยบาย กลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

เรื่อง “การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน: แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนา”

ผู้ให้ข้อมูล.....ตำแหน่ง.....

วันที่ให้สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม.....

ประเด็นการสัมภาษณ์

- ๑) แนวคิดและหลักการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน คืออะไร
- ๒) การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามหลักศาสนาต่างๆ มีหลักการและวิถีปฏิบัติอย่างไร (ทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม และฮินดู)
- ๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของประชาคมอาเซียนจะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างไร
- ๔) นโยบายและกลไกการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวกฎหมายและศาสนา ควรมีนโยบายอย่างไร
- ๕) กฎบัตร ข้อตกลงต่างๆ ของประชาคมอาเซียนจะส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของอาเซียนอย่างไร
- ๖) ปัญหา อุปสรรค ของการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนตามแนวศาสนาต่างๆ ในประเทศของแต่ละประเทศ เป็นอย่างไร
- ๗) ข้อเสนอแนะและแนวทางการบูรณาการหลักคำสอนของศาสนาต่างๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนควรเป็นอย่างไร

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอ่อน), ดร.

(ภาษาอังกฤษ) Phramaha Suthit Aphakaro (Oboun)

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่ง

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๘๘ หมู่ที่ ๑

ตำบลลำไทรอำเภอลำสนธิ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ โทร.๐๓๕-๒๔๘๐๐-๕

โทรสาร.๐๓๕-๒๔๘-๐๓๔ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๙-๖๖๙-๑๖๐๐

E-mail suthito@hotmail.com

วัดสุทธิวราราม ถ.เจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๒๐

โทร. ๐๒-๖๗๕-๐๑๓๑ โทรศัพท์มือถือ 089-669-1600

๕. ประวัติการศึกษา

เปรียญธรรม ๗ ประโยค (๒๕๓๔)

ปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (๒๕๓๕)

ปริญญาโท พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต (พช.ม.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๔๑)

ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๔๙)

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- การศึกษาและวิจัยชุมชน/ การจัดการทรัพยากรชุมชน /ระเบียบวิธีวิจัยทางพระพุทธศาสนา
- พระพุทธศาสนากับการพัฒนา/จริยศาสตร์การพัฒนา, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- กระบวนการและนโยบายกับการพัฒนาชุมชน / เครือข่ายการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์
- ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน/สังคม /สังคมวิทยาการพัฒนา/การพัฒนาชนบทไทย, ถิ่นนาศึกษา

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

๒๕๔๒ นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “พัฒนาแนวทางและศักยภาพทางการศึกษาของ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน”

เสนอ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

๒๕๔๓ นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “การสำรวจสถานะของเครื่องมือการทำงานของ

นักพัฒนา : กระบวนและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา” เสนอ (สกว.)

๒๕๔๔ นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “การประเมินผลการบริหารงบประมาณของ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เสนอ มจร.

๒๕๔๕ ผู้ประเมินผลโครงการ “การประเมินผลกระทบอย่างมีส่วนร่วมกองทุนเพื่อการ

ลงทุนทางสังคม (SIF)” เสนอ สำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม

๒๕๔๕ นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “สภาที่ปรึกษาฯ ในความคาดหวังของสังคมไทยและ

ความเชื่อมโยงในเครือข่ายประชาชน” โครงการร่วมมือระหว่างสภาที่ปรึกษา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับสาขาวิชารัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (ระยะที่ ๑)

๒๕๔๖ นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการประสานงานความร่วมมือระหว่าง

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับเครือข่ายภาคประชาชนและ

การศึกษาผลการพัฒนาตามแผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ” (ระยะที่ ๒)

- ๒๕๔๗ นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับ
สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” เสนอ สภาที่ปรึกษาฯ (ระยะที่ ๓)
- ๒๕๔๗ หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “สิทธิมนุษยชน: บนเส้นทางสภาที่ปรึกษา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” เสนอ คณะทำงานสิทธิมนุษยชนฯ สภาที่ปรึกษาฯ
- ๒๕๔๗-๘ นักวิจัย/นักวิชาการโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข ภายใต้
การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ สสส.
- ๒๕๔๘ นักวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน”
เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (ระยะที่ ๒)
- ๒๕๔๙ หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมในประเพณีตาก
ธรรมของวัดสูงเม่น จ.แพร่” เสนอ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ๒๕๕๐ หัวหน้าวิจัยโครงการศึกษาการพัฒนา นโยบายและกลไก การรักษา ส่งเสริม
สืบสานและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม เสนอ
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ๒๕๕๐ นักวิจัยโครงการจัดทำมาตรฐานและตัวชี้วัดความโปร่งใสของหน่วยงาน
ภาครัฐ เสนอ สำนักงานข้อมูลข่าวสารของราชการ สำนักงานปลัดนายกรัฐมนตรี
- ๒๕๕๑ นักวิจัยโครงการจัดทำมาตรฐานและตัวชี้วัดความโปร่งใสของหน่วยงาน
ภาครัฐ เสนอ สำนักงานข้อมูลข่าวสารของราชการ สำนักปลัดนายกรัฐมนตรี
- ๒๕๕๑ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด
ในกรุงเทพมหานคร เสนอ สกว. สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาท่องเที่ยวไทย
- ๒๕๕๒ นักวิจัยโครงการเผยแพร่เกณฑ์มาตรฐานและตัวชี้วัดที่กำหนดภายใต้
พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.๒๕๔๐ เสนอ

สำนักงานข้อมูลข่าวสารของราชการ สำนักปลัดนายกรัฐมนตรี

- ๒๕๕๓ นักวิจัยโครงการศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นสถาบันการเงินชุมชน เสนอ สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
- ๒๕๕๓ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ๒๕๕๔ นักวิจัย โครงการพัฒนาเครือข่ายตรวจแนะนำศูนย์ข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานภาครัฐเพื่อขยายผลเป็นคณะผู้ตรวจประเมินหน่วยงานภาครัฐและคณะผู้ตรวจประจำจังหวัด เสนอสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ
- ๒๕๕๔ นักวิจัยโครงการพัฒนาระบบและการเสริมสร้างความเชื่อมั่นด้านความโปร่งใสหน่วยงานภาครัฐ เสนอสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ
- ๒๕๕๕ นักวิจัยโครงการ การจัดระบบข้อมูลข่าวสารของราชการ ภายใต้ โครงการพัฒนาระบบและการเสริมสร้างความเชื่อมั่นด้านความโปร่งใสหน่วยงานภาครัฐ เสนอสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ
- ๒๕๕๕ หัวหน้าแผนการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โครงการชุดมีโครงการย่อย ๕ โครงการ
- ๒๕๕๕ หัวหน้างานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ๒๕๕๕ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการโบราณคดีชุมชนอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” เสนอสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕๕๖ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชน
ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา”

เสนอสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕๕๖ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างและการใช้ตัวชี้วัดความสุขตามแนว
พระพุทธศาสนาของประเทศภูฏานและประเทศไทย” ทุนสนับสนุนของ
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

๒๕๕๖ หัวหน้าแผนงานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนว

พระพุทธศาสนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในสังคมไทย” เสนอ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (ระยะ ที่ ๑)

๒๕๕๖ นักวิจัยโครงการโรงเรียนข้อมูลข่าวสาร เสนอ เสนอสำนักงานคณะกรรมการ

ข้อมูลข่าวสารของราชการ สำนักงานสำนักปลัดนายกรัฐมนตรี

๒๕๕๗ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน : แนวคิดและวิถี

ปฏิบัติตามแนวศาสนา เสนอ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

๒๕๕๗ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักคำสอนและแนวปฏิบัติเพื่อส่งเสริม

การอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คริสต์ และอิสลามในประเทศไทย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕๕๘ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง Eco-town : การพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

เชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานคร

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕๕๘ หัวหน้าแผนงานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนว

พระพุทธศาสนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในสังคมไทย” (ระยะที่ ๒)

เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

๘. ผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๒๕๔๓ หนังสือ “กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา” ร่วมกับ

รศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ พิมพ์ครั้งแรก ๒๕๔๓

พิมพ์ครั้งที่ ๒-๔ โดยโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข

๒๕๔๔ หนังสือคู่มือ “คู่มือครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” ร่วมกับคณะทำงาน

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

๒๕๔๕ บทความเรื่อง “วรรณคดีพระพุทธศาสนาในล้านนา: คติธรรม ความเชื่อ และ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ในหนังสือ “ดุสิตบัณฑิต” มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) จัดพิมพ์

๒๕๔๕ บทความวิจัยเรื่อง “การศึกษาการประสานความร่วมมือระหว่างสภาที่ปรึกษา

กับเครือข่ายภาคประชาชน” เสนอ การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และ

รัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 3

๒๕๔๗ หนังสือ “เครือข่าย: ธรรมชาติความรู้และการจัดการ” จัดพิมพ์โดย

โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (พิมพ์ครั้งที่ ๓/๒๕๔๗)

๒๕๔๘ หนังสือ “นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา” จัดพิมพ์โดย

โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (พิมพ์ครั้งที่ ๒/๒๕๔๖)

๒๕๔๘ หนังสือ/เอกสารการสอนชุดวิชา “ปัญหาการพัฒนาชนบทไทย” โดยเขียน

หน่วยที่ ๘ “โลกาภิวัตน์กับการพัฒนาชนบทไทย” และหน่วยที่ ๑๐

“พัฒนาการของแนวคิดและกระบวนการพัฒนาชนบทไทย” หนังสือ

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (ระดับปริญญาตรี)

๒๕๔๙ หนังสือ/เอกสารการสอนชุดวิชา “ประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น” โดยเขียน

หน่วยที่ ๒ “แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น” และหน่วยที่ ๑๐

“องค์กรพัฒนาเอกชนกับการบริการสาธารณะ” หนังสือ/เอกสารการสอน

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (ระดับปริญญาโท)

๒๕๕๐ บทความทางวิชาการเรื่อง “การขับเคลื่อนจริยธรรมทางการเมือง

วิกฤติการณ์ เป้าหมาย และการขับเคลื่อนด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

นำเสนอ ในการประชุมวิชาการประจำปี ๒๕๕๐ สถาบันพระปกเกล้าฯ

๒๕๕๐ บทความทางวิชาการเรื่อง “จริต สู่ จาริต ความงดงามจริยธรรมทางการเมือง”

นำเสนอในการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ ๘

จัดโดยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๕๕๐ บทความทางวิชาการเรื่อง “CSR : บทบาทและความสัมพันธ์กับการพัฒนา

ชุมชน” นำเสนอในการประชุมสัมมนาทางวิชาการพัฒนาชุมชน ครั้งที่ 1

(๒๕๕๐) จัดโดย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๕๕๐ หนังสือเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ม.๑-ม.๓ สำนักพิมพ์แม็ค

๒๕๕๑ บทความทางวิชาการเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งในมิติ

พระพุทธศาสนา” หนังสือของสำนักธรรมบ่อพิพาท กระทรวงยุติธรรม

๒๕๕๑ บทความเรื่อง “CSR : บทบาทและความสัมพันธ์กับองค์กรพระพุทธศาสนา”

เสนอในงานประชุมอธิการบดีพระพุทธศาสนาโลก IABU ประเทศไทย

๒๕๕๑ บทความเรื่อง “แนวคิดทันสมัย (Modernization) กับการพัฒนาชนบทไทย”

เสนอในงานของ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๕๕๑ บทความเรื่อง “(ภัยจาก) เกมคอมพิวเตอร์ออนไลน์ : แนวทางแก้ไขและ

มาตรการทางกฎหมาย” เสนอ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

๒๕๕๒ บทความวิจัยเรื่อง “Cultural and Tradition Knowledge Management of Takdham Tradition at Sungmen Temple, Phrae Province”

เสนองานสัมมนาเครือข่ายวิจัย สายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๒๕๕๒ หนังสือ/เอกสารการสอนชุดวิชา “ปัญหาอุปสรรคและการพัฒนาท้องถิ่น”

โดยเขียน หน่วยที่ ๑๒ “เครือข่ายชุมชนกับการพัฒนาท้องถิ่น”

เอกสารการสอน สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

๒๕๕๓ บทความวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน

กรุงเทพมหานคร เสนอการประชุมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (ทอมก.)

๒๕๕๓ หนังสือ “ตัวชี้วัดความสุข: การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข”

โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข จัดพิมพ์ (พิมพ์ครั้งที่ 2)

๒๕๕๔ บทความวิจัยเรื่อง “ความเป็นไปในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

เป็นสถาบันการเงินชุมชน เสนอ ที่ประชุมระดับชาติของเครือข่ายวิชาการ

พัฒนาชุมชนและพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

๒๕๕๕ บทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่าย

องค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เสนองานสัมมนาวิจัยและวิทยานิพนธ์ดีเด่น

ประจำปี ๒๕๕๕ ร่วมกับบัณฑิตวิทยาลัย มจร.

๒๕๕๕ บทความวิชาการเรื่อง มหายานในประเทศไทย : Mahayana Buddhism

in Thailand เสนองานสัมมนาวิชาการ ณ วิทยาลัยสงฆ์ทางโจว

สาธารณรัฐประชาชนจีน

- ๒๕๕๖ รายงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” จัดพิมพ์โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- ๒๕๕๖ บทความเรื่อง “The Development of Management Systems and Networks for Buddhist Organizations in Thailand ”
- เสนองานสัมมนาวิชาการ Thai-Shino Buddhist Conference ครั้งที่ ๒ และเสนองานสัมมนาวิจัยพระพุทธศาสนานานาชาติ กรุงเทพมหานคร
- ๒๕๕๖ หนังสือ เรื่อง “สุขที่ได้ธรรม” หนังสือสังเคราะห์จากงานวิจัย เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- ๒๕๕๗ หนังสือ “CSR เชิงพุทธ” หนังสือสังเคราะห์จากงานวิจัย เสนอสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)
- ๒๕๕๘ รายงานการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในสังคมไทย” เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- ๒๕๕๘ รายงานการวิจัยเรื่อง “การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา” จัดพิมพ์โดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์